

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Dennis Altman

Küresel Seks

KÜRESEL SEKS

KitapYAYINEVİ

KÜRESEL SEKS

KİTAP YAYINEVİ – 17
İNSAN VE TOPLUM DİZİSİ – 6

KÜRESEL SEKS / DENNIS ALTMAN

ÖZGÜN ADI
GLOBAL SEX

LICENSED BY THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS, CHICAGO, ILLINOIS, U.S.A.

© 2001, THE UNIVERSITY OF CHICAGO. ALL RIGHTS RESERVED
© 2003, KİTAP YAYINEVİ LTD.

ÇEVİREN
SERPİL ÇAÇLAYAN

YAYIMA HAZIRLAYAN VE DÜZELTİ
NİHAL BOZTEKİN

KİTAP TASARIMI
YETKİN BAŞARIR, BEK

TASARIM DANIŞMANLIĞI
BEK

GRAFİK UYGULAMA VE BASKI
MAS MATBAACILIK A.Ş.

1. BASIM
ŞUBAT 2003, İSTANBUL

ISBN 975 8704-19-2

YAYIN YÖNETMENİ
ÇAÇATAY ANADOL

KİTAP YAYINEVİ LTD.
CİHANGİR CADDESİ, ÖZÖĞÜL SOKAĞI 20/1-B
BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
T: (0212) 292 62 86 F: (0212) 292 62 87
E: kitap@kitapyayinevi.com

Ücretsiz PDF: www.kitapyayinevi.com www.rantey.org

Küresel Seks

DENNIS ALTMAN

ÇEVİREN
SERPİL ÇAĞLAYAN

**YİNE ANTHONY SMITH VE YEĞENLERİMİZ
DANIELLA, ELANOR, FRANCESCA, KATE, MEREDITH, PETER, RAUL VE THOMAS İÇİN**

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ: SEKS VE SİYASET	7
I. GİRİŞ: SEKS VE SİYASET ÜZERİNE DÜŞÜNCELER	12
II. KÜRESELLEŞMENİN FARKLI YÜZLERİ	22
III. SEKS VE EKONOMİ POLİTİK	52
IV. SEKSİN (YENİDEN) KEŞFİ	73
V. AIDS VE YENİ GÖZETİM DÜZENİ	92
VI. CİNSEL KİMLİKLERİN KÜRESELLEŞMESİ	113
VII. CİNSELLİKTE YENİ TİCARİLEŞME: ZORLA FUHUŞTAN SİBERSEKSE	137
VIII. CİNSİYET POLİTİKALARI VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER	157
IX. İMKÂNSIZI İSTEMEK: "GELENEKSEL AHLAK" MÜCADELESİ	176
X. SONUÇ: KÜRESEL CİNSEL POLİTİKA MI?	199
TEŞEKKÜR	209
NOTLAR VE KAYNAKÇA	211
DİZİN	211

ÖNSÖZ: SEKS VE SİYASET

Bu kitabı yazdığım sırada, birbirinden çok farklı iki devlet, ABD ve Malezya, seks skandallarıyla çalkalanıyordu. Elbette bu skandalların niteliği ve önem dereceside birbirinden son derece farklıydı; Başkan Clinton'ın cinsel yaşamı, alay konusu edilerek rezalete dönüşecek şekilde gözler önüne serilirken, Malezya Eski Başbakan Yardımcısı Enver İbrahim, sodomiye* de içeren çeşitli “cinsel suçlar” işlediğine ilişkin iddialarla tutuklandı. İbrahim, 1999 yılı Nisan ayında, kendisiyle ilgili iddiaları örtbas etmeye çalışarak adaleti yanıltmaya teşebbüs suçundan hüküm giydi ve altı yıl hapis cezasına çarptırıldı.

Clinton'a karşı saldırılarda, Russell Baker'ın tanımıyla, “cinsellik ve şiddet sömürüsüyle küpünü dolduran medya imparatorları, ikiyüzlülüğün en pervasız örneklerini sergilediler”.¹ Yine de, suçlamalar, başkanın Temsilciler Meclisi tarafından dava edilmesi ve senatoda uzun süren bir mahkemede yargılanmasına yol açacak kadar ciddiydi. Hasımları, sorunun Clinton'ın yalan söylemesi olduğunu öne sürüyorlardı; ancak medyanın her türlü cinsel davranışı ayrıntılarıyla kamuoyuna yansıtma konusunda kendinde sınırsız yetki gördüğü bir ortamda, yalan söylemek neredeyse zorunlu hale gelmişti. Clinton'a yapılan saldırılar, pekâlâ, ünlülerin özel hayatları üzerinde gitgide yoğunlaşan medya ilgisinin doğal bir uzantısı olarak görülebilir. Prens Charles'ın, metresi Camilla Parker-Bowles'un tamponu olmak istediğine dair dillere düşmüş sözlerinden sonra, meni lekeli bir elbise, neredeyse lafı edilmeye değmez bir ayrıntı gibi duruyor.

Enver İbrahim'e yapılan saldırıların daha ağır oluşu, dünyanın pek çok yerinde (iktidardakilerin yorumuyla) “cinsel suçların” toplumsal ve politik denetimin sürdürülmesinde güçlü bir silah olarak kullanılmaya devam ettiğini bir kez daha gözler önüne seriyor. Enver'i kamuoyu önünde sapık ilişkilerinden dolayı suçlayan Başbakan Mahatir, niyetinin bu olmadığını öne sürse de, ironik bir şekilde Malezya'da homoseksüelliğin kamuoyunda tartışılması konusundaki fiili yasak delindi.² Öte yandan,

* “Sapkın” sayılan her türlü cinsel ilişki. Buradaki anlamı eşcinsel ilişki –ç.n.
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

1998'de, sapık ilişki gerekçesiyle suçlanan tek üst düzey politikacı Enver değildi. Aynı yıl, eski Zimbabve Başkanı Banana'nın da sapık ilişki ve cinsel taciz suçlarıyla yargılanması gündeme geldi. Banana, 1999'un başında suçlu bulunarak on yıl hapis cezasına çarptırıldı. Yine bu olayda da, ülkenin sömürge yönetimi sonrasındaki ilk başkanının, sömürgeciliğin mirası olan yasalarla çatışmasından doğan bir ironi vardı ve üstelik Banana'nın Metodist bir rahip oluşu bu ironiyi derinleştiriyordu. Enver'in durumunda olduğu gibi, dava sırasında ve karar sonrasında kamuoyunda alevlenen eşcinsellik tartışması, bu konudaki birtakım tabuların yıkılmasını sağladı.³ Her iki olay da, "Batı"nın, sömürgeci Avrupalıların çağlar boyunca "Doğu" ve "Güney"e atfettikleri cinsel çöküntünün kaynağı durumuna düştüğü, tersyüz edilmiş "oryantalizm" örnekleriydi.

Enver'e yönelik saldırılar, kendisinin rakibi haline gelmiş olan eski yardımcısından kurtulmaya kararlı, iktidar hırsı içindeki bir başbakanın fırsatçılığıyla açıklandığında, daha kolay anlaşılabilir; tıpkı Clinton'ın davranışına ilişkin iddiaların, onu politikadan silmeye kararlı sağ kanat ideologları tarafından öne sürülmüş olması gibi. Bunun yanı sıra, Enver'in cinsel ahlaka aykırı görülen davranışları dolayısıyla uğradığı saldırılar, Clinton'a karşı uygulanan cezalandırıcı ahlakçılığın Malezya'ya özgü bir versiyonunu yansıtıyordu: Jeremy Seabrook bu değerler dizisine "Viktorya döneminin katı sömürgeci ahlakı ile İslami retoriğin ittifak kurup sonra da çılgınca bir tüketimle ittifak yapması" der.⁴ Richard Nixon'un başkanlık döneminden beri, Cumhuriyetçiler, aslında "geleneksel" ailenin devamını sağlayan yapıları temelinden sarsan kendi ekonomi politikalarını savunmak için, "aile değerleri" söylemini kullanıyorlar. Benzer biçimde, Mahatir, bir yandan daha fazla ekonomik büyüme ve endüstrileşme yönündeki kararlı çizgisini korurken, diğer yandan, rakibini alt etmek için İslam ahlakını sistemli olarak kullanmaktan çekinmemişti. Enver'in yandaşları arasında hem köktenci Müslümanlar, hem de gerçek demokrasiye bağlı Malezyalıların bulunması, öte yandan Mahatir'in devlet harcamalarının daha fazla kısılması ve dalgalı kur sisteminin uygulanması yönündeki IMF taleplerine karşı olması gibi olgular, Malezya'nın durumunu karmaşıklştırıyordu.

Günlük yaşamda halkın çoğunluğu tarafından önemsenmeyen, bazı cinsel ahlaka uygunluk ölçütlerinin devreye sokulması ve küresel bir medyanın varlığı bu iki örneği birbirine benzeştirdi. Gözyaşları içinde Monica Lewinski'nin ya da üstü başı kanlı Enver İbrahim'in görüntüleri, bir anda, hiç olmadığı kadar geniş bir seyirci kitlesine ulaştırılarak, Malezya'nın haritadaki yerini bile bilmeyen ve bunu önemsemeyen ya da dava sürecinin ayrıntılarından habersiz insanlar arasındaki gündelik sohbetlerin bir parçası haline geldi. Politik liderlerin cinsel davranışlarıyla ilgili suçlardan dolayı yargılanmaları, aynı zamanda, liberallerin "Kişisel olan politiktir" biçimindeki sloganlarının mantıken vardığı son nokta olarak da yorumlanabilir. John MacInnes, bu sloganın, "oy verme, grev ve çalışma hakları için toplumsal çatışma ve mücadelenin yerine, belli bir kimliğe hak kazanmağa ya da tersine, belli bir kimlik oluşturma yönünde toplumsal bir yükümlülük hakkı için gitgide artan çatışmaları" koyarak, son elli yılın "en temel politik aforizmalarından biri" haline geldiğini öne sürüyor.⁵

Bu iki örneği seçmem, beni bu kitabı yazmaya iten özgün kişisel seyahatlerimle de ilgili. ABD ve Malezya daha önce bulunduğum ülkeler; ABD'de hayatımın yaklaşık yedi yılını geçirdim. Burada bazı alıntıları göreceğiniz, yeni yeni filizlenmekte olan küreselleşme konulu edebiyatın çarpıcı yönlerinden biri, yazarların, verdikleri örneklerde akademik olduğu kadar tesadüfi buluşlardan da büyük ölçüde yararlanmaları. "Küresel olana" ilişkin bir şeyler yazmak, tanıımı gereği, dünyanın her yerinde evimizdeymiş gibi görünmemizi gerektirir; oysa hiçbirimiz dünyanın küçük bir parçasından daha fazlasını bilemeyiz. Nitekim, Thomas Friedman, Filistin'le ilgili bir gazete haberi ve bu haberi okuduğu sırada içinde yolculuk etmekte olduğu hızlı Japon treninin oluşturduğu zıtlıktan esinlenerek yarattığı metaforla, kitabına *The Lexus and the Olive Tree* (Lexus ve Zeytin Ağacı) adını vermiştir.⁶ Salman Rüşdi, küreselleşme ile ilgili romanı *The Ground beneath Her Feet* (Ayakları Altındaki Zemin)'de mekân olarak Bombay, Londra ve New York'u kullanmıştır. Bu hikâyenin bir başka versiyonu yazılsa, mekânlar pekâlâ Tahran'dan Berlin ve Tokyo'ya uzanabilirdi.

"Küreselleşme" konusunda yazarların önüne çıkan iki zorluk daha var. Bir kere, "küreselleşme" teriminin kendisi, yazma işiyle uğraşıldı-

ğ ı sırada da değışmeye devam eden bir dünyayı tanımladığından, bu dünya hakkındaki her türlü yorumu eğreti kılıyor. Dahası, “küreselleşme” hakkında yazarların hemen hemen hepsi, aynı zamanda ondan yararlanan insanlar. Güncel eğilimlere ilişkin eleştirilerini ortaya koymak için medyanın kalburüstü kanallarını kullananlar, Mary Kaldor’un, “İngilizce konuşabilen; faks, elektronik posta ve kablolu televizyondan yararlanan; dolar, mark ve kredi kartı kullanan ve özgürce seyahat edebilen bir küresel sınıf” ile “satabildikleri ya da değış tokuş edebildikleriyle veya insani yardımdan aldıkları payla ancak yaşayabilen; hareket özgürlükleri yol barikatları, vize ve seyahat maliyetleri gibi engellerle sınırlandırılmış; kuşatmalar, güdümlü açlık ve mayınlarla yüz yüze olan” diğerleri arasındaki ayrımı vurgulayarak tanımladığı dünyada, birinci gruba dahiller.⁷

Friedman ve Rüşdi gibi, ben de tezimi oluştururken dünyanın çeşitli yerlerinde edindiğim tecrübelerle büyük ağırlık verdim. Dikkatli bir okuyucu, bu kitabı yazarken, zamanımı (onlar üzerinde yoğunlaştığım sırada bile) Lagos [Nijerya] ve Caracas’ta [Venezuela] değil, Manila ve Johannesburg’da geçirdiğimi tahmin edebilir. Alıntı yaptığım en anlamlı örneklerin bazısına uçakta herhangi bir gazeteyi okurken veya bir sahafta, kıyıda köşede kalmış bir romanı karıştırırken rastladım. Okumalarımı geniş bir yelpazede tutmaya çalıştığım halde, (belli bir tür aydın liberal küreselleşmenin süreli yayın organı olarak gördüğüm) *Economist*, yolculuklarımın favori gazetesi *International Herald Tribune* ve bu iki yayının küreselleşme konusundaki neoliberal övgülerine karşı, onayladığım bir panzehir sunan, ancak daha az tanınan *New Internationalist*, en sık başvurduğum kaynaklar oldu. Ancak, okuduklarımın ezici bir çoğunluğunun İngilizce kaynaklar olması (ve okuyabildiğim tek yabancı dilin Fransızca olması) küreselleşmeyle ilgili bakışımı kaçınılmaz olarak sınırlı kılıyor. Özellikle de, cinsellik ve feminizm üzerine yazılmış zengin Latin Amerika literatürünün büyük bölümünü okuyamamaktan dolayı üzgünüm.

Bu kitabı yazarken, geçtiğimiz on yıl boyunca, uluslararası HIV/AIDS politikaları ve küresel gey/lezbiyen hareketinin iç içe geçmiş dünyalarında aktif olarak yer almamın da büyük faydasını gördüm. Bu çevrede olağanüstü insanlarla tanıştım ve anavatanım Avustralya’dan çok

farklı olan çeşitli ülkeler hakkında doğru fikirler edinebilmem, bu insanlar sayesinde oldu. Bu yüzden onlara teşekkür borçluyum. (Ayrıntılar için bkz. Teşekkür) Ancak, aktivist kökenim bilgi birikimimi ve olayları algılayışımı kaçınılmaz olarak etkilese de, *Küresel Seks*'i yazarken bunları aşmaya gayret ettim. Hepsinden önemlisi, cinsiyet eşitsizliği ve üreme politikaları ile kadınlara yönelik şiddetle ilgili okumalarım, feminizmin daha ateşli bir savunucusu olmamı sağladı.

Bu çalışma, araştırma ve alıntılama ile ilgili belli kuralları gözeterek yazılmış olması bakımından, bir anlamda, genelde birbirleriyle pek az iletişim kuran ve cinsellik, ekonomi politik ve uluslararası ilişkiler alanlarında çalışan akademisyenler arasında bir iletişim zemini oluşturmayı hedefleyen akademik bir eser. Ancak, yazılan her şeyin, dipnotlar ve alıntılarının ardına gizlendiği yerlerde bile, bazı otobiyografik unsurlar taşımasının kaçınılmazlığı göz önüne alınırsa, bu kitap aynı zamanda başka pek çok yönden anlatılabilecek çok karmaşık ve sorunlu bir ilişkiler dizisi hakkında benim kişisel yorumlarım olarak görülebilir.

Taraf tutmayı ya da politik ve ahlaki tercihler yapmayı reddetme anlamında “nesnellik” iddiasında da değilim. E. L. Doctorow’un bu konudaki yorumu hoşuma gider: “Nesnelliği, okuyucu için ama ona hissettirmeden bir kanaat oluşturmak gibi ikiye bölünmüş bir şey olarak görmedik.”⁸ Umarım, *Küresel Seks*'i okuyan her okur, benim tam nerede durduğumu görür.

GİRİŞ: SEKS VE SİYASET ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Günümüzde sosyal bilimlerin ve güncel tartışmaların en gözde iki konusunu –küreselleşme ve cinselliğe yönelik yoğun ilgiyi– birbiriyle neden ve ne şekilde ilişkilendiriyoruz? Daha da somut bir ifadeyle, –“hem dünyanın küçülmesi, hem de küresel çapta, anlayışların birbirine yaklaşarak güçlenmesi” olarak algılanan– küreselleşme sürecinin cinselliğin algılanışı, yaşanışı ve düzenlenişine herhangi bir etkisi var mıdır?

Bu kitapta, cinselliği kavrayışımız ve cinselliğe ilişkin yaklaşımımızdaki değişimlerin, hem küreselleşme sürecinin daha büyük çaplı değişimlerinden etkilendikleri, hem de bizzat bu değişimlerin yansımaları olduğu savunuluyor. Küreselleşmenin kendisi gibi, bu değişimler de homojenlik ve eşitsizliğin daha da derinleşmesine yol açıyor. Küresel kapitalizmin, başka her şeyi hiçe sayarak dünya halklarının finansal kaynaklarını etki alanına katmasıyla, ulusal sınırları ve kültürleri aşan bir tüketim kültürü oluşuyor. Bu kültür ise reklamlar, kitle iletişim araçları, sermayenin ve insanların günümüz dünyasında inanılmaz boyuttaki hareketliliği yoluyla evrenselleşiyor. Cinsellik, giderek artan bir hızla, küresel sermaye ve fikirlerin etkilerine ilişkin sert tartışmaların arenası haline geliyor.

Gilbert Herdt, cinselliğin sosyal bilimler alanında uzun süredir ihmal edilen bir konu olduğuna değinir: “Yakın zamana dek, sosyal bilimlerde toplumsal cinsiyet konusuna ilgi duymuştur. Ancak, Foucault’nun girişimlerini saymazsak, arzunun kavramsallaştırılması yönünde atılan adımlar oldukça yenidir.”² Her ne kadar, cinselliğin arzuyla ilişkisinin görece daha önemsiz olduğunu kabul etmek gerekse de, Herdt’in bu düşüncesi geçerliliğini korumaktadır. Son yıllarda, çoğunlukla edebiyat ve kültür teorisinin anlaşılması güç diliyle kodlanmış cinsellik konulu belli bazı çalışma türlerinin, akademik dünyada moda haline geldiği kuşkusuz doğrudur. Ancak bu araştırmaların, siyaset bilimciler ve iktisatçılar tarafından oluşturulan küreselleşmeye ilişkin yeni literatürde büyük ölçüde

göz ardı edildiği de bir gerçektir. Aynı şekilde, cinsellik ve cinsiyete ilişkin soruları yanıtlamaya uğraşanlar, maddi ve kurumsal güçlere ilişkin soruları çoğunlukla yok sayıyorlar. Alison Murray'nin şu uyarısı bir gerçeğe parmak basıyor: "Akademik çalışmalar, kadın araştırmalarından cinsiyete, oradan cinselliğe doğru ilerleyerek sorunun 'vajinasına' gitgide daha fazla yaklaşırken, farklı sınıf ve ırkları, alternatif sesleri daha da marjinal bir noktaya itmektedir."³ Benzer bir görüş, Nancy Fraser'ın, "kadının farklılığını" öne çıkaran çağdaş feminizmin ekonomi politiği göz ardı ettiği endişesiyle de dile getirilir.⁴ İleride göreceğimiz gibi, pornografi ve fuhuşu bir ahlaki sorun olmaktan çok birer endüstri dalı olarak irdeleyen malzemenin kıtlığı, buna güzel bir örnek oluşturur.

Cinsellik, bir yandan sosyal, kültürel, politik ve ekonomik etkenler tarafından şekillendirilirken, diğer yandan tüm bunlara karşı direngen, güçlü bir unsur olmayı sürdürür. Belki de bu durum, toplumsal kurmacılık kuramlarına neden direnç gösterildiğini açıklar: Bu kavramı eleştirenler bütün denetim altına alma çabalarına rağmen varlığını sürdüren bir şeyi ehlileştirmeye çalışmak diye görürler.⁵ Bu gerilim, Michael Ignatieff'in, Budapeşte'de Türk işgalinin mirası olan hamamlarla ilgili yazısının bir paragrafında özlü bir biçimde aktarılır:⁶ "Kiralık bir gey hamamı değil: Mekânın verdiği keyif, tam da onun cinsiyet sınırlarını belirsizleştirmesi, geyler ve heteroseksüellerin bir arada bu mekâna ait olmalarını mümkün kılmasından kaynaklanıyor... O sırada baldırlarımı ovmakla meşgul olan tellağıma soruyorum: 'Seks şimdi, komünizm döneminde olduğundan daha mı yaygın?' Omuz silkiyor. Böyle bir soru bu mekânda gülünç kalıyor. Hamamların tarihinde çeşitli yönetimler, kendi üsluplarını ve ahlaki yasaklarını da beraberlerinde sürükleyerek gelirler ve giderler. Sabit kalan tek şey, beden hazlarıdır."⁷

Deyim baştan çıkarıcı olsa da, "beden hazları" dış dünyadan ayrı tutulamaz. Yetersiz beslenmiş, hasta, hamile, yaşlı ya da potansiyel tehdit altındaki insanların bedenlerine ilişkin deneyimleri birbirinden çok farklı olacaktır. Belli "zevkleri" yaşayabilmemiz, politik ve ekonomik koşulların izin verdiği ölçüde mümkündür. Nitekim, bedensel hazlar çoğu zaman politik ve ekonomik koşullarla biçimlenir: Kalküta'daki genelevde ça-

lısan bir seks işçisinin bedensel deneyiminin, müşterilerinininkiyle (ya da Manhattan'daki bir sosyete " Eskort " ununkiyle) benzer olması pek olası değildir. İşte Beryl Langer'ın yorumu: " İşkence görmüş bir vücut, en az likra derilere bürünmüş keyifli bir beden kadar küresel postmoderniteye ait bir simge olduğu halde, 'postmodern durum' un kuramsal kâşiflerinin çok daha az ilgisini çekmektedir. " ⁸ Oysa işkence çoğu zaman cinsel göndermeler içerir ve bu ikisi arasındaki ilişki bazı pornografik ürünlerde somutlanarak önemsizleştirilir.

Cinsellik, sürekli gözetim ve denetim altında tutulduğu halde, insan davranış, duygu ve düşüncelerinin "doğal" ve "mahrem" olduğu düşünülen bir alanıdır. "Doğal" olandan ne anlaşıldığı kültürden kültüre büyük ölçüde farklılık gösterir ve dini, tıbbi, hukuki ve sosyal bir dizi kurum tarafından denetim altında tutulur. Aynı şekilde cinsellikle politika arasındaki bağları anlamamanın, gebelikten korunma ve kürtajın kurallara bağlanmasından, cinselliğin büyük ağırlığa sahip olduğu –en azından romancılar böyle olduğuna inanmayı seviyor– casusluğa kadar uzanan birçok yolu vardır. (CIA başkanı Allan Dulles şöyle demiştir: "Seks, var olduğu müddetçe casusluk için kullanılacaktır. ") ⁹ Toplumlar dinsel ve kültürel yasaklar, törenler ve kurallarla; hukuk, bilim ve sağlık politikalarıyla; devlet kısıtlamaları ve teşvikleriyle ve Gayle Rubin'in "biyolojik/toplumsal cinsiyet sistemi" adını verdiği günlük yaşamın bir parçasını oluşturan geniş bir günlük pratikler yelpazesıyla cinselliği düzenler. ¹⁰

Hemen hemen tüm "geleneksel" toplumların (endüstri öncesi toplumları kastediyorum) güçlü homososyal bileşenlerle örgütlendiği görülür; erkek ve kadınlar sık sık birbirinden büyük ölçüde ayrı dünyalarda varlıklarını sürdürürler. Evlilik ve heteroseksüel cinsellik, genellikle ailenin tüm üyelerinin katıldığı tören ve ritüellerle son derece ayrıntılı düzenlemelere tabidir. Bu tür düzenlemelerin en iyi örneği, Borneoların ünlü "uzun evlerinde" olduğu gibi erkek ve kadınların ayrı yaşadıkları ve evli çiftlerin birlikte görece kısa bir zaman geçirdikleri kabile toplumlarında görülür. Toplumlar "modernleştikçe" cinsiyete dayalı keskin ayrımlar azalır ve bu değişimler, toplumsal örgütlenmenin merkezi birimi olarak çekirdek ailenin oluşmasına ve karşılıklı sevgi ve saygıya dayalı aşk evliliği

ideolojilerinin ortaya çıkmasına yol açar. 1970'lere kadar, Güney Kore'deki evliliklerin yarısından fazlası görücü usulüyle gerçekleşirdi; şimdi ise "ailelerin girişiyle yapılanlar yerine aşk evlilikleri norm haline gelmiştir".¹¹ Evlilikle ilgili beklentiler arttıkça, hayal kırıklığına uğrama ve dolayısıyla evliliği bitirme olasılığı da artmakta, bu da boşanma oranlarının yükselmesine yol açmaktadır.¹² Kuşkusuz standart örneklerden yola çıkılarak yapılmış olan bu yorumlar, yine de, daha geniş ölçekteki sosyoekonomik yapıların cinsellik ve cinsiyetle ilgili varsayımları nasıl biçimlendirdiklerini anlamamıza yardımcı olabilirler. Bunlar ayrıca, geçen yüzyılda, gitgide daha çok sayıda insanın birbirinden çok farklı toplumsal yapılar arasındaki geçişleri kabullenmek zorunda kalmasıyla, cinsellik/cinsiyet sisteminde olağanüstü bir hızla gerçekleşen değişimleri de anlaşılır hale getirirler. Orta sınıftan bir kentlinin kendini, pek az ortak değeri paylaştığı akrabalarını çevresinde ararken bulması az rastlanan bir durum değildir.

Bütün bu değişimlere rağmen, en "modern" toplumlarda bile, daha eski zamanlardan devralınan, çoğunlukla dinsel ve kültürel ideolojilerin dayattığı cinsellik ve cinsiyete ilişkin belli bazı fikirler bugün de varlığını sürdürmektedir. Örneğin, erilliğin temel ölçütlerinin sınındığı alanlar olarak şekillenen bazı sporlar dallarını ve kadınların, bir profesyonel kadınlar tenis liginin kurulması için verdikleri mücadelede olduğu gibi, kendi sportif yetenek ve uzmanlıklarının geçerliğinin erkeklerinki gibi tanınması için başlattıkları uzun savaşı bir düşünün. Takım sporları, ister İngiliz kriketi, isterse -1924 ve 1928 olimpiyatlarındaki zaferlerin bir ulusun doğmasında belirleyici olduğu Uruguay'daki gibi- futbol olsun, erilliğin hem bireysel hem de ulusal üsluplarının oluşturulmasında çok önemli bir rol oynamaktadır.¹³

Spor karşılaşmaları, yine bir dizi cinsel sınırlama ve yasağa tanık olduğumuz bir arenadır. Bedensel temasın olduğu sporlarda, özellikle de futbolda, eşcinselliğe karşı sert tabuların bulunduğu bir homoerotik yüceltmeden söz etmek abartılı sayılabilir mi?¹⁴ (Eşcinsel olduğunu açıklayan futbolcular, ABD'de David Kopay, Avustralya'da Ian Roberts ve en trajik örnek olarak, yaşı küçük biriyle cinsel ilişki kurmakla suçlanınca intihar eden Britanyalı Justin Fanashu gibi hemen kötü bir şöhrete sahip oluyorlar.) Kadınlarda takım sporları yalnızca Batı ülkelerinde değil, Kim

Berman'ın Güney Afrika'daki Soweto Kadınlar Futbol Kulübü örneğiyle gösterdiği gibi, pek çok farklı ülkede de, sık sık, lezbiyen ilişkilerin kurulduğu bir alan haline gelmektedir.¹⁵

Bu örneklerden de anlaşıldığı gibi, cinsellik ve cinsiyet birbiriyle iç içe geçmiştir ve genellikle benzer bazı ideolojik ve kurumsal araçlarla düzenlenmişlerdir. Spike Petersen ve Jacqui True'nun şu yorumlarına katılıyorum: "Cinsiyet, herhangi bir bağlamda, etkinlik açısından daima en önemli ve diğerlerine göre baskın boyutu oluşturmaya da, bizce, diğer boyutların dışavurumunda daima belirleyici olmaktadır (İrkçi politikaların da cinsiyete dayalı olması gibi). Ve cinsel kimlikler benlik ve kişisel güvenlik duygularımızın ayrılmaz bir parçası oldukları ölçüde, cinsiyet, bizlerin belli bir bakış açısına bağlı kalmamızda derinden etkilidir."¹⁶ İşte, aracinsiyet [*transgender*] davranış ve gösterilerinin (bunlar Amerikan yerli toplumlarındaki *bedarche** rolü ya da çağdaş New Orleans ya da Sydney'deki Mardi Gras şenlikleri olabilir) toplumca izin verilen alanların dışına çıktıklarında yaratıkları huzursuzluğun nedenlerinden biri de budur.

Hemen hemen tüm toplumlarda, cinsellik alanındaki kurallar ve beklentiler açık bir biçimde cinsiyetçidir; örneğin birçok toplumda, kadının bekâreti bir değer olarak kabul edilirken aynı durum erkekler için genellikle geçerli değildir. Hatta bazı toplumlarda, tecavüze uğrayan bir kız, bekâretini korumaya gücünün yetmediği bilindiği halde, "onursuz" ve dolayısıyla evlenmeye uygun olmayan biri muamelesi görür. Aynı şekilde, tecavüze uğramış evli bir kadına pek çok toplumda boşanılması, hatta bazı toplumlarda öldürülmesi gereken biri olarak bakılır. Gary Dowsett ve Peter Aggleton, Afrika, Latin Amerika ve Asya Pasifik'ten yedi farklı ülkeyi kapsayan araştırmalarına dayanarak şu yorumda bulunuyorlar: "Genç kadınlar üzerindeki çifte baskının en açık işareti olan bekâret, iki açıdan halen önemli görülmekte: Birincisi, evlenilecek eşin değerinin bir garantisi, ikincisi de her genç kadının eşi, ailesi ve içinde bulunduğu cemaatin gözünde kişiliğinin ve saygınlığının bir kanıtı olarak." Ancak araştırmacılar modernleşme, para kazanma talebi ve "'aşka boyun eğmeyi' gitgide da-

* Kuzey Amerika yerlilerinde alternatif cinsiyet rolü –ç.n.

ha kabullenilir kılan” gençlik kültürünün etkisi sonucunda evlilik öncesi bekâret oranının düştüğüne işaret ediyorlar.¹⁷

Tüm kültürlerde cinselliğin, erkeğin kadından elde ettiği hazzın artırılması yönünde örgütlendiğini söylemek durumu basite indirgemek olabilir; ancak bunun tersinin geçerli olduğu kültürlerin sayısı çok azdır. Gerçekten de, pek çok kültür ve dinde, kadınlara cinsellikten zevk almanın ahlaksızlık olduğu öğretilir. Bir araştırmada Nijeryalı bir kadının şu sözlerine yer veriliyor: “Hausa kadınları cinsel ilişki sırasında herhangi bir zevk belirtisi göstermezler, çünkü aksi durumda kocaları onların yoldan çıkmış olduğu düşüncesine kapılır.”¹⁸ Anthony Giddens, cinsellikteki “çifte standardın” modern olmayan toplumların hemen hepsinin temel unsurlarından olduğunu,¹⁹ ancak modernlikle birlikte de yok olmayıp varlığını sürdürdüğünü belirtiyor. Dolayısıyla, Gail Pheterson’ın seks işçiliğini çözümlemede kullandığı “psikolojiyle sosyoloji, kadın onuruyla erkek şerefi kavramları arasındaki karşılıklı etkileşim”²⁰ temeli, çok farklı biçimler almakla birlikte, insan topluluklarının çoğu için geçerlidir. Erkeğe cinsel haz sağlamak, endüstrileşmenin ilk aşamalarındaki toplumlarda olduğu kadar gelişmiş tüketim toplumlarında da cinsel anlayışın bir parçasıdır. Her iki toplumda da, fuhuş ve pornografi büyük ölçüde, hem bedensel hem de düşsel alanda, kadınların verdiği hizmetle erkek “arzularının” tatminini sağlayan araçlar olarak ortaya çıkarlar. Bunun tersine, cinsel arzunun “iyi kadınların” yaşamadığı bir şey olarak tanımlanması ve kadınların, gerçek daima çok daha karmaşık olduğu halde, ya bir azize ya da bir fahişe figürüne indirgenmesi yaygın uygulamalardır. Erkekler için buna karşılık gelen herhangi bir ayırım yapıldığı görülmez.

Kuşkusuz, “tüketim toplumunun” büyümesiyle birlikte erkekler kadar kadınların da cinsel eğlencelerle hoşça vakit geçirmesi için en azından bazı olanakların sağlanması eğilimi boy göstermiş ve popüler bir film haline gelen *The Full Monty*’de konu edildiği gibi, yalnızca kadın seyircilere soyunan erkek striptizcilerin çalıştığı mekânlar ortaya çıkmıştır. Ancak genel duruma bakıldığında, dengesizlik devam ediyor; erkeklerle kadınların sayısını dengelemek amacıyla kadınların ücretsiz girmesine izin verilen “seks” kulüpleri ve barların sayısı bu durumun bir göstergesidir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Hem politik/ekonomik düzen, hem de cinsellik ve toplumsal cinsiyet, R. W. Connell'in "hegemonik erkeklik" diye adlandırdığı, "ataerkilliğin meşruluğu sorununa şu sıralarda herkesin kabul ettiği yanıtı içeren, erkeğin baskın konumunu ve kadının ona boyun eğmesini güvence altına alan (ya da garantilediği varsayılan) cinsiyet pratiği biçimini" yansıtır.²¹ Bütün toplumlarda kadın ve erkek farklı muamele görür ve bunun kadınların lehine olduğu çok az toplum vardır. Connell'in gösterdiği gibi, erkekliğin niteliği pratikte değişebilir: Bazı kadınlar bu yapıdan kendilerine fayda sağlamayı başarabilirken, pek çok erkek, hegemonik erkekliğin gereklerini yerine getirme konusunda başarısız olduğu için ağır cezalara uğrayabilir ya da dezavantajlı konuma düşebilir. Bu tür bir kavramsallaştırma, "ataerkillik" gibi terimlerin ima ettiği yapısal eşitsizlikleri dile getirirken, bu eşitsizliklerin insan edimiyle oluşturulduğunu ve olumsuz etkilerinin bireyden bireye çok büyük farklılıklar gösterdiğini de teslim etmesi açısından faydalıdır.

ABD dışındaki Batı demokrasilerinin çoğunda, son elli yıl içinde gitgide eski önemini yitirmiş olmakla birlikte, hemen her toplumda, cinselliğin düzenlenmesinde en önemli etken din olmuştur. Hatta, toplumsal anlamda dinin başlıca işlevinin, cinsellik ve cinsiyeti erkek hegemonyasının çıkarları doğrultusunda denetlemek olduğu da söylenebilir. İlginç olan, komünizm adına dini reddeden ülkelerin de, çoğunlukla kıyasıya eleştirdikleri dinleri aratmayacak ölçüde, kendilerine özgü bir cinsel muhafazakârlık biçimini benimseme eğilimine girmiş olmalarıdır. İster Katoliklik, ister Hinduizm, İslam olsun tüm dinler ya da komünizm, cinselliği kurallara bağlama ve sınırlandırma konusunda hak sahibi oldukları iddiasındadırlar ve devlet otoriteleri çoğunlukla bu hakkı onlara tanır. Marta Lamas'ın Meksika hakkında yazdığı gibi: "Cinsellik hakkındaki yerel ve federal çatışmaların hepsi aynı soruna odaklanıyor: Katolik ahlakı kabul mü edilmeli, sorgulanmalı mı?"²² 1917 Meksika devrimiyle laik bir devlet kurulmuş olduğu halde, kilisenin ülkedeki etkisi halen çok güçlüdür ve Opus Dei ve İsa'nın Lejyonerleri gibi din örgütleri aracılığıyla hayata geçirilmektedir. Din ile laik güçler arasındaki gerilime ilişkin benzer bir durum, İsrail, İrlanda, Türkiye ve komünizm sonrası Polonya gibi birbirinden çok farklı ülkeler için de geçerlidir.

Şiddet, cinselliğin denetiminde çok sık kullanılan bir yöntemdir. “Şiddet, erkek yetkinliğinin en özlü, testosteronik dışavurumudur.”²³ David Landes’in İslami kültürlerden söz ederken kullandığı bu cümlelerin geçerliliğinin bu dinle sınırlı olmadığı açıktır. Aile içi şiddetin çoğu toplumlarda yaygın olduğuna dair kanıtlar vardır ve güvenlik güçleri ile hukuki sistemlerin bunu engellemek için gerekli tedbirleri ve desteği sağladığı durumlar pek azdır. Silvana Paternostro’nun Meksika’ya ilişkin olarak yazdığı gibi: “Mexico City’de günde ortalama 82 tecavüz olayı gerçekleşmektedir. Polislerin cinsel suçlarda bizzat yer almaları kadınların korkularını daha da haklı kılmaktadır. 1990 yılında beş polis, en az 19 genç kadına tecavüz ederek kentte terör estirmiştir.”²⁴ Bu rakamları Latin maço- luk kültürüyle²⁵ açıklamak cazip bir yöntem gibi görünebilir, ancak Güney Amerika’ya ilişkin bu ve bunun gibi başka olaylar (örneğin Arjantin’de kadınların % 65’inin en az bir defa bir erkekten dayak yediği, bu vakaların dörtte üçünden fazlasının koca dayaağı olduğu²⁶ bildirilmiştir) farklı toplumlarda da tekrarlanmaktadır. Papua Yeni Gine’de kadınların eşleri tarafından dövölmesini kanunlarla engelleme yönündeki girişimler, (erkeklerin ezici çoğunlukta olduğu) parlamento tarafından “geleneksel aile yaşamına” aykırı olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir.²⁷ Aynı şekilde, evli erkeğin karısına tecavüzünün bir suç olduğu, ancak yakın zamanda ve çok az sayıda ülkede kanunen kabul edilmiştir.

Erkeklerin cinsel korkularının dışavurumu, şiddet kılığında karşımıza çıkabilir ve şu anki küresel kargaşada içinde cinsel şiddetin tuttuğu yerin gitgide büyüdüğüne dair bazı kanıtlar bulunmaktadır.²⁸ Bunun sonucu olarak tecavüz hem geleneklerin korunması, hem de devrim adına, erkekler tarafından uygulanmakta. Lillian Ng’nin Çinli bir kadının deneyimini betimlediği şu sözlere bakalım: “Yin geçidinden karın boşluğuma yükselen ateşle, kramplarla kavrulur, acıyla yanarken, gözlerimin önünde tutulan Mao’nun kızıl kitabı benim anestezi, moral desteğim, cesaret kaynağımdı.”²⁹ Bunun yanı sıra, İran ve Guatemala gibi birbirinden oldukça farklı ülkelerde, evlilik dışı ilişkiye girenler, fahişeler ve eşcinseller (ya da bu tanımlardan birine uyduğu sanılanlar) tecavüz, taşlanma, işkence ve ölümle karşı karşıya kalıyorlar. Halihazırdaki cinsellik/cinsiyet dü-

zenini açıkça çiğneyenler ise, şiddete uğrama konusunda daha korunaksız görünüyorlar. Öyle ki, Richard Parker'ın Brezilya için yazdığı gibi, seks işçileri ve transseksüeller için şiddet beklentisi "gündelik hayatın her anına damgasını vuran, patlamaya hazır bir bomba gibidir".³⁰

Soğuk Savaş sonunda liberal kapitalizmin kazandığı zafer, yeni bir takım yerel çatışmalar ve huzursuzlukların ortaya çıkmasına yol açarken, bunların ülke içi iktidar savaşları ve etnik çatışmalara dönüşmesi çok sayıda sivilin ölümüne neden oldu. İç savaş koşullarında cinsellik, haz kadar eziyetin de arenası haline gelir. Bu durumun örnekleri Ruanda, eski Yugoslavya ve Sierra Leone'deki toplu tecavüz olaylarıyla sergilendi.³¹ Uluslararası Göç ve Sağlık Merkezi'nden Manuel Carballo, Bosna'daki savaşta tecavüze uğrayan kadınların sayısının 40.000 olarak hesaplandığını söyledikten sonra ekliyor: "Bunun sadece bu olaya has ya da olağandışı bir rakam olduğu söylenemez."³² Toplu tecavüzlerin, Kosova'daki "etnik temizliğin" bir parçası olarak Sırp askerler tarafından da gerçekleştirildiği bildirilmiş, askerlerin amaçlarından birinin Müslüman Arnavut kadınları hamile bırakmak olduğunu öne sürenler olmuştur. Kuşkusuz, tecavüz erkeklere karşı da kullanılabilir ve eski Yugoslavya'daki etnik çatışmalarda bu yöntemin özellikle öne çıktığı görülmektedir.³³ Linda Grant, Bosna'daki tecavüzlerin, Tito yönetimi sonrasında Yugoslavya'da pornografinin serbest hale gelmesiyle bağlantılı olduğunu öne sürer. Ancak ne yazık ki, pornografiye ilişkin pek çok iddia gibi, bu da sağlam bir dayanaktan yoksundur.³⁴

Nikos Papastergiadis'in, Bosna'daki tecavüz olaylarının daha önceki savaşlarda yaşananlardan farklı olduğu, çünkü bunun "etnik temizlik" politikasının bilinçli bir parçası olarak uygulandığı ve "vahşetin sınır çizgisini yeniden çizen" bir olay olduğu yönündeki iddiası daha akla yatkın görünüyor.³⁵ Ne yazık ki, bu fikir günümüzde başka bazı etnik ve sivil çatışmalar için de geçerli sayılabilir. Savaş söz konusu olmasa bile tecavüzlerde artış görülebilir. Papua Yeni Gine ve Güney Afrika gibi birbirinden farklı ülkelere ait veriler, çağdaş yaşamın getirdiği kitlesel kaosa bir yanıt olarak, tecavüzün (genel olarak toplu tecavüzün) gitgide yaygınlaştığını gösteriyor.³⁶ Güney Afrika'da her beş dakikada bir kadının tecavüze uğradığı sanılıyor. Graeme Simpson ve Gerald Kraak'a göre, çok hızlı bir

değişimin yaşandığı bir dünyada kendini güçsüz ve kenara itilmiş hissedenden pek çok genç erkek şiddete yöneliyor ve “tecavüz, eril kimliklerini sembolik olarak yeniden kabullendirmenin bir yolu haline geliyor”.³⁷

Bu tür olgular, genellikle refahın artmasıyla birlikte ortadan kalkacaklarına ilişkin bir imayla, modernizmin “istenmeyen sonuçları” olarak tanımlanır. Bu noktada, “gelişme” gibi, zenginlerin şimdiden sahip olduğu bir geleceğe doğru bir tür çizgisel ilerlemeyi anlatan kavramlardan hoşlanmadığımı belirtmeliyim. Bu nedenle, “gelişmiş” ya da “geri kalmış” ülkeler gibi sınıflandırmalardan kaçınmaya çalışarak, daha çok “zengin” ve “yoksul” terimlerini tercih ettim. Öte yandan bu terimler, kültürel geçmişleri ve siyasal sistemleri birbirinden çok farklı ülkeleri aynı gruba sokuyor (örneğin Danimarka da, Suudi Arabistan da “zengin” ülkelerdir). Böyle durumlarda da, ekonomiden çok kültüre vurgu yapan “Batılı” ve “Batılı olmayan” şeklinde daha kabaca bir ayrıma başvurmak zorunda kaldım. Buradaki şekliyle, bu birbirine zıt tanımların hem imalı hem de gerçeği yansıtmayan terimler olduklarının farkındayım: Hem günümüz Japonya’sı hem de Papua Yeni Gine’nin geleneksel köyleri “Batılı olmayanlar” grubuna sokulabilir, ancak bu ikisini bir araya getirmek, terimin herhangi bir anlamdan yoksun kalmasına yol açar. Aynı şekilde “modernleşmeyle” ilgili kavramlar, genellikle Amerikan kapitalizmiyle³⁸ aynı anlama gelen tek bir bitiş noktasına doğru çizgisel bir ilerlemeyi ima ettiklerinden, “modern” ve “geleneksel” kavramlarının ideolojik yan anlamlar taşıyan ideal kategoriler olarak anlaşılması gerekir.

Cinsiyete, cinselliğe ve bedene ilişkin kaygılar, uluslararası politik, sosyal ve ekonomik rejimlerde belirleyici bir rol oynadığından, cinsellik ve politikayı birbirine bağlayan kurumlar ve ideolojilerin kendileri de giderek küreselleşme sürecine dahil oluyorlar. Bu kitabın asıl konusu da, işte bu bağıntıların oluşturduğu karmaşık durumdur.

KÜRESELLEŞMENİN FARKLI YÜZLERİ

BANGKOK 2000/VİYANA 1900

Yirminci yüzyılın sonunda Bangkok, metropolde 12 milyona yaklaşan nüfusu ve (1997'deki çöküşü Asya'da kitlesel bir ekonomik durgunluğa yol açan) Tayland'ın hızlı ekonomik büyümesi açısından taşıdığı önemin yanı sıra, çok sayıda turisti çeken gece hayatı ve cinsel aşırılıkların merkezi olarak da bir dünya kenti olmuştu. Bruce Rich'in deyimiyile: "Küreselliğin cesur yeni çağında... Bangkok küresel bir genelev haline gelmiştir." Aynı görüş, fahişeliğe ilişkin pek çok feminist analizde de yankı bulmuştu.² Bu görüşlerin dile getirilmesinden birkaç yıl önce, Longman İngilizce sözlükte yer alan Tayland'la ilgili benzer bir referans, ülkede ateşli tartışmalara yol açmış ve polisin, yayıncılık yasasının ahlak standartlarına aykırı durumlarla ilgili bir maddesine dayanarak yayını yasaklaması üzerine, sözlüğün, Bangkok maddesinin gözden geçirilmiş olduğu yeni bir baskısı yapılmıştı.³ Bangkok trafik sıkışıklığı ve bunun yarattığı kirlilikle de ünlü bir şehirdi; öyle ki, yeni doğan bebeklerin göbek bağlarında yüksek oranda kurşun olduğu saptanmıştı.⁴ Bunun yanı sıra, köhne gecekondu mahallelerinin yanı başında yükselen postmodern gökdelenlerin oluşturduğu kent manzarası da şehrin tipik yönlerindendi. William Greider'in tabiriyle "Bangkok bayındırlaşıyor, Bangkok çöküyordu."⁵

Acaba bu şehir, bir önceki yüzyılın büyük kentlerinden ne ölçüde farklıydı? Başka bir deyişle, (ekonomik büyüme, geniş ölçekli göç hareketleri, cinsel aşırılıklar ve kültürel karışıklıklar gibi) bu şehre özgü unsurların ne kadarı, 1900'lerin Paris, Londra ve New York'unda görülebiliyordu? Eski Roma'dan günümüz Bangkok'una, şehirler cinsellik tarihinin kurgulanışında özel bir role sahiptirler. İki dünya savaşı arasındaki yılların Berlin, Tanca ve Paris'inin zihnimize yarattığı imgeleri, 1960'ların "yasaksız Londra'sını" [cinsel serbesti anlamında] veya "hippi San Francisco'sunu", Rio de Janeiro veya New Orleans'ı, bu kentlerin Mardi Gras şenliklerini, Amsterdam ve Hamburg'da fuhuşu bir düşünün. Bu imgeler

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rante.org>

hem popüler kültürün, hem de sosyoekonomik gerçekliklerin ürünleridir. Bu şehirlerin cinsel cazibeleri, onların şöhretinin temelini oluşturan endüstrilerden (fuhuş, barlar, dans salonları, diskolar) ayrı tutulamaz. 1950'lerin Havana'sı⁶ gibi bazı örneklerde en önemli etken turizmdir. (Castro hükümetinin de göz ardı edemediği bir miras.) 1930'larda fuhuş, Turin ve Toronto'da da, en az Berlin ve Şangay'daki kadar yoğun yaşanmış olabilir; ancak böyle olmuşsa bile, bu durum bizim bu şehirlere ilişkin imgelemimizde belirleyici bir role sahip değildir.

Ekonomilerini seks üzerine kurabilen şehirlerin sayısı azdır. (Donanma karargâhları ve madencilik kampları yakınındaki bazı küçük şehirler için geçerli bir durumdur bu.) Öte yandan, seks, tüm büyük şehirlerin, özellikle de hızla büyüyen ve dolayısıyla yersiz yurtsuzların, bir yerden başka bir yere göçüp duranların, umutsuz kitlelerin veya siyasal ve toplumsal karışıklık dönemlerinde ortaya çıkan yeni zenginlerin mekânı olan şehir ekonomilerinin önemli bir parçasını oluşturur. Böyle koşullarda, gizli saklı olan şeyler açığa çıkar: 1990'lardan itibaren hızla artan fuhuş ve görgüsüz zenginleriyle Çin ve Rusya şehirleri buna örnektir.

Vietnam Savaşı sırasında 700.000 ABD askerinin gelmesi ve paralı askerlerin burayı başlıca "boş vakit geçirme ve eğlence" merkezi haline getirmeleriyle Bangkok bir "küresel genelev" görünümünü almıştır.⁷ (*Chess* müzikalinin en unutulmaz anısı, "*A Night in Bangkok*" [Bangkok'ta Bir Gece] şarkısıdır.) Albert Goldman, genelde eleştirilere hedef olan biyografisinde, John Lennon'ın 1976'daki Bangkok ziyaretini anlatırken şöyle diyor: "John, dünyaca ünlü Oriental Hotel'den dışarı çıktığında... kadın tacirleri çevresine üşüşüp üzerinde komik, bozuk bir İngilizce'yle 'Kızlarımızdan birini denemeden, işini [oral seks kastediliyor] hallettiğini düşünme' yazan kartlar gösterirlerdi... Bu kızlardan biriyle seks yapmak, dünyada hukuken çocuk tacizi sayılan suça en yakın iştir. İşte tam da bu yüzden Taylandlı fahişeler, farklı arayışlar içindeki erkeklerin favorileridir."⁸ 1980'lerin ortalarında, korsan bir seyahat rehberi Bangkok'u "dünyanın en açık şehri" ilan ederken, yaygın bir HIV/AIDS salgınının başlama belirtileri de ortaya çıkıyordu. Bunun sonucu olarak seks işçileri arasında, başta şehrin merkezi eğlence bölgesi Patpong'da-

ki EMPOWER grubu olmak üzere bazı örgütlenmeler de görülmeye başlandı. Vietnam Savaşı'ndan Güney tarafı galip çıkmış olsaydı, belki de bugün Bangkok'un oynadığı rolü Saygon (şimdiki Ho Şi Min şehri) oynuyor olacaktı. Yirmi yıl sonra bugün Ho Şi Min'de, komşu Kamboçya'daki Phnom Penh gibi, Bangkok'taki seks ticaretinin daha da sefih bir örneği hızla gelişiyor.

Ancak ne yaygın fuhuş, ne de yabancı seks işçilerinin ithali yeni değildir. Stefan Zweig, otobiyografisinde, Viyana'da büyüdüğü yıllardan şöyle söz etmiş: "Şimdiki nesil, [Birinci] Dünya Savaşı'ndan önce Avrupa'da fuhuşun ne kadar yaygın olduğundan neredeyse habersiz ... O zamanlar kadınlar günün her saatinde ve her fiyata satılığa çıkarılırlardı. Bir erkek için, on beş dakika, bir saat ya da bir geceliğine bir kadın satın almak, bir paket sigara veya bir gazete almak kadar çabucak ve zahmetsizce yapılabilen bir işti."⁹ 19. yüzyılın sonlarında Buenos Aires, "beyaz köle ticareti" yüzünden Avrupa'da kötü bir üne sahipti.¹⁰ Aynı dönemde Rio de Janeiro'da fuhuşun yaygınlığıyla birlikte, seks işçilerinin çoğunu yeni göçmenler oluşturuyordu. Yüzyılın sonundan itibaren Doğu Avrupalı Yahudi kadınların pazarlandığı uluslararası kadın ticareti öyle yaygındı ki, *pola-ca* [Polonyalı Yahudi kadın] sözcüğü fahişe anlamında kullanılmaya başlanmıştı.¹¹ Nitekim, yüzyılın başında, "Avrupa'nın dinsel hoşgörüsüzlüğü, Yahudiliğin katı kuralları ve bu iki etkenin aile yapısı ve yoksul Yahudi kadınlar üzerindeki etkisinin" getirdiği sonuçlar üzerine kurulan Yahudi fuhuşu "küresel bir ağ" oluşturmuştu.¹² Bangkok ya da Rio gibi modern şehirlerdeki yaygın seks endüstrisine duyulan tepki, genellikle olgunun tarihsel geçmişinden habersizce ortaya konur.

Bangkok ile Viyana'yı karşılaştırırken, cinselliğe ilişkin algılarımızı sosyal yaşamın merkezine yerleştirme konusunda çok önemli bir rol oynayan Freud'un yanı sıra (Freud'un, *Interpretation of Dreams* (Rüyaların Anlamları) adlı kitabı 1900 yılında basılmıştı), Viyana'nın bir dekadın 19. yüzyıl şehri imajı taşıması, Zweig'in bundan bir yüzyıl önceki yorumlarını bizler için ilginç kılmaktadır. (Peter Hall, "kültürel kaynaşma noktaları" olarak incelediği altı şehir arasına dahil ettiği Viyana'dan, "hazzın temel ilke olduğu kent" diye söz eder.)¹³ Viyana'nın kimi zaman, ilk postmo-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://ranteey.org>

derm şehir¹⁴, ya da Callinicos'un yazdığı gibi, "insana 20. yüzyılın burada doğduğunu düşündüren şehir"¹⁵ olarak nitelenmesi boşuna değildir. Callinicos'a göre, burası aynı zamanda belli başlı endüstri şehirlerinden biri ve sosyal demokrasinin merkeziydi. Kuşkusuz, Viyana cinsellik, avangart sanat, tiyatro ve müziğin teorilerinin üretildiği bir merkezken, Bangkok daha ziyade cinselliğin tüketim merkezi, düşünülen şeyin ete kemiğe büründüğü, somutlaştığı yer olarak görülebilir. I. Dünya Savaşı öncesi Viyana'da sanat, büyük ölçüde, o dönem için radikal sayılan cinselliğin irdelemesini içeriyordu. Örnek olarak Oskar Kokoschka, Egon Schiele (John Updike, Schiele'yle ilgili olarak, "psikopatolojiyi kavrama konusundaki yeteneğiyle, Viyanalı hemşerisi Freud gibi soğukkanlı ve daha ziyade melankolik bir cinsel realizme sahip" diye yazmıştır)¹⁶ ve Gustav Klimt'in resimleri gösterilebilir.¹⁷ Viyanalılar, bir oyunu Richard Strauss tarafından *Salome* adıyla operaya uyarlanan Oscar Wilde'in eserlerini ve Artur Schnitzler'in karakterlerin bir sadakatsizlik döngüsüyle birbirlerine bağlandıkları *La Ronde* adlı oyununu (1903) hayranlıkla izliyorlardı.¹⁸

Gerek geçen yüzyılın başlarındaki Avusturya-Macaristan, gerekse 21. yüzyılın başındaki Tayland, demokrasiye doğru zorlu bir yol katetmesi gereken, kuruluşu çok eski monarşilerdir ve her ikisi de, tartışmasız, kendi dönemlerinin kültür, siyaset ve ekonomi merkezleridir. Bunun yanı sıra, Viyana, bir düzine kadar dili ve kültürü bünyesine alan bir imparatorluğun merkezi olarak kozmopolit bir şehir niteliği taşıırken, Bangkok homojen yapısını büyük ölçüde korumuş bir krallığın başkentidir. Bu konuda en önemli istisna, pek çok kişinin Avrupa'daki Yahudilerle benzer bulduğu Bangkok'taki Çinlilerin durumudur. Viyana'daki Yahudiler gibi, Bangkok'taki Çinliler de hem asimile olmuşlar, hem de toplumdan dışlanmışlardır. Aralarındaki en belirgin fark, Viyana'nın, belki Tokyo dışında çağdaş hiçbir Asya şehrinin olamadığı biçimde, dünyadaki entelektüel-sanatsal gelişmelerin merkezi olmasıdır. Yine de, Bangkok'ta öğrenci hareketlerinde ve kısmen şehir mimarisinde yankı bulan siyasal ve hatta entelektüel bir canlılıktan söz etmek de mümkündür.

Her iki şehir de endüstrileşme sonucu hızlı bir büyüme göstermiş, ancak Viyana'da planlama, iskân, toplu taşıma ve yaşam koşulları-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

nın iyileştirilmesi konusunda çok daha büyük bir titizlik gösterilmiştir. 1840-70 yılları arasında şehrin nüfusu iki katına çıkmış, 19. yüzyılın sonlarında, yani Bangkok'un modernizasyonu daha yeni başlarken, Viyana modern şekline kavuşmuştur. Bangkok'un 1960-90 yılları arasına denk gelen yakın geçmişteki büyümesi çok daha hızlı ve plansız gerçekleşmiştir. Uçsuz bucaksız bir alana yayılan dev postmodern gökdelenlerin gölgesinde –bu oteller ve alışveriş merkezleri, önceki yüzyılda kamu binaları ve kültür merkezlerinin işlevi olan, mimari yetkinliğin sergilendiği alanlardır– kanallar ve demiryollarını gelişigüzel çevreleyen gecekondu mahalleleri bu plansız gelişmenin göstergeleridir.¹⁹ 19. yüzyıl Viyana'sında, askeri nedenlerle şehir merkezini çepeçevre saran dev bir cadde inşa edilirken,²⁰ 20. yüzyılın sonunda Bangkok'ta, düğümlenen trafiğe çare olarak çok şeritli karayolları inşa edilmiş, şehir merkezini kuşatan gelişkin bir demiryolu sistemi kurma girişimleri ciddi karışıklık ve yolsuzluklara neden olmuş, nihayet bu sistem ancak yüzyıl sonunda kullanıma sunulabilmiştir.²¹

Bangkok'taki büyüme, “Asya kaplanları” denen ülkelerde, yabancı sermayenin devlet bütçesine göre çok daha büyük bir rol oynadığı ve dünyanın pek çok yerinde rastlanan dengesiz “gelişmenin” bir örneğini oluşturan hızlı ekonomik büyüme hareketinin bir parçasıdır. Benim için küresel ekonominin yarattığı yeni eşitsizliklerin simgesi, bir keresinde sahibini lüks alışveriş merkezlerinin sıralandığı Sukhumvit'teki Robinson mağazası önünde dilenirken gördüğüm mutsuz fildir. 19. yüzyıl sonları Viyana'sının burjuvazisi ve işçileri arasındaki uçurum, olasılıkla, pahalı semtlerin lüks apartmanlarında oturan yeni zenginlerle Klong Toey'in gecekondualarında yaşayanlar arasındaki kadar büyük değildi.

Bu karşılaştırmayı daha fazla uzatmak istemiyorum. Ancak, hem küreselleşme, hem de cinselliğin metalaştırılması anlamında yeni olarak gördüğümüz her şeyin, daha önceki sosyal değişimler ve endüstrileşmenin yanı sıra ortaya çıkmış olduğunu göz önüne almak gerekir. Çağdaş Bangkok ve 19. yüzyıl Viyana'sı üzerine düşünmemizdeki asıl amaç, küreselleşmenin ve cinselliğe ilişkin yaygın sorunların yeni olmadığını hatırlatmaktır.

Bangkok'a ilişkin bu gerçekler, ekonomik ve sosyal değişimlerle cinselliğin farklı biçimlerde ortaya koyuluşu arasındaki ilişkiyi vurgulamasının yanı sıra, "küreselleşmenin" dünya tarihinde daha önce benzeri görülmemiş yepyeni bir olgu olduğu şeklindeki aşırı kolaycı iddiayı da sorgulamaktadır. Küreselleşmenin, daha 19. yüzyılda, dünya ticaretinin hızla gelişip yayılması, Eski Dünya'dan Yeni Dünya'ya kitlesel göçler ve demiryolu ve telgraf gibi yeni teknolojilerin yarattığı büyük değişimlerle ortaya çıkmış olduğu fikrini savunanlar vardır. Başka bir görüşe göre, bu olgu, Avrupa'nın 15. yüzyıldan başlayan genişleme sürecine, hatta Yunan devleti ve Roma İmparatorluğu'nda şekillenen dünya tasavvurlarına denk düşecek kadar geriye götürülebilir.²² Son birkaç bin yılda ticaret ve din, kültürlerin dünya üzerine yayılarak karışmalarını sağlamıştır. İster Avrupa'nın fetih savaşları, ister 20. yüzyılın dünya savaşları olsun, savaşlar uzun yıllar boyunca yeni sosyal ve kültürel modellerin başka toplumlara ihracında başlıca araç olmuştur.

Bugün Bangkok, Bombay ve Lagos'ta olanlar, 19. yüzyılda Avrupa'nın yeni sanayileşen kentlerinde yaşanan kalabalıklaşmayla paralellikler taşıyan olgulardır. Peter Beinart ve başka bazı iktisatçılar, 1913'teki dünya ticaretinin 1992'dekine benzer düzeylerde gerçekleştiğine²³ dikkat çekiyorlar. Kuşkusuz bu durum sermaye akışı için söz konusu değildi. (Tabii ki o dönemde, bugün internetin mümkün kıldığı ticaret biçimlerinden ve sera çiçekleri ya da insan organları gibi narin "malların" bir günden daha az zamanda dünyanın bir ucundan öbür ucuna ulaşmasını sağlayan hızlı ulaşım araçlarından da yoksundular.) Afrika toplumlarında köle ticareti ve sonraları Kongo, Rodezya ve Güney Afrika gibi kolonilerde madenciliğin yayılmasıyla yaşanan yıkımlar, bugün aşırı ekonomik "gelişmenin" getirdiği paralel yıkımların habercileriydiler. 150 yıldan daha uzun zaman önce, Marks şunları yazmıştı: "Üretimde sürekli olarak devrim yaşanması, tüm sosyal koşulların kesintisiz biçimde sarsılışı, sonsuz bir belirsizlik ve huzursuzluk hali, burjuva çağını kendinden önce gelen tüm çağlardan farklı kılıyor. Bütün sabitlenmiş, donmuş ilişkiler, beraber-

lerinde getirdikleri eski ve saygıdeğer kabul edilen önyargı ve fikirlerle birlikte silinip gidiyor, yeni oluşturulanlar da henüz sabit ve kemikleşmiş bir hale gelmeden eskimiş oluyorlar.”²⁴ 1927’de, bir Fransız bilimkurgu romanında, Theo Varlet ise şöyle yazıyordu: “Gezegennemizde yaşamın ritmi hızlandı ve insanlık giderek, aynı biçimde, yekvücut hareket eden bir organizmaya dönüşüyor.”²⁵

Küreselleşme kavramı 1990’larda moda bir slogan haline gelerek pek çok dile çevrildi. (Terimin en fazla kullanıldığı ülkenin Tayland olduğu ve burada “*lokaphiwat*” diye bilindiği iddia ediliyor.)²⁶ Küreselleşmenin anlamına ilişkin tartışmalar, postmodernizmde yeni olanın ne olduğuna ilişkin, hakkında sayısız fikir öne sürülmüş olan bir başka güncel tartışmayı akla getiriyor: Kuşkusuz, bizim küreselleşme dediğimiz şeyin geçmiş dönemlerdeki öncüllerinden söz etmek mümkün; tıpkı “postmodern”in uçsuz bucaksız bir insan faaliyetleri alanını kapsayacak biçimde kullanılabilecek, sinir bozucu muğlaklıkta bir terim olması gibi. Yine de, David Held ile şu noktada hemfikirim: “Modern küresel sistemde yeni olan, modern iletişim endüstrisi ve yeni bilişim teknolojileri gibi fenomenler aracılığıyla birbirine bağlanan karşılıklı etkileşim motiflerinin sürekli yoğunlaşması ve her biri kendi mantığı ve değişim dinamiğine sahip teknolojik, örgütsel, idari, hukuksal yeni boyutları içinde ve bunlar aracılığıyla, küreselleşmenin yaygınlaşmasıdır.”²⁷ Yine unutulmamalıdır ki, tam da dünyada modernite deneyimini uzun yıllardır yaşamakta olan kesimin kimilerince postmodernite diye adlandırılan bir duruma doğru hareket ettiği sırada, küreselleşme, kısmen, en kaba anlamıyla modernitenin, yani sanayi kapitalizmiyle bağlantılı toplumsal inanç ve kurumların, milyonlarca insanın yaşam deneyimlerini değiştirmesi anlamına gelmektedir. Bu terimler çevresinde dönen devasa ve karmaşık tartışmalara girmeden, en azından benim amaçlarım açısından postmoderniteyi anlatmanın en iyi yolu, onu kapitalizmin daha ileri bir evresi ya da Ulrich Beck’in tanımıyla “ikinci bir modernite” olarak tanımlamak olacaktır.²⁸

I. Dünya Savaşı öncesindeki yayılma dönemindekilerden oldukça farklı teknolojilerin bulunduğu küreselleşen dünyada, zaman ve uzamın kendisi de farklı anlamlara bürünür²⁹ ve yaşamın hiçbir unsuru küresel

güçlerin etki alanı dışında kalmaz. Buna karşın, insanların çoğu halen belli yerel uzamların sınırları içinde faaliyet göstermektedir ve yerel olanla küresel olan arasında sürekli bir gerilim bulunmaktadır.³⁰ *Melbourne Age*'i evde kahvaltı masasında okumakla, Cenevre istasyonunda dumanaltı bir internet kafedeki bilgisayarda bu gazetenin haber başlıklarına bakmak benim için halen farklı deneyimlerdir. Aradaki fark yalnızca ona ulaşırken kullandığım kitle iletişim araçlarının biçimiyle kalmayıp, onun anlattığı dünyaya olan fiziksel yakınlığımla da ilişkilidir. İlk olarak Marshall McLuhan tarafından 1960'ların başında ortaya atılan küresel köy ve "coğrafyanın sonu" söylemine rağmen, hemen hepimiz, bir yandan kendimizi esas olarak ortak bir uzamın paylaşımı temelinde kurulmuş olmayan toplulukların bir parçası olarak hissedebilesek bile, belli mekânlara bağlı olmayı sürdürüyoruz.³¹

Bu kitabın büyük bir bölümü, zaman zaman "gelişmekte olan dünya" olarak adlandırılan kesim üzerinde odaklansa da, hızlı değişim olgusu dünyanın her yerinde görülmektedir. Tony Judt, belli başlı ülkeler içinde belki de en etkileyici tarihsel sürekliliğe sahip Fransa hakkında şöyle yazıyor: "Fransa'nın, diyelim ki 1956'daki hali, kimi açılardan, (hatta siyasi ve dinsel tabiyetlerin oluşturduğu coğrafi motiflerde çarpıcı bir süreklilikten söz edilebilecek kadar) temelde 1856'daki Fransa'ya benzer olduğu halde, 1980 yılı Fransa'sı, ülkenin bundan on yıl önceki haline bile benzememektedir."³² Abartılı mı geliyor? Belki: Kuşkusuz, Fransa'da halen insanın kendini İkinci İmparatorluk döneminde hissedebileceği küçük kasabalar vardır ve Fransızlar geçmişlerini dünyanın başka hiçbir yerinde görülmemiş biçimde muhafaza etme konusunda özgün bir dehaya sahiptirler. Dünyanın bir başka ucunda, bir ada olan (şimdi bağımsızlığını kazanmaya çalışan)Yeni Kaledonya topraklarında, Paris Fransızca'sı konuşan "Kanakların" sunduğu geleneksel Fransız yemeklerini bulabilirsiniz. Buna rağmen, Fransa bile, kendisini bir imparatorluğun merkezi olmaktan çıkarıp eski rakipleriyle oluşturduğu toplumsal, ekonomik ve siyasi bir birlikle gitgide daha fazla bütünleşen ikinci sınıf bir güç haline sokan yeni dünya düzenine direnememiştir. Judt'a göre, Fransa, hızlı ve yaygın değişimin daha da üzücü sonuçlarından biri olan ve tarihsel hafı-

zada neyin önemli olup neyin olmadığı konusunda gitgide artan kafa karışıklığıyla da bağlantı içindeki tarih eğitiminin büyük ölçüde çöküşü sorunundan da kurtulabilecek gibi görünmemektedir. Benzer biçimde, Julian Barnes *la France profonde* (derin Fransa)'un ölümünden söz eder ve bunun faillerini “savaş, barış, iletişim teknolojisi, kitle turizmi, dizginsiz serbest piyasa, Amerikanlaşma, Avrupalılaşma, açgözlülük, yakingörüşlülük, tarihe karşı kibirli bir saygısızlık” olarak sıralar.³³

Hem yeni pazarlar hem de ucuz işgücü arayışıyla sermaye ve fabrikaları dünyanın her yerine taşıyabilen çokuluslu şirketlerin, elektronik kitle iletişim araçlarının, internetin, devasa tüketicilik aygıtlarının yarattığı değişimler, fikirlerin, paranın, hatta insanların ulusal sınırlar içinde kalmasını gitgide daha imkânsız hale getirmiştir. Britanya İmparatorluğu Hint Yarımadası'ndaki sömürgelere yeni fikirler ve ürünler götürmüş olabilir; ancak, (1998'de) yapılan hesaplamalara göre Pakistan'da TV'den uydu yayınlarına ulaşabilen hane sayısının beş yıl içinde 70.000'den milyonlarla ifade edilen rakamlara ulaştığı bir dünyada nitel bir fark söz konusudur.³⁴ Çin televizyonu üzerindeki merkezi denetimin kalkması ve uydu iletiminin artması, % 80'i TV erişimine sahip olan sıradan Çinlilerin ulaşabildiği yabancı programların sayısında hızlı bir artışa yol açmıştır.³⁵ Benzer biçimde, her ne kadar Kuzey Amerika'nın baskın konumu değişmemiş olsa da, internet adresleri sayısında en büyük artış orta gelir düzeyindeki ülkelerde gerçekleşmektedir. Nitekim Amerika'nın teknolojik üstünlüğünün bir göstergesi de, sadece bu ülkedeki internet adreslerinin bir ülke kodu taşımamasıdır; tıpkı İngiliz pullarının dünyada ülke ismi yazılmayan tek pul türü olması gibi. Her iki örnekte de, ilk olmak, diğerlerinin uyması gereken ölçütleri oluşturma gibi bir avantaj sağlamıştır.

Avrupa imparatorluklarının yıkılışıyla milyonlarca insanın eski kolonilerden metropollere taşınması ve çok sayıda insanın farklı birkaç ülkeyle olan gönüllü ya da zorunlu bağlarını yaşamları boyunca sürdürmeleri, göçün eski dönemlere göre daha karmaşık bir olguya dönüşmesine neden olmuştur.³⁶ İnsanların “Üçüncü Dünya”dan kitlesel göçü (Batı Hint Adaları ve Güney Asyalıların Britanya'ya, Kuzey ve Batı Afrikalıların Fransa'ya, Orta Amerikalı ve Karayiplilerin ABD'ye göçü) Iain Chambers'ın tanımıyla

“bastırılmış, aşağı görülmüş ve unutulmuş olan Üçüncü Dünya müziği, edebiyatı, yoksullukları ve halklarının geri dönerek Birinci Dünya’nın ekonomisi, şehirleri, kurumları, medyası ve eğlence dünyasını işgal etmesi” anlamına geliyordu.³⁷ Litvanya’da “13 Somalilinin karanlıkta, yerin üç metre altında, dehşet verici koşullarda üç ay geçirdikleri” toplama kampı benzeri yerlere ilişkin haberler, günümüzde fazlasıyla kanıksanmıştır. “Günlük egzersiz saati dışında asla gün ışığını göremiyorlardı. Göz hastalıkları na yakalandılar. Ortam korkunç derecede sıcaktı. Hava ağır ve boğucuydu.”³⁸ Bundan 20 yıl önce bize tuhaf gelecek bu durum (küçük bir Baltık ülkesindeki Doğu Afrikalı mülteciler) günümüz koşullarında yadırganmayan bir olay haline gelmiştir.

Bu arada, Delhi ve Cezayir’deki karargâhlarında Avrupa imparatorluklarını idare eden sömürgeci sınıflar, yerlerini kısmen, ulusal devletlerden ziyade çokuluslu şirketler ve uluslararası ajanslara hizmet eden ve genellikle fikirler ve modaların yayılmasında aracı rolünü oynayan yeni bir yabancılar sınıfına bıraktılar. Bu “yeni kozmopolitler” göze çarpsa da, göç edenlerin büyük çoğunluğunun fırsat arayışlarıyla çaresizlikten kaçanlar olduğu da bir gerçektir.³⁹ Hem ayrıcalıklılar hem de çaresizler sınır ötesine geçtiklerinden, Singapur veya Los Angeles’taki bir banka yöneticisi de, onun temizlikçisi de başka bir ülkeden gelmiş olabilir. 19. yüzyıl sömürgelerinin varıl ve yoksulları arasındaki sınıf farkını aratmayacak farklılıkları nedeniyle; yaşadıkları deneyim de farklıdır.

Yine bu durumun da tarihte daha önce görülmemiş olduğunu öne sürmek zordur: İtalya’daki Eritreli mültecilerin, Körfez’deki Bangladeşli göçmen işçilerin ve Teksas ve Kaliforniya’daki Salvadorlu kaçak işçilerin deneyimlerinin tümünün öncüllerini, 19. yüzyılın çok büyük göçlerinde görebiliriz. Jane Margold, Ortadoğu’daki Filipinli işçilerle ilgili bir çalışmasında, “Bireysel yaşamlarla iç içe geçmiş olan uluslararası ekonomi politik, fiziksel güç ve enerjiyi öne çıkararak ve insan bütünlüğünü inkâr ederek parçalayıcı bir etki yaratmıştı” tezini savunur.⁴⁰ Buna itirazımız yok; ama köle ticareti sırasında gemilerle Atlantik’in öbür ucuna taşınan milyonlarca Afrikalının veya 19. yüzyılda ABD’ye gelen genç İrlandalı kadınlar ve Çinli işçilerin yaşadığı da aynı şey değil miydi? Tüm yoksul yeni

dünya kentlerinde gecekondü mahallelerinin oluşmasına neden olan kırsal bölgelerden kentlere doğru devasa göç de, her ne kadar 19. yüzyılın endüstrileşme hareketiyle gerçekleşen kentsel büyümenin kat kat fazlası da olsa, tarihte benzerlerini görebildiğimiz bir olgudur. 1920’de New York’ta yaşayan yetişkin erkeklerin yarıdan fazlası başka bir ülkede doğmuştu ve Birleşik Devletler doğumlu olanların çoğu da kırsal Güney eyaletlerinden gelen yoksul siyah göçmenlerdi.⁴¹

Görünen o ki, geniş çaplı göçün son otuz yılda zengin dünyanın şehirlerini yeniden şekillendirmesi sonucu, dünyada herhangi bir ırksal ya da etnik homojenlik duygusunu koruyabilen bölgelerin sayısı giderek azalmıştır. Bugün İsviçre’de, bu ülke dışında doğmuş olanların sayısı, Arjantin’deki yabancılardan daha fazladır. Hatta dünyanın belki de en içine kapalı zengin ülkelerinden olan Japonya bile, çoğu diğer Asya ülkelerinden olmak üzere yılda 100.000’den fazla göçmen almaktadır. Yurttaşlık ve çokkültürlülük gibi sömürgeci toplumların siyasetinde uzun zamandır birincil önemini koruyan sorunlar, Fransa’daki Ulusal Cephe ve Avusturya’daki Özgürlük Partisi gibi ırksal homojenliğin yaşandığı hayali bir geçmiş özeleyenlere seslenen siyasi gruplarla, metropolün de başlıca siyasal sorunu haline gelmiştir. ABD, Kanada ve Avustralya gibi ülkelerde yurttaşlık, çok uzun zamandır, göçmenlerin kazanabileceği bir hak olarak tanımlanırken, Almanya’da, burada doğmuş olan milyonlarca insana tam vatandaşlık hakkının tanınması için Sosyal Demokrat hükümetin seçimleri kazandığı 20. yüzyıl sonuna dek beklemek gerekmiştir.

Yapılan hesaplara göre, her yıl yaklaşık 100 milyon göçmen ve 20 milyon sığınmacı, yaşadığı ülkeden başka bir ülkeye gitmektedir; 35 milyondan fazla insan yurtdışında çalışmaktadır ve 10 milyon kişi çevresel koşulların elverişsizliği yüzünden ülkesinden ayrılmak zorunda kalmıştır.⁴² Sınırlararası geçici hareketlilik de büyük boyuttur. Karayip Adaları gibi pek çok küçük ülkenin ekonomileri gitgide daha fazla turizme bağımlı hale geldiği gibi, Bangladeş ve Filipinler gibi ülkelerde de, yurtdışında çalışan işçilerin yolladığı paralar ekonomide her geçen gün daha önem kazanıyor.⁴³ Bunun yanı sıra, Amazon’daki “yerleşimler” yoluyla yerli kabilelerin topraklarından edilmesi ya da bir milyon insanın dörtte üçünün

Batı Papua'ya (Batı Irian) taşınmasına neden olan *transmigrasai* projesi örneklerinde olduğu gibi, ülkelerin kendi sınırları içindeki büyük göçler de, bir bölgenin tamamının etnik ve çevresel dengelerini değiştirebilmektedir.⁴⁴ 1998'de Suharto'nun düşmesinin ardından yaşanan ya da Kalimantan (Borneo)'daki Madurese göçmenlerine karşı ortaya çıkan etnik çatışmaların ardında bu tür değişimler yatmaktadır.⁴⁵

Appadurai, "diyasporanın (başka ülkelere dağılarak yaşama) normalleşmesi"nin yeni bir durum olduğunu öne sürer: "Daima bir göçmenler ülkesi olduğunu düşünen ABD, kendini, bu küresel diasporaların istilası altında, bundan böyle tüm etnik kimlikleri içinde eriten sihirli bir kap değil, insanların fırsatlar peşinde, ama vatanlarını artlarında bırakmış olmanın hoşnutsuzluğuyla geldikleri, başka diasporaların başlama noktası olarak buldu."⁴⁶ Milyonlarca insan, iki ülke arasında sürekli olarak gidip gelirken, bir yandan da her iki ülkeye bağlılıklarını sürdürmeyi de başarabilmektedir. (Avustralya'nın en zengin adamlarından biri, hem Melbourne futbol kulübünün sahibi, hem de İsrail'deki sağcı örgütlere bağış yapan önemli isimlerden biridir.) Etnik politikalar ve gerilimler bugün çoğu ülkenin yaşadığı deneyimlerdir; ancak bunu mutlaka olumsuz bir durum olarak görmemiz gerekmez. Son üç yüz yılda, Avrupalıların istilalarına eşlik eden sorgulanmaz üstünlük önyargılarının, yerini çokkültürlülük ve çoğulculuk etrafında dönen, genellikle ayrışmalara neden olan tartışmalara bırakmış olması kuşkusuz önemli bir kazanımdır.

Appadurai, hem akademisyen hem de yazar olan Hintli göçmenlerin oluşturduğu, çağdaş göçmenlik deneyimini yorumlamak üzere yarattığı yöntemler dizisiyle, hem postkolonyalizm kuramına, hem de çağdaş İngilizce'de yaratıcı yazının en zengin örneklerine hayat veren çok önemli bir grubun üyelerindendir. Postkolonyalizmi Güney Asyalı akademisyenlerin ortaklaşa yarattığı otobiyografik bir girişime indirgemek elbette saçma olur. Ancak, onların aynı anda hem Bombay hem de New York'ta, hem Karacı hem de Manchester'da yabancı olma duygusunu dengeleme deneyimlerinin bu projeye doğrudan yansıdığını da göz ardı edemeyiz. Nasıl ki eskiden, kendisini reddetmiş bir anavatanla kesin bir yer edinemediği yeni vatanı arasında bölünmüş baskın göçmen imgesinin görüldüğü yer Yahu-

di yazını ise, bugünün baskın göçmen imgesini de Güney Asyalı yazarlar da buluyoruz. Bunun yanı sıra, “postkolonyalizm”, birbirinden çok farklı üç tarihsel hareketi kapsayacak biçimde kullanılan bir terimdir: yerli halkların topraklarından ve mülklerinden edilmesi, halihazırdaki toplumların sömürgeleştirilmesi ve sömürgeci (buralara yerleşen) toplumların gelişimi. Kuşkusuz bu üç hareket genellikle eşzamanlı gerçekleşmiştir: Güney Afrika’daki Avrupalılar bir yandan yerli halkı topraklarından çıkarırken, bir yandan da büyüme sürecindeki sömürge ekonomilerinde işgücünden yararlanabilecekleri diğer Afrikalıların ve sonra da Hintlilerin buraya göçmelerini teşvik ettiler. Malezya, Fiji ya da Karayipler gibi ülkelere gidildiğinde, “asıl” postkolonyal payesini kimin hak ettiğini görebilmek zordur.

Yine de, Leila Gandhi’nin “karşılıklı düşmanlık ve arzu” olarak niteliği⁴⁷ postkolonyal durumun, benim araştırmamın büyük bölümünde çok önemli yer tutan bir anlamı daha var. Küreselleşmeden söz ettiğim zaman, ister “gelişmekte olan dünyanın” hızla büyüyen metropollerindeki postmodern mimari ile gecekondu evlerinin tuhaf yakınlığı ve zıtlığı, ister ülkemdeki Sydney ve Melbourne şehirlerinin ırksal ve etnik bileşimindeki hızlı değişim olsun, postkolonyal yazarlara da ait olan bir imgeden yola çıkıyorum. Ne de olsa küreselleşme, zengin ve yoksul ülkeler arasında olup bitenler kadar, bu ülkelerin kendi içlerinde olup bitenleri tanımlamak için de kullanılıyor ve ben daha çok ikincisi üzerinde yoğunlaşıyorum.

Çoğu yazarın hemfikir olduğu bir nokta, küreselleşmenin ulusal ve yerel sınırları aynı anda hem güçlendirip hem zayıflattığıdır. Uluslararası devlet sisteminin sınırları varlığını sürdürmektedir; aslında bunlar teknolojinin birleştirdiği, ancak insan çabasının daha da parçaladığı bir dünyanın simgeleridir. Kimi zaman, hemen hiçbir sorgulamayla karşılaşmadan bir kıtadan diğerine geçebilirsiniz; diğer sınırlar (İsviçre-İtalya arasında Alpler’den geçen tünel, San Diego-Tijuana arasındaki dikenli teller ve beton duvarlar, Singapur’dan Endonezya’nın Bataam Adalarına giden yavaş feribot) sanki enformasyon, fikir ve imgelerin atmosferdeki sürekli akışına karşı, bilgisayar ekranları ve pasaport kontrolleriyle ulusal farklılıkları koruyabilirlermişçesine, farklı kültürlerin sınırlarını göstermek için tasarlanmış gibidirler.

Ulus-devletlerin gücü, bir yandan uluslararası ekonomik güçlere ya da uluslarüstü kurumlara bağlı olarak gitgide zayıflarken, Balkanlar'da ve Kafkasya'da Soğuk Savaş'ın bitiminden sonra patlak veren olayların trajik bir biçimde gösterdiği gibi, bir yandan da, içerden gelen dar görüşlü ve ayrılıkçı güçlerin tehdidiyle karşı karşıyadır. Teknolojinin her türlü uzaklık hissini yok etmesi ve eskinin yerel kaygılarının evrenselleşmesi, yerelin anlamının küreselleşmeyle birlikte değişmesine neden olmuştur. 1998'de Avustralya'nın önde gelen at yarışlarına çok sayıda yabancı yarışmacının katılması büyük fikir ayrılıklarına yol açmıştı: Bu yarışma öyle geniş bir izleyici kitlesine sahiptir ki, Melbourne kupa günü Viktorya eyaletinde resmi tatil ilan edilmiştir. Öte yandan bu kaygı, kupanın gitgide büyüyen uluslararası şöhretinden duyulan bir tür gururla da birleşiyordu; bir gazete, bir seyisle ilgili olarak "atın ayağını kontrol etmek için dünyanın bir ucuna gitti ... ve küresel küçülmenin bir başka örneğini vererek aynı gün geri döndü" diye yazmıştı.⁴⁸

Postmodern düşüncenin etkisi farklılık, melezlik ve yamalı bohça gibi uygulamalar üzerinde odaklanmaya yol açarken, küreselleşmenin kültürlerde genellikle bir tür homojenleşme olarak anlaşılmasında bir mizah ögesi vardır. Oysa küreselleşme, farklılıkları ortadan kaldırmaktan ziyade, onları genellikle ulusal sınırların ötesine taşıyarak benzeştirir; belli tarzlar ve modalar uluslararası bir niteliğe bürünürken sınıf ayrımları güçlenir. Kuala Lumpur ya da Sao Paolo'daki cep telefonlu bir kadın *yuppie*, Stuttgart ve Minneapolis'teki kendi sınıfından olan kadınlarla, kendi toplumunun kırsal ya da kentsel bölgelerindeki yoksullarla olduğundan daha fazla ortak özelliğe sahiptir. Öte yandan, yoksullar da dünyanın başka yerlerinde ne olup bittiğinden haberdardır ve küresel ürünlere erişme talepleri gitgide artmaktadır.

Küreselleşmenin, yalnızca kapitalizmin daha ileri bir aşaması ve dünyanın daha önce olmadığı kadar büyük bir kesiminin, neoliberalizm ile Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi kurumlar aracılığıyla, kapitalist sistemle bütünleşmesi olduğu öne sürülebilir.⁴⁹ Burada neoliberalizm terimiyle kastettiğim, serbest piyasa ve daha fazla rekabet adına, yabancı yatırımlara karşı kısıtlamaların sona erdirilmesini, devlet girişimle-

rinin özelleştirilmesini, sendikaların gücünün zayıflatılmasını, şirketler üzerindeki kısıtlayıcı kuralların kaldırılmasını, harcamaların kısılmasını, çoğu zaman “dış kaynakların kullanılması” süreciyle kamu sektörünün küçültülmesini ve sağlık, eğitim ve emeklilik gibi alanlardaki kamu harcamalarında gitgide artan miktarda kesintileri öneren politikalardır. Bu politikalar, 1980’lerden itibaren, farklı ölçülerde de olsa, hemen hemen tüm Batılı devletlerce benimsenmiştir. Yine de bu kitabın yazıldığı sırada, en azından bazı ülkelerde, serbest piyasanın getirdiği öne sürülen kazançların gitgide daha gözle görülmez hale gelmesi ve emek piyasasının serbestliği iddialarına karşı işsizliğin ısrarla devam etmesi nedeniyle, bu politikalara karşı direnişin arttığı görülmekteydi. Özellikle de Doğu Avrupa’daki eski komünist ülkelerin bazılarında, pazar ekonomisine geçişin bazı garantili devlet hizmetlerinin ve yardımlarının kalkmasını da beraberinde getirdiğinin anlaşılmasıyla, solcu politikalarda bir yeniden canlanma yaşanmıştır.⁵⁰ Zygmunt Bauman’ın da işaret ettiği gibi, asıl tehlike devletin rolünün gitgide azalarak, sonunda her şeyden çok “kanun ve düzenin sağlanması” üzerinde odaklanmasıdır. “Bu durum, uygulamada, kaçınılmaz olarak kimileri için düzenli –güvenli– bir yaşam anlamına gelirken, diğerleri kanunun tüm korkutucu ve tehdit edici gücünden nasibini alacaktır.” Bizler bu tür bir gelişmeyi özellikle ABD’de yakın dönemde görülen eğilimlerle ilişkilendirebiliriz. Bauman ise Fransa ve Almanya’dan örnekler göstermeyi tercih etmiştir.”

Bu politikalar “gelişmekte olan ülkelerde” de teşvik edilmiş ve son yıllarda “yapısal düzeltme” adı altında, Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF)’nun yoksul ekonomilere yardımı için öne sürülen bir koşul haline gelmiştir. Şimdi zengin ülkelerde bu politikalara karşı belli bir direnişin oluşması gibi, son bir-iki yıldır gelişmekte olan ülke ekonomilerinin uğradığı başarısızlık ve Endonezya, Brezilya ve Rusya gibi birbirinden çok farklı ülkelerde yaşanan dramatik “çöküşler”, denetimsiz piyasaların doğal olarak sorunsuz bir büyüme göstereceği fikrine karşı bu ülkelerde de gitgide artan bir düşmanlığa yol açmıştır. Gerçekte, uluslararası güçlerin 1970’ler ve 80’lerdeki “borç krizine” bir yanıt olarak uyguladıkları müdahalelerin bir sonucu olan “yapısal uyum”, ekonomik küreselleşme sü-

reci içinde çok önemli bir mekanizmaydı. Dünya Bankası ve IMF parasal yardımlarının karşılığında, devletleri, ihraç malları üretimi, devlete ait yatırımların özelleştirilmesi, ithalat serbestisi, enflasyonun denetlenmesi ve dış borçların geri ödenmesi için iç harcamaların kısılması yönünde adımlar atmaya zorladılar.⁵² Çeşitli ülkelerde yapılan protesto gösterilerinde, üzerinde "IMF=I'm fired" [IMF=Kovuldum] yazılı pankartlar taşınması pek şaşırtıcı değildir. Güney Afrika Güvenlik Araştırmaları Enstitüsü'nden Richard Cornwell'e göre: "Demokratikleşme ve yapısal uyumun gerekleri arasındaki çelişkiler apaçık görünür hale gelmiştir. Tam da demokratikleşmenin, halkın daha iyi toplumsal ve finansal hizmetlere olan talebini teşvik ettiği noktada, yapısal uyum bunun inkârını gerektirir. Kabaca ifadesiyle, bu çelişkili durum devletin kendi vatandaşları gözündeki meşruiyetinin daha da zayıflamasında önemli bir rol oynamıştır."⁵³

1998'de Birleşmiş Milletler Gelişme Programı (UNDP)'nin hesaplarına göre, "borçların ve faizlerinin geri ödenmesinin pek çok ülke için yarattığı yük, bunların insani gelişim ve yoksullukla mücadele yönünde adımlar atmalarını engelleyecek kadar büyüktür".⁵⁴ Örneğin Mozambik, Dünya Bankası'nın Ağır Borç Yükü Altındaki Yoksul Ülkeler İnisiyatifi aracılığıyla bir miktar borcunu sildirmesine rağmen, 1999'da günlük 275.000 ABD doları (bu ülkenin sağlık harcamalarının yaklaşık üç katı kadar) borç faizi ödüyordu.⁵⁵ Dünyanın en yoksul ülkelerinin borçlarının silinmesi yönünde gitgide artan uluslararası baskılar boşuna değildir. Bu ülkelerin (çoğu Afrika ve Orta Amerika'da olan) otuz üçünde, kişi başına düşen borç miktarı, kişi başına düşen milli geliri aşmaktadır.⁵⁶

Neoliberal proje, etkileyici rakamlara ulaşabilse de, küresel pazarın ürettiği zenginliklerin, Marks'ın meta fetişizmi uyarısını hatırlatacak biçimde insanın gerçek ihtiyaçlarından hiç olmadığı kadar kopuk hale gelmesiyle, aşırı tüketim ve gitgide artan bir eşitsizlik getirmektedir. Kapitalizm artık herkese iş imkânı yaratmamaktadır; zengin ülkelerde ekonomik büyüme tüketimde yaşanan büyük patlama ile sağlanırken, gitgide artan sayıda iş, dünyanın yoksul ülkelerindeki yeni sanayi bölgelerine kaptırılmıştır. Bu tür iş transferleri, neoliberal gelişimin taraftarlarının iddia ettiği gibi her zaman kazanç sağlamaz. Jeremy Seabrook bir akademisyenin şu sözle-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

rini aktarıyor: "Tüm Bangladeş ihraç mallarının işlendiği bir alan haline geldi... Halkın katılımı söz konusu olamaz, zira onlar kendi ülkelerinin vatandaşları değil, bir küresel güç mekanizmasının nesneleri... Yaşamlarımız dünyanın başka yerlerinde, Dünya Bankası, GATT, IMF yapısal uyum programları aracılığıyla alınan kararlarla yönetiliyor."⁵⁷ Seri üretim işlerinin bu şekilde yoksul ülkelere kayması, özellikle giyim ve elektronik parçalar gibi endüstri kollarında, kadın işgücünün hızla artmasına yol açıyor.

William Greider'in *One World, Ready or Not* adlı kitabında küreselleşmenin bu yönü eleştirilir. Greider şöyle der: "Pazar ekonomisi süreci, savunucularının öne sürdüğü gibi, uçsuz bucaksız bir yaratıcı enerjinin kaynağıdır (bireyleri ve girişimcileri buluş yapmaya ve üretimi artırmaya sevkeden satış ve kâr itkisi). Öte yandan, bunca yıkıma, insanların acı çekmesine, bir başkasına boyun eğmeye ve güvenliksiz bir ortama yol açan vahşi işleyişin ve akıl dışı aşırılıkların (doyumsuz bir girişimciler ordusu, üreticilerin boş umutları, kârın en yüksek noktasına ulaştırılması yönünde sürekli bir itki) sorumlusu da yine aynı mekanizmadır."⁵⁸ Greider'in 19. yüzyıl Marksizminin diliyle konuşması, olsa olsa, Marksist analizin günümüzdeki duruma, çoğu post-Marksistin kabul ettiğinden çok daha uygun olduğu gerçeğini göstermektedir. Paul Smith'in de belirttiği gibi, ne de olsa "Marksizm sermayenin analizi temeli üzerinde kurulmuştur ve günümüz konjonktüründe kapitalizmin 'zaferi' ve köktencilliği, Marksist analiz biçimlerinin güçlenmesini teşvik edecektir."⁵⁹

Aynı şekilde, eşitliğin güvence altına alınması ve bir dizi hizmetin sağlanmasında devlete biçilen rolün önemsiz görülmeye başlanması da küresel bir seyir izlemiştir. Reagan ve Thatcher'ın sendikacılığa saldırılarıyla, dünyanın hemen tüm ülkelerinde etkili olan özelleştirmeye geçiş eğilimi ile Dünya Bankası ve IMF'nin daha etkin ve büyük bir ekonomi yaratacağı inancıyla eğitim, sağlık ve kamu hizmetlerinde kesintiler yapmaları için yoksul ülkelere uyguladığı baskılar arasında gözle görülür bağlantılar mevcuttur. Küreselleşmenin baskın ideolojisi, zenginlerle yoksullar arasında sürekli olarak büyüyen bir uçurum yaratmıştır ve bu, dünyanın her yerinde göze çarpan bir benzerlik gösterir: Örneğin son yirmi yıldır Şili, Macaristan ve Yeni Zelanda gibi ülkelerde ortak sayılabilecek çok az sayıdaki

özellikten biri budur. Küreselleşmenin mimarları, Thatcher döneminden itibaren Londra'yı, ya da 1990'lardaki Toronto'yu yeniden şekillendirmiş olan gökdelenleri ve şık yeni restoranları görürken, onu eleştirenler, lağım-larda yaşamak zorunda kalan, sayıları her gün artan insanları görmektedirler. Piyasa ekonomisi reformları sayesinde, halkın büyük çoğunluğuna yarar sağlamış bir ekonomik büyümeyi başaran özgün bazı örnekler de mevcuttur, ancak 1998'den beri yaşanan kitlesel ekonomik yıkımlardan sonra bu örnekleri bulmak zordur. (O tarihe kadar, Güney Kore ve Malezya, Doğu Avrupa'da Polonya, Estonya ve Slovakya gibi ülkeler ve Brezilya'nın genellikle çok yoksul olan kuzeydoğusundaki Ceara gibi çeşitli Latin Amerika ülkelerinin bazı eyaletleri sayılabilirdi.)⁶⁰

Devletçi bir ekonomi ve hizmetlerin devlet tarafından sağlandığı bir sistemden geri adım atılması, adı sosyalist olan ülkelerde bile işleyen bir durumdur. 1999 yılının başlarında, hükümetin, Çin'de olduğu gibi komünist bir maskeyle kapitalizmi uygulamaya çalıştığı Vietnam'a gitmiştim. Son birkaç yıldır benimsenen reformist politikalar olan *Doi moi*, parti aygıtında herhangi bir gevşeme yapılmaksızın pazar ekonomisinin geliştirilmesi ve yabancı yatırımların teşviki anlamına geliyordu. Kuzeyde bu yöntem savunulabilir durumdaydı; ancak kırk yaşın üzerindeki herkesin komünizm öncesi denetimi anımsadığı Ho Şi Min şehrinde hoşnutsuzluk daha fazlaydı. Yolları tıkayan ve havayı kirleten arabaların yerini motorlara bıraktığı Ho Şi Min, Bangkok'un daha küçük bir versiyonuydu. İnşaat faaliyetleri azalmıştı. Bölgedeki seyahatlerin iyice azalması nedeniyle, yeni otellerin bazıları işletilmeye açılmamıştı. Ancak geceleri sokaklar, kaldırımlardaki kafelerde yemek yiyen, arabalarıyla turlayan, Ho Şi Min gece hayatının gözde mekânları gibi görünen bowling salonlarını dolduran insanlarla tıklım tıklımdı.

Ancak sokaktaki herkes iyi bir yaşam sürmüyordu. Son birkaç yılın hızlı ekonomik büyümesi, hem devlet desteğinin azalması, hem de geleneksel köy yaşamının parçalanmasının kurbanları olan kendi alt sınıflarını yaratmıştı. Seks işçileri motosikletleri üzerinde sokaklarda dolaşıp duruyor, geceleri ise, (yaklaşık çeyrek ABD dolarına karşılık gelen) birkaç bin dong karşılığında parklarda hızlı iş tutuyorlardı. Sokak çocukları dur-

madan yabancılara yaklaşık onlara kartpostal, harita ve pul satmaya çalışıyorlardı. (Bu çocuklardan biri, birkaç sokak boyunca peşimden geldikten sonra, daha fazla kartpostal almaya niyetim olmadığını anlayınca, hışımla "Canın cehenneme bayım!" diye bağırdı.) Ağır uyuşturucuların kullanımı-
mında artış görülmekte; son birkaç yıldır afyonun yerini, Altın Üçgen olarak anılan bölgeden getirilen eroin aldı. Ziyaret ettiğim, Ho Şi Min dışındaki bir uyuşturucu rehabilitasyon merkezinde, kimisi ailesinin talepleriyle, yoğun bir inziva ve eğitime tabi tutulan yüzlerce genç erkek ve kadınlar vardı. Umduğumdan daha az baskıcı bir ortamdı: Akşam üzeri çocuklar, ortama pek de uygun olmayan bir Beethoven senfonisi eşliğinde avluda top oynuyorlardı. Ancak, personelin açıksözlü ifadesine göre, bir yıl içinde bu insanların yaklaşık % 80'i yeniden eroine dönecekti. Çoğu HIV'e yakalanacak, bu sayı sonraki yıllarda artacaktı.

Şiddet, suç, kirlilik ve korkuyla lekelenmiş megakentleriyle, 19. yüzyılın en kasvetli tasvirleriyle yarışabilecek, İzak Asimov gibi geleneksel bilimkurgu yazarlarının iyimser gelecek tasarımlarından çok uzak bir 21. yüzyıl betimleyen bilimkurgu edebiyatının bu kadar zengin olması boşuna değil.⁶¹ Megakent imgesi, aynı zamanda dünyanın hemen her yerinde yaşanan hızlı kentleşmeyi yansıtıyor; öyle ki, Çin ve Hindistan kadar büyük ülkelerde bile, köylüler artık nüfusun çoğunluğunu oluşturmuyorlar⁶² ve kentsel bölgelerin sayısı sürekli olarak artıyor. Michael Dutton, bu sürecin, İngiltere'de birkaç yüzyılda gerçekleşen düzenli endüstrileşme ve kentleşme süreciyle akraba olduğunu hatırlatıyor:

Marks, *Kapital*'de, toprak mülkiyeti ve dilencilikle ilgili İngiliz yazarlarının çıkarılmasından sonra dizginlerinden kurtulan eğilimlerin yol açtığı genel sonuçları açıklar. Çinlilerin hane kaydı kanunlarının başarısızlığı ve Çin'de dilencilığe karşı kanunların sıkılaştırılmasının ne anlama geldiğinin görülebilmesi... ancak (İngiltere'deki) bu yasal değişimlerin anlaşılmasıyla mümkündür. Başka bir deyişle, bugün Çin'deki insan hakları ihlallerini yaratan belli başlı dinamikleri anlamak için Kraliçe Viktorya'nın tavsiyesine uymalıyız: "Gözlerini kapa ve İngiltere'yi düşün!"⁶³

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://ranteey.org>

Savunucularından bazılarına göre, küreselleşme demokrasinin zaferiyle ayrılmaz bir bütün oluşturur. Özellikle de Soğuk Savaş sonrası dünyada, Amerikan politikası, liberal ekonomi ve siyasetin birbirinden ayrılamayacağını savunarak, kapitalizm ve demokrasiyi birbirinin önkoşulu olarak gören kendinden fazla hoşnut (*truimphalist*) bir görüşü benimsemiştir. Bu görüş, bir ara Asya Kaplanları olarak anılan ekonomilerdeki otoriter rejimler tarafından çürütülmüştür; bunların büyümesinde yüzyıl sonunda görülen ciddi yavaşlamanın her iki durumu da doğruladığı ya da çürüttüğü konusunda kesin bir şey söylemek henüz mümkün değildir. Çin ekonomisinin dışa açılmasının daha fazla demokrasi getireceği iddiası kadar, artan zenginliğin çoğu Çinliyi otoriter bir siyasi sistemin sürmesinden hoşnut kılacağı iddiası da inandırıcıdır. Güney Afrika'daki ırkçı rejimin sona ermesinin ve demokrasi açısından şüphe götürmez kazanımların, beyaz girişimcilerin Johannesburg merkezinden şehrin kuzeyindeki korunaklı alışveriş merkezleri ve malikânelere kaçmaları ile, ekonomik bir uçuruma neden olduğu kesindir. Aynı şekilde, son on yılda Latin Amerika'nın büyük bölümünde askeri rejimlerin son bulması, insan hakları yönünde atılmış önemli bir adım olmakla birlikte, her zaman daha fazla eşitlik getirmemiştir. Bazı Latin Amerikalı eleştirmenlere göre: "Demokrasi ve kapitalizmin düetinin ne denli cılız kaldığı bir kez daha görülüyor, zira sosyal adalet sorununu ağızlarına almıyorlar."⁶⁴ Bu yüzyılın başında, henüz IMF için geçerli olmasa da, neoliberalizmin doğrularının, Dünya Bankası'nın en yüksek mevkilerinde dahi sorgulandığına dair işaretler görülmektedir.

Daha sonra kitaplaştırılan *Jihad Versus McWorld* (McDünya'ya Karşı Cihat) adlı makalesinde Benjamin Barber, dünyanın büyük bölümünün olası iki gelecekle yüz yüze olduğunu söylüyor. Bunlardan biri yeniden kabileleşmeyi, diğeri "ticari anlamda tek tip bir küresel iletişim ağının" zaferini getiriyor ve her ikisi de "kasvetli", üstelik "demokratik değil".⁶⁵ Barber'ın kötümserliğini hatırlamama neden olan şey, "rekabetçi ekonomisinin açık, hoşgörülü ve modern bir topluma dayandığını" öne süren Tunus hükümetinin sponsorluğunda verilen bir gazete ilanıydı: "Başkentin... modern mahalleleri, kaldırım kahveleri, uluslararası markaların adını taşıyan mağazaları, sokakta kot pantolonlarıyla dolaşanlar ve hatta yerli ma-

lı bir hamburger büfesi ile temiz ve işlek.”⁶⁶ Burada gizli polisten ya da Tunus’un Afrika’nın demokrasisi en kötü ülkesi olarak görüldüğünden hiç söz edilmediğini söylememe gerek yok sanırım. Serbest pazar ekonomileri gittikçe artan oranda siyasal ve sosyal sınırlamalara yol açabilirler, ki buna her geçen gün yeni örnekler ekleniyor.

McDonalds’ın bir küreselleşme ölçütü olarak bu denli güçlü bir simge haline gelmesi şaşırtıcıdır.⁶⁷ Thomas Friedman, bunun hoş bir çeşitlemesiyle, Malezya’daki Amerikanlaşmayı özetlemek için Kentucky Fried Chicken’ı kullansa da, “McDonalds şubeleri olan ülkeler arasında savaş çıkmaz” tezini de ilk olarak kendisinin bulduğunu öne sürer (kendi deyişiyle “Çatışmaların Önlenmesinde Altın Kemerler Teorisi”).⁶⁸ Bu neoliberal özlü söz de, McDonald’s mağazalarının Sırbistan’ı NATO bombalarından korumaya yetmediği Kosova’daki savaşla ortadan kalktı. Tüketici-likteki ortaklığın siyasi sonuçlara ilişkin bir güvence sağlamayacağı görülmüş oldu. Pek çok ülkede, Kanada’nın iş dünyasına yönelik en önemli gazetelerinden birinin “Kanada’nın bütünlüğünün yenilip yutulması” olarak tanımladığı parçalanmayı sembolize eden McDonald’s Amerikan üs-sünden kaçınmak elbette özel bir formül gerektiriyor: “Birlik olmayı ele alalım. Tek perakendeci (WalMart), tek moda (Gap), tek yiyecek (McDonalds), tek içecek (Coca Cola), tek eğlence (Hollywood), tek mekân (Starbucks). Dünyayla birlik olmak, ABD’yle birlik olmaktır. Kanada için bu as-la şimdiki kadar doğru olamazdı. Amerikan kültürü ve ürünlerinin istila-sı altındaki Kanada, bir adım daha ileri giderek sahip olduğu değerli şey-lerin sonuncusunu da (en büyük borsa şirketlerini) ABD’ye satıyor.”⁶⁹

Bundan birkaç yıl önce Tuathail, Herod ve Roberts şöyle yazmış-lardı: “Meksika’nın pezo krizi, dış yardımlar, ülkeye özgü siyasi yozlaşma, suikastler, iflaslar, gelir dağılımındaki kutuplaşmalar, uyuşturucu kapita-lizmi ve siyasal ayaklanmalarla kendini gösteren neoliberalizm kaynaklı travmaları, pekâlâ şu anki dünya düzeninde çok sayıda devleti bekleyen geleceğin bir modeli olabilir.”⁷⁰ Evet, küreselleşme sınırları işlevsiz kılar ve dolayısıyla da devletin etki alanını küçültür. Ancak (hem ekonomik hem de siyasal anlamda) küresel liberal düzene doğru hızlı bir geçiş, sa-vunucularının düşündüğünden daha karmaşık bir süreçtir. Çin’den Mı-

sır'a pek çok ülkede, yönetimler, artan servet ve varlığını sürdüren bir baskı rejiminin birlikteliğine sırtını dayamış durumdadır; diğerlerinde, özellikle Afrika'da, Orta Asya'da ve Orta Amerika'nın bazı bölgelerinde, ekonomik başarısızlık beraberinde toplumsal ve politik çözölmeyi getirmiştir. En iyi örneklerde (Güney Amerika'nın bazı bölgeleri ve Doğu Avrupa'da son birkaç yılda) artan bir servete artan özgürlükler eşlik etmektedir, ancak en sık rastlanan durumun, otoriter yönetimlerle, büyüyen eşitsizlikler ve artan kanunsuzlukların bir bileşimi olduğu görölmektedir. Bu koşullar, köktendinci ve aşırı milliyetçi hareketlerin ve –genellikle borçlanma ve sahte sözleşmelere bağılı olarak ortaya çıkan zorla çalıştırılma durumunu anlatan– Kevin Bales'in deyiimiyle “yeni köleliğin”⁷¹ (yeniden) ortaya çıkması için neredeyse kusursuz bir ortam yaratmaktadır.

Neoliberal politika, kamu hizmetleri için ayrılan para azaltılırken, bir yandan da uluslararası yatırımcıların, Stephen Gill'in deyiimiyle küresel ekonomi politiğin “yeni anayasalcılığı” ile korunması anlamına gelir. Sonunda, demokrasi ve refaha giden yola girileceğı garantisiz de yoktur. Anatol Lieven bu konuda şöyle bir uyarıda bulunuyor: “Rusya, 1990'lar da, serbest pazar boyunduruğı altındaki çok sayıda güçsüz devletin deneyimini yaşadı: Reformları uygulayamayıp parçalandılar ve geleneksel düzenin yıkılması, demokrasi ya da ekonomik gelişmeyi değıil, hem gerçek demokrasiyi, hem de ekonomik gücü boğan yozlaşmış bir seçkinler tabakasının egemenliğini getirdi.”⁷²

Hangi görüşü kabul edersek edelim, hem küreselleşme taraftarları hem de onu eleştirenler, küreselleşmenin, yaşamı hemen her yönüyle, geri dönülemez biçimde değııştirdiğı konusunda hemfikirdirler. Lester Thurow'un söylediğı gibi: “Küresel ekonomi, gerçek anlamda, limanlarımız, havaalanlarımız ve telekomünikasyon sistemlerimizde somutlaşmıştır. Ama en önemlisi, bir daha ayrılmayacak biçimde mizacımıza işledi.”⁷³ Thurow'un sözünü ettiğı bu “mizaç” düzeyinde, küreselleşmenin “Amerikanlaşmanın” diğeri adından başka bir şey olup olmadığı, onun Amerikan askeri ve ekonomik egemenliğine ya da Irak ve Sırbistan gibi, kendisine en düşman ülkelere bile ulaşan ABD kültürel hegemonyasına⁷⁴ verilen bir isim olup olmadığı sorusu karşımıza çıkıyor.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Pax Americana'nın koruyucu kanatları altında demokratik, neoliberal bir dünya: Berlin Duvarı'nın yıkılışından sonraki o hareketli günlerde "yeni dünya düzeni" lafını ilk ortaya attığında George Bush'un zihninde olasılıkla böyle bir imge bulunuyordu. 1990'ların başında, Harold Pinter'in işkence hakkında yazdığı kısa oyunda bile kullandığı⁷⁵ bu söz şimdi o kadar revaçta değil.

Bush'un, ABD'nin gelecekteki gücüne ilişkin iyimserliğinin yerini genel bir kötümserlik duygusuna bırakmasıyla bazı yorumcular bu sözü "yanıltıcı ... her bakımdan yanlış"⁷⁶ diye bir kenara atarken, Neal Stephenson'ın geleceği anlattığı romanı *Snow Crash*'taki yorumu da bu kötümserliği yansıtır: "Başkalarından daha iyi yapabildiğimiz dört şey var: müzik, sinema, yazılım, evlere hızlı pizza servisi."⁷⁷ Stephenson'ın kitabı, o günlerde, ABD'ye karşı önemli bir ekonomik tehdit olarak algılanan Japonya'dan duyulan korkuyu yansıtıyordu. Bundan birkaç yıl sonra, William Greider, kısmen düşüş eğilimindeki Amerikan dolarına bağlı olarak, ABD'nin çöküşü tezini ortaya attı.⁷⁸ Bir-iki yıl sonra, bu tahminin gereksiz bir kötümserlik taşıdığı görüldü ve Doğu Asya'da yaşanan finansal kriz, her ikisinde de ABD'nin baskın rol oynadığı Dünya Bankası ve IMF'nin etkinliğini bir kez daha öne çıkardı.

Martin Walker, "Roma'nın hem emperyal hem manevi öncülüğe soyunmasından bu yana, böylesine iki yönlü bir liderliği elde etmeyi başarabilen başka hiçbir politik varlık çıkmamıştır" diye yazar.⁷⁹ Gerçekten de, 21. yüzyılın bir "Amerikan yüzyılı" olma olasılığının 20. yüzyıldakinden daha güçlü olduğu savunulabilir.⁸⁰ Ekonomik ve askeri güç bakımından başka hiçbir ülke tartışmasız bir üstünlüğe sahip değildir ve Avrupa Birliği'nin büyümesi veya Doğu Asya'nın "Asya Kaplanı" ekonomilerinin yeniden toparlanması yönündeki iyimser senaryolar, Amerikan teknolojisi, tarımı ve medyasının halen devam eden egemenliği kadar inandırıcı değildir. Gitgide daha çok Amerikan egemenliğiyle şekillenen bir dünya tezini ortaya atmak da, Amerika'nın sürekli bir düşüş yaşayacağı tezini savunmak kadar kolay. Her geçen gün merkezietten daha da uzaklaşan bir dünyada, New York, Washington ve Los Angeles, başka hiçbir şehrin rekabet edemediği zenginlik, güç ve hayallerin merkezi olmaya devam ediyor.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rante.org>

ABD Irak'ı bombalarken Filistinli öğrenciler sokaklarda Amerikan bayrağı yakıyorlar. Oysa Flamingo's'un içi, duvarlardaki posterlerle, adeta Amerikan kültürü tanrılarının bir tapınağı: James Dean, Elvis Presley, Marilyn Monroe, Clint Eastwood, Charles Bronson.

LEE HOCKSTADER, WEST BANK JAZZ, 1999

Dünyanın gitgide daha büyük bir bölümünün küresel ekonomiye geçişiyle, başka kültürlerden insanlar da kendilerini Amerikan kültürünün yarattığı modanın takipçisi konumunda buluyorlar; kumaşlar Çin ya Bangladeş'te üretilmiş olabilir, ama tarzlar Los Angeles'ın taklidi.⁸¹ Dünyanın her yerinde Amerikan isimleri taşıyan bar, restoran ve diskoların bolluğu da Amerikan idealinin egemenliğini gösteriyor. Günümüze ait bir gey rehberi, Ulan Bator'da Cengiz Han Caddesi'ndeki Disco Hollywood adlı bir mekânı da listesine almış. Burasının Los Angeles'taki aynı adlı mekânın bir eşi olduğunu düşünmek elbette ki bizi yanıltacaktır; ancak bu isim bize, dünyanın pek çok yerinde "Amerikan" olmanın "modern" olmakla bir tutulduğunu bir kez daha anımsatıyor. 1996'da Kazablanka'da beni arabayla gezdiren rehberin, şehrin en ünlü camisinin yanı başında bir McDonald's açılmış olmasına içtenlikle sevindiğini hatırlıyorum. Amerika'nın kültürel egemenliğini sembolize eden daha kötü bir örnek ise, Ağustos 1998'de, Cape Town'daki Planet Hollywood'un kimliği belirsiz teröristler tarafından havaya uçurulmasıydı.

Mark Johnson'ın araştırmasına konu olan, Filipinler'in Sulu Adası'nda, *bantut* denen cinsiyet değiştirmiş erkeklerin, daha önce hiç görmedikleri Amerika'ya sempati duymalarında olduğu gibi, Amerikan etkisi mitolojik bir düzeyde de gerçekleşebilir.⁸² Deborah Amory'ye, eğer başka biri olabilseydi, Madonna olmak istediğini söyleyen Swahilili pasif eşcinselin (*mashoga*) durumu da bundan çok farklı sayılmaz.⁸³ "Vaatler ülkesi" Amerika imgesi çok eskilere götürülebilir; bir modernite modeli olarak önemli bir imge haline gelmesi ise, ancak 19. yüzyıl Avrupa'sında ortaya çıkmıştır. Salman Rüşdi'nin *Ground beneath Her Feet* romanının anlatıcısına göre, Amerika "Bizden uzun zaman önce İngilizlerden kurtulmuş ... servete açılan ka-

piyı aralayan sihirli sözcüktür.”⁸⁴ Diğer kültürlerin etkilerinin önem kazandığı yerlerde bile, Amerikan kültürünün etkisi görülebilir. Tayvan’daki Japon etkisini ele alan Leo Ching şöyle diyor: “Japon kitle kültürünün kendisi de halen, Batı, özellikle de Amerikan popüler kültüründeki her yeni akımı yakından izlemektedir.”⁸⁵ Çin’de 1990’ların en popüler TV programlarından biri, New York’ta çekilen ve pek çok eleştirmen tarafından “pazar ekonomisi konusunda iyi bir ders kitabı” olarak yorumlanan, *Beijingers in New York* (Pekinliler New York’ta) adlı diziydi. Kültür Bakanı bile, bu dizinin Amerikan kültürünün aşırı materyalizmini ortaya koyduğunu vurgulamıştı.⁸⁶

Elbette başka kültürlerle ait ürünler de popülerleşecekti: Hint filmleri, Afrika müziği, Mısır radyosu, Meksika pembe dizileri gibi. *Telenovelas* adıyla bilinen ve 100’den fazla ülkeye satılan bu dizilerin, Meksika’nın en büyük ihraç ürünü olduğu öne sürülüyor.⁸⁷ Aynı şekilde Brezilya devasa bir televizyon endüstrisine sahiptir ve TV Globo dünyanın en büyük dördüncü ticari iletişim kanalıdır. Zaten çoğu ülkede, televizyonlarda, çoğunlukla Amerikan temaları ve yapımlarından etkilenmiş olsalar bile, yerli şovlar ağırlıktadır. Japon çizgi filmleri, Asya’da geniş bir alıcı kitlesine sahiptir ve Kore’de ahlak bozucu olduğu gerekçesiyle saldırılara hedef olmaktadır.⁸⁸ Kuşkusuz Amerikan popüler kültürü de, ister Eva Peron’un hikâyesi, ister Nintendo ve Pokemon gibi oyunlarda olsun, başka kültürlerden gitgide daha fazla yararlanmaktadır. Tekrar modayı ele alırsak, Paris, Milan ve Tokyo’nun bu alandaki önemine dikkat çekilebilir; bunların dünyanın her yerine etkin biçimde yayılmaları ise, ancak tarzlarının Hollywood tarafından benimsenmesiyle mümkün olmuştur. Dünyanın kalan kısmından bu denli yalıtılmış olup da görüşlerini böylesine ihraç edebilen başka hiçbir millet yoktur. Egzotik korku ve fantezilerin tuhaf bir karışımı olan Amerikan popüler kültürünün yarattığı Meksika imgesi, dünyanın kalan kısmının (en azından İspanyolca konuşmayan kesimin) zihnindeki imgeye, *telenovela*’larını başarıyla pazarlamasına rağmen, Meksika’nın kendisinin yaratabildiği herhangi bir imgeden çok daha yakındır. Dünyanın her yerindeki çocuklar gibi, benim de Meksika ile ilk tanışmam, Warner Brothers çizgi filmlerindeki siesta yapan ve sombrero giyen [Meksikalıların taktığı geniş kenarlı şapka] basmakalıp tipler yoluyla olmuştur.

Aynı şekilde, dünyayı ilgilendiren olaylar (Prenses Diana'nın ölümü, Papa'nın seçilmesi, Dünya Kupası) ABD'de gerçekleşmemiş olsalar da, böyle olayların izlenme biçimleri gitgide daha çok, ABD'nin dünya ile iletişimindeki baskın rolünü yansıtmaktadır. Bu durum, televizyon haklarının ve sponsorluğunun, en çok da Birleşik Devletler'de, iyice önem kazandığı çok büyük bir seyirlik olay haline gelen olimpiyat oyunlarında görülebilir. Yaz oyunlarının televizyon haklarının en az üçte ikisi, kış oyunlarının ise daha büyük bir bölümü Amerikan kanallarına satılmıştır ve ABD'nin Uluslararası Olimpiyat Komitesi'ndeki ağırlığı da diğer ülkelere göre çok daha fazladır. Olimpiyatların ABD dışındaki bir şehirde yapılması, o şehrin küresel iletişim ekonomisiyle daha fazla bütünleşmesinde çok etkili olabilecek bir yöntemdir. Bunun en belirgin örneği, 1988 Seul Olimpiyat Oyunları'nın hemen ardından, Güney Kore ekonomisinin önemli bir "gelişmiş" ekonomi olarak ortaya çıkmasıdır.⁸⁹

Bir "dünya kültüründen" söz etmemize (ve Amerika'nın sürekli olarak farklı kaynaklardan yararlandığının şüphe götürmez kanıtları olmasına) rağmen, sermaye akışından farklı olarak, kültürel etkilerin akış yönünün gitgide daha çok ABD'nin lehine döndüğü ve yabancı şirketlerin de genellikle buna katkı sağladığı bir gerçektir. Ya da Beryl Langer'ın deyişiyle: "'Kanada' popüler kültürünü üretenler, Amerikan müziği, filmi ve janrlarını benimsemiş bir seyirciyle başa çıkmaya çalışıyorlar. Ne yaparlarsa yapsınlar, bu ancak 'esas şeyin Kanada versiyonu' olabiliyor."⁹⁰ 1960'larda komünist dünyanın dışında kalan kesimde sinema salonlarının yarısı ağırlıklı olarak Amerikan filmleri gösteriyordu.⁹¹ Otuz yıl sonra Hollywood, *The Economist*'te yer alan bir hesaplama göre, dünyada izlenen filmlerin % 80'ini ve televizyon filmlerinin % 70'ini üretiyor.⁹² (Buna karşın, ABD'de gösterilen filmlerin yalnızca % 1'i Avrupa yapımı).⁹³ Geçen yüzyılın sonunda (aslen Avusturyalı, ancak hem kariyeri hem de evliliğiyle artık Amerikalı olan) Arnold Schwarzenegger dünyanın en popüler film yıldızı sayılıyordu.⁹⁴ Onun tahtına yine Hollywood kökenli birinin geçeceğine neredeyse kesin gözüyle bakabiliriz. Hem Fransa, Britanya gibi dünyanın eski film yapımı merkezlerinde, hem de "gelişmekte" olan ülkelerde, Amerikan filmleri kitle kültürüne

hâkimdirler. Bunun nedeni kısmen dünyanın her yerinde sinema salonları satın almak ve karmaşık bağlayıcı perakende anlaşmaları yapmak gibi dev pazarlama mekanizmalarının kurulmuş olmasıdır. Dünyanın her yerinde, alışveriş merkezlerini dolduran Warner Brothers ve Disney mağazaları bu işleyişin ürünleridir.⁹⁵ “Pop” kültürü, ister giysilerin üzerindeki tasarımcı etiketleri, filmlerin promosyonları, televizyon reklamları, isterse ticari dünyayla olan bağlarını göklere çıkaran rap müziğiyle olsun büyük şirketlerin tüketim ürünlerinin yayılmasını gitgide daha pervasızca desteklemektedir.

The Economist son sayılarından birinde “Amerikan kültürünü dünyanın farklı yerlerine satmanın, büyük şirketlerin başlangıçta düşündüklerinden çok daha fazla beceri isteyen bir iş olduğu ortaya çıktı” fikrini öne sürse de, bunun kanıtı olarak (dünyada 320 milyon haneye ulaşan) MTV’nin yerel içeriğinin artırılması ihtiyacını göstermektedir:⁹⁶ Bu içeriğin çoğu da MTV Central’ın melezleştirilerek yeniden paketlenmiş bir çeşitlemesidir. Wayne Ellwood, Walt Disney’in “Batı kültürünün küreselleşmesinde dünyadaki en güçlü ve en etkili tek unsur olabileceğini” öne sürüyor.⁹⁷ Maio ise, bu şirketin, efsanevi bir Çinli kadın savaşçıyı anlatan *Mulan* adlı çizgi filmi, Çin piyasasına girebilmek için özellikle ürettiğini savunuyor.⁹⁸ Bir yandan, İngilizce’nin tartışmasız dünya dili haline geldiği⁹⁹ bir küresel kültürle bir arada var olma zorunlulukları gitgide artsa da, bölgesel ve yerel kültürlerin yer yer gelişebildiği görülürken, Fransa ve Kore’de olduğu gibi, hükümetlerin yerel film ve televizyon endüstrilerini koruma girişimleri yeterince etkili olamamıştır. (Her şeye karşın, Avrupa televizyon kanallarının çoğunda kabul edilebilir sayılan şeylerin ABD için marjinalliğini koruduğu da bir gerçektir. Şimdilerde ABD televizyonu durum komedilerinde bolca gey karaktere rastlamak mümkündür, ancak bunların gerçek yaşamlarında eşcinsel olmaları, Hollandalı, İspanyol ya da İngiliz benzerlerinde olduğundan çok daha az rastlanan bir durumdur.)¹⁰⁰ Malezya hükümetinin yerli filmleri videocular aracılığıyla yaygınlaştırma yönündeki bir girişimini yorumlayan film endüstrisinin sözcülerinden biri şöyle diyordu: “Satmak için yeterli sayıda yerli film mevcut değil. Hem zaten, kimse onları kiralamak istemiyor.”¹⁰¹

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://ranteey.org>

Mahathir'in aynı anda hem Batı'nın etkilerinden, hem de Malezya'da, Malezyalılara dünyanın kalan kısmına erişimde görece bir kolaylık sağlayan İngilizce yetkinlik düzeyinin düşmesinden yakınması hiç de şaşırtıcı değildir. Yabancı uyruklular, ister film yıldızları, ister Britanya kraliyet üyesi olsunlar, herhangi bir bakımdan Amerikalı haline gelerek mutlak ünlü statüsüne ulaşmaktadır. İtalyan moda tasarımcısı Gianni Versace (Miami'de) vurulduğu zaman *the Economist*'te ondan "iyi bir Amerikalı" olarak söz edilebilmesi bu durumu çok güzel anlatır.¹⁰² Neden olmasın? Ölümlünden önce İngiltere'nin gelecekteki kralının annesi Prenses Diana'nın bile ABD'ye taşınma planları yaptığı yönünde dedikodular çıkmıştı. Onun eski eltisi York düşesi, zaten ABD televizyonunun sürekli yüzlerinden biri haline gelmişti. (Bu kitabı yazarken yaşadığım tuhaf durumlardan biri de, Britanya "kraliyet üyelerine" yapılan göndermelerin, pek çok defa, küresel seks düzeninde oluşan değişikliklerin pek çoğu için en uygun örnekleri teşkil etmeleriydi.)

Cinsellik, Amerika'nın varsayılan egemenliğini test etmekte faydalı olabilecek bir alandır. Christopher Hitchens "cinsel özgürlüğü", Avrupa imgeleminde Yeni Dünya'yı oluşturan bileşenler listesinde ilk sıraya koyuyor.¹⁰³ Robert Kaplan'ın Sovyetler sonrası Özbekistan'da bir otobüs yolculuğunu tasvirine bakalım: "Şoför koltuğunun arkasındaki panonun yolculara dönük tarafında, iri ve parlak göğüsleri sallana sarsıla yol alan otobüsü dolduruyor hissi veren çıplak Amerikan takvim kızlarından birinin posterisi asılıydı. 'Batının vaadi' dedim içimden."¹⁰⁴ İlerde anlatılacağı gibi, ABD, kimlik politikaları olsun, seksoloji araştırmaları ya da ahlaki tepki politikaları olsun, cinsellikte belli küresel eğilimleri ciddi biçimde etkileyen bir model olmayı sürdürmektedir. Ancak bununla birlikte, tüketimde gitgide artan birörnekliğin, ulusal –veya yerel– kültürel farklılıkları tamamen ortadan kaldıracağı varsayımına da temkinli yaklaşmamız gerekir.

Antropolog Arjun Appadurai, kitle iletişim ağının ulus-devlete güçlü bir darbe vurduğunu savunur: "Ortadoğu ve Asya'nın pek çok ülkesinde, hem ulusal hem de uluslararası TV ve sinemada temsil edilen yaşam biçimleri, ulusal politikaların söylemini tamamen bastırır ve etkisiz kılar."¹⁰⁵ Ancak günümüz dünyasının çarpıcı tarafı, gitgide daha fazla insanın çeliş-

kilerle bir arada var olmasıdır; öyle ki, Chennai ya da Asunción'da [Paraguay] *Baywatch* [Sahil Güvenlik] dizisini izleyen seyircinin, onu Los Angeles ya da Lexington'dakilerle aynı şekilde görmesi ya da kendi davranışları ve inançları için ondan aynı dersleri çıkarması beklenmemelidir. Cynthia Enloe, 1980'lerde dünyada bir hit haline gelen ve "Filipinli gerillalardan Soğuk Savaş karşıtı Finlilere uzanan çok farklı yelpazeden insanlarca" izlendiği gibi, Rus komandolarının da takma adına dönüşen *Rambo* filminin, dünyanın çeşitli ülkelerinde nasıl farklı farklı anlaşıldığı, özümsemediği ya da reddedildiğine işaret eder.¹⁰⁶ Tarzı benimsemek, her zaman orijinal eserin ilettiği politikayı benimsemek anlamına gelmemektedir.

Kültür ve din, yalnızca malların ve imgelerin yaygın tüketimine bakmakla göremeyeceğimiz biçimlerde, cinsel değerler ve davranışları etkilemeye devam ediyor. Kuşkusuz, bunu savunurken aklımızda bulundurmamız gereken bir nokta, dünya nüfusunun yarıdan fazlasının hayatında hiç telefon konuşması yapmadığı ve dünyada, televizyon ve internet bir yana, radyo erişimine bile sahip olmayan pek çok bölge bulunduğuudur. Yine teknoloji, demokratikleşmeye olan katkısı ne kadar abartılsa da, kendi sınıf ayrımlarını yaratmaktadır. Milano, Taipei ya da Caracas'taki alışveriş merkezlerinde ortak markaların sayısı her geçen gün artabilir, ancak, Appadurai'nin küreselleşmeye ilişkin tartışmada vurguladığı gibi, bu durum kendi başına kültürel farklılıkları ortadan kaldırmadığı gibi, Taylandlı siyaset bilimci Kasian Tejapira'nın "kültürel şizofreni" dediği duruma da yol açabilir.

Böylelikle sözde-kimyasal yüceltmeye tabi tutulan Taylandlılık, bir tapınak, sinema salonu ya da müzedeki, somut ama yararsız, gündelik yaşama yabancı bir fosil ya da mumya gibi, bizlere yeniden sunuluyor... Böylelikle, resmi olarak Tayland kültür kampanyası yılı ilan edilen bu yılda [1994], (Taylandlılık değerinin destekçisi) Coca Cola'nın yanı sıra "Singha Birası-milletimizin gururu" ya da "Taylandlı Yaşam Sigortası-Taylandlılara ait, Taylandlılar tarafından kurulan ve Taylandlılar için çalışan yaşam sigortası şirketi" gibi Taylandlı reklam kampanyalarımız var... Dikkatle incelendiğinde, Taylandlılık iddialarının ne kadar şüpheli olduğu bir yana, bu malların

gerçekten de Taylandlılığın sembollerine dönüşmesi, Taylandlılığı ister istemez, malların ve/veya markaların sınırsız kalabalığı içindeki çok sayıda kimlik seçeneğinden birine indirgemektedir.¹⁰⁷

SEKS VE EKONOMİ POLİTİK

Bu bölümde seksin, cinsel edimlerin ve kimliklerin ortaya çıktığı koşulları yaratan daha kapsamlı sosyoekonomik etkenler bağlamında ele alındığını vurgulamak için, “ekonomi politik” terimini kullanıyorum. Bu etkenler, gittikçe artan refahın “mahrem” hayatın düzenlenişinde yeni yöntemleri mümkün hale getirmesi (hatta zorlaması) ve cinselliğin gitgide daha çok metalaşması bakımından ekonomik, cinselliğe ait farklı imgelerin dünyanın her yanına hızla yayılması ve sık sık dinsel ve milliyetçi hareketlerin düşmanca tepkisiyle karşılaşması bakımından kültürel, cinselliğin ifadesinin olası biçimlerinin belirlenmesinde devletin koyduğu kuralların çok önemli bir rol oynaması dolayısıyla da politiktir. Örneğin, zenginlik düzeyleri arasındaki çarpıcı uçuruma rağmen, Manila’da, Singapur’da olduğundan çok daha açık bir “gey” ortamı bulunmaktadır ve bunun bir nedeni, bu ülkelerin siyasal rejimlerinin farklı olmasıdır. Daha ilginç bir örnek, İspanya’da, Franco’nun ölümü ve bunu izleyen demokratikleşmeyle birlikte, Pedro Almodovar filmlerinde ifadesini bulan cinsel hoşgörü konusundaki hızlı gelişimdir. İnsanların birbirlerini ve yarattıkları çevreyi anlamlandırması konusundaki yerel anlayışların küresel çapta yayılması dolayısıyla, yeri geldiğinde, dördüncü bir kategori olarak epistemolojik etkeni diğerlerine ekleyebiliriz.

Ekonomi politiğin bakış açısı, sınıf, cinsiyet ve ırkın yanı sıra devletin rolünü de göz önüne almayı gerektirir; başka bir deyişle belli tartışma konuları ve kimliklerden çok, yapılarla düşünmemiz gerekir. Politik ve ekonomik yapılar dünyanın hemen her yerinde kadınların çoğunun, yaşamın pek çok alanında erkeğe boyun eğmesine neden olduğu sürece, cinselliğe ilişkin herhangi bir tartışmanın, biyolojik ve toplumsal etkenlerin çözülmesi zor bir karışımı olan toplumsal cinsiyet farkını göz önüne alması şarttır. Çözülmesi zor diyorum, zira genetiğe çok büyük anlamlar yükleyen moda görüşe rağmen, topluma dışarıdan bakarak, “erkek” ya da “kadın” olmanın özü şudur demek mümkün değildir. Elbette, başta do-

ğurma yetisi olmak üzere, ortada açık biyolojik farklılıklar bulunmaktadır. Ancak bu farklılıklara yüklenen anlamlar kaçınılmaz olarak toplumsaldır. İnsanlar içinde yaşadıkları dünyayı biçimlendirirken biyolojinin dayattığı belli sınırlarla karşılaşır, ancak bu sınırlar da değişmekte, tüp bebek ve klonlama gibi gelişmelerle gitgide anlamını yitirmektedir.

Ekonomi politikle cinselliği ilişkilendirmeye çalışan başkaları da olmuş, Nancy Folbre'in da belirttiği gibi, cinsellik modern ekonominin kurucuları tarafından önemli bir sorun olarak algılanmıştır.¹ İkinci dalga feminizmin yeniden doğuşuyla, başta çocuk yetiştirme ve ev işi gibi sorunlar olmak üzere, ekonomik analizin cinselliğe uygulanması ilgi görmüştür.² Öte yandan, son dönemde cinselliğe ilişkin ortaya atılan kuramlar, çoğunlukla maddi gerçekliğin arka plana itilmesi pahasına, söylem, temsil ve kimliği fazlasıyla öne çıkarmaktadır. Bu kitabın yaklaşımı, bir anlamda, bu yüzyılda daha önce yapıldığı gibi, toplumsal yaşamın Marksist ve Freudcu okumalarını birbirine bağlama denemesidir. Ancak bu, Frankfurt Okulu ya da (son dönem çalışmaları benim ilk yazılarımda çok etkili olan) Herbert Marcuse gibi kuramcılarinkinden çok farklı bir bağlamdadır. Şahsen bugün, Marcuse'nin 1960'ların sonlarındaki isyanlar sırasında olduğu kadar ütöpik değilim,³ gerek gey hareketi, gerek AIDS salgını, sonraki yıllarda daha da dallanıp budaklanan kendi pragmatik hesaplaşmalarını da üretti. Freud'un "insan doğası"na ilişkin kötümserliği, bu yüzyılın başlangıcında yazık ki fazlasıyla haklı çıkmış görünüyor. Diğer yandan, Freudcu ve Marksist gelenekleri uzlaştırmak da kolay bir iş değil. Joel Kovel'in sözleri bu zorluğu ifade ediyor: "İkisi de son derece doğru şeyler söylüyordu ve birinin fikirlerini benimsemek ötekinkileri geçersiz kılıyordu."⁴

Yine de, Freud'da, toplumsal yaşamın temelinde yatan öz çıkar ve uşdışılık bileşimini açıklayabilmek için, kişisel olanla daha geniş kapsamlı tarihsel etkenlerin keşfini ilişkilendirme çabası görülmektedir. Libido ve süperegö gibi kavramları veya *Civilization and Its Discontents* kitabındaki büyük tarihsel mitleri düz anlamları yerine metaforlar olarak düşündüğümüzde, bunlar, ekonomi politiğın, belli cinsellik ve toplumsal cinsiyet rejimlerini oluşturmak üzere psikolojik olanla nasıl iç içe geçtiğini görmemizi sağlarlar. Freud'un kuramlarını Marks'ın kuramlarıyla ilişkilendirmemi-

zi mümkün kılan, her ikisinin de, sorgulamadan kabullendiğimiz olguların büyük bir bölümünün insanlar tarafından inşa edilmiş olduğunu kavramış olmalarıdır. Marks'a göre bu, tarih sürecinde toplumsal ve ekonomik güçlerin birbiriyle ilişkisiyle, Frued'a göre ise, bu güçlerin bilinçaltında yarattıkları etkiyle olmuştur. Her iki düşünür de dine karşıdır, ancak Freudcu bir okuma, dinin Marks'ın deyimiyle "kitlelerin afyonu" olarak işlevini sürdürmeyi nasıl başarabildiği konusunda daha aydınlatıcıdır.

Benim yaklaşımım, iki Amerikalı antropolog, Michaela di Leonardo ve Roger Lancaster'ın çalışmaları,⁵ cinsiyet ve uluslararası ilişkiler üzerinde çalışan feministler (özellikle Jan Pettman⁶ ve Cynthia Enloe) ve eserlerinden sık sık alıntı yapacağım R.W. Connell, Nancy Fraser, Richard Parker ve Jeffrey Weeks gibi yazarlarıinkiyle ortak yönler taşıyor. Neo-Marksist olarak adlandırılabilceğim bu yaklaşımla, metin ve söylem üzerinde çok fazla yoğunlaştığı ve kurumlar politik ve ekonomik yapılara yeterince ilgi göstermediği gerekçesiyle postmodern kurama getirilen eleştirileri büyük ölçüde paylaşıyorum.⁷ Aynı zamanda, bütün iktidar ilişkilerinin ekonomik çatışma temeline dayanmadığını, cinsellik ve toplumsal cinsiyet konusunu, insan düşüncesi ve eylemine dair ortodoks Marksist ya da postmodern söylem analizlerindekiinden daha nüanslı bir anlayışla ele almak gerektiğini kabul ediyorum. Bu, bazı akademisyenlerin eski Marksist ve Freudcu eleştirel kuramları postmodernizmle bütünleştirme girişimlerinin inkâr edildiği anlamına gelmiyor. Guatemala'da beden politikaları üzerine yaptığı çarpıcı çalışmasında, antropolog Diane Nelson "akışkanlık" (fluidarity) fikrini ortaya atar ve bunu, sınıf ilişkilerine dikkatle eğilmesiyle, Marksist anlamında "sol tandanslı" [İng. pink], ancak aynı zamanda, arzu ve bilinçaltının işleyişinden haberdarlık anlamında da "Freudcu" olmak diye tanımlar.⁸

Öte yandan, Marksizmden yararlanmam, her türlü baskı ve sömürü biçimi ekonomik ilişkilere indirgenebileceğine inandığım anlamına gelmiyor. Burada, Nancy Fraser'ın ortaya attığı "paylaşımdaki adaletsizlikler ve tanımadaki adaletsizlikler" (injustices of recognition) arasındaki faydalı ayrıma değinmek gerekir. Fraser'a göre, her ikisinin de maddi sonuçları vardır ve sosyal adaletin sağlanması için her ikisine de karşı çıkmak

gerekir.⁹ Fraser ilk adaletsizliklerin politik-ekonomik bir yeniden yapılanmayı gerektirirken, ikincilerin kültürel ya da sembolik bir değişim gerektirdiğini savunur: “Bu aynı zamanda kültürel çeşitliliğin de tanınmasını ve değerlendirilmesini gerekli kılabilir. Daha da radikal bir biçimde, temsil, yorum ve iletişimin toplumsal örüntülerinin, her bir kişinin benlik duygusunu değiştirecek biçimde topyekûn dönüşümünü gerektirebilir.”¹⁰ Fraser’ın analizi, bizlerin paylaşım ve kimlik politikalarından birini seçmemiz gerektiğini savunan kaba düşüncenin ötesine geçerek, her ikisinin de daha iyi ve daha adil bir toplumun oluşturulmasında bir yeri olduğunu öne sürmesi bakımından özellikle faydalıdır.

İçinde yaşadığımız dönem, hem coğrafi sınırlar, hem de gündelik yaşam sınırları bakımından, kapitalizmin erişim alanının devasa ölçüde genişlediği, ancak bunun yanı sıra, her şeyin ekonomik güç sorununa indirgenebilir olduğu varsayımının rağbet görmediği bir dönem. Öte yandan, eşitsizlik ve iktidar sorunlarını söylem sorununa indirgeyen gündemdeki postmodern kuram, çok daha yanıltıcıdır. Bu konuyu ele alırken Judith Butler’ın çalışmasına değinen Teresa Ebert şöyle diyor: “[Butler] bizlere, küresel ilişkiler ve iktidarın sistematikliğiyle çatışmak zorunda olmadığımız, üretim biçimleri ve işbölümüyle diyalektik bir ilişki içinde işleyen iktidarın yarattığı en ciddi sonuçlarla –sömürünün sonuçlarıyla– başa çıkma gereği bırakmayan bir iktidar analizi sunuyor.”¹¹

Cinsellik halklar arası ilişkilerde her zaman var olmuştur; Roma İmparatorluğu’ndaki genç köle ticaretinde veya ilk Çinli, Arap ve Avrupalı kâşiflerle birlikte ortaya çıkan cinsel eşleşmelerde bugünkü küreselleşmenin ilk işaretlerini görebilirsiniz. Kolomb’un Yeni Dünya’yı “keşfedişinin” hemen ardından Avrupalıların frengi ile tanışmaları, cinsel temasın, neredeyse kaçınılmaz bir biçimde kültürler arası başka temas biçimleriyle el ele yürüdüğünü ve kolonileştirme ve sömürünün ayrılmaz bir parçası olduğunu bizlere hatırlatır. 20. yüzyılın ilk yarısında Uganda’da patlak veren frengi salgınları, bazı İngiliz sömürgeci yetkililer tarafından, kolonileştirme ve Hristiyanlığın geleneksel Bagandan toplumunda yarattığı değişimlere bağlanmıştı.¹² Soğuk Savaş’ın sona ermesi, Doğu Avrupa’da cinselliğe ilişkin yaklaşımlarda hızlı bir değişime yol açtı.¹³

Voltaire'in *Candide* adlı oyununun Leonard Bernstein çevirisinde, 18. yüzyıl Lizbon'unda Dr. Pangloss'un söylediği harika bir şarkıya yer verilir. Şarkı "değerli bir hediyeelik eşya"nın elden ele geçişiyle ilgilidir. "İskoçyalı bir denizciden" "Paree'de sevimli küçük dolandırıcıya... Japonyalı bir adama... ve İranlı bir Mağribiye" geçtikten sonra, Vestfalya'ya ve sevgilisi Paquette'e ulaşır.¹⁴ Avrupa'nın 16. yüzyılda başlayan emperyalist yayılmasıyla birlikte, tamamı emperyalist erkeğin iki yönlü (cinsiyet ve ırk) üstünlüğünü korumaya dayalı, geniş bir yelpazeye yayılmış farklı cinsel düzenlemeler getirildi. Bu erkek genellikle beyaz da olsa, istisnalar vardı; Japonya, 1895'te Çin'i yenilgiye uğratmasının ardından Kore ve Tayvan'ı fetihettikten sonra, ticari yayılmasının önünü açmak amacıyla Doğu Asya'nın her yerine genelevler inşa etti.

Cinsellik, hem ekonomik hem de kültürel küresel etkenlerden fevkalade etkilenen, buna rağmen yeterince araştırılıp kuramlaştırılmamış bir alandır. Cinsellikle hem duygular hem de davranışları kastediyorum; davranışlardaki küresel değişimler hakkında fazla bir şey söylemek mümkün olmasa da, araştırmalar, polis raporları, zührevi hastalıklara ilişkin rakamlar vb'nin dikkatle incelenmesi, zaman zaman bu alandaki değişimlerle ilişkin bulguları ortaya koyabilir. R.W. Connell, en azından ABD'de, evlilik dışı heteroseksüel ilişki düzeyinde bir artışa ve kadın davranış örüntülerinin erkeklerinkine daha benzer hale geldiğine dair ikna edici göstergeler olduğunu savunuyor.¹⁵ Yine araştırmalar, cinsel davranışın, (biraz da, Japonya'yı dünyada hapın kullanımını onaylayan önemli ülkeler içinde sonunculuğa düşürecek şekilde, 1999'a kadar doğum kontrol hapına izin verilmemesi nedeniyle) dünyada prezervatif kullanımının en yüksek düzeyde olduğu Japonya'da da benzer bir değişim gösterdiğini doğruluyor.¹⁶ Doğum kontrol hapiyle ilgili karar, muhafazakâr kuramcı Francis Fukuyama'nın ilginç bir makale kaleme almasına neden oldu. Fukuyama bu makalede, kararın "Japon toplumunun geleneksel dayanaklarından olan, erkeğin maddi imkânlarının kadının doğurganlığıyla değiş tokuş edildiği toplumsal anlaşma" temeli üzerine kurulu Japon toplumsal düzenini zayıflatacağını öne sürdü.¹⁷ Prezervatiflerin Japonya'da kolayca erişilebilir olduğu ve doğum kontrol haplarına izin vermekle kalmayıp bunla-

rı bedava dağıtan ülkelerde doğum oranlarının Japonya'dakinden kat kat yüksek olduğu göz önüne alındığında, Fukuyama'nın bu argümanına anlam vermek güçtür.

HIV'den korunma programlarının sonuçlarını anlamak üzere toplanan bulgular, pek çok ülkede prezervatif kullanımının arttığını¹⁸ gösterirken, bazıları, başta Uganda olmak üzere bazı ülkelerde ergenlik dönemindeki cinsel ilişki oranlarında bir düşüş kaydedildiğini gösteriyor. Öte yandan, Tayland'a ilişkin raporlar, 20 yaşından küçük kızlar arasında evlilik öncesi ilişkinin arttığını, buna bağlı olarak da, erişkin olmayan erkekler arasında fahişelerle cinsel ilişki oranının düştüğünü ortaya koyuyor.¹⁹ Bu konudaki yerel kampanyaların ardından, cinsel davranışlardaki değişimlerin farklı grafik eğrileri sergilemesi beklenirken, küreselleşme saiki, hemen tüm örneklerde, var olan tabuların yıkılmasına (kadınlarda evlilik öncesi bekâretin korunması gibi) ve farklı toplumlarda cinsel davranışların gitgide daha çok birbirine yaklaşıp benzeşmesine yol açmıştır.

Toplumların dış etkilerle ve yeni teknolojilerle temasa geçmesinden bu yana, cinsel ahlak kuralları ve değerleri sürekli olarak değişime uğramaktadır. Bu kitap görece yakın zamanlı ve yer yer dramatik değişimler üzerine odaklanmış olmakla birlikte, bunları en iyi biçimde kavrayabilmek için, yüzlerce yıllık ticaret, kölelik, sömürgeleştirme ve ekonomik ve teknolojik yapıların özündeki geniş ölçekli farklılaşmaları içine alan uzun bir tarihsel sürecin devamı olarak düşünebilmek gerekir. "Geleneksel değerlerden" söz etmek, çoğunlukla yalnızca küçük ve diğerlerinden iyice yalıtılmış toplumlar için geçerli olabilecek durağan bir sürekliliği varsayan, insan davranışına ilişkin tamamen tarihdışı bir yaklaşımdır. Komünizm sonrası Rusya veya hızla endüstrileşen Çin'deki cinsel değişimlerin, örneğin 19. yüzyıl Atlantik köle ticareti veya 19. yüzyıl Avrupa'sının kitlesel olarak kentleşmesi süreçlerinde olduğundan daha büyük olup olmadığı tamamen belirsizdir. Öte yandan, bugün, eskisinden farklı olarak, fikirlerin, değerlerin ve anlayışların yayılmasının çok daha yoğun ve hızlı gerçekleştiği bir sistem mevcuttur; öyle ki (tartışmalı da olsa) belli bir cinsel benlik bilinci ve cinsellik anlayışı, yepyeni bir biçimde evrenselleşmektedir.

Her türlü toplumsal sorunla ilgili yaklaşımlarda yaşanan değişimleri hem zaman hem de mekân bağlamında değerlendirmeyi deneyen çeşitli ulusaşırı araştırmalar mevcuttur. Bu araştırmaların gözden geçirildiği çalışmalardan birinde, Ronald Ingelhart, birtakım ülkelerde, kendi de-yimiyle “materyalist” değerlerden “postmateryalist” değerlere doğru bir kaymanın olduğuna dair bulgular olduğunu öne sürer. Ingelhart’ın argü-manını enine boyuna tartışmak bu kitabın sınırlarını aşar; ancak kürtaj, boşanma, eşcinsellik ve evlilik dışı cinsel ilişkide, 1981 ve 1990’da incele-nen yirmi ülkeden ikisi hariç hepsinde, daha hoşgörülü bir yaklaşıma doğru çok önemli değişiklikler kaydedildiğini göstermesi bakımından ilgi çekicidir.²⁰ Bu iki istisnai ülke Güney Afrika ve Arjantin’dir. Ancak tahmi-nimce, bu durum araştırmanın yapıldığı o iki yıla özgü politik koşullarla açıklanabilir: İkinci yıl 1990’dan sonraki bir yıl olsaydı daha farklı sonuç-lar alınmış olabilirdi. Aralarında Meksika, Macaristan, Japonya ve Güney Kore ile Güney Afrika ve Arjantin de bulunmakla birlikte, bu yirmi ülke içinde ağırlık demokratik Kuzey Atlantik ülkelerininidir; Meksika ve İs-panya gibi Katolik ülkelerde cinsellikle ilgili “geleneksel” değerlerden hız-la uzaklaşılması ilginçtir. (Bu tip anket verilerine, hele de aynen aktarılan soruların bile çeviri sırasında anlam değişikliğine uğradığı ve uygun nu-örneklerin bulunmasında çok büyük sorunlar yaşandığı göz önüne alındı-ğında, şüpheyle yaklaşmak gereğini şimdilik bir yana bırakıyorum.) Özet-le, bulgular, zengin ülkelerde ulusal farklılıklar önemini korusa da en azından cinsel konularda daha hoşgörülü yaklaşımlara doğru giden bir ya-kınlama eğilimi olduğunu göstermektedir.

Ekonomi politiğin doğurduğu daha geniş çaplı değişimlerin, duy-gusal ve “içsel yaşamı” ne şekilde değiştirdiğini tam olarak kavramak da bir o kadar zordur. Eğer Giddens haklıysa, “Küreselleşme, yalnızca geniş ölçekte olayları etkilemekle kalmayıp, gündelik yaşamlarımızın dokusunu da değiştiren bir etkiler dizisinin tümü için kullandığımız kestirme bir te-rimdir.”²¹ Don DeLillo’nun daha az sosyolojik tasviri de, aynı görüşü dile getirir: “Ama arzunun bile, pürüzsüz ve içten bir hale gelerek kişiselleş-me eğiliminde olduğu bir zamanda, birbirine yaklaşan piyasaların oluş-turduğu güç, ışık hızıyla sınırları aşan hızlı sermayeler üretirken, sinsi bir

aynılığa, mimariden boş zamanlara, insanların yeme, uyuma ve rüya görme biçimlerine dek her şeyi etkileyen bir süreçle özgünlüklerin törpülenip yok edilmesine yol açıyor.”²²

Bu değişimler gitgide daha fazla sayıda insan için günlük yaşamın bir parçası haline geliyor. Bir keresinde, gey kimliklerinin gözle görülür bir biçimde evrenselleştiğinden söz ettiğim bir seminerde, bana, bazı ülkelerde gey romansın gözle görülür biçimde artmasının “pembe dizilerin mi yoksa Çin operasının mı” bir ürünü olduğunu sormuşlardı. En çok Amerikan televizyonu ve dergilerinde göze çarpan “mahrem” olanı öne çıkarma tavrı, *The Oprah Winfrey Show*’un veya *Who Magazine* dergisinin televizyon ve gazete bayii olan her yere taşınmasını sağlayan küresel medya aracılığıyla tüm dünyaya yayılmış durumdadır. Freud’un analizlerinin 19. yüzyıl başlarının Viyana’sına özgü olduğu gibi, kültürel anlamda 21. yüzyıl başlarının tüketim kapitalizmine özgü olan bu tavır, görücü usulü evliliğin reddedilmesi ya da cinsellikten zevk alma hakkını savunan kadınlar gibi olgularda yansımasını bulan belli bir kimlik ve ilişki anlayışını da beraberinde getirir.

Son yirmi-otuz yıldır kadınların geleneksel boyun eğen rolünü kabullenme konusunda devrim sayılabilecek değişimler gösterdikleri Japon yaşam biçimine ilişkin anlatılanlarda da, bu değişimin belirtileri görülebilir. *Memoirs of a Geisha* adlı romanda, sevdiği adam hakkında “benim için hayatta ona zevk vermekten daha önemli hiçbir şey yoktu” diyen karakter de bu değişimi akla getiriyor.²³ Günümüzde Japon kadınları, geleneksel evliliği reddetmekte, boşanma girişiminde bulunma konusunda erkeklerden daha önce davranmakta ve cinsel taciz ve tecavüz davaları açma konusunda gitgide daha gönüllü olmaktadır.²⁴ (Hatta, evli olup da ayrı yaşayan çiftleri, ya da yalnızca bir hafta sonu sürecek şekilde yapılan evlilikleri anlatmak için yeni Japonca sözcükler icat edilmiştir.) Yine de bu, basitçe, Japonya’da cinsel yaşamın Batılılaşmakta olduğu anlamına gelmez. Japon cinselliğinin barındırdığı ikiye bölünmüşlükler halen Batı’dan oldukça farklıdır; bir başka deyişle, dile getirilebilenler ile pratikte yaşanması kabul görenler arasındaki uçurum, çoğu Batılı için şok edici düzeydedir. Nicholas Bornoff bu konuda “seksi çocuk modeller” (*moppet cheesecake*) örneğini veri-

yor: "Batılılar için ergenlik dönemindekilere yönelik pornografi kavramı, hemen hemen çocuk pornosu kadar tiksinti ve tepki uyandıracak bir şeydir. Oysa onları perdeleyen çelişkili formaliteler ve resmi yasaklara rağmen cinselliğe karşı temel yaklaşımların son derece pragmatik olduğu Japonya'da, bu tür dergilerin alacağı tepki olsa olsa biraz daha sofu olanlardan gelecek bir ayıplamadır."²⁵ Aynı şekilde, bu ülkede çok geniş bir eşcinsel çevre bulunduğu halde, bugün Batı ülkelerinde yaygın olduğu şekliyle eşcinsellerin varlığının açıkça meşru kılındığı alanlar çok sınırlıdır.

Ancak, elbette, duyguların küreselleşmesinin tek bir yönde gerçekleştiği ya da değişimin kaynağının daima Kuzey olduğu söylenemez. Marta Savigliano, "dünya tutku ekonomisi" adını verdiği formülünde şunu savunuyor: "Üçüncü Dünya'dan malların ve işgücünün zorla alınmasına paralel olarak, kapitalist dünya sisteminin tutku yoksunu çekirdek ülkeleri, yüzyıllar boyunca sömürgelerinin duygusal ve düşünsel pratiklerini de yağmalamaktadır... Üçüncü dünyanın duygusal ve dışavurumcu faaliyetleri ve sanat ürünleri sınıflandırılıp homojenleştirilerek Birinci Dünya'nın tüketimine uygun mallar haline getirilmektedir."²⁶ Kuzeylilerin tutku yoksunluğundan söz eden indirgeyici varsayımını gönül rahatlığıyla kabul edemem bile, Savigliano'nun yorumu, küreselleşmenin daima karşılıklı ve çoğunlukla da çelişkili etkileşim biçimleri yarattığını hatırlatması bakımından önemlidir. Kesin bir şey var ki, zengin ülkeler, ister Gauguin'in Polinezya tabloları, ister Kuzey Afrika'daki birkaç kuşak Fransız sanatçı ve yazarların seks maceraları ya da Latin Amerika'nın büyüleyici samba ve tango olsun, uzun yıllar boyunca cinsellik imgelerini dünyanın sıcak bölgelerinde arayagelmışlerdir. Jose Quiroga, Savigliano'yu hatırlatan şu sözleri söylüyor: "Küba, dış dünyaya daima arzu ipleriyle bağlı olmuştur."²⁷

1920'lerde, Afro-Amerikan şarkıcı Josephine Baker, beyaz seyircilerin zenci ırkı ve cinsellik arasında kurdukları bağlantıya seslenen bir şovla ünlü olmuştu: "[Baker] (tabii ki) günbatımında, balta girmemiş orman dekorunun kurulu olduğu sahneye girer ve yere devrilmiş bir ağaç gövdesi üzerinde, dört ayak üstünde sürünerek ilerler. Fonda Afrika davulları çalar-ken, yerde uyuyan genç beyaz bir erkek görür ve onun şerefine hararetle bir dansa koyulur."²⁸ Vahşiliği gözle görülür kara derinin cazibesi, 1930'larda

fazladan erotizm yüklü rumba dansıyla ünlü olan Kübalı Alicia Parla ve 1940'lar ve 50'lerde Brezilyalı Carmen Miranda tarafından tekrar tekrar kullanıldı. 1960'lardan bugüne, Jamaica reggae müziği dış dünyada baskın bir etki yaratarak,²⁹ dünya alışveriş merkezlerinde “dünya müziği” (yani Batılı olmayan müzik) başlığı altında, diğer kültürlerin yanındaki yerini aldı. Bugün bile, Batılı girişimciler Afrikalı dansçıları, bedenlerinde cinsel cazibesi olan özgün bir vahşilik barındıran dansçılar olarak lanse etmektedirler.

Daha yakın zamanda ise, bu motifler belli ölçüde çeşitlenmiş ve bu defa Kuzey, yoksul ülkelerdeki pek çok insanın imgeleminde cinsel egzotizmin sembolü haline gelmiştir. Bu egzotizm, ya geleneksel korunma yöntemlerinin devreye sokulmasını gerektiren bir kötülük ya da Bangkok ve Dubai'deki genelevlerde Doğu Avrupalı kadınların görülmesinde olduğu gibi, ardına düşülecek bir fantezi olarak ortaya çıkabilmektedir. (Kuzey'e ilişkin bu tür bir yaklaşımın unsurları daha önce, bazı koloni ülkelerindeki insanların, beyaz kadınları arzulanan ve ulaşılamayan bir imge olarak gördükleri Avrupa imparatorlukları döneminde ortaya çıkmıştı.)

Küreselleşmeyi aynı doğrultuda akan bir süreç gibi anlatmak cezbedici olsa da, gerçekte, insanların birbiriyle teması ve fetihler, doğal davranışın ne olduğu konusundaki anlayışı sürekli olarak değiştirmiştir. Geriye dönüp, “farklı” olarak tanımlanabilecek olanlarla temasımızın uzun yıllar süren tarihini canlandırmak istediğimizde, çağdaş postkolonyal kuramdan büyük ölçüde yararlanabiliriz. Neville Hoad'un eşcinselliğin 19. yüzyılın bilimsel düşüncesinde bir kategori olarak icadını anlatırken ikna edici bir biçimde savunduğu gibi, sömürgecilik hem sömüren hem de sömürüleni değiştirmiştir. Hoad, “İmparatorluğun yönetimi altındaki halklar arasında erkek eşcinselliğinin algılanışı, hem eşcinselliği daha da lekelemek isteyen gruplar, hem de onu bir hastalık ve bir suç olmaktan çıkarmaya çalışanlarca kendi çıkarlarına göre kullanıldı” diye yazar. Hoad'un da işaret ettiği gibi, eşcinsellik kategorisinin icadı ile imparatorlukların başka topraklara yayılmaları arasındaki ilişki, Josephine Butler gibi yazarlarda rastlanan ahlaki çöküş endişesi ve Sir Richard Burton'ın yarattığı Britanya'nın ki gibi iklimi olmayan ve “patolojik aşkı” kolaylaştıran herhangi bir yer anlamındaki “Sotadic bölge” gibi bazı hikâyelerde dile getirilmiştir.³⁰

Cinsel ideolojiler daha kapsamlı siyasal, sosyal ve kültürel bağlamlardan bağımsız var olamazlar ve herhangi bir özgürlükçü konumun anlamlı olabilmesi için, bu konumun genellikle çoğu kadın ve çocuk için erişilmez olan ayrıcalıkları savunduğunu kabul etmesi gerekmektedir. Carol Vance'ın cinsellik üzerine bir antolojiye isim olarak verdiği "Zevk ve Tehlike"³¹ başlığına, cinselliğin kadınlar için hemen her zaman "bir iktidar ilişkileri ağı içinde sarmalanmış" olduğunu ve "onların bu ağ içindeki konumunun da genellikle tutarsız"³² olduğunu savunan Jill Mathews, "zorunluluk" kavramını ekler. Dünyadaki kadınların çoğu için seks ve üreme, olası zevkleri gölgeleyebilecek önemli tehlikeler taşır (hastalık, istenmeyen gebelik, kısırlık ve ciddi doğum komplikasyonları) ve bunlar, cinsellik deneyiminin ne derece cinsiyetçi olduğunu bir kez daha vurgular.³³ Erkekleri kendi yaptıklarıyla ilgili daha fazla sorumluluk yüklenmeye zorlayan cinsel ahlakı güçlendirme kampanyalarının kadın hareketlerinden sık sık destek görmeleri şaşırtıcı değildir. Aynı şekilde, çok sayıda feminist, üremeyle cinselliği birbirinden ayırmanın tehlikeleri konusunda bizzat uyarıda bulunmaktadır: "Cinsel arzu, daha geniş anlamda hazla, beden estetiğiyle, daha yaygın bir şehvetin zevkleriyle, ortak toplumsallaşma ve yer yer de doğurganlık hazlarıyla iç içe geçmiş durumdadır."³⁴

Cynthia Enloe'nun, cinsiyetçi ideolojiler ve işbölümünün düşük ücretlerin devamlılığına ve yabancı şirketlerin baskın konumunun sürmesine yardım ettiği Orta Amerika'nın "muz cumhuriyetleri" hakkındaki yazılarında ortaya koyduğu gibi, toplumsal cinsiyete dayalı bazı rejimler de küreselleşmektedir. Oysa ekonomi politığe ve uluslararası ilişkilere ait standart literatür bu boyutu büyük ölçüde görmezden gelmektedir. Enloe'nun, uluslararası ilişkilerle ilgili çalışmasının giriş kısmında yazdığı gibi, bu literatür "uluslararası borçlanma, yabancı yatırım ve militarizm ile tecavüz, fahişelik, ev işi ve koca dayaağı arasında kurulabilecek bağlantıları" yok saymaktadır. "Bu kitapların söylemek istediği, birincilerin kendiliğinden 'ciddi' ve 'politik', ikincilerin ise 'kişisel' ve olasılıkla önemsiz olduklarıdır."³⁵

Küreselleşmenin yeni toplumsal cinsiyet ve aile yapılarının oluşturulmasındaki rolü de göz ardı edilmemelidir. Yirmi yıldan uzun bir süredir çalışmalarını dikkatle izlediğim R. W. Connell, "küresel pazarlar ve ço-

kuluslu şirketleri, bir küresel cinsiyet düzeninin kurulup dönüştürüldüğü başlıca alanlar olarak” görmemiz gerektiğini savunur.³⁶ Bu değişimleri değerlendirirken unutmamamız gereken bir nokta, dünyanın pek çok yerindeki baskın cinsel ideolojilerin de, geçmişin emperyalist yayılmacılığının ve tüccarlar ve askerlere eşlik eden misyonerlerin ürünleri olduğudur. Afrika, Karayipler ve Pasifik’teki ülkelerin çoğunda, cinsellik ve cinsiyete ilişkin “geleneksel” yaklaşımlar en az prekolonyal (sömürgeleştirme öncesi) kültür kadar, sömürgeciliğe de dayanmaktadırlar. Nitekim, 19. yüzyılın kitlesel göçlerinin (Afrikalı kölelerin Amerika’ya, Hintli işçilerin Fiji ve Güney Afrika’ya, Çinli işçilerin Malezya ve Kaliforniya’ya) mirasçısı olan milyonlarca insan için, bir prekolonyal gelenek fikri, genellikle sorunlu bir kavramdır. Yabancı yönetimler altında köklü bir demografik değişim yaşamış olan ülkelerde kimin geleneğinden söz edilebilir ki? Zimbabve’de eşcinselliği suç saymayı sürdüren ve Başkan Banana’yı yargı önüne çıkaran, Afrika kültürü mü, yoksa emperyalist Hristiyanlık mıdır?

Toplumsal cinsiyet ve cinsellik aileyle bir araya gelir ve muhafaza-kâr ahlakçıların ısrarla savunduklarının tersine, sabit ya da “doğal” olmaktan çok uzak aile yapıları da, nihayet sosyal ve ekonomik yapılara göre şekillenir. Daha fazla zenginlik, kentleşme ve yabancı etkilerin milyonlarca insan için yarattığı belki de en önemli değişiklik, aileler arasında sosyal ve ekonomik düzenlemelere dayalı evliliğin, evliliği aşka ulaşma ve kişisel tatmin yolu olarak kabul eden çok daha bireyci fikirler karşısında düşüşe geçmesidir. Evliliğe bakıştaki bu değişim, büyük ailelerin de azalmasına neden olmakta ve kamusal yardım sistemine sahip olmayıp genç, yaşlı ve hastaların bakımında ailelere bağlı kalınan ülkelerde bu yüzden çok büyük sorunlar yaşanmaktadır. Singapur gibi zengin bir devlet bile, “geleneksel” (ya da “Asyalı”) değerlerin desteklenmesi gerekçesiyle, çocukların yaşlı ebeveynlerin sorumluluğunu yüklenmesini yasalarla zorunlu kılmaktadır.

John MacInnes “modernitenin ataerkil ilişkileri sistemli biçimde zayıflatıldığını” savunur.³⁷ Modernleşmeye karşı çıkan köktenci akımların (Talibanlar, Amishler [Hristiyan] Lubavitcherler [Yahudi]) ortak yönlerinden biri, kadınlar ve çocuklara karşı katı ataerkil yaklaşımlarıdır. Aynı za-

manda, Barbara Ehrenreich'in bir süre önce ABD için tespit ettiği³⁸ erkeğe özgü "bağlanmaktan kaçış", neoliberal ekonomilerin, her geçen gün daha fazla sayıda ailenin ekonomik zorlukların baskısı altında dağılmasına ve kırsal bölgelerden kentlere taşınmaya yol açması sonucu, küresel düzeyde yaşanan bir olgu haline gelmiştir. Şili'den bir raporda şöyle deniyor: "Ülkede hane reislerinin % 25'ini kadınlar oluşturuyor, ancak bunlar, bu oranın % 50'lere vardığı Reneca gibi yoksul bölgelerde yoğunlaşıyorlar. Bu kadınların çoğunun eşleri ya Pinochet döneminde ortadan kaybolmuş ya da Latin Amerikalıların maço metres tutma kültürü yüzünden onları terk edip gitmişler."³⁹ Bu açıklama Pinochet rejiminin yarattığı daha geniş çaplı sosyoekonomik değişimlerin işaretlerini yeterince vurgulamasa da, rakamlar küreselleşmenin yarattığı çifte tehlikenin altını çiziyor: Ekonomik büyüme yavaşlar yavaşlamaz, yalnızca milyonlarca insanı işsiz bırakmakla kalmayıp aynı zamanda geçmişte büyük aileler ve köy cemaatleri tarafından oluşturulan gayriresmi güvenlik ağlarını ortadan kaldırıyor. Bu sosyal çözülme koşullarında, yozlaşma ve suç kolayca yükselişe geçmektedir.

19. yüzyıldaki Avrupa ve Kuzey Amerika'da olduğu gibi, bugün bütün dünyada "geleneksel" aile biçimleri kentleşme, endüstrileşme ve zenginleşmeyle birlikte yıkılıyor. Ancak değişimin ivmesi artık öyle fazla ki, bazı örneklerde tek bir kuşağa mensup insanlar, kapitalizm öncesinin büyük ailesinden, tüketimci kapitalizmin çekirdek ailesine geçebiliyorlar. (Kadın aile reislerinin en yüksek oranda olduğu evler, zengin Batı ülkelerinde değil, daha çok Botswana ve Barbados'ta bulunuyor.)⁴⁰ Bir-iki yıl önce, Singapur'dan feribotla çok kısa bir mesafede, Endonezya'ya bağlı Bataam Adası'nda bulunmuştum. Akşam şehir merkezine indiğimde, diskoları tıklım tıklım dolduran ergenlik çağındaki gençlerin sayısı beni şaşırtmıştı; bunlar yeni fabrikaların yarattığı iş imkânları nedeniyle köylerinden ve ailelerinin yanından ayrılıp buraya taşınmış gençlerdi. Gece kulüpleri ve onların tamamlayıcısı olan uyuşturucular, artık hiçbir biçimde Batılı ülkelerle sınırlı değil. Son birkaç yıldır, Asya ülkelerinde *ecstasy* kullanımı konusunda önemli tartışmalar yaşanıyor. Runganaga ve Aggleton'ın belirttiğine göre, Zimbabwe diskotek ve gece kulüplerinde "genç erkekler, aynı zamanda birbirlerinden, kadınları öperek ve onlara sarılarak

cinselliklerini nasıl uyandırabileceklerini öğreniyorlar; bunlar önceleri pek tanık olunmayan, kırsal bölgedeki bazı insanlar için bugün bile suç sayılan davranışlar".⁴¹

Görece daha zengin olanlar, cinsel özgürlüğü ya da en azından cinsel özgürlük yanılışmasını yaşamak üzere başka ülkelere seyahat ediyorlar; *Wedding Banquet* veya *Happy Together*⁴² filmlerinde canlandırılan Çinli geyler veya kimi zaman "sarı taksiler" olarak anılan Bali ve Hawaii'deki yalnız Japon kadın turistler,⁴³ belki de 19. yüzyılın Kuzey Afrika ve Güneydoğu Asya'daki eşcinsel Fransız ve İngiliz turistlerinin günümüzdeki versiyonlarıdır. Bazı Batı ülkeleri, eşcinsellikten dolayı kötü muameleyi, sığınmacı statüsü vermek için geçerli bir neden olarak kabullenmiş durumdadır. Cinsel özgürlük arayışıyla yapılan uluslararası yolculuklara dahil edilebilecek bir başka durum da, İrlanda'daki katı kürtaj kanunları nedeniyle İngiltere'ye gitmek zorunda kalan binlerce İrlandalı kadın ya da Hollanda'ya kürtaj olmaya giden çok sayıda Avrupalı kadın örneğinde olduğu gibi, kürtaj olmak üzere sınır ötesine geçilmesi durumudur.⁴⁴ Son yıllarda, Çin'de "tek çocuk" politikası nedeniyle kürtaja zorlanmaktan korkan bazı kadınlar, bu ülkeden kaçıyorlar: 1997'de Avustralya'da gerçekleştiği bildirilen bir olaya göre, 8,5 aylık hamile Çinli bir kadın, sınırdışı edilerek ülkesine iade edilmiş, on gün sonra da kürtaj olmak zorunda bırakılmıştır.

Bu örnekler, ülke içinde ve ülkeler arasında yapılan yolculukların zenginler ve yoksullar için çok farklı anlamlar ifade ettiğini gösteriyor. Ekonomik "gelişme", yüzbinlerce insanın seks işçiliğine yönelmek zorunda kalması anlamına da geliyor. Bu olgu, 1991'de resmi rakamlara göre 200.000 kişinin fahişelik gerekçesiyle tutuklandığı, gerçek rakamın ise bunun çok üzerinde olduğu Çin şehirlerinde açıkça görülebilir.⁴⁵ Bu rakam, artan zenginliğin seks sektöründe yeni fırsatlar ve kâr alanları yaratmasıyla, Maocu Çin'in püriten ahlakında, Batı standartları düşünüldüğünde hafif, ama bu ülke için, 15 yıl öncesine göre bile devrim sayılabilecek bir çözölmeyi yansıtmaktadır.⁴⁶ Aynı şekilde, 1990'ların sonunda Vietnam'da fahişelerin sayısı 60.000 olarak hesaplanmıştır, ancak "fahişelik yasadışı sayıldığı ve genellikle karaoke barlar ve oteller gibi gizli ortamlarda gerçekleştiği için bu sayının çok daha yüksek olduğu tahmin edil-

mektedir".⁴⁷ Ho Şi Min parklarında gece geç saatlerde çabucak elle tatmin hizmeti sunan kadınların varlığı, son birkaç yılın –politik değil– ekonomik liberalleşme hareketinin dolaysız sonuçlarındandır.

1999 başlarında *Asiaweek*'te yer alan, orta Çin'deki Nanjie şehriyle ilgili bir haber, cinsel davranışlardaki büyük değişimlerin liberalleşmeyle yakın ilişkisi olduğunu düşündürüyor. Burada yerel yönetim, katı komünist ahlakın eski bir versiyonunu korumuş: "Burada, karaoke barlar ve diskolar gibi Batı dekadansının yarattığı kirlenmeden eser yok; şehrin yerel liderleri Nanjie'de suç, fahişelik, evlilik öncesi cinsel ilişki ve istenmeyen gebeliklerin yaşanmadığını ısrarla vurguluyorlar. Parti İkinci Sekreteri Wang Jinzhong 'Geçen yıl yalnızca bir boşanma oldu. Bizler parti lideri Mao'nun fikirlerine sıkı sıkıya bağlı bir yaşam sürüyoruz' diyor. Nanjie adeta bir komünist tema parkı görünümünde."⁴⁸ Habercilerin özgün fikirlerini bir yana bırakırsak (karaokenin "Batı dekadansı" olarak tanımlanması çok ilginç) bu haber, ekonomik liberalleşme başladıktan sonra, devrimci Çin'in katı cinsel kurallarını sürdürmenin pek mümkün olmadığını gösteriyor. 80 ila 120 milyonluk geçici nüfusa sahip, çoğunluğunu gençlerin oluşturduğu bir ülkede toplumsal huzurun sekteye uğraması kaçınılmaz görünüyor.⁴⁹ 90'ların sonunda, bu ülkede cinsel yollarla bulaşan hastalıklar hızla artıyordu ve Çinli otoritelerin kendileri de bu durumu piyasaya reformlarının yarattığı etkilere bağlıyorlardı.⁵⁰

Aile yapısında ve değerlerinde görülen değişimlerin, hem komünist hem de kapitalist Asya'da, beklendiğinden çok daha yavaş gerçekleştiği savunulabilir; ancak bu değişimler yaşanmaktadır ve küreselleşme konusunda Asya'daki belli hoşnutsuzluklara da kaynaklık etmektedir: "Asyalı konuşmacılar (en azından erkekler) Batı değerlerinden hoşlanmadıklarını söyledikleri zaman, genellikle anlatmak istedikleri Batılı cinsel rollerdir; bireyciliği onlar için sorunlu kılan, bu anlayışın yalnızca siyasal protesto özgürlüğü değil, aile içi itaatsizlik serbestisi de getirmesidir."⁵¹ Başkan Suharto iktidarı döneminde Endonezya devleti, devlet memurlarının cinsel davranışlarına ilişkin ayrıntılı kurallar koyarak⁵² "geleneksel değerleri" koruma yönünde sistematik bir çaba içine girdi ve Endonezya'nın ilk başkanı Sukarno'nun "dekadan" Batı müziğine karşı muhalefetini devam

ettirdi: "Son diktatörlük düzeninde, Avrupa ve Amerika'dan alınan punk, heavy metal ve 1990'ların diğer kafa sallama (headbanging) türleri, yaşlı bir adam tarafından yönetilen yaşlı bir rejime karşı bir kuşağın tepkisini anlatan işaretler haline geldi."⁵³ Suharto sonrası Endonezya'da ortaya çıkan yeni siyasal hareketler ve faaliyetlerde, diktatörlüğün kendileri için uygun gördüğü ikincil rolü sürdürmek istemeyen çok sayıda kadının yer alması şaşırtıcı değildir. Aynı şekilde, Malezya'nın modernleşmecî yöneticileri bir yandan ekonomik büyümeyi sağlarken, bir yandan da politik uyanışı engellemek için, aile ve cinsiyet yapılarına büyük ölçüde müdahale eden politikalar benimsemişlerdir.⁵⁴

Ekonomik değişimlerin, özellikle de aile ve toplumsal cinsiyet yapılarında ne hızla ve ne ölçüde sosyal değişimlere yol açtığı konusundaki tartışmalar sürmektedir. HIV/AIDS konulu kaynaklar, bu tartışmaya ışık tutacak önemli fikirler içermekte, ancak bu fikirler, ülkeler arasında çarpıcı farklılıklar göstermektedir. Öyle ki, Tayland'a ait bir UNAIDS raporu, geniş ailelerin parçalanmakta olduğunu bildiriyor ve annelerin hasta ve çocuk bakımı konusundaki önemli rollerini vurguluyor.⁵⁵ Öte yandan (Afrika hakkında yazan) Carael, Buve ve Awusabo-Asare'ye göre "Modernleşmenin ardından gelen değişimlerin, sık sık, başlangıçta varsayıldığından çok daha önemsiz olduğu görülmektedir. Farklı kültürleri karşılaştıran araştırma sonuçları gösterdi ki, yaş ve medeni durum göz önüne alındığında, kentsel ve kırsal bölgeler arasındaki cinsel davranış farkları, beklediğinden çok daha önemsizdir."⁵⁶ İçinde geliştikleri ortamlar değiştikçe, "geleneksel" davranış biçimlerini devam ettirmek, yeni toplumsal baskı biçimleri gerektiriyor olabilir: Bu yüzdendir ki, her yelpazeden köktençiler, genellikle son derece katı bir sosyal denetim yoluyla bu gelenekleri koruma kaygısındadır. Bununla birlikte, Tayland'daki asıl önemli değişimin, belli bir kültürel gelenekten ziyade, daha fazla zenginlik ve "modernite"nin geliştiği olduğu da söylenebilir.

Bu tür sosyal denetimler, genellikle cinsel taciz ya da istismara uğradıkları için cezalandırılan kadın ve çocukların oluşturduğu yeni kurbanlar yaratırlar. Örnek olarak, Ürdün'de cinayetlerin dörtte birinin, kadınların cinsel ahlaka aykırı bir davranışla ailelerinin onurunu zedeledikleri iddi-

asıyla cezalandırılmaları anlamına gelen “namus cinayetleri” olduğu bildiriliyor.⁵⁷ Son dönemde, bu ülkenin ceza kanunlarında yer alan “Karısı ya da akrabası olan bir kadını zina halinde yakalayıp onlardan birini ya da ikisini birlikte öldüren veya yaralayan erkekler herhangi bir cezaya çarptırılmaz”⁵⁸ maddesinin iptal edilmesi için bir kampanya sürdürülmektedir. Çoğu tecavüze uğramış ya da cinsel ilişkiye zorlanmış kadınların doğurup terk ettiği çocukların sayısı da artmakta, Moskova ve Kazablanka’daki kimsesizler için kurulan yurtlardaki çocuk sayısı hızla yükselmektedir.⁵⁹ Pek çok ülkede devlet bekâr anneler ya da gayrimeşru çocuklar için herhangi bir hizmette bulunmamakta ve özellikle Latin Amerika’daki bir-iki ülkede, polisin böyle çocukları ortadan kaldırmaktan çekinmediği bilinmektedir. Güvenilir rakamlar vermek zor olsa da, bir (ya da daha fazla) çocuğa bakmak zorunda olan kadınlar, dünyadaki en yoksul nüfusun önemli bir dilimini oluşturmaktadır. 19. yüzyılda Kuzey Atlantik ülkelerindeki endüstrileşme sürecinde olduğu gibi, günümüz ekonomisindeki hızlı değişimler de, pek çok devletin karşılamaya ne hazır ne de istekli olduğu talepler yaratmaktadır.

Batı ülkelerinde ise, bekâr ebeveynlerden komünal ailelere ve eş-cinsel çiftlere uzanan geniş bir dizi aile yapısının gitgide daha çok tanınmasıyla, evlenmemek bir norm haline gelmektedir. 1970’lere gelinceye dek Amerika’nın çoğu eyaletinde “evlenmeden birlikte yaşamamanın” kanundışı sayıldığı göz önüne alınırsa, değişimin çok hızlı olduğu görülür. Aile yapılarındaki bu çeşitlilik, hem yeni ilişki biçimlerini yansıtan televizyon programlarının popülerliği (örneğin *Seinfeld* ve *Friends* gibi dizilerin yalnız bekârları), hem de “aile değerleri” politikasında ifadesini bulan ailenin dağılmasına ilişkin kaygılarla kendini belli eder. Benzer biçimde, Asya’nın en azından görece zengin bölgelerinde, bekâr anneler ve birlikte yaşayan çiftlerin kabullenilmesi Batı ülkelerine göre çok daha düşük düzeyde olsa da, artık daha çok kadının evlenmeden ya da çocuk sahibi olmadan yaşama olasılığını göze aldığı yönünde bilgiler gelmektedir.⁶⁰

Batı dünyasının büyük bölümünde artık sıradanlaşan bekâr ebeveynlik, hatta tek kişilik ailenin, bir iki zengin bölge haricinde diğer ülkelerde gelişebilmesini engelleyen bir etken de barınma sorunudur. Öte yandan, “gelişmekte olan ülkelerdeki” orta sınıf eğitilmiş kadınlar, bir

azınlık grubu oluşturmakla birlikte, ev işlerini paylaşacak ucuz hizmetçiler bularak benzer statüdeki Batılı hemcinslerine nazaran mesleki başarıya daha kolay ulaşabilmektedir. Unutulmamalıdır ki, Batılı ülkelerde bekâr kadınların komik ya da acınası bir figür olmanın ötesinde kendilerini kabul ettirebilmeleri yaklaşık 100 yıllık bir endüstrileşme süreci gerektirmiştir.⁶¹ (Birkaç defa okunduğunda, Jane Austen'in evde oturup evlenme teklifleri bekleyen Bennet ailesi ile *Sex and the City*'nin aşk ve ilişkilerin arayışı içindeki bekâr kadınları arasında o kadar büyük bir uçurum olmadığı görülür.) Böylesi bir gelişim, hem kadınların yüksek ücretli işlere girebilmesini sağlayacak biçimde ekonomik düzende, hem de kadınları aileye göre tanımlayan ideolojide birtakım değişimleri gerektirir.

İleri çekirdek aile üzerine tartışmaların en görünür düzeyde olduğu ülke ABD olsa da, bu tartışmalar bu ülkeyle sınırlı değildir. Eşcinsel çiftlerin ulusal düzeyde tanınması ilk olarak 1989'da Danimarka'da gerçekleşmiştir ve eşcinsel ilişkinin devlet düzeyinde tanınmasına ilişkin tartışmalar günümüzde Avrupa'nın hemen tüm ülkelerine yayılmış durumdadır.⁶² 1998'de Fransa'da *Le Mensuel des Nouvelles Familles* (Yeni Aileler Aylık Dergisi) adında ilk kez yayımlanan bir derginin reklam fotoğrafında boş bir bebek arabasına taparcasına bakan iki orta yaşlı erkek yer alıyordu. 1990'larda Fransa'da evlilik dışı doğumların oranı hem Britanya, hem de ABD'den yüksekti ve 1998'de "Pacte civil de solidarité" [Sivil Dayanışma Paketi] olarak bilinen bir yasa teklifi hararetli tartışmalara yol açtı. Teklif edilen yasa, birlikte yaşayan ancak "evlenemeyen veya evlenmek istemeyen" eşcinsel ya da heteroseksüel çiftlere haklar tanıyordu. Sağcıların yasaya şiddetli muhalefeti üzerine,⁶³ 1999 başında Paris'te 100.000 kişi protesto için sokaklara döküldü. Kısa süre sonra senato öneriyi yalnızca heteroseksüel çiftleri kapsayacak biçimde değiştirdi, ancak bu değişiklik de Ekim 1999'daki oturumda tek bir oyla engellendi. Kanada'da yüksek mahkeme, 1999'da, Ontario'nun aile yasasında karşı cinsten biri olarak geçen "eş" tanımının anayasaya aykırı olduğuna karar verdi. Hemen ardından Avam Kamarası'ndan, Amerikan ilahileri gibi tınlayan şu açıklama geldi: "Evlilik bir erkek ve bir kadının birleşmesidir ve öyle olmaya devam etmelidir."⁶⁴

1996'da, Hawaii Yüksek Mahkemesi'ndeki bir davada eşcinsel evliliğin anayasaya uygunluğunu onaylayacağı anlaşılan bir mahkemenin ardından "gey evliliği" fikri ABD'de güncel tartışma konusu haline geldi. Buna yanıt olarak kongre, Hawaii'de öyle bir karar çıkması durumunda diğer eyaletlerde bunun tanınmasını engellemek üzere Evliliğin Korunması Kanunu'nu çıkardı (ve Başkan Clinton da bu kanunu imzaladı). (Hawaii'deki karar, referandumla % 70 oy desteği alan ve kanun yapanlara "evliliği heteroseksüel çiftlerle sınırlama" hakkını veren anayasal bir değişiklik engellendi.⁶⁵ Çatışma şimdi diğer eyaletlere de sıçradı ve bu kitabı yazdığım sırada bir sonraki cephe Vermont eyaleti olacak gibiydi.) "Gey evliliği" fikri ABD'de hem gey/lezbiyen, hem de sağcı Hristiyan hareketler için gündem konusu haline gelirken, başka yerlerde de etkili oldu. Japonya, Arjantin ve Vietnam gibi birbirinden çok farklı ülkelerdeki gey evliliklerine ilişkin haberler çıktı ve Amerikan köktencileriyle tuhaf bir fikir birliği içinde olan Vietnam Ulusal Kongresi, 1996'da Ho Şi Min'de yapılan birkaç evlilik töreni haberinin ardından, hiçbir yasal dayanak olmaksızın gey evliliğini yasadışı ilan etti. Filipinler'de eşcinsel birlikteliklerin yasal statüsü üzerine önemli tartışmalar yaşanırken, Johannesburg'da 1998 gey-lezbiyen yürüyüşünün teması "ilişkimizi tanıyın" olarak belirlendi.

Kuşkusuz burada, bu tavrın Güney Afrika'daki büyük çoğunluğun harekete olan sempatisini azaltmak gibi bir tehlike taşıyıp taşımadığı sorulabilir. Sue Willmer, Meksika için buna benzer bir yorumda bulunuyor: "Evlilik sorununun öne çıkarılması, dinci sağ kanada, lezbiyen ve gey harekete karşı muhalefeti örgütlemek için verimli bir zemin sağladı. Din, gelenek ve aile değerlerinin onların tamamen toplum dışına itilmelerinin başlıca nedenleri olduğu ve ekonomik bağımlılığın kadınların çoğu için geçerliliğini sürdürdüğü bir ülkede, eşcinsel evlilik hareketi lezbiyenlere ne ölçüde fayda getirebilirdi ki?"⁶⁶ Cinsel Oryantasyon Hakkı İçin Fiji Sivil Toplum Koalisyonu (Fiji NGO Coalition on the Right to Sexual Orientation) tarafından da benzer yorumlar yapılarak, muhafazakâr ahlakçıların, cinsel ayrımcılığın Fiji Anayasası'ndan çıkarılmasını engellemek için kullandıkları başlıca taktiğin eşcinsel evlilik korkusuna seslenmek olduğuna işaret edildi.⁶⁷ Ancak sorunu Güney Afrikalı insanlarla tartıştığım

zaman, çok sayıda siyah ve melez eşcinsel için talebin önemli olduğunu, genellikle çok dindar olan aile ve cemaatleri içinde kabul görebilmek için buna ihtiyaç duyduklarını açıkça gördüm. “İlişkilerimiz tanınsın” ya da “aile yaşamı hakkı” gibi kampanyalar, benim başlangıçta sandığım gibi, Amerikan söylemlerinin bir kopyası değil, cinsel eşitliğin yeni Güney Afrika yasasına dahil edilmesiyle zaten elde edilmiş kazanımların doğal bir uzantısıydı. Eşitlik İçin Gey/Lezbiyenler Ulusal Koalisyonu tarafından 1999 Güney Afrika seçimleri için hazırlanan programda yer alan tam eşitliğin, çocukların evlat edinilmesi, ayrılma durumunda velayeti ile bakımının üstlenilmesinde eşitlik ve gey ve lezbiyen ilişkilerin diğerleriyle eşit biçimde tanınmasını kapsadığı vurgulanıyordu.⁶⁸

Daha da şaşırtıcı bir olay, Namibya’da 1999’daki bir göçmenlik davasında, yüksek mahkemenin, eşcinsel ilişkinin yasal olarak diğerlerine eşit sayılmasını onaylayan bir karar çıkarmış olmasıdır. Hükümetin “gerçek Namibya kültürüne, Afrika kültür ve dinine düşman” olarak tanımladığı⁶⁹ eşcinselliği suç sayacağını ilan ettiği bir ülkede bu karar daha da tartışmalı hale geliyordu. İnsan haklarına ilişkin evrensel kavramlarla Afrika geleneğine özgü görüşler arasındaki bu çatışma, küreselleşmenin temel çelişkilerinden bazılarına örnek oluşturmaktadır.

Her şeye rağmen, Willmer’in yorumu, aynı olgunun (bu örnekte eşcinsel evlilikler) var olduğu yerlerde bile, sosyal ve kültürel farklılıklar nedeniyle, olguların farklı ortamlarda farklı anlamlar yükleneceğini hatırlatıyor bizlere. Antropolojinin kültürel devamlılık, ekonomi poltiğin ise değişim üzerindeki vurgusunun yarattığı sürekli gerilim bu tartışmayı canlı tutmaktadır. Örneğin, Tayland’da seks işçiliğinin yaygın oluşuna dair farklı açıklamaları ele alalım. Bunun Tayland kültürünün ayrılmaz bir parçası olduğunu savunan görüş, “Taylandlı cinselliğini” bu kültürün özü kabul ederek, kültürel normları sürekli olarak yeniden kuran ve kurgulayan sosyoekonomik faktörleri göz ardı etme tehlikesi taşımaktadır. Aynı şekilde, küresel güçlerin belli toplumlar üzerindeki etkisinin kültürel, dinsel ve tarihsel etkenlerle ilişkili olduğunu göz ardı etmek de bir o kadar hatalıdır: Fahişeliğin Tayland’daki tarihi, örneğin, İrlanda veya Paraguay’dakinden farklıdır.

Küreselleşme, toplumları diğerlerinden bağımsız olarak görmemi-
zi ya da Güney Afrika filmi *The Gods Must Be Crazy*'de (Tanrılar Çıldır-
mış Olmalı), gökten düşen ve filmdeki herkesi etkileyen Coca Cola şişesi gibi,
hepimizin dış etkenlerin ürünleri olduğumuz gerçeğinin inkârını gitgide
daha imkânsız hale getiriyor. Peter Drucker, "bileşik ve eşitsiz toplum in-
şası" fikrini ortaya atarak şu görüşü savunuyor: "Birbirinden farklı yerel
başlangıç noktaları, dünya ekonomisiyle farklı ilişkiler ve farklı kültürel ve
siyasal bağlamların bileşimi, çok farklı sonuçlar üretebilir... Bu durum,
cinselliğin bazı yerel biçimlerinin, form ve işlevlerini belli bir ölçüde de-
ğiştirerek küresel bir ekonomi ve kültürde nasıl korunabildiklerini, yeni
biçimlerin nasıl ortaya çıkabildiğini ve yerel ve yeni biçimlerin nasıl bir-
leştirebildiğini anlamamıza yardım edebilir."⁷⁰

Cinsellikle ilgili, hepsi daha sonraki bölümlerde ele alınacak olan,
çağımıza özgü birçok gelişme vardır: Cinselliğin hızla metalaşması, yeni
teknolojilerin yarattığı etkiler, "seks endüstrisinin" kısmi küreselleşmesi,
hem söylem hem de araştırma konusu olarak akademik alanda cinselliğin
keşfedilmesi, HIV/AIDS salgınının etkileri, birtakım kimliklerin evren-
selleşmesi, cinsiyet ve cinsellik sorununun, günümüzde insan hakları ve
uluslararası ilişkiler üzerine tartışmalarda çokmerkezi bir konuma yerleş-
mesi gibi. Küreselleşme, AIDS salgınını ele alırken ayrıntılı olarak incele-
yeceğimiz gibi, hem söylemsel hem de kurumsal düzeylerde gerçekleşen
bir olgu olarak anlaşılmalıdır.

SEKSİN (YENİDEN) KEŞFİ

Zengin toplumlarda son yirmi-otuz yıldır, seks alanında gözle görülür bir politizasyon yaşanıyor. Hangisinin diğerine göre daha baskın bir etkisi olduğunu söylemek güç de olsa, bu durum tüketim kapitalizmi ile siyasal hareketlerin ortak ürünüdür. Kadınların, sosyal ve ekonomik eşitlik, bunun doğal uzantısı olarak da cinsel zevk hakkını ve cinsel baskıdan korunmayı talep etmeleriyle, “çifte standart”, neredeyse yalnızca bir kuşağı kapsayacak bir dönem içinde, kadın-erkek ilişkilerinde “varlığı sorgusuz kabul edilen” bir şey olmaktan çıkıp en önemli tartışma konusu haline geldi. Değişimin hızı, Britanya kraliyet ailesi evliliklerinin tarihine bakılarak daha iyi anlaşılabilir: 1955’te Prenses Margaret, boşanmış biriyle evlenme isteğinden vazgeçmek zorunda kalırken, bu tarihten kırk yıl sonra, o ve Kraliçe Elizabeth’in üç kızı, eşlerinden boşandıklarını tüm kamuoyuna ilan etmekten çekinmediler. Aynı dönemde, açık eşcinsellik de radikal bir siyasal tavır olmaktan çıkıp kârlı bir pazarlama alanıyla ilişkilendirilen bir olgu halini aldı, öyle ki, bazı kuramcılar cinsel kimliklerin artık siyasal bir anlam taşımadığını anlatan “postgey” bir dünyadan söz etmeye başladılar.¹

Kuşkusuz “beden politikaları”, 19. yüzyılda Çinlilerin “ayak bağlama” geleneklerine [kız çocuklarının ayaklarının büyümemesi için iplerle sıkıca sarılması] ve 20. yüzyılın başlarında Kenya’daki kadın sünnetine karşı kampanyalarda olduğu gibi, bizim bildiğimiz örneklerden çok daha eskilere uzanıyor.² Cinsellik ve cinsiyet davranışlarının kanunlarla düzenlenmesi girişimleri, 1829’da Britanya’nın, Hindistan’da ölen erkeğin karısının yakılması geleneği olan “sati”yi suç ilan etmesi örneğindeki gibi, sömürge uygulamalarının ayrılmaz bir parçasıydı. 19. yüzyılın sonlarından itibaren bir tür cinsellik “bilimi” geliştirme çabasındaki Batı bilimsel düşüncesinde, psikanalizin ortaya çıkışından günümüzün genetik ve sosyobiyoloji gibi moda akımlarına uzanan geniş bir yelpaze oluşturdu. Kenneth Dutton, bedenin toplumsal anlamda incelenmesinin başlangıcını,

19. yüzyıl Fransız sosyoloğu Emile Durkheim'a dayandırır.³ 19. yüzyılın sonlarından itibaren cinsellik, hukuk, tıp ve bilimin başlıca ilgi alanlarından biri haline gelerek, Foucault'nun da savunduğu gibi, resmi gözetim aracılığıyla yeni kategoriler ve yeni sorumluluk alanları oluşturulmasına yol açtı. Bu gelişmelerin bir sonucu olarak, 1919'da ABD'de "kozmetik tedavi"ye ilişkin çıkarılan ilk kanunda görüldüğü gibi, bedenin kurallara tabi kılınması, dinsel alanın dışına çıkarak gitgide daha fazla bilimin denetimine girdi.⁴

Dennis Wrong, 1961'de "Bedenden söz açılır açılmaz, biyolojik determinizmin hayaleti ayaklanır ve sosyologlar korkuyla geri çekilir. Elbette, [biyolojik deterministlerin] insanı algılayışı, piskopos Berkeley'i [sofuları] memnun edecek kadar soyut ve idealist, aynı zamanda Bayan Grundy'i [mutaassıpları] memnun etmeye yetecek ölçüde de cinsellikten arındırılmıştır" diye yakınıyordu.⁵ Ancak Wrong bunları yazdığı sırada, cinsellik ve bedene yönelik yeni bir ilgiye ve sosyal tabularla çatışmaya kararlı bir gençlik hareketinin doğuşuna yol açan karşı kültürün oluşmasına çok az kalmıştı. Bu ilginin dışavurumu kadın ve erkeklerde bazı farklılıklar gösterecekti: Erkekler, karşı kültürü geleneksel kuralların hem görünümüleri hem de davranışları üzerinde dayattığı kısıtlamalardan kaçışın bir yolu olarak görüp cinsellik ve uyuşturucularla deneysel arayışlara girerken, kadınlarda bu değişimler kişisel yaşamlarının politizasyonuna yardımcı olacaktı.

Batı feminizminin "ikinci dalgası", bir bakıma siyah hareketinin lideri Stokeley Carmichael'ın söylediği, kadınların devrimdeki tek yerinin erkeğe tabi olmak olduğu sözlerinde somutlaşan, her şey değişse bile erkeklerin kadınlar üzerindeki egemen konumunun değişmemesi gerektiği düşüncesine bir tepki olarak doğdu. 1973'te Boston Kadın Sağlığı Girişimi tarafından, popüler hale gelen *Our Bodies, Ourselves*'in yayımlanması, kadınların siyasal mücadelenin başlıca alanı olarak bedenlerinin bilincine varmalarında yeni bir adımdı. Kitlesele ve dinamik bir feminist hareketin varlığı, erkek karşı kültür hareketlerinde gey erkekler için sağlanamayan yerin, kadın hareketlerinde (kimi zaman bunun için tartışmaları gerekse de) lezbiyenlere tanınmasını sağladı. Bugün bile, "erkek hareketleri" içinde eşcinselliğin tartışılması konusunda tuhaf bir çekimserlik sergileniyor.

1960'ların sonlarından bugüne cinsellik konusunda yazılanlar, hafif pornodan "beden" üzerine yazılmış son derece akademik kuramsal araştırmalara uzanan devasa bir literatür haline gelmiştir. Bu alandaki kuramsal araştırmalar, beşeri bilimler ve sosyal bilimlerin pek çok dalında gerçekleşen gelişmelerle ortaya çıkan ve hem 60'lar sonrası yeni siyaset tarzı, hem de (en ünlüleri saymak gerekirse) Barthes, Foucault, Deleuze ve Guattari gibi kuramcılardan etkilenen yeni tarz tarih, antropoloji ve kültür araştırmaları temeli üzerine inşa edildi. Foucault beden fikrine yepyeni iki kavram kazandırmıştır: "biyo-iktidar" ve "damgalanmış beden". "Beden, (dille kaydedilen, fikirlerle çözülen) olayların damgaladığı bir yüzeydir. (Özsel bir bütünlük yanılmasını benimseyen) benlik, bedende çözülür. Beden, sürekli ufalanan bir kütledir."⁶

Foucault gibi kuramcılar, genellikle eserleri üzerinde etkili olan ve onları yeni bir entelektüel kuşak için böylesine popüler hale getiren, değişen maddi koşullara ve siyasal akımlara hiç değinilmeden alıntılanıyor. Öyle görünüyor ki, Batı ülkelerinde cinselliğin ve bedenin "okunmasının" son zamanlarda ön plana çıkması, kitlesel tüketim, zenginlik ve cinsellik konularında 1960'lar ve 70'lerin sonunda yaşanan politizasyona bir yanıtıdır. Bedene (tanım itibarıyla maddesel bir şeye) yönelik bir ilgiye, sık sık, popüler kültür tanımlamalarını yaşanan dünyanın maddi deneyimiyle bütünleştirir gibi görünen "temsile" yapılan vurgunun eşlik etmesi biraz gariptir.⁷ Temsil ve söylem analizi modasının bir nedeni de, en azından dünyanın İngilizce konuşulan büyük bir bölümünde, muhafazakârlığın 1980'lerdeki mutlak zaferiyle, kendilerini politik angajmandan yoksun bırakılmış hisseden bir kuşağın tepkisi olabilir.

Günümüzde bedene yönelik bu ilgi, (ilginin akademik çevrelerde ortaya çıkmasının sorumlularından olan) Bryan Turner'a göre, "çağdaş kapitalizme özgü olan zevk, arzu, farklılık ve oyunculuğun ön plana çıkmasından" kaynaklanıyor.⁸ Başka düşünürler de, bu konuda benzer fikirleri daha da katı biçimlerde öne sürüyorlar. İsviçreli eleştirmen Jean Starobinski'ye göre, "günümüzde beden bilincine ilişkin farklı akımlara karşı duyulan bu çılgınca hayranlığın, çağdaş Batı kültürünün önemli bileşenlerinden olan narsizmin bir semptomu olduğunu söylemek, sıkıcı ve

yüzeysel sayılabilecek ölçüde bariz bir gerçeğe işaret etmektir.”⁹ Rosalyn Baxandall, bedenın, “gitgide her şeyi bozan istikrarsız bir toplumda denetim ve özerkliğin halen mümkün olduğu tek yer” olarak algılanabileceğini söyler.¹⁰ Emily Martin ise “Bunca insanın bedeni araştırmasının nedenlerinden biri, tam olarak, bedenlerimizin örgütlenme ve deneyim kazanma biçiminin kökten değişimlere uğramakta oluşudur” der ve “Fordcu kitlesel üretim çağına uygun ve o çağın ölçütleriyle tasarlanmış bedenlerden, esnek sermaye birikimi çağına uygun ve onun ölçütleriyle tasarlanmış bedenlere doğru hem algısal hem de pratik anlamda, hızlı ve çarpıcı bir dönüşüm” yaşandığını öne sürer.¹¹ Bu görüş, 1960’lardan bugüne gey/lezbiyen kimlikleri ve gruplarının yükselişi hakkında, üretimin belirlediği bir ekonomiden tüketimin baskın olduğu bir ekonomiye geçişe ilişkin olarak, John D’Emilio’nun ve benim öne sürdüğümüz tezlerle paralellikler taşımaktadır.¹²

Turner gey analizini göz ardı eder; zira bu tutum, erkek eşcinsellik deneyimi ve kuramını görmezden gelen ya da küçük gören, bedene ilişkin çağdaş feminist kuramda ağırlıklı bir eğilimdir. Öyle ki, Gayle Rubin ve Judith Butler gibi yazarları okuyan feministler, çoğu zaman, bu yazarların 1970’ler ve 1980’lerin gey/lezbiyen hareketinden ne şekilde etkilendiklerine ilişkin hemen hemen hiçbir fikre sahip değildir.¹³ Feminist kuramcılar Foucault’yu okumasına okurlar, ancak bunu yaparken onun eşcinselliğinin tesadüfi bir biyografik olgudan ibaret olmadığını görmezler. Mayıs 1968 olaylarıyla ortaya çıkan radikal Fransız gey hareketinin Foucault üzerindeki etkisi, onun akademik yazılarında görüldüğünden çok daha derindir. Bir keresinde, yapıtlarının gey özgürleşme hareketiyle ilgili olduğunu inkâr etmesi de,¹⁴ olsa olsa, onun ne ölçüde 1970’lerin Fransız hareketinin yeni-Freudcu entelektüel yazılarına cevap niteliğinde yazdığını vurgulamaya yarar. Daha yakın dönemde kuşkusuz hem postmodernistler hem de feministler, çoğu zaman kökeninin 1970’lerin gey/lezbiyen hareketlerinde olduğunu teslim etmeksizin de olsa “eşcinsel kuramla” ilgilenmeye başlamışlardır.¹⁵

Üreme, cerrahi ve iletişimdeki yeni teknolojiler göz önüne alındığında, bedenın bizi yeni biçimlerde büyülemesi hiç de şaşırtıcı değildir:

Suni döllenne, cinsiyet değıştirme, rutinleşen plastik cerrahi ve siberseksin olduğu bir dünyada, bedenler hiç olmadığı kadar değışime açık görünüyor. Shulamith Firestone'un şimdi pek anımsanmayan kitabı *The Dialectic of Sex*'in temsil ettiğı ikinci dalga feminist düşüncenin en azından bir kolu, teknolojinin kadınları üremedeki biyolojik rollerinden "özgürleştirmek" üzere kullanılabileceğini görmüştür.¹⁶ Firestone önceden kestirememiş de olsa, yeni gen teknikleri, iki kadının kromozomlarından bir çocuk üretilmesini –ya da birinden klonlanmasını– mümkün kılabilir. Viagra'nın 1998'de piyasaya sunulduğunda çok büyük satış rakamlarına ulaşması, önceki nesiller tarafından, yaşlanmanın kaçınılmaz bir parçası olarak kabullenilecek bir duruma karşı koymak için teknolojiyi kullanma konusunda erkeklerin de en az kadınlar kadar hevesli olduklarını göstermiştir.

Bunun yanı sıra, çağdaş beden kültü bazı bakımlardan tüketim kapitalizminin aşırılıklarına bir tepkidir: Arabalarımızla lüks otelleri işgal eden cimnastik salonlarına gitmemiz ve hareketsiz işadamlarının kirli havayı soluyarak şehrin blokları arasında koşuya çıkmaları bu yüzdendir. Eskiden günlük aktivitelerle doğal olarak elde edilen sağlıklı beden görünümü, şimdi egzersiz dersleri, TV programları ve özel eğitimciler, diyetisyenler ve aerobik öğretmenlerinin oluşturduğu, bütün bunlar işe yaramadığında da plastik cerrahinin devreye girdiğı yeni bir endüstrinin yaratılması yoluyla, pazarlanan bir meta haline gelmiştir. Yaşlanma ve fazla yemenin (başka toplumlarda ve başka zamanlarda saygınlık uyandıran) işaretleri bugün gizlenmeye ya da yok edilmeye çalışılmaktadır. Agatha Christie son kitaplarından birinde şöyle yazıyor: "Büyük halalar bugünlerde pek öyle değiller... keza büyükanneler ve (eğer olabilirlerse) büyük-büyükanneler de. Barlow Markizi... bir büyük-büyükanne... yüzü pembe beyaz bir maske, saçları platin sarısı ve sanırım tamamen sahte bir yüz, ama muhteşem görünüyordu."¹⁷ Markiz, bugün yaşasaydı silikon, yağ emdirme, kimyasal "peeling", yanak ve çene dolgunlaştırma ve giderek çeşitlenen yeni bir dizi cerrahi müdahaleden de yararlanabilirdi.

Biyokimya ve genetik mühendisliği "doğal" bedenın geleneksel sınırlarını yok ederken, insan ve makine arasındaki ilişki de, aynı şekilde, "doğal" olanla mekanik olan arasında bir kopukluğu varsayan anlayışı de-

ğıştirmeye başlamıştır. Donna Haraway'ın "sibernetik bir organizma, makine ve organizmanın bir melezi, kurgusal olduğu kadar sosyal gerçekliği de olan bir yaratık" olarak tanımladığı "siborg"lara ilişkin ünlü tartışması, terimi bilimkurgu alanından çıkarıp sosyal teoriye sokmuştur. (Aynı zamanda, eski bilimkurgunun ana metaforu olan robottan daha karmaşık ve daha az mekanik bir şeyin konu edildiği, açıkça dile getirilmese de ima edilmiştir.)¹⁸ Haraway'ın makalesinin sorunlu yanlarından biri, "siborg"un sınırlarını belirginleştirmemiş olmasıdır: Örneğin *Peter Pan*'daki Kaptan Kanca, ilkel proteziyle bir siborg sayılabilir mi? 1985'te "Siborglar İçin Manifesto" adlı makalesinde Haraway: "Foucault'nun biyopolitikaları siborg politikalarının silik bir kehaneti, tartışmaya çok açık bir alandır" diye yazar.¹⁹ Bu politikaların tam olarak ne olabileceği ise daha da muğlaktır. Haraway bu makalede, kendisini özcü feminizmin bazı kollarının karşıtı olarak konumlandırır (sonuç bölümünde "bir tanrıçadansa bir siborg olmayı tercih ederim" der) ve büyük ölçüde baskın ekonomik güçler tarafından denetlendiklerini kabul etmekle birlikte, bilim ve teknolojinin yarattığı olanaklara kucak açmamız çağrısında bulunur. (Onu eleştirenlerden biri, "Haraway'ın mitinin, bedeninin teknoloji hazzını bireysel bir formda gerçeğe dönüştürebilen birinci dünyalı bir izleyiciye hitap ettiğine" işaret eder.)²⁰ Her şeye rağmen, söz konusu makale teknoloji, toplumsal cinsiyet ve ekonomi politik arasındaki ilişkiye dair yeni görüşlerin geliştirilmesinde çok etkili olmuştur.

"Siborg" teriminin popüler bilinçle tanışmasını sağlayan, Arnold Schwarzenegger'in 1984 yapımı *Terminatör* adlı filmde çizdiği karakter olmuştur. (Yarı insan bir makineyi dünyanın en tanınmış vücut geliştiricisinden daha iyi kim oynayabilirdi?!) Bu tarihten üç yıl sonra, Michael Jackson, *Smooth Criminal* adlı şarkısının video filminde siborg temasını işlerken, gelecekte patlak verecek olan, kendi cinselliğine ilişkin bir skandalı da perdede canlandırmış olacaktı. Bu filmde "Jackson, çocukları kaçırarak kötü kahramana karşı, uzayda geçen bir savaşta robokop benzeri dev, metalik bir büyücüye dönüşür, savaşı kazanır ve daha sonra 'Michael' olarak geri dönüp çocuklarla masalsı bir dans sergiler".²¹ 20. yüzyılın sonundan itibaren, "ultrasonla izlenen ceninden kreşteki bilgisayar korsanlarına,

girtlağına kadar teknokültüre batmış olan günümüzün çocukları, siborg-luğa her geçen gün daha da yaklaşılmaktadırlar".²²

"Sanal gerçekliğin" sunduğu yeni cinsellik biçimleriyle ilgili tartışmalar gitgide büyümektedir. Carol Parker'ın, sanal seksin olduğu bir cetur yeni dünyanın doğuşunu ilan eden *Joy of Cybersex*'i, bu tartışmaları alevleyen kitaplardan biridir. "İnternetin özgürlüğü ve anonimliği, şimdiden seksi yatak odalarımızdan çıkarıp bilgisayar ekranına yerleştirerek, onu oynayabileceğimiz, deneyler yapabileceğimiz, türlü şekillere sokabileceğimiz ve arzu edersek yeniden eve geri getirip gerçek yaşamlarımıza dahil edebileceğimiz bir şey haline getirdi. Güvenli seksten daha güvenli bir seçenek bularak özgür aşk kuşağının bıraktığı yerden bayrağı devralmış bulunuyoruz. Zarar verme tehlikesi taşıyan fiziksel karşılaşmaları, daha temiz ve deneysellik olanağı taşıyan olan sanal karşılaşmalarla değiş tokuş etmekteyiz."²³ Bana göre bu fikir, hayal ürünüyle, gerçek fiziksel teması birbirine karıştırıyor; Parker'ın sözünü ettiği sanal gerçeklik dünyası görece yoğun bir mastürbasyondan fazlasını sunmuyor. Pek çok insanın en yoğun orgazmını mastürbasyonla yaşadığı doğru olmakla birlikte, bu, en sıradan seks olayına bile eşlik eden karşılıklı insan teması ihtiyacının yerini tutmaz. Siberseks olan bu aşırı ve abartılı ilginin ardında, Ziyaüddin Serdar'ın işaret ettiği gibi, bedenin "makineden çok farklı olmadığı" yanılgısı yatıyor ve bundan dolayı "seks ve gizem bile ikili bir iletişime indirgenmiş durumda".²⁴ Kuşkusuz, herkes böyle düşünmüyor: Bazı seks kulüplerinde en çok kullanılan odaların, bedava internet hizmeti veren kapalı özel bölmeler olduğu biliniyor. Ayrıca, sanal gerçekliğin bedensel deneyimle gitgide daha iç içe geçtiği bilimkurgu alanında, siberseks olan rahat her geçen gün artıyor.²⁵

Siberuzayın seks üzerinde yarattığı değişimleri anlamının belki de en iyi yolu, onun hayallerimizin sınırlarını, bildiğimiz hemen tüm engelleri yerle bir edecek ölçüde genişletme yetisini görmektir; örneğin, Des Moines'da [Iowa eyaleti başkenti] yaşayan 60 yaşındaki beyaz bir kadın, siberuzayda 20 yaşında siyah bir öğrenci olabilmektedir. Bu şekilde siberuzay, (en azından internet erişimi olan ayrıcalıklı bir azınlık için) gerçek seks deneyimini de hem daha geniş sınırlara yayma, hem de evrenselleştirme eği-

limindedir. Patrick Mareber'in 1990'ların sonunda Londra'da büyük sükse yapan oyunu *Closer*, biri kendini kadın olarak tanıtan iki erkeğin sanal seks ilişkisi hakkındadır. Bu ikili daha sonra buluştuklarında, fanteziye gerçek kişiliğiyle katılan erkek, güçlü bir öfke ve aldatılma duygusu yaşar. Burada piyasanın rolü baskın görünmektedir; bir eleştirmenin işaret ettiği gibi: "Yalnızlık çağımızın salgın hastalıklarından olduğuna göre, bilgisayar destekli romans satışlarının veba gibi yayılması şaşırtıcı değildir."²⁶ 1998'de gösterime giren ve popüler olan *You've Got Mail* filmi, elektronik postanın, Doris Day ve Rock Hudson günlerindeki telefonun yerini alarak, sinemadaki romansın çok önemli bir aracı haline geleceğini gösteriyordu.

Pornografinin ana akım haline gelişi pazarlama alanında yaşanan cinselleşmenin bir yansımasıdır. "Seksi bedenlerin" (kadın ve erkek) reklamlarda ve başlıca gazetelerde kullanımı (Murdoch'un alt sınıfa hitap eden İngiliz gazetelerindeki "3. sayfa güzelleri") iyice yaygınlaşmış, küresel reklam kampanyaları ve birbirinin benzeri albenili dergiler yoluyla, arzunun homojenleştirilmesi gerçekleşmiştir. Bu durum bizi, "küreselleşmenin" içeriğinin Amerika'ya özgüllüğü sorununa geri götürür. Kuşkusuz, reklamcılığın uluslararası şirketlerin denetimine geçmesi, baskın senaryo bireysel tüketim ve güzel bedenler üzerine olsa da, özgün yerel içeriğin tamamen ortadan kalktığı anlamına gelmez. Asya ve Afrika ülkelerinin çoğu (elbette ki Ortadoğu ülkelerinin tamamı) medyadaki serbesti söz konusu olduğunda, hafif pornografinin televizyonda yer alabildiği Avrupa'dan daha kısıtlayıcı bir tavır içindeler.

Reklamcılık, moda ve filmler aracılığıyla, belli beden tiplerinin küreselleşmesinde büyük rol oynasa da, bazı filmlerde, örneğin Hispanik* ya da Hintli güzellik anlayışını vurgulayarak buna belli ölçüde karşı koyan bir tavır da mevcut.²⁷ Küresel kapitalizmin imgeleri, arzulanabilir olanı da kendiyle bir bütün haline getiriyor; tıpkı Michael Tan'ın Manila gey barlarındaki "maço dansçıları" tasvirinde olduğu gibi: "Ray-Ban güneş gözlükleri ve Levis kotlarıyla, kemerlerine görülecek biçimde çağrı cihazları ve cep telefonları iştirilmiş halde, çalım çalım yürüyorlar. Dansçılar en sonun-

* ABD'de yaşayan Latin Amerika kökenli topluluklara ait -ç.n.

da Levis'larını çıkarıp (gariptir ki bu, üniforma misali, tüm barlarda aynı) Calvin Klein iç çamaşırlarıyla kalıyorlar.”²⁸ Brezilya'nın çok başarılı pembe dizilerinin “ulusal megastarı”, “sarışın güzel” Xuxa'nın, Latin Amerika'yı aşarak ABD'nin İspanyolca televizyonuna kadar ulaşan olağanüstü popülaritesinde de aynı olgunun etkili olduğu görülüyor. Amelia Simpson, Xuxa ile ilgili çalışmasında, onun futbol yıldızı Pele ile olan ünlü ilişkisinin “biyografisine ırkçılığa karşı bağışıklığının bir tür kanıtı olarak girdiğini, bunun ona, Afrika dışında dünyada en büyük siyah nüfusa sahip olan ülkede, sarı saç ve mavi göze olan hevesi sömürme yetkisi verdiğini” öne sürmüştür.²⁹ Aynı şekilde, Çin televizyonu ve reklamlarında, beyaz ırktan kadınların cinsellik yüklü imgeleri gitgide ağırlık kazanmaktadır.³⁰

Tüketim kapitalizminin kendi beden tiplerini yarattığı savunulabilir. 1990'ların sonundaki Moskova'ya ilişkin şu tasvir de bunu öngörmektedir: “Sovyet döneminde Rus kadınının dış ülkelerdeki yaygın imajı, jar-se elbiseler ve turkuvaz rengi göz farıyla dolaşan patates suratlı, tostopar-lak bir kadındı. Bugünlerde, incecik ve zarif Slav modeller Paris defilelerinin gözdesi durumunda ve onların çok sayıda benzeri, Moskova cadde-lerinde salınıp duruyor.”³¹

Arzu uyandıran beden imgelerinin de küreselleşmesi (ve aynı anda belli sınırlara hapsedilmesi) söz konusu; dünya güzeli ve kâinat güzeli fikri bile başlı başına, kadının çekiciliğinin, üzerinde hemfikir olunan tek bir tanımı olduğunu ima eden bir anlayışın ifadesi. Güzellik yarışması kavramının örneklerine pek çok kültürde rastlanır; ancak bugünkü haliyle Miss America yarışmasından türemiştir ve Atlantic City'nin bir tatil bel-desi olarak sunulmasıyla bağlantılıdır. 1951'de Miss America'yı düzenleyenler Dünya Güzellik Yarışmasını icat etmiş, bunu bir yıl sonra, rakip firmanın sponsorluğunda Kâinat Güzellik Yarışması izlemiştir.³² 1996'ya gelindiğinde, Avrupa ve Amerika'daki ülkelerin hemen hepsi ve çok sayıda Asya ve Anglofon [İngilizce konuşulan] Afrika ülkesi, bu yarışmalardan en az birine katılımcı yollamış ve tüm kıtalardan yarışmayı kazananlar olmuştu.³³ Yarışmacıların belli bir ulusal kimliği yansıttıkları varsayılmakla birlikte, ölçütler yarışmalara kaynak sağlayan şirketlerin baskın ticari çıkarlarına göre şekillenmiştir; 1992 kâinat güzeli unvanını alan Namibya

güzeli, 1.80 cm. boyunda bir beyazdır.³⁴ Küresel bir eğlence, televizyon ve şöhret kültürünün oluşmasıyla birlikte, güzellik yarışmalarının belli be-
den görünümlerinin metalaştırılma araçları olarak oynadıkları rol gitgide
daha etkili hale gelmektedir.

Sovyetler Birliği'nde Amerikan tarzı güzellik yarışmalarının ilki-
nin, Birlik'ten ayrılarak dağılmayı hızlandıran Letonya ve Litvanya'da dü-
zenlenmiş olması tesadüf olmamalıdır.³⁵ Benzer gelişmeler Çin'de ve (Vi-
etnamlı yarışmacılara ülkenin yoksullukla mücadele kampanyasına katkı-
larına ilişkin sorular sorulmuş olsa bile) Vietnam'da da yaşanmış,³⁶ Şeyşel
Adaları, önceleri bu tür yarışmaları kabul edilemez bularak yasaklamışsa
da 1998 dünya güzellik yarışmasının ülkede yapılmasına izin vermiştir.
(Bunun nedeni daha çok turizm endüstrisinin canlanmasına katkı sağla-
maktı.) Bir sonraki yıl, Tanzanya hükümeti güzellik törenleri üzerindeki
yasağı kaldırarak *Kings International Promotions*'ın güzellik yarışmaları
düzenlemesine izin vermiştir.³⁷

Yemek yeme alışkanlığıyla ilgili hastalıklar aşırı beslenenlere özgü
bir sorun gibi görülebilir; oysa Vanessa Baird, Güney Afrika'da geleneksel
güzellik anlayışının yerini, zengin ülkelerde son zamanlarda moda olan
aşırı ince görünümün almasıyla, bu ülkede anoreksiya hastalığının ortaya
çıktığına dair kanıtlar gösteriyor.³⁸ Yine, 1995'te uydu yayınlarıyla tanışan
Fiji'de de benzer değişimlerin yaşandığı bildiriliyor.³⁹ Germain Greer, sö-
mürgeci antropoloji nostaljisi ile küresellik eleştirisini birleştiren bir ba-
kışla, "sağlıklı kadını" arayışını anlatıyor:

Ben sağlıklı kadını henüz göremeden, Batılı pazarlamacılar, binbir
tantanayla ve görkemli mallardan oluşan sınırsız koleksiyonlarıyla,
kalçasız, rahimsiz, taş memeli Barbie'nin fena halde baştan çıkarı-
cı kurtuluş ilahisini söyleyerek geldiler. Benim güçlü kadınlarım
kaslı ayaklarına yüksek topuklu ayakkabıları geçirip yalpalayarak
yürümeyi öğrendiler; faydalı göğüslerini sütyenlere tıktırıp ço-
cuklarını anne sütü yerine pis suyla hazırlanan ticari mamayla bes-
lediler; var olan ufacık nakit birikimlerini de ruj ve oje olarak har-
cadılar ve modernleştirildiler.⁴⁰

Elbette, zayıflığın güzel olduğu takıntısını eleştirenler sadece Batılılar değildir.⁴¹ Çok sayıda özgürlükçü Müslüman kadının çarşaf giyilmesini desteklemesi de, belli beden ölçülerine uyulması yönünde küreselleşen baskılara karşı bir tür direnişin işareti olabilir. 1977’de İran’da Pehlevi rejimini deviren İslam devrimi, Batı tarzının “açık saçıklığının” zıttına, kadın bedeninin örtülmesi gereğini ısrarla öne çıkarmıştır.⁴² Dubai’de uzun bir pelerin ve başörtüsünden oluşan giysinin giyilmesi, bir gözlemcinin yazdığı gibi “son derece anlamlı siyasi bir tavidir... ‘Batı tarzı’ modernleşmeyi eleştirenler, kadın iffeti, utancı ve cinselliği sorununa gitgide daha fazla odaklanmaktadırlar”.⁴³ Türkiye’de, laik politikalar ve İslami değerler arasında artan bir kutuplaşmanın yaşandığı ve parlamentonun seçilmiş bir üyesinin başörtüsü nedeniyle meclise girmesinin yasaklandığı 1999 yılı başında, Fransızların aylık 5 milyon tirajlı ünlü moda dergisi *Elle*’in ülkede 13. baskıyı yapması sembolik bir anlam taşımaktadır. Bir önceki yıl, 4 milyon Türkün, kadınların üniversiteye başörtüsüyle girme hakkının verilmesini destekleyen gösterilere katıldığı öne sürülmüştür. Bütün Türkler, İslam ile kadın-erkek eşitliği arasında doğal bir çelişki olduğunu düşünmemektedir. Bir yorumcu şöyle yazmıştır: “Neden İran gibi olmayalım? Türkiye’deki üniversitelerde, tıpta veya medyada kadın sayısı İran’dakinden daha az. Ayetullah Atatürk’ü geçmiş durumda.”⁴⁴

Dünyanın hemen her yerinde, steroit ve silikon gibi modern kimyasallar kullanılarak bedenler yaygın güzellik ölçülerine göre yeniden şekillendirilmekte ve bundan yirmi yıl önce hayal bile edilemeyecek bedenler yaratılmaktadır. Cimnastik, diyet ve ilaçların (hem erkek hem de kadınlarda) bilinçli kullanımıyla üretilen yeni beden tipleriyle karşılaştırıldığında, önceki kuşakların bedenleri pek zavallı görünürler.⁴⁵ (Tom Wolfe’un, romanı *A Man in Full*’da erkek bedenlerini tasvir ederken sürekli olarak devasa ölçülere yaptığı vurgu, yalnızca bizlere Wolfe hakkında ipucu vermekle kalmaz, günümüz Amerikalılarının, kaslarını daha önce görülmemiş ölçüde geliştirme takıntısını da anlatır.) Bu durumda, Schwarzenegger ve Stallone gibi kaslı kahramanların günümüz dünyasında en yaygın erkeklik sembolü haline gelmeleri ya da aptalca Amerikan televizyon dizisi *Baywatch*’un, bazı verilere göre dünyanın en fazla izlenen progra-

mı olması şaşırtıcı değildir. 1995'te Manila'da bulunduğum sırada, sokakta, yeni bir cimnastik salonunun reklamı için asılmış, üzerinde tahminen yabancı gey dergilerden alınma kaslı (beyaz) erkek resimlerinin bulunduğu birtakım afişler gördüm. Bunlar görünüşte Paris ya da Los Angeles tarzı lüks cimnastik/sauna salonları gibi bir mekân vaat ediyordu; oysa gidip baktığımda, Taft Caddesi bölgesinde her köşede görebileceğiniz diğer cimnastik salonları kadar küçük ve karanlık, eski bir garajdan bozma bir salonla karşılaştım. İmajla gerçek arasındaki bu ayrım, post-modern gey kimliklerinin gözle görülür "küreselleşmesinin" pek çok paradoksunu içinde barınıyor.

KADIN BEDENİNİN KÜRESELLEŞMESİ

Kadınlar belli kültürlere aittirler. Ancak nasıl ki şu ya da bu kültür içinde doğmuş olmaları kendi tercihleri değilse, diğer kadınlarla haklarını ve yetkilerini birleştirdikleri bir cemaat oluşturma fırsatı da dahil, daha fazla seçenek ve fırsata sahip olmadıkça, o kültürün getirdiği normları kendileri için faydalı bir şeymiş gibi açıkça desteklemeleri de aslında kendi seçimleri değildir.

MARTA NUSSBAUM, CİNSELLİK VE SOSYAL ADALET, 1999

Cinselliğin denetimi ve ideolojisi, büyük ölçüde, üreme politikalarına ve erkeklerin soyları ve aile "onurlarını" zorla meşru kılma ihtiyacına göre şekillenmektedir. Tarih boyunca toplumlar ve dinlerin çoğu, kadın cinselliğini üremedeki rolüyle tanımlayarak ve erkeklerin üreme üzerindeki denetimini tehdit edebilecek nitelikteki dışavurumuna ağır cezalar getirerek kadının cinselliğini kısıtlamaya çalışmışlardır. Cadılık konusunda, antropolog Ralph Austen şu görüşü savunmaktadır: "Daha soyut bir düzeyde, cadıların cinselliğinin hem Avrupa hem de Afrika'daki temsillerinde, kadının doğurganlık gücünün erkek egemen toplum normlarına hizmet ettiği sınırları belirli domestik uzamdan, kendi kendine yeten dişil gücün açık ve tekinsiz egemenlik alanına kaçacağı yönünde ortak bir kaygının yansıtıldığını söylemek mümkündür."⁴⁶ Benzer korkular, üreme olasılığı barındırmadığı için çoğu zaman göz ardı edilen, buna karşılık erkekleri mut-

lak bir biçimde dışlaması nedeniyle kadın cinselliğinin en tehditkâr ifadelerinden biri haline gelebilen lezbiyenlik karşısında erkeklerin takındığı ikircikli tutumu açıklamaya yardımcı olabilir. Nüfus artışını denetleme çabası tarih boyunca pek çok toplumda görülmüşse de, devletlerin ikna ve zorlama yöntemlerini bir arada kullanarak nüfusu planlaması gerektiği anlayışı, modern devlete özgü bir nitelik gibi görünmektedir.

“Küreselleşme” bir anlamda da belli söylem ve uygulamaların dünyaya yayılması demektir. Yeni kurumlar ortaya çıkarak, ana-çocuk sağlığı ve HIV, uluslararası planlama, işbirliği ve denetimin etkinlik alanı haline gelir; bunlar da dolaylı olarak yeni kimlik politikalarının oluşturulmasına katkı sağlarlar. (Pekin’deki 1995 Uluslararası Kadın Konferansı’nda aktif bir lezbiyenler meclisinin hazır bulunması bunun bir örneğidir.) Gerek HIV/AIDS’te, gerekse ana-çocuk sağlığı alanında, küreselleşmenin çeşitli unsurlarının iç içe geçmiş olduğunu görebiliriz: Bunlar, dünyanın belli başlı ilaç şirketlerinin doğum kontrolündeki kârlı pazarı paylaşma konusunda rekabetleriyle ekonomik; doğum kontrolü ve kürtajla ilgili tartışmalar önemli ideolojik çatışmaları beraberinde getirdiğinden kültürel; devletler, uluslararası güçler ve dinsel olanlar da dahil ulusaşırı siyasi hareketler, nüfus politikalarının denetimi için mücadele ettikleri ölçüde de politik unsurlardır.

Uluslararası kadın örgütlerinin çoğu, doğum kontrol hakkı ve ana-çocuk sağlığı sorunlarına odaklanmıştır; nitekim, kadın ölümü oranlarının doğum ve kürtajla olan bağlantısı düşünüldüğünde bu durum şaşırtıcı değildir. (Yoksul ülkelerde doğurma yaşındaki kadınlar grubunda, gebeliğe bağlı komplikasyonlardan kaynaklanan ölümlerin oranı % 30’a ulaşmaktadır.)⁴⁷ Bizzat kadın bedenlerinin söz konusu olduğu doğum kontrolü, küresel politikaların hayli tartışmalı bir alanı haline gelmiştir.

İki dünya savaşı arası dönemde, birtakım ülkeler, genellikle nüfuslarını artırmaya yönelik “nüfus politikaları”nı benimsediler: Avustralya gibi ülkelerin savaş sonrasındaki göçü teşvik eden programları ve komünist Romanya’daki doğum kontrolü ve kürtaj yasakları bu politikaların yankıları olarak görülebilir.⁴⁸ Nitekim Çavuşesku rejiminin doğum lehindeki aşırı politikaları, Margaret Atwood’un *The Handmaid’s Tail* adlı romanına

da esin kaynağı olmuştur. Bunun yanı sıra, öjeniks* ve nüfusun “ıslahı” gibi fikirlerin etkisinde kalan bazı devletler, ırk, yeterlik veya ahlaki uygunluk ölçütlerine göre anne olmaları arzu edilmeyen kadınları zorla kısırlaştırma politikaları benimsemişlerdir. İsveç’te ırksal olarak “belirgin Çingene özellikleri” taşıyan kadınlar kısırlaştırılırken, Norveç’te, 1994 yılına kadar, zihinsel engelli kadınlara radyasyon uygulanmıştır.⁴⁹ Bazı devletler üremeye verdikleri desteği sürdürmektedir. Singapur hükümeti, iyi eğitilmiş kadınların evlenme ve çocuk sahibi olma konusundaki başarısızlıklarından büyük kaygı duyduğunu bildirmiştir. Yakın dönemde Hırvatistan’da doğum oranlarını artırmayı amaçlayan bir dizi kanun kabul edilmiştir. Bunlar biraz da, çağdaş feminizmin bakış açısından kadın haklarına ciddi kısıtlamalar getirmenin diğer adı olan “kadının doğallığına karşı güçlerle savaşımın” meyvesidir.⁵⁰ Öte yandan, Sırbistan’da son savaşların ardından doğum oranlarında hızlı bir düşüş yaşanması, en azından bir politikacının çocuk yapmayan çiftlerin vergilendirilmesi önerisini getirmesine yol açmıştır.⁵¹ Rusya’da en yaygın doğum kontrol yöntemi olan kürtaja karşı yükselen muhalefet, yalnızca bu yöntemin kadın sağlığı üzerindeki olumsuz etkisinden değil, daha ziyade, ülke nüfusunun azalmasını istemeyen milliyetçi bir yaklaşımdan destek almaktadır.⁵² Nitekim eski Sovyetler Birliği üyesi ülkeler ve onun Avrupa’daki uyduları, nüfus artışı yanlısı politikaları hâlâ sürdürüyorlar.

Yine de kürtaj üzerindeki kısıtlamaların çoğu, kadın cinselliğine karşı duyulan dinsel ve ataerkil korkulardan kaynaklanıyor görünmektedir ve bu kısıtlamalar, dünyada genellikle yasadışı olarak yapılan sağlıksız kürtajlardan kaynaklanan ölümlerin yılda en az 70.000 kişiye ulaşmasına neden olmuştur.⁵³ Bu rakamlara hükümetlerin aile planlaması politikasını desteklediği ülkelerde gerçekleşen ölümlerin de dahil olması ironik bir durum yaratmaktadır; ancak bu olsa olsa cinselliğin denetimiyle ilgili reçetelerin pek çoğunun ne denli akıldışı olduğunu bir kez daha vurgulamaya yarar. Zira, çoğu “yaşamın kutsallığını” hiçe saydığı gerekçesiyle kürtaji yasaklayan ülkelerde, nüfus artışının azaltılmasına yönelik programlar

* İnsan ırkının soyaçekim yoluyla ıslahını konu eden bilim dalı –ç.n.

arasında zorla kısırlaştırma yöntemi de yer almaktadır. Peru'daki doktorların, 1997'de, 100.000'den fazla kısırlaştırma ve 100.000'in üzerinde vasetomi [meni kanalı ameliyatı] gerçekleştirdikleri hesaplanmıştır.⁵⁴ Yine Peru'da, Latin Amerika'nın çoğu ülkesinde olduğu gibi, yasadışı kürtajlardan kaynaklanan ölümlerin oranının çok yüksek olduğu bilinmektedir. (Aralarında Tunus, Zambiya ve Belize'nin de bulunduğu bazı ülkelerde liberal kürtaj yasaları mevcut olmakla birlikte, isteğe bağlı kürtaj, yoksul ülkelere yalnızca Çin Vietnam, Küba, eski Sovyetler Birliği ülkeleri, Türkiye ve Güney Afrika'da yasaldir.)⁵⁵

Aile planlaması programlarının daha yaygın biçimi, uygun doğum kontrol öneri ve tekniklerinin sağlanması gereğini vurgularken, bunun geleneksel davranışlar ve dünyayı algılama biçimleriyle ne ölçüde çatışabileceği genellikle tam anlamıyla göz önüne alınmaz. Uluslararası gelişim programlarının sağlıklı üremeye ilgili sorunlara odaklanmaları, tarihin daha önceki dönemlerinde mahrem ve doğal olarak uluslararası incelemelerin alanı dışında olduğu kabul edilen sorunların küreselleşmesi sonucunu getirmiştir. Bizler aile içi şiddet, çocuk katli, zorla evlilik gibi uygulamalara karşı uluslararası müdahaleleri alkışlayabiliriz (ki şahsen desteklediğim bir tavır); ancak, bunu yaparken, bu tür kampanyaların evrensel normlar yaratma yönünde gitgide hız kazanan eğilimin bir parçası olduğunu ve kaçınılmaz olarak zengin ülkelerin baskın ideolojik gücünü yansıtacağını da unutmamalıyız. Merkezi ABD olan Uluslararası Aile Sağlığı Örgütü, "Müdahale için mükemmel bir konuma sahipler, zira, kadınlarda ev içi şiddete uğrama riskinin en yüksek olduğu doğurganlık dönemlerinde, en çok sayıda kadınla ilişki kurabilen bir avuç kurumdan birini temsil ediyorlar" diyerek uluslararası fonlara dayalı aile planlaması programlarını savunuyor.⁵⁶ Esas sorun, aile planlaması programlarının, bazı Afrikalı kadınlar için çok önemli bir ahlak kuralı olan uzun süreli cinsel perhizler gibi, kültürel yaşamın belli motiflerini değiştirmenin birer aracı haline gelebilmeleridir.⁵⁷

Küresel nüfus tartışmalarında en önemli rollere sahip olanlar arasında, Katolik Kilisesi ve Uluslararası Planlı Ebeveynlik Federasyonu gibi birbirinden çok farklı gruplar yer almaktadır. Kadınlar ve insan hakları gruplarının artan taleplerine rağmen, pek çok ülkede, kilise baskısı kürtaj

jın yasadışı kalmasında etkili olmaktadır. (Almanya'nın yeniden birleşmesinin ardından, doğunun liberal kürtaj yasası ile batının son derece kısıtlayıcı yasalarının yarattığı dengesizlik, bu konuda halen devam eden siyasi bir krize yol açmıştır. Uzun süren meclis tartışmalarından sonra, görüşte bir uzlaşmaya varıldıysa da, Alman Anayasa Mahkemesi, kürtajın anayasaya uygun sayıldığı koşulları daha da kısıtlayarak bu uzlaşmayı bozmuştur.)⁵⁸ ABD'nin belli başlı siyasetçilerinin, konuyu yoksul ülkelerdeki ekonomik "kalkınmanın" önemli bir ölçütü haline getirme yönündeki baskılarıyla, II. Dünya Savaşı'nın sonundan bugüne dek, doğum kontrolü, uluslararası siyasetin önemli bir unsuru olmuştur.⁵⁹ Genellikle çevre kirlenmesiyle bağdaştırılan nüfus patlaması korkusu, 1950'lerden itibaren bilimkurgu yazınının başlıca temalarından biri olagelmıştır ve bu korku doğrudan Amerikan dış politikasının kaygılarını yansıtmaktadır.⁶⁰ İlginçtir ki, yakın dönemde, bazı bilimkurgu yapıtlarında, bunun karşısı olan küresel kısırlaşma korkusu bir tema olarak ortaya çıkmıştır.⁶¹

Uluslararası yardımlarla doğum kontrolüne destek verilmesi, bu yardımın kendisinin de küreselleşmenin bir biçimi olduğunu akla getirir. Öte yandan, ABD'nin nüfus denetimine verdiği desteğin sağ kanattan gelen baskılarla gitgide daha fazla sınırlandırılmasıyla, önemli bir çekişme konusu haline de gelmiştir. (Yine de, ABD, doğum kontrolü programlarının en önemli maddi destekçisi olmaya devam etmektedir.) Aynı zamanda, Birleşmiş Milletler'in çeşitli programları, doğum kontrolünü hararetle desteklemektedir ve 1969'da, "ana çocuk sağlığı ve nüfus sorunlarına" yardımcı olmak amacıyla, Birleşmiş Milletler Nüfus Aktiviteleri Fonu (UNFPA) kurulmuştur.⁶² Bu fon, Betsy Hartmann'ın deyimiyle "nüfus tesisinin" başlıca aktörlerinden biri olmaya devam etmektedir.⁶³

İlk doğum kontrol haplarının, Amerikan pazarlarına sürülmeden önce Haiti ve Porto Rikolu kadınlar üzerinde test edildiğini⁶⁴ ve dünyada doğum kontrol hapi satışlarının yıllık 2,5 milyar ABD dolarının üzerinde olduğunu da unutmamak gerekir.⁶⁵ Merkezleri zengin ülkelerde bulunan ilaç şirketleri, gelişmekte olan ülkelerin pazarlarına büyük ilgi duymakta ve doğum kontrol haplarının "sosyal pazarlaması" için devletler üzerinde büyük baskılar kurmaktadır. Hem gebeliği hem de HIV ve diğer bulaşıcı

cinsel hastalıkları engellemenin bir aracı olan prezervatifler konusunda da aynı tavır benimsenmiştir. Doğum kontrol hapı kullanımının en yüksek düzeye erişmesini sağlamak amacıyla, bu tür ilaçlarının herhangi bir tıbbi muayene ve gözetim olmaksızın kullanımının kadın sağlığına zararlı olabileceği gerçeği, ilaç şirketleri ve doğum kontrol örgütlerinin sessiz işbirliğiyle göz ardı edilmektedir.⁶⁶

Uluslararası kadın hareketi, var olan nüfus programlarının pek çoğunun kadınları baskı altına aldığını öne sürerken, 1994'te Kahire'deki Uluslararası Nüfus ve Gelişme Konferansı'nda, kadınların doğum kontrolü hakları ve yetkilerinin güçlendirilmesi, söylev düzeyinde de olsa, öne çıktı.⁶⁷ Ancak, konferansın nihai tavsiyelerinde, "kürtajın desteklenmesine" açıkça karşı çıkılarak, Vatikan ve bir avuç Katolik ve İslam ülkesinden gelen tavsiyelerin bazılarına karşı muhalefeti en az düzeye indirecek bir uzlaşma sağlandı.⁶⁸ (Irak, Lübnan, Suudi Arabistan ve Sudan konferansı boykot ettiler) Bu tavır değişikliğiyle, üstü kapalı da olsa, cinsellik ve doğurganlık hakları konusundaki feminist bakış tanınıyordu ve konferans bildirgesi, sadece tavsiye niteliğinde olmasına karşın, kadınların eşitliği alanında önemli bir kazanım sağlamıştı. Beş yıl sonra yapılan bir diğer konferansta, daha gerçekçi bir yaklaşımla (veya bir tür göz boyama?) kürtajın yasal sayıldığı ülkelerde "güvenli" olması çağrısı yapıldı,⁶⁹ kürtaja karşı cezai yaptırımların uygulandığı ülkelerde ise bu yaptırımların yeneden gözden geçirilmesi olanağı yaratıldı.

Öte yandan, Çin'in "tek çocuk" politikası veya Peru, Bangladeş benzeri ülkelerde zorla kısırlaştırma gibi devlet zoruyla yapılan müdahaleler, cinselliğin denetlenmesinde kadınların karşı karşıya kaldıkları tek güçlük değildir. Kadınların doğurganlıklarını denetlemeleri gerektiğini savunuyorsak, bunun ancak özgürce seçim yapabildikleri koşullarda mümkün olabileceğini kabullenmek gerekir: Genç kadınların zorla evlendirildiği, erkeklerin birden fazla kadınla evlenebildiği (bunun tersi mümkün değilken!) ve erkeğin, 'erkek çocuk doğuramadı' diye karısını boşayabildiği (bunların hepsi, sosyal ve dinsel kurumlar yoluyla kadınlar üzerinde baskı kurma biçimleridir) koşullarda kadınların seçim yapması mümkün görünmemektedir. Nitekim, çok sayıda insan hakları örgütü ve femi-

nist grup, çocuk katli ve kız bebeklerin sokağa bırakılması vakalarının artmasına yol açan, Çin hükümetinin, doğumları en alt sınıra indirmek için uyguladığı cezalandırıcı tavrı kınarken,⁷⁰ tartışmalı da olsa, Çin'in bu politikalarında kadınların erkekten aşağı konumda olduğu görüşü, pek çok dinsel uygulamada olduğundan daha az belirleyicidir. Çin'de, (bedava yaptırılabilen) kürtaj sırasında gerçekleşen ölümler, ekonomik bakımdan benzer konumdaki ülkelerin çoğundan daha düşük düzeydedir ve son dönemde "tek çocuk" politikasında yumuşamalar gösterilmiştir.

"Cinsel devrimi", geçen yüzyıl boyunca kadın ve erkeklerin kendilerini ve birbirlerini algılayış biçimlerinde köklü ve sürekli bir değişime yol açan toplumsal cinsiyet hiyerarşisindeki önemli farklılaşmalardan ayrı düşünmek mümkün değildir. Küreselleşme sürecinin bir parçası olarak, bu farklılaşmaların dünyada hızla yayılması, kadınların eşit hak iddialarının kültürel geleneklerin korunması talepleriyle çatışması durumunda, sık sık gerilimlere yol açmaktadır. Bu konuda çoğunlukla kadın "sünneti" örneği verilir;⁷¹ ancak bu tavır, (Batı Hristiyan öğretilerine dayananlar da dahil) çoğu "geleneğin", kadının ihtiyaç ve isteklerini erkeğin egemenliğine teslim ettiğine dair rahatsız edici gerçeği görmezden gelir.

Kadın "sünneti", (kadın cinsel organının sakatlanması daha doğru bir terim olabilir) kürtajın yasallaşmasını reddetme ve fuhuşa zorlama gibi, erkek güdümlü diğer uygulamalara benzer biçimde, çok ağır bir acıya, kalıcı yaralanmalara ve ölüme yol açabilir. Çok sayıda Afrikalının, âdetlerin (ve bazı durumlarda yasaların) uygulamayı imkânsız hale getirdiği ülkelere göç etmiş olmalarının da etkisiyle, kadın sünneti, uluslararası çapta büyük ilgi gören bir konu haline gelmiştir. Aslında bu terim, klitorisin en baş kısmının kesilmesinden, klitorisin tamamının, vulva kanatçıklarının hatta bu kanatçıkların her iki yanından da bir parça etin alınmasını ifade eden infibülasyona kadar uzanan bir dizi uygulamanın tümü için kullanılmaktadır.⁷² Geçmişte de benzer uygulamalar kadının "yoldan çıkmasını" önlemek için Batılı doktorlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bazı Afrikalı feministler bu uygulamaya karşı kampanyalar yürütmüşler ve infibülasyonun görece ağır biçimleri, 1946'da Sudan'da, 1982'de ise Kenya'da yasaklanmıştır. 1994'teki Uluslararası Nüfus ve Gelişim Konferansı

kadın cinsel organının sakatlanması uygulamasına karşı olduğunu bildir-
miştir. O tarihten itibaren, aralarında Gana, Senegal ve Togo'nun da bu-
lunduğu başka Afrika ülkeleri de uygulamayı yasadışı ilan etmişlerdir.
Öte yandan, bu yasaklamaların büyük ölçüde Batılı hükümetlerin baskıla-
rıyla ilan edildiği ve uygulamaların durdurulmak yerine daha kapalı bir bi-
çimde sürdürülmesine neden olduğu savunulmaktadır. Gine'de kadın
sünneti ölüm cezasını gerektirdiği halde, bu kanun uygulanmamaktadır.⁷³
1982'den itibaren İsveç'le başlayarak bir dizi Avrupa ülkesinde uygulama
yasaklanmış ve Fransız mahkemeleri azınlıklara karşı şiddet konulu ka-
nunlara dayanarak bu uygulamanın yasaklanmasına karar vermiştir.⁷⁴
1999 yılı başında, kamuoyunda büyük ilgi gören bir başka davada, Pa-
ris'te Malili bir göçmen, bir dizi kadın sünneti operasyonu gerçekleştirdi-
ği için hapis cezasına çarptırılmıştır. Avustralya'nın çeşitli eyaletlerinde
uygulama yasadışı ilan edilirken, bir yandan da bundan zarar gören top-
luluklara gerekli danışmanlık hizmetinin sağlanmasına çalışılmıştır.

İnsan hakları ve cinsiyet eşitliği ilkelerine uyumda gözle görülür
bir artış kaydedilmekle birlikte, küresel ölçekte kadınların konumu, he-
men her bakımdan açık bir eşitsizliğin sürdüğünü göstermektedir. Özel-
likle de, geleneksel sosyal desteği ortadan kaldırarak devlet yardımlarını za-
yıflatan neoliberalizmin zaferi, çocuk, hasta ve yaşlıların bakımında yükün
kadınların sırtına binmesine neden olduğundan, kadınların çoğunluğu
için kötü bir gelişme olmuştur. Küreselleşme ve çağdaş kapitalizmin mil-
yonlarca erkek üzerindeki yıkıcı etkisini de elbette göz ardı edemeyiz: Tü-
ketim dünyasının nimetlerine erişim söz konusu olduğunda, sınıf ayrıca-
lığının cinsiyetten daha belirleyici olduğu sayısız örnek mevcuttur. Ancak,
Zillah Eisenstein'ın belirttiği gibi, küresel sermayenin birleşerek güçlen-
mesi, eğitim görmeleri veya modern teknolojiye erişimleri daha zor olan
kadınların sırtındaki yükü kat kat artırırken, birinci dünya ülkelerinde, ata-
erkillik de, devletin denetiminden çıkıp tekrar "özelleştirilmiştir".⁷⁵

AIDS VE YENİ GÖZETİM DÜZENİ

AIDS, [Afrika'nın] sağlık ve sosyal hizmetlerini etkisiz hale getirerek, milyonlarca kimsesiz yaratarak ve sağlık görevlileri ve öğretmenlerin sayısını azaltarak, siyasal istikrarı tehdit eden sosyal ve ekonomik krizlere yol açmaktadır... Bu felaketler kokteyli, kargaşanın çıkması için şaşmaz bir reçetedir. Kargaşa ise, bulaşıcı hastalığın daha da yayılması için verimli bir ortam sağlar.

KOFI ANNAN, 2000

Bu yüzyılın başında, HIV taşıyıcılarının sayısı 35 milyona yaklaşırken, AIDS, Afrika'nın büyük bölümü, Güney Asya ve Karayip Adaları'nda hızla yayılıyordu. Bazı ülkelerde yetişkin nüfusun % 25'ine ulaşan AIDS,¹ Birleşmiş Milletler'in konuyla ilgili görevlilerince tarihteki büyük veba salgınlarına benzetiliyor ve BM nüfus departmanının hesaplarına göre, yirmi dokuz Afrika ülkesinde ortalama yaşam süresi AIDS'e bağlı olarak düşüşe geçmiş durumda.² Geçen yüzyılın sonunda AIDS Afrika'daki ölümlerin bir numaralı nedeni haline gelmiş, özellikle de ölümlerin nüfusun en üretken kısımlarında yoğunlaşmasından dolayı, bu durum büyük sorunlara neden olmuştu. Yeni binyılın başında HIV salgını, cinsellikteki potansiyel ölüm ve yaşam mücadelesinin bir metaforu haline gelmişti.

Devlet kuruluşları ve uluslararası örgütler tarafından yapılan AIDS'le ilgili düzenlemeler, geniş bir yelpazeye yayılan topluluklardan gelen tepkiler, sağlığın ekonomi politiği ve yaygın kültürel oluşumlar AIDS politikaları kapsamında yer alır. Richard Parker'ın da belirttiği gibi: “Evrensel bir salgın olan AIDS'in on yıldan kısa bir zaman içinde hızla yayılması, bizlerin yaşama ve dünyayı algılama biçimlerimizde derin değişiklikler yarattı. Ortak küresel sorunlardan hiçbiri, daha önce, farklı kültürler ve toplumların yaşantılarını biçimlendiren önemli farklılıklara böylesine dikkat çekmemiştir. Ve bu durum, her şeyden çok, insan cinselliği anlayışımız konusunda geçerlidir.”³ AIDS, Appadurai'nin “kolektif arzularla ç-

zilmiş bir peyzaj ... sosyal pratiğe dökülmüş hayal gücü”⁴ sözlerindeki anlamıyla, küresel imgelemimize girmiş durumdadır.

HIV/AIDS’in dayattığı zorunluluklar ve salgının neden olduğu seferberlik, müdahaleler ve araştırmalar, cinsellikle ilgili tartışmalara yeni bir boyut kazandırdı. Muhafazakârlar için AIDS, seksin bir eğlence olarak da görülebileceğini savunanları haksız göstermek için adeta biçilmiş kaptandı. Nitekim (Afrika ve Karayipler’de olduğu kadar Katolik Kilisesi ve Amerikan Senatosu içinde de) dünyanın pek çok yerinde, AIDS karşısında en akıllıca tavrın, cinsel perhiz, bekârlık ya da en azından karşılıklı monogamiye (tek eşliliğe) dayalı ilişkiler olduğu savunuldu. Güney Afrika’nın Kwa-Zulu-Natal eyaletinde Kral Goodwill Zwelithini, HIV’in yayılmasını önlemek için, evlilik öncesi bekârete bağlılık âdetini yeniden diriltmeye çalıştı ve geleneği gündeme getirmek için geleneksel “kaval dansını” kullandı.⁵ Hatta, salgın karşısında en ilerici resmi tavlardan birini sergilediği düşünülen Avustralya’da bile, AIDS Ulusal Danışma Komitesi Başkanı Ita Buttrose, kendisinin “ödünsüz bekâretinden” söz ederek olumsuz tepkilere hedef oldu. Buttrose prezervatifin yaygınlaşması ve gey cemaatinin eğitiminin sağlanması politikalarının sıkı bir destekçisi olmakla birlikte, bu konudaki yaygın tavra tipik bir örnek olabilecek şu sözleri de söyledi: “AIDS’in gelişinden sonra, Woodstock bir daha asla yaşanamazdı. ‘Özgür aşk’ artık ağza alınmayacak [aynen bu sözlerle] bir kavramdı; zira herkes bunun, kendiliğinden, aşk ya da özgürlük anlamına gelmediğini biliyordu. Bunun büyük bedelleri olabilirdi. Özgür aşk, hiçbir engel ve koşul gerektirmeksizin, seçtiğiniz herhangi biriyle seks yapmak demektir. Sorun, bunun kişinin cinsel geçmişini –kişisel tarihini– hesaba katmıyor olmasıydı.”⁶

Daha sonra göreceğimiz gibi, özellikle bazı geyler, salgının olası sonuçlarına ilişkin bu görüşe karşıydılar, ancak 1980’lerin başlarından itibaren HIV virüsünün patlak vermesi, cinselliğe ilişkin söylem ve pratiklerin her ikisinde de değişimlere yol açtı. Çağdaş gey yazarlarının en özgün isimlerinden Mark Merlis’in sözleriyle: “Hastalığın çaresi bulunsa bile, bir daha hiç kimse aynı şekilde davranmayacaktır. Bunun bir nedeni de, bir daha asla, onlar gibi, kendi bedenlerimizin sahibi olmayacak oluşu-

muz. Bizler, şimdi, birer taşıyıcı, birer araç, virüsün yayılma kaynaklarıyız; bedenlerimiz görünmeyen varlıklara ait.”⁷

AIDS, salgın niteliği, yayılmasının engellenmesi için başlatılan seferberlik ve salgının kavranışında belli söylemlerin baskın olması da dahil, birçok bakımdan yaygın “küreselleşme” kavramına uymaktadır. Pratikte ikisi arasında önemli farklar bulunmasına rağmen, benim, HIV (bağışıklık sistemini zayıflatan virüs) ve AIDS (bağışıklığın bu virüsle zayıflamasından doğan tıbbi durum) terimlerini birlikte kullanma yaklaşımını benimsediğime dikkat etmişsinizdir. Anthony Smith’in işaret ettiği gibi: “Bir yandan, önemli ama değişken bir zaman dilimiyle ayrılmış bir neden sonuçtan ibaret olsalar da, AIDS tedavisi esas olarak (neredeyse tamamen) klinik biyotıp alanı içinde kalırken, HIV’in yayılmasını engellemek sosyal bilimler ve davranış bilimleri sınırlarına dahil olduğundan, gerçekte, bu ikisi, birbirinden son derece farklı iki kültürel alanın ürünleridir.”⁸

Bulaşıcı ve ölümcül yeni bir hastalığa ilişkin haberlerin ortaya çıktığı 1981 yılında, ABD’nin her iki yakasında da ciddi bir bağışıklık sistemi hastalığına yakalanmış genç erkekler teşhis edilmişti. O ana kadar, HIV/AIDS’in bir çeşidinin Afrika’da uzun zamandır var olduğu neredeyse kesinleşmiştir; ne yazık ki, hastalığın nedenlerini anlama yönünde bir çabadan ibaret olan bu görüş, kimi zaman ırkçılık olarak yorumlanmaktadır. Bir olasılık, HIV’in yakın geçmişte, insanlar için çok daha yıkıcı hale gelecek biçimde mutasyona uğramış olmasıdır ve son yirmi yılda hızla yayılması, dünyadaki “kalkınma” sürecini oluşturan etkenler ve küresel nüfus hareketleriyle yakından ilişkili olabilir. Hatta, virüsün yayılması, 1950’lerde bir çocuk felci aşısının insanlarda denenmesi sırasında gerçekleşmiş de olabilir.⁹ Virüs, kentleşme ve nüfus hareketleriyle doğduğu yerin sınırlarını aşmış olabilir ve dünyanın her yanına hızla yayılması olasılıkla küresel ekonominin niteliğiyle yakından ilgilidir. İster Zaire ve Hindistan’ı bir uçtan bir uca geçen kamyon şoförlerinin,¹⁰ isterse eski cemaatlerin ve sosyal düzenin parçalanmasıyla hayatta kalabilmek için seks işçiliğine yönelen kadınlar, Güney Afrika ve Zaire madenlerinde iş arayan erkekler ya da ulusal sınırların ötesine geçen turistler (örneğin Haiti’deki Amerikalılar), sığınmacılar (ABD’ye kaçan Haitililer) ve askerlerinki (An-

gola'da görev yapan Kübalılar, Kamboçya ya da eski Yugoslavya'daki BM birlikleri) olsun, HIV çağdaş dünyanın devasa nüfus hareketlerinin rotasını izlemiştir.¹¹ Rasgele bir örnekle, Orta Amerika'nın en yüksek AIDS'li oranına sahip ülkesi Honduras'ta HIV'in ilk yayılışının, Comayagua'daki ABD üssü askerlerinin fahişelerle kurdukları ilişkilere bağlandığını söyleyebiliriz.¹² 1990'lar sonunda Kongo'daki iç savaşta yedi Afrika ülkesinin ordularının yer almasının, HIV'in hızla yayılması için mükemmel bir ortam yarattığı düşünülmektedir.¹³

AIDS, dünyanın en az gelişmiş ve en gelişmiş bölgelerini birbirine bağlamasıyla, küreselleşmenin hem sonuçlarından, hem de nedenlerinden biridir.¹⁴ HIV taşıyıcısı insanların ülkeye girişinin kısıtlanması için pek çok ülkede gösterilen sınırları kapama çabalarına rağmen, virüsün yayılması ulusal egemenlikle adeta alay etmektedir. Doug Porter, ulusal sınırlardan daha kapsamlı olan (Çin, Burma, Tayland ve Laos'u kapsayan) Mekong bölgesi için şöyle yazmıştır: "HIV'in bu bölgede zincirleme yayılışı, yatırımın, ticaretin ve kültürel kimliğin küreselleşmesinin bir metaforudur. Uluslararası ilişkiler alanındaki baskın gerçekçi gelenek, ulusal toprak alanlarını homojen ve diğerlerini dışta tutan alanlar olarak tasarlasa da, 'yeni küresel kültür ekonomisi' diye anılan şey, geçmişin merkez-çevre, dahili-harici, devlet sınırı modelleriyle gereğince anlaşılamayacak olan, karmaşık, yer yer kesişen, ayrık bir düzen olarak düşünülmelidir."¹⁵

HIV'in dünyanın hemen her köşesine hızla yayılmasında, seks ve uyuşturucu endüstrisinin gitgide daha uluslararası bir nitelik kazanmasının önemli bir rolü vardır. "Yasadışı uyuşturucuların kullanım biçimlerinin gitgide küreselleştiği ve 'standartlaştığı'",¹⁶ bunun, Güneydoğu Asya ve ABD'nin liderliğindeki "uyuşturucuyla savaşın" geleneksel afyon tüketiminin yerini kısmen enjektörle yapılan uygulamalara bıraktığı Güney Amerika'da HIV'in hızla yayılmasına yol açtığı savunulmaktadır. BM Uyuşturucu Denetim Programı'nın hesaplamalarına göre, uluslararası yasadışı uyuşturucu ticareti yılda yaklaşık 400 milyon doları bulmakta ve fiilen dünyanın her yerinde etkili olmaktadır. Uyuşturucu ticaretinde daha çok Kolombiya ve Burma gibi ülkelerin adlarını duymaya alışkın olsak da, dünyanın başka bölgelerinde de (Nijerya, eskiden Sovyetler'e bağlı olan

Orta Asya gibi) önemli ihracatçılar bulunmaktadır. Aynı şekilde, ortak iş-
ne kullanımının taşıdığı riskleri de beraberinde getiren enjektörle uyuşturu-
cucu kullanımı, gitgide daha fazla ülkede, daha fazla insan tarafından ter-
cih edilen bir uygulama haline gelmektedir.

HIV'in "fuhuşla yayıldığı" sık sık söylene de (müşteriyi hesaba
katmayarak seks işçisini kötü ve tehditkâr olarak gösteren alışıldık formü-
lün tekrarı), bir başka gerçek de AIDS korkusunun uluslararası seks en-
düstrisinin niteliğini değiştirmiş olmasıdır. Daha genç, hastalık kapmadı-
ğı varsayılan, genellikle kırsal bölgelerden gelen fahişelere olan talebin
artmasında AIDS'in rolü olduğu herkesçe kabul edilmektedir: Bu durum,
Tayland'da genç Burmalı kadınlar ve Hindistan'da Nepalli kızlara ilgiyi ar-
tırmıştır.¹⁷ (Hindistan'da fahişelerin yaklaşık yarısının 18 yaşından, %
20'sinin 15 yaşından küçük olduğu hesaplanmıştır.)¹⁸ Kuşkusuz, genç kız-
lara (özellikle de bakirelere) olan talep, uzun yıllar boyunca fuhuşu büyük
ölçüde pompalamış eski bir gelenektir.¹⁹

Bazı durumlarda uluslararası kuruluşlar ve ekonomi kuramcılarının
daha hızlı bir kalkınmanın sağlanması için salık verdiği politikalar, in-
sanların HIV virüsü kapmasını kolaylaştıran koşullara yenilerinin eklen-
mesine neden olmaktadır. Bugün, HIV virüsünün yayılması ile kalkınma
arasındaki can sıkıcı ilişkiden söz eden kaynaklar mevcuttur,²⁰ benim
alıntılamak istediğim örnek, 1994'te bir fuarla açılışı gerçekleşen Mekong
üzerindeki Tayland Laos Dostluk Köprüsü'dür. Nehrin iki ucu arasındaki
trafiğin gitgide artmasıyla, Laosluların, özellikle de Nong Khai kıyı şehrin-
de yaşayanların enfeksiyon riski de artmıştır.²¹ Küreselleşme ile son yirmi
yılda koleranın yaygınlaşması arasında da benzer bağlantılar kurulmakta-
dır. Lee ve Dodgson, küreselleşmenin "artan ulusal borçlar, hızlı kentleş-
me, çevre kirliliği, sağlık hizmetlerine erişimde eşitsizlik ve kamusal sağ-
lık altyapısına yapılan harcamaların azaltılması" da dahil, Latin Amerika
sağlık sistemindeki kötü etkilerinden söz ederler. "Bunun üzerine,
1991'de kolera kıtada hızla yayılarak 1,4 milyon vakaya ulaşan bir salgına
dönüşmüş, 19 ülkede 10.000'den fazla insanın ölümüne yol açmıştır."²²
Bu açıklamanın ardından, eski Sovyetler Birliği'nde aynı koşulların neden
olduğu benzer salgınlara işaret ediliyor. Yayılma biçimi farklı da olsa, top-

lumsal parçalanma, yoksulluk ve sağlık hizmetinin olmayışı, HIV'in çok daha hızlı yayılmasına neden olacaktır. (Cinsel yollarla geçen tedavi edilmiş başka hastalıklar da, beden bu enfeksiyona karşı daha hassas hale gelmesine neden olur.) Gita Sen'in belirttiği gibi: "Kuralsız özelleştirmeyi öngörmesi bakımından, küreselleşmenin kendisi, ilaç firmaları ve sağlık sektöründeki kısıtlamalar için büyük bir fırsat yaratır ve sağlık hizmetlerinin eşit olarak dağıtılması kaygısının azalması, zaten emekleme devresindeki üreme ve cinsellikle ilgili hakların önünde, dev engeller oluşturur."²³ Buna HIV ve cinsel yollarla bulaşan diğer hastalıkların engellenmesi de eklenebilir.

Dünya Bankası'nın, HIV virüsünün yayılmasını engelleyebilecek sağlık altyapılarını kendi politikalarıyla zayıf düşürdüğü, Brezilya ve Hindistan gibi ülkelerde AIDS için yatırdığı para miktarını gitgide artırması ironiktir. (Yapısal uyum düzenlemelerinin AIDS'in yayılmasında ne şekilde etkili olduğunu gösteren en anlamlı örneklerden biri, Dünya Bankası'nın, muayenenin paralı hale getirilmesini şart koşmasından sonra, zührevi hastalık kliniklerine başvuruların çok hızlı bir düşüş gösterdiği Kenya'dır.)²⁴ Dahası, sosyal ve ekonomik istikrarsızlıkla bağlantılı olan salgının etkilerinden biri de, enfeksiyona karşı kendilerini koruyabilmeleri daha güç olan, hastalık taşıyanlara bakma konusunda daha ağır bir yükümlülük altındaki ve kendilerinin de tedaviye erişme şansı düşük kadınların, hastalığa gitgide daha açık hale gelmeleridir.²⁵ (Her zaman olmasa da genellikle kadınları hedef alan) şiddet ve tecavüz, sosyal ve siyasal bozgun durumlarında hızlı bir yükseliş gösteren HIV'in yayılmasının önemli nedenidir. Buna karşılık, bazı ülkelerde, kendilerine tecavüz edenlerden prezervatif kullanmalarını talep eden kadınlar, tecavüze rıza göstermiş sayılmaktadır.²⁶

HIV/AIDS'e karşı çeşitli uluslararası hareketlerin gelişmesi, Hopkins ve Wallerstein'in gelişen dünya sistemine ilişkin olarak belirledikleri altı vektörden biri olan insani yardımın küreselleşmesi sürecinin bir parçasını oluşturur. 1948'de Dünya Sağlık Örgütü'nün kurulması, 1978'de Dünya Sağlık Örgütü ve UNICEF'in desteklediği, küresel koruma ve temel bakım amaçlı "herkes için sağlık" kampanyasında bazı temel standartlara olan ihtiyacın tanınması yönünde, bugüne dek çok yavaş iler-

leyen hareketin başlangıcı sayılabilir.²⁷ Aynı şekilde, uluslararası kuruluşlar, küreselleşme ele alınırken çoğunlukla göz ardı edilen biyomedikal (tıbbi) ve sosyal bazı paradigmaların küreselleştiğine dair ipuçları vermektedir. Biyomedikal bir aciliyetin yarattığı taleplere dayalı bir küresel seferberlik, hastalık, tedavi ve bedene ilişkin Batılı kavramların daha da kökleşmesine neden olmaktadır. AIDS'i, temelde, retrovirüs enfeksiyonunun neden olduğu bir hastalık olarak gören Batılı akılcı görüşün doğruluğuna inanıyorum; ancak bunu küresel programlara dayanak yapmak, aynı zamanda, tıbbi ve bedeni algılayıştaki farklı görüşleri daha da etkisiz kılmak anlamına gelmektedir. Bazı toplumlarda, AIDS'in Batılı algılanış biçimine karşı, çoğunlukla geleneksel büyücülere (şifa dağıtıcılara) yaranan bir direniş görülmektedir; ancak, bu direniş, küresel biyomedikal bilimin birörnekleştirici etkisi karşısında zayıf kalmaktadır. Geleneksel tedavi uygulayanların HIV programlarında yer almaları yönünde yapılan sürekli çağrılar, çoğu zaman, hastalığa yönelik çok farklı epistemolojik çerçeve ve kavrayışları bütünleştirme sorununu küçümseyen bir yaklaşım içindedir.

Yeni salgına karşı ilk önemli tepki, Dünya Sağlık Örgütü'nün, 1986'da, merkezi Cenevre'de bulunan Küresel AIDS Örgütü'nü (GPA) kurması oldu. GPA üç adım gerçekleştirdi: HIV/AIDS hakkında, yetki ve katılımı vurgulayan uluslararası bir söylemin oluşturulması, politika ve programların alanı içindeki gelişmekte olan ülkelere teknik desteğin sağlanması ve bağış yapan ülkelerin salgına karşı çokuluslu bir örgütlenmeyi desteklemeleri için seferber edilmesi.²⁸ On yıl sonra, GPA'nın yerini, ekonomik ve sosyal konsey çatısı altındaki yedi önemli BM acenteliğinin ortak sponsorluğuyla oluşturulmuş daha kapsamlı bir örgüt olan UNAIDS aldı.²⁹

Bu kitabın konusu açısından en önemli nokta, salgının biyolojik/toplumsal cinsiyet rejimleri üzerindeki etkisidir. İnsan bedenine ilişkin farklı kültürel algılama biçimleri, ekonomik, kültürel ve mesleki etkilerle ihraç edilen, Batı'ya özgü birtakım kavramların etkisiyle, sürekli olarak sorgulanıp yeniden üretilmektedir. AIDS salgını, HIV eğitimi ve virüsten korunmaya yönelik programlar aracılığıyla, cinsellik ve toplumsal cinsiyeti algılayışımızda etkili olan yeni "uzmanlar" yaratmaktadır. Bu tür programlar, büyük ölçüde Batı kültürüne ait belli bazı kavramlarla şekille-

nen, cinsellik ve cinsel kimliğe ilişkin bir tür dilin yaygınlaşmasına yardımcı olmaktadır. Carol Jenkins'in belirttiği gibi: "Cinselliği belli sınıflara ayrılmış grupların faaliyette bulunduğu bir alan olarak düşünmek görece yeni ve kuşkusuz Batılı bir görüştür. Papua Yeni Gine'nin geleneksel toplumları, genel olarak, bir tür cinsel yönelimi diğeriyle olan zıtlığı üzerinden tanımlayan özel terimlere sahip değillerdir; oysa değiştirilmiş toplumsal cinsiyeti anlatmaya yarayan bir terime, 868 ya da daha fazla sayıdaki dilden en azından birkaçında rastlayabilirsiniz."¹⁰

HIV/AIDS'le ilgili programlar "seks işçisi" veya "gey, biseksüel erkekler/erkeklerle cinsel ilişki kuran erkekler" gibi kimlikleri sıklıkla kullanırlar ve böylelikle bu tür kimliklere dayalı toplumsal hareketlerin daha da küreselleşmesinde rol oynarlar. ("Erkeklerle cinsel ilişkiye giren erkekler" tanımı, cinsel pratiklerine dayalı herhangi bir kimlik edinmeyi reddeden erkeklere ulaşmak üzere ortaya atıldığı halde, çok geçmeden, cinsel davranış ve cinsel kimlik arasında eskiden var olan karmaşıklığı yeniden üreten biçimlerde kullanılmaya başlanmıştır.) Belki de en ilginç olan, "HIV/AIDS'li kişi" tanımının gelişmesidir. Bir kimlik olarak "AIDS'li kişi" kavramının oluşturulması, açıkça, daha öncesine ait, geylerin "dolaptan çıkma" [gey olduklarını açıklama] deneyimlerini örnek almış ve tıbbın salgın üzerindeki baskın etkisinin yıkılmasında önemli rol oynamıştır. Bu modelin Batılı olmayan toplumlara uygun olmadığı yönünde birtakım itirazlar söz konusu olmakla birlikte (Afrikalıların HIV pozitif kimliği açıklamanın aile ve cemaatte parçalanmalara yol açtığını savunduklarını duyduğum), terim, salgına karşı mücadele veren resmi oluşumların çoğu tarafından benimsenmiş ve 1994 Paris zirvesinde, katılan devletlerin "AIDS'lilerin sorunlarına daha fazla eğilme" politikalarına uyma sözü vermeleriyle, uluslararası bir statü kazanmıştır. Bunun yanı sıra, bu kimliğin benimsenmesi ciddi tehlikeler yaratabilir. İsraili bir AIDS'li bunu şöyle ifade ediyor: "Anladım ki, beni, virüsten önce insanlar öldüreceklerdi."¹¹ Bazı ülkelerde, insanların HIV pozitif olduğu anlaşıldıktan sonra dövülmesi ya da öldürülmesi gibi vakalar yaşanmaktadır. Bunların en ünlü örneği, 1998'de Güney Afrika'da, HIV/AIDS'lilerin kabullenilmesi ve ortaya çıkmaları için başlatılan bir kampanyada, HIV pozitif olduğunu açıkla-

dıktan sonra toplumu “lekelediği” düşüncesiyle öldürülen Gugu Dlamini vakasıdır. Bu cinayetin, HIV’in yeni cadılık işareti olarak görüldüğü, çağdaş cadı avının bir parçası olduğu öne sürülmüştür.³²

Bir yandan, cinsel yönelimlerin çeşitliliği ve çoğu insan için, davranışın, sınırları belirgin kategorilere denk gelmeyebileceği gerçeğini göz önüne almakla birlikte, dünyada, HIV programlarının etkili olduğu bölgelerin çoğunda, cinselliği kimliğin en önemli dayanaklarından biri olarak kavramlaştırmak gitgide güçlenen bir eğilimdir.³³ Cinsellikte, Batı kültürüne özgü sınıflandırmaların öteki kültürlerle ihraç edilmesiyle ortaya çıkabilecek bazı sorunları bir sonraki bölümde ele alacağız. Şimdi, HIV/AIDS’ten korunma stratejileriyle belli birtakım kimlik politikalarının dünyanın pek çok yerinde hızla yükselmesi arasındaki yakın ilişkiye bir göz atalım. Örnek olarak, El Salvador’daki HIV’den korunma programı Proyecto Girasol’un bir raporundan şu alıntıya bakalım: “1994’te çalışmalar başladığında, bu tür bir örgütlenmenin kabul göreceği veya herhangi bir değişim yaratabileceğini düşünen çok az insan vardı. Ancak, örgütlülük ve görünürlük, bir hareket alanı açtı ve bu proje, ‘öz benliği yıkıcı imajlarını yapıcı bir imaja çevirerek’, seks işçileri ve gey toplumunda özgüveni sağladı. El Salvador’da ilk defa, kendini kimliğiyle barışık bir gey cemaati kuruldu.”³⁴

Böyle bir raporun –kaçınılmaz olarak– yapılan işleri övmesi bir yana, son on yıldır dünyanın her yerinde dile getirilen ortak bir cinsel yönelim veya (seks işçilerinin durumunda olduğu gibi) seks ekonomisiyle ortak bir ilişkinin bir araya getirdiği insanlar arasında bir cinsel kimlik duygusunun gelişmesine işaret ettiği görülmektedir. Bu tür gelişmeler, hukuکی alanda belli bir özgürleşmenin olduğu kadar, yeni sömürgeciliğin (neokolonyalizmin) bir sonucu olarak da yorumlanabilir. Şimdilik, bu değişimleri saptamakla yetineceğim.

AIDS, cinsel deneyimlerin değişmesi ve yayılmasına da neden olmuştur. Seksin daha açık bir biçimde tartışılır hale gelmesi bile pek çok toplum için son derece önemli bir değişimdir. Afrika, Asya veya Pasifik ülkelerinden HIV örgütlerinde çalışanların, cinsel davranışla ilgili bir tartışmanın açılması için bile toplumsal beklentilerde bazı değişimler gerek-

tiğinden söz ettiklerini sık sık duymaktayız. Cinsellik ve üremeye ilişkin temel konulardaki bilgisizlik, dünyanın belki de çoğu bölgesinde, güvenli cinsel davranışın önünde dev bir engel olarak durmaktadır. Bunun ötesinde, salgın tehdidi sonucu oluşturulan AIDS/HIV'den korunma programları, en azından sınırlı sayıdaki bazı bölgelerde, davranışların kökten değişimlere uğramasına neden olmuştur. Cinsel ilişkide prezervatif kullanımının yaygınlaşması için hâlâ devam eden kampanyalar, cinselliğe yönelik yeni bir ilgi ve bu konuda bilincin oluşmasına yol açmıştır. Dolayısıyla bu kampanyalar zengin ülkelerde masaj ve “birleşmesiz” sekse artan ilgiden, Afrika'nın bazı bölgelerinde, “kuru seks” (cinsel ilişki sırasında ya da daha önce bazı otlar kullanılarak vajinanın kuru hale getirilmesi) uygulamasının risklerine ilişkin tartışmalara uzanan örnekler verebileceğimiz bir tartışma ortamının oluşmasına neden olmuştur.³⁵ Afrika Kadın ve AIDS Derneği'nin toplantılarından alınan raporlar, kadınları cinsel yollarla bulaşan hastalıklara karşı daha korunaklı hale getirmek üzere, cinsel norm ve davranışların değiştirilmesi yönünde yoğun bir ilgi olduğunu göstermektedir. Uganda'da ve olasılıkla diğer Afrika ülkelerinde, HIV'den korunmanın dayattığı zorunluluklar, poligami (çok kadınla evlilik) uygulamasının eleştirilmesine yol açmış,³⁶ 1999 sonunda Kenya Başbakanı Moi, (prezervatif kullanımını desteklemeyi hâlâ reddetmekle birlikte) evlenme yaşının 14'ten 18'e çıkarılacağını söylemiştir. Davranışlardaki değişimin belki de en başarılı örneği, Tayland'daki “% 100 prezervatif” kampanyasıdır. Bu kampanyada hükümet seks yapılan her yerde milyonlarca prezervatif dağıtmış ve “prezervatif yoksa, para iadesi de yok, hizmet de” sloganını yaymıştır.³⁷ 1990'ların sonundaki ekonomik krizle birlikte, bu programın gücünü bir ölçüde yitirdiğine dair bazı bulgular mevcuttur.

Prezervatif kullanımı, cinsel zevk ve macera arayışını sürdürürken hastalık kapmaktan kaçınmanın mümkün olduğu fikrine dayalı, daha geniş ölçekli olan cinsel ahlak devriminin bir parçasıdır. İlk olarak, 1982'de, San Fransisco ve Houston'daki AIDS'i önleme amaçlı gey gruplarınca yazılan kaynaklarda geçen “(daha) güvenli seks” terimi,³⁸ çeşitli ülkelerden gey grupları tarafından ortaya atılmıştır. Çok geçmeden, bunları, Batı dünyasının benzer grupları takip etmiştir: Salgının ilk dönemlerinde,

Melbourne'daki Güvenli Seks Kaltakları ve Toronto'daki Güvenli Seks Casetleri gibi gruplar yeni mesajları dramatize ediyorlardı. Benzer mesajlar, bugün genellikle tiyatro, kukla gösterisi ve çizgi roman gibi araçları yaratıcı biçimde kullanarak, daha geniş bir halk kitlesini hedefleyen koruma programları yoluyla dünyanın her yerine iletiliyor.³⁹ Aynı şekilde, ABD'de henüz olmasa bile, Avustralya ve Fransa gibi ülkelerde, HIV tehdidi, televizyonda prezervatif reklamı yayınlanması tabusunu yıkmıştır.⁴⁰ Meksika ve Filipinler gibi bazı ülkelerde ise prezervatif reklamı, kilise ve devleti karşı karşıya getiren bir sorun haline gelmiştir. (Meksika'da prezervatif promosyonu şimdilerde oldukça yaygınlaşmışsa da, polis, AIDS eğitim faaliyetlerini engellemek için "kamu ahlaki ihlallerini" yasaklayan kanunları kullanmaktadır.)⁴¹ Prezervatifler artık porno filmlerde sık sık kullanılmakta, bu durum onların normalleşmesine, hatta belki de erotikleşmesine yol açmaktadır.

Salgının ilk yıllarında, AIDS'in cinsel konularda bir tür yeni muhafazakârlığa neden olacağı düşünülüyordu. Biseksüellik modası yerini yeni bir tek eşlilik (monogami) söylemine terk etmişti ve birkaç yıl boyunca, çok sayıda erkeğin eşcinsel seksten gönül rızasıyla vazgeçeceği yönünde oldukça sağlam bir inanış egemen olmuştu. 1987'de Brendan Lemon bir kısa öyküde şöyle yazıyordu: "AIDS onyılının sonuna doğru, Paul bir ara heteroseksüel olmaya karar verdi."⁴² Bu değişim, Linda Singer tarafından "enflasyoncu bir iyimserlik ekonomisinden bir erotik gerileme ve stagflasyon* ekonomisine geçiş"⁴³ olarak tanımlanmıştır. Frank Mort, 1987'de, bir Britanya dergisi olan *Arena*'da, adını vermediği bir yazardan alıntı yapıyor: "AIDS histerisinin şafağında, bekârlar, kendi işlerini kendileri hallediyor ... İnsan her geçen gün daha fazlasının [mastürbatör olarak] dolaptan çıktığı kanısına kapılıyor."⁴⁴ Mort'un bu alıntısındaki duruma en güzel örnek, gey grupları içinde, erkek cinselliğinden alınan zevkle, "bedensel sınırların karşılıklı temasının"⁴⁵ her türlüşüne getirilen katı kısıtlamaları uzlaştırma çabasındaki mastürbasyon [jerk-off (J/O)] partilerinin yaygınlaşmasıdır. 1980'lerin sonlarından itibaren bu tür partiler, (New York, San Fransisko gibi) otoritelerin gey saunaları kapattıkları pek çok

* Ekonomide sürekli yüksek enflasyonla, işsizlik ve taleplerde durgunluğun bileşimi -ç.n.

Batı şehrinde yaygın hale gelmiş ve ticari J/O mekânları kurulmuştur. Paris gey dünyasında, *Santé et Plaisir Gai* tarafından düzenlenen J/O partileri, bir süre, korunma faaliyetlerinin tek biçimi olmaya devam etmiştir. Salgının ilk dönemlerinde bazı feministler arasında birleşmesiz heteroseksüel sekste de benzer biçimlerin geliştirilmesi olanakları tartışılmıştır. Ancak, HIV tehdidi yalnızca Batı'da değil, HIV'den korunma programlarının bir parçası olarak Uganda gibi ülkelerde de, mastürbasyonun daha açık bir biçimde tartışılır hale gelmesini sağlamışsa da, bu tartışma hemen hemen ortadan kalkmış gibi görünmektedir.

Geride bıraktığımız on yıllık dönem boyunca, HIV/AIDS'in ilk dönemlerde tahmin edilenden çok daha nüanslı değişiklikler yarattığı açıkça görülmüştür. Prezervatif kullanımı kesin olarak artsa da, bu, beraberinde partnerlerin veya cinsel ilişki sıklığının azalmasını getirmemiştir.⁴⁶ Nitekim, 1990'ların sonunda, gerek 70'lerin disko müziğinin nostaljik bir biçimde yeniden canlanması, gerekse dünyanın önemli şehirlerinde pıtrak gibi çoğalan ve kimi zaman gey kulüplerinde uzun yıllar boyunca uygulandığı gibi oracıkta cinsel ilişkiye izin veren karma seks kulüpleriyle, 70'lerle bağlantılandırılan cinsel macera modasına bir tür dönüş yaşandı. (Diskolar Batı'da nostaljik anlamlar taşıırken, daha yoksul ülkelerdeki pek çok kişi tarafından, kendini gösterme ve cinsellik deneyimleri için yeni bir alan açan, modernlik ve kentleşme sembolü olarak görülebilir.)

Yine de AIDS, seks ile tehlike, hastalık ve ölüm kavramları arasındaki bağlantıyı yeniden kurarak sekse bakışımızda bir dönüşüme yol açmış olabilir. "Yeniden" dememin nedeni, tarih boyunca seksin, kadınların çoğu için zevk verici olduğu ölçüde tehditkâr bir deneyim olagelmesidir; seksin tehlikeyle beraber anılmasından vazgeçilmesi, ancak görece güvenli ve etkin doğum kontrolünün gelişmesi ve zührevi hastalıkların tedavisinin bulunmasıyla birlikte mümkün olabilmektedir. 1960'ların "cinsel devriminin" gerçek anlamı budur ve AIDS'in yayılmasıyla birlikte, muhafazakârların umdukları kadar olmasa bile, bu devrimi belli ölçüde sarsmıştır.

HIV'in başlıca yayılma şeklinin heteroseksüel ilişki olduğu ülkelerde (yani yoksul ülkelerin büyük çoğunluğunda), enfeksiyon riski ile çocuk yapma arzusunun yarattığı çatışma cinsel töreler üzerindeki en büyük tehdidi

oluşturur. Üremenin söz konusu olmadığı durumlarda “(daha) güvenli seks” çok daha kolaydır; bunu gebelikten korunmayla birleştirmek işleri daha da kolaylaştırır. Ancak pek çok toplumda, kadının değeri doğurganlığıyla ölçülür ve HIV, riskli bir gebelikle kadınların en güçlü sosyal beklentilerini inkâr etmeleri arasında, ölüm kalım sorunu denebilecek bir ikilem yaratır. Molar Ogundipe-Leslie, Nijerya’yla ilgili olarak şöyle yazıyor: “Çocuksuz bir kadın, bir ucube gibi görülür: Tıpkı bir alay ve skandal konusu haline gelen, sokaktan geçen evli ve bekâr her erkeğin peşine düştüğü, evli olmayan (evlenmemiş ya da boşanmış) kadınlar gibi.”⁴⁷ Bazı geleneksel uygulamalar (bazı Afrika ülkelerinde dul kadının, kocasının erkek kardeşinin ikinci karısı olması beklenir), eşlerden birinin HIV’li olması durumunda bu ikilemi daha da olumsuz hale getirebilir. Virüsün anneden bebeğe bulaşması riskini en aza indirme konusunda her geçen gün daha fazla ilerleme olsa da, gerekli kaynaklar çoğu zaman bulunmamaktadır ve sonuç, çoğu HIV pozitif olan kimsesiz çocukların sayılarının gitgide artmasıdır. (Zambiya’daki çocukların yarısının, ebeveyninden en az birini AIDS nedeniyle kaybettiği hesaplanmıştır.) Zimbabwe’deki bazı kadın kuruluşları, doktorlar ve danışmanların gizliliği koruması zorunluluğunun kadınları daha da korunaksız kıldığını ve var olan cinsel eşitsizliği güçlendirdiğini savunuyorlar. 20 yaşın altındaki Zimbabvelilerden hastalığa yakalananların % 80’ini kadınlar oluşturuyor.⁴⁸

CİNSELLİK VE ÖLÜM TEMSİLLERİ

AIDS’e ilişkin akademik/bilimsel söylemde, hastalığın popüler kültür üzerindeki etkisi ve salgının doğurduğu zengin çeşitlilikteki yaratıcı tepkiler, büyük ölçüde göz ardı edilmektedir. 1996’da Vancouver’da yapılan II. Uluslararası AIDS konferansı etkinliğine “AIDS’i yazmak” diye bir bölümün dahil edilmesini istediğimde, “kültürü” ciddi konferans etkinlikleri bittikten sonra yapılacak bir şey olarak gördüğü anlaşılan sosyal bilimciler ve cemaat örgütleri bu teklifime kayıtsız kalmışlardı.⁴⁹ Oysa yaratıcı tepkiler, AIDS’in hayal gücümüzü ve dünyayı algılayışımızı ne şekilde etkilediğini görmemiz için elimizdeki en iyi ölçüttür. Norman Spinrad, AIDS’in “ölümle yaşam arasında, yeni, sahte bir varoluşsal eşitlik yaratacağını, hatta yaratmış olduğunu, bunun insan ruhunda ve toplumda derin

ve mutlak değişimlere yol açmakta gecikmeyeceğini” 1986’da fark ettiğini yazmıştır.⁵⁰ Spinrad’ın, AIDS teması nedeniyle başlangıçta yayımlanması reddedilen *Journals of the Plague* adlı eseri, korku-bilimkurgu ve siyasetal fantezi karışımı bir tarzla bu düşünceyi irdeler.⁵¹

Kuşkusuz, AIDS konulu edebiyat ve sinema yapıtları, çoğunlukla geylerle ilgilidir ve Kuzey Atlantik ülkeleri ağırlıklıdır. (1980’lerin sonunda, Kuala Lumpur’da tanıştığım genç bir adam, “AIDS’le ilgili bildiklerinin tümünün” Amerikan TV filmi *An Early Frost*’ta gördüklerinden ibaret olduğunu söylemişti.) Nikaragua’da, salgınla ilgili kamuoyu tartışmasının Rock Hudson’ın ölümüyle başladığı söyleniyor.⁵² Bu tür örnekler, AIDS’in ne ölçüde hem küreselleşmenin bir ürünü, hem de onun nedenlerinden biri olarak anlaşılabileceğini göstermektedir. Nitekim, AIDS’le ilgili tepkiler, küreselleşmenin Amerikanlaşmanın bir diğer adı olduğu tezini destekleyen zengin örnekler sunar. (Örnek olarak, kırmızı kurdelenin uluslararası düzeyde yaygın olarak kullanılması,⁵³ AIDS anı yorganı *Philedelphia* gibi filmler veya *Rent* ya da *Angels in America* gibi oyunlar düşünülebilir.) 1999’da, Romanyalı ortodoks din gruplarının, *Angels in America*’nın Bükreş’te sahnelenmesini engellemeye çalıştıkları bildirilmiştir.

Günümüzde, büyük ölçüde geylerin deneyimleriyle sınırlı olmakla birlikte, salgının görece kısa süreli tarihini yansıtan devasa bir literatür mevcuttur.⁵⁴ Bunlar arasından, rasgele bir alıntıyla, Christopher Bram’ın bir romanının şu bölümüne bir bakalım:

Peter, bezgin bir edayla sanat sayfasını kapattı. “Bildiğim bir tek şey var, o da ölümün sıkıcı olduğu. Artık hiç bir eğlencesi yok.”

Tedirginlikle Nick’e baktım ve “Ne zaman eğlenceli oldu ki?” diye sordum.

Peter, söylediklerine kendi de şaşmış bir şekilde kaşlarını çatı. “Eskiden de öyle değildi” diye hak verdi. “Ama, şimdikiyle karşılaştırsak, kuşkusuz yeni ve heyecan vericiydi. Uyandırdığı duygular, yeni ve heyecan vericiydi. Dramatikti.”

“Şimdi ise duygulara değmeden geçiyor.”

Başını salladı. “Ve dosdoğru ruhunu kemirmeye girişiyor.”⁵⁵

Bunun yerine, (İngilizce yazan en ünlü yazarlardan dördü), Alan Hollinghurst, Edmund White, Paul Monette ya da Armistead Maupin'den de⁶⁶ alıntı yapabilirdim. Geçtiğimiz on yılda AIDS, bir yandan Jewelle Gomez'in savunduğu gibi "o biçim" yazarları daha pazarlanabilir hale getirirken, diğer yandan çağdaş edebiyat gündemini büyük ölçüde meşgul etmeye başlamıştır.⁶⁷ AIDS literatürünün en etkili örneklerinden bazılarında hastalıktan neredeyse hiç söz edilmez. (Örnek olarak, aklıma, anlatıcının HIV pozitif olduğunun anlatıldığı, ama hastalıktan doğrudan söz edilmeyen, Robert Dessaix'nin *Night Letters*'i⁶⁸ geliyor.) Ancak, hastalığın böylesine yaygın bir alanda ses bulması, hem gey yazarların gözde oluşunun, hem de onların gey yazını dışındaki edebiyat dünyasında da etkili olduklarının bir kanıtıdır. Salman Rüşdi, *The Ground beneath Her Feet*'te, "Hastalık onu öldürdü, şimdi yorganın bir parçasından başka bir şey değil"⁶⁹ diye yazıyor ve sözünü ettiği hastalığın ne olduğunu herkes biliyor. Don DeLillo'nun *Underworld*'de yazdığı gibi: "Kanda retrovirüsler, havada kısaltmalar. AZido Thymidine [AZT]*. Human Immunodeficiency Virus [HIV]. Acquired Immune Deficiency Syndrome [AIDS]. Komitet Godudartsvennoi Bezopasnosi [Devlet Güvenlik Komitesi]. Evet, KGB de bu hızla çoğalan kısaltmalar kalabalığının bir parçası, anlaşılması için damıtılıp baş harflere dönüştürülmesi gereken, gerçekliğin embriyon hücresiydi."⁶⁰

Suzanne Poirier: "Günümüzün bütün yazını, ister doğrudan ele alarak, ister görmezden gelerek olsun, salgın karşısında nasıl tavır alacağı konusunda bir seçim yapmak zorunda oluşuyla bir AIDS yazınıdır."⁶¹ diye yazmıştır. Bu yorum, gey yazınıyla sınırlı tutulduğunda bile (ki Poirier onunla sınırlıyor gibi görünmüyor), bence fazla dayatmacıdır. Buna rağmen, Gregory Woods, AIDS'in diğer tüm kaygıların önüne geçmesi tartışılmaz bir doğruymuş gibi, "salgına yeterli ilgi göstermeyen bazı saygın gey yazarları"⁶² eleştirerek bu görüşe destek vermektedir.

AIDS literatüründe ağırlık Amerikalılarda olsa da, konu genellikle yeni bir gey kimliğinin ortaya konuşuyla iç içe geçmiş olarak, bizim göre-

* Balık spermindeki genetik maddelerden veya sentetik olarak üretilen, AIDS tedavisinde kullanılan ilaç -ç.n.

bildiğimizden çok daha fazla yer bulmaktadır. Bunun en açık biçimde görüldüğü yer, hastalığın edebiyat ve tiyatro alanında çok yayıldığı Latin Amerika'dır.⁶³ Doğrusu, gey yazınının özgün bir sanatsal tür olarak gitgide önem kazanması da AIDS hayaletiyle yakından ilişkilidir: Boris Davidoviç'in Yugoslavya'nın parçalanma sürecini anlatan güncelerinin arka planında sık sık beliren bu hayalet, Colm Toibin'in yazdığı, çağdaş Arjantin'de büyüyen bir delikanlının hikâyesinde, E. Lynn Harris'in Afro-Amerikalı geylerle ilgili romanlarında, Maori yerlisi yazar Witi Ihimaera'nın romanı *Nights in the Gardens of Spain*'de (İspanya Bahçelerinde Geceler) ve Güney Afrikalı yazar Peter Hayes'in oyunu *To Have/To Hold*'da ana temayı oluşturur. "AIDS romanlarının" daha eski örneklerinden biri, Nigel Krauth'un, çoğu Papua Yeni Gine'de geçen *JF Was Here* adlı kitabıdır⁶⁴ ve Afrika yazınında AIDS teması gitgide daha fazla yer bulmaktadır.⁶⁵

Bu eserler, AIDS endüstrisi tarafından çoğu zaman görmezden gelinmekte ya da AIDS'ten korunma eğitiminde kullanılabilecek ilgi çekici yöntemlere indirgenmektedir. Daha önemli bir soru ise, AIDS'in abartılı bir postmodern sembol olarak küresel imgelemimize nasıl girdiğidir. AIDS bize siyasal sınırların zayıflığını, modern tıbbın etki alanının sınırlarını ve insan bedeninin kırılganlığını hatırlatırken, aynı zamanda, gerek monogami ile sağlığı özdeşleştiren kampanyalar, gerekse seks işçileri, uyuşturucu bağımlıları, erkeklerle ilişkiye giren erkekler gibi grupların eğitimi ve güçlendirilmesini hedefleyen, bu arada bu kimlikleri de daha fazla güçlendiren,⁶⁶ daha merhametli görünümdeki çok sayıda etkinlik, en mahrem insan etkinliklerinin daha sıkı bir şekilde gözetim altına alınmasını haklı göstermek için yeni bir dayanak sağlamaktadır. Bu durum, bundan bir yüzyıl önce, Bulaşıcı Hastalıklar Yasası'yla kadın seks işçilerinin başına devriyelerin dikilmesini akla getiriyor.⁶⁷ AIDS'i bir "metafor olarak" görmemizin tehlikeleri konusunda uyarıda bulunan Susan Sontag'a⁶⁸ bir ölçüde hak veriyorum; ancak, akılcı olma talebi, AIDS'e, egzotik ve yasak olanla bağları ve kan ve meni gibi bulaşma yolları nedeniyle belli bir sembolik anlam yükleyen çok güçlü bazı etkenlere karşı gelmektedir. New York Tiyatro Atölyesi'nden James Nicola'nın, *Angels in America* ve *Rent* gibi oyunların Amerika'daki *fin de siècle** endişesini⁶⁹ yansıttığı-

nı düşünmesi şaşırtıcı değildir; bu endişe, Larry Kramer'ın yaptığı, AIDS ile Holocaust (Yahudi soykırımı) arasındaki kaba benzetmedeki gibi abartılı iddiaların nasıl ses bulduğunu da açıklayabilir.

Geçtiğimiz on yıl içinde, AIDS çok sayıda kültürel yapıta esin kaynağı olmuştur. Son dönemin 1970'ler nostaljisi, bir bakıma yer yer abartılı bir AIDS öncesi cinsel özgürlük fikri ve en azından New York ve Los Angeles moda ve gösteri dünyasının “uçuk ortamı” ve gösterişli çevrelerince tanımlandığı şekliyle 70'ler kültürünün, AIDS'le birlikte öldüğü düşüncesinden kaynaklanmaktadır.⁷⁰ AIDS, Batı dünyasında ve dünyanın başka yerlerinde, oyunlar ve romanlara olduğu kadar, drama,⁷¹ görsel sanatlar,⁷² müzik ve dansa da konu olmaktadır. Bill T. Jones'un, sevgilisi/partneri Arnie Zane'in ölümünden esinlenerek yarattığı ve Arlene Croce'nin, bunun bir “kurban sanatı” olduğu gerekçesiyle⁷³ *New Yorker*'a hakkında eleştiri yazmayı reddettiği dans yapıtı *Still/Here*, en azından ABD'de kötü bir ün kazandı. Ancak salgının belki de en popüler etkisi, kitlesel bir pazar hedefledikleri ölçüde, hastalığı çevreleyen olumsuzluklardan da daha fazla etkilenen sinema ve televizyon aracılığıyla gerçekleşti.

Kuşkusuz AIDS temalı, ticari olmayan bir dizi ilginç film de yapılmıştır. Örnek olarak Gregg Araki'nin *Living End* ve özellikle de Randy Shilts'in *And the Band Played On* kitabındaki AIDS'li “kahramanın” karikatürünü sergileyen John Greyson'ın *Zero Patience* adlı filmleri gösterilebilir.⁷⁴ Cyril Collard'ın 1993 tarihli *Les nuits fauves*'i belki ortalama bir örnektir; film Fransa'da popülerliği yakalamış, diğer yerlerde ise bir sanat filmi olarak karşılanmıştır.⁷⁵ Fransız müzikali *Jeanne et Le Garçon Formidable*, hem acıklı, hem de son derece kitsch bir heteroseksüel aşk hikâyesinde HIV konusunu ele alır. AIDS filmi olarak yapılmış, genellikle göz yaşartıcı (*Longtime Companion*) ya da baştan savma (*Philedelphia*) filmler kadar ilginç olmasa da, adı konmamış salgınlara gönderme yapılması (örn. *Dune*, *Twelve Monkeys*, *Outbreak*), kanın tehlikesinin vurgulanması veya AIDS'i korku hikâyeleriyle ilişkilendirmek gibi yöntemlerle⁷⁶ HIV/AIDS'in modern yaşamın herhangi bir ayrıntısı olarak işlenişine de

* Burada, sefahat düşkünlüğünün egemen olduğu dönem kastediliyor –ç.n.

değirmek gerekir. Vampirler ve gotik öykülerin günümüzde gördüğü ilgi ve Anne Rice ve Poppy Z. Brite gibi yazarların olağanüstü popülerliğinin AIDS'le ilgili olduğu düşünülmektedir. Eleştirmen Mark Edmundson "Gotik felaket öykülerine olan düşkünlüğümüzün nedeninin AIDS korkusu olduğunu"⁷⁷ öne sürer. (Bu bağlantının belki en açık şekilde kurulduğu örnek, AIDS'li bir kadının iyileşmek için bir vampir öpücüğüne ihtiyaç duyduğu Nancy Baker'ın *Kiss of the Vampire*'idir.)⁷⁸ 1994'te yapılan bir *X-Files* dizisinin bir bölümünde, Fox Mulder, bir barda kendisini vampir olarak gören (ve vampir olabilecek) bir kadınla tanışır. Kadın, Mulder'a delinmiş parmağından kan sunduğunda, Mulder ona AIDS'ten korkup korkmadığını sorar. Öte yandan, her türlü fiziksel temastan kaçınılan sanal sekse olan ilgiyi de AIDS'e bağlayanlar vardır.⁷⁹

Bu ürünlerin en ünlüsü, Hollywood sinemasında (en azından Larry Kramer'ın *The Normal Heart* adlı oyununun uzun zamandır yapılabacağı vaat edilen film versiyonuna kadar) AIDS'le yüzleşme çabasının en açık biçimde görüldüğü *Philedelphia*'dır. Sarah Schulman'la aynı nedenlerle, ben de bu filmdeki yüzleşmeyi samimiyetsiz buluyorum:

Günümüzde, AIDS krizinin toplumca kabullenilebilir tek sunumunun, eşcinsel olmayan birinin elinden çıkan sunum şekli olduğunu görüyoruz. AIDS'e ilişkin olarak geyler tarafından üretilen filmlerde görülenlerden, kabullenilmez olup da *Philedelphia* filminde gösterilmeyen şey neydi? Kısaca sıralarsak, gey öfkesi, gey cinselliği, AIDS'li gey-lezbiyen ve diğer insanların aileleri tarafından yalnız bırakılmaları, kitlesel ölümlerin birey üzerinde yarattığı etki ve gey-lezbiyen cemaatlerinin boyutları ve eriştikleri nokta. Şimdi, heteroseksüellerin tüketimi için yaratılmış sahte bir eşcinselliğin vuku bulduğu *Philedelphia*, diğer geyler arka planda kuzu kuzu sinmiş dururken, AIDS'li geyleri koruyanların heteroseksüeller olduğunu söylüyor.⁸⁰

HIV pozitif olan ve işinden kovulan başarılı bir avukatın, kendisini savunacak birini bulmakta güçlük çekeceği önermesini ortaya atan

Philedelphia'nın politik kusuru, Philedelphia gibi bir şehirde bol miktarda bulunabilecek, cemaat merkezli AIDS örgütlerinin varlığını görmezden gelmek zorunda kalmasıdır. (Öte yandan, AIDS'li esas karakter yerine, kendi homofobisiyle* yüzleşmek zorunda kalan avukatın hikâyesi olarak değerlendirdiğimizde, *Philedelphia* daha güçlü bir film haline gelir.) Bu bakımdan film, genellikle özel yaşamlar üzerine odaklanan bu konudaki edebi eserlerin çoğunun (en azından İngilizce olanların) benimsediği yöntemi izlemektedir. Bir istisna olarak, Felice Picano *Like People in History*'de (1995), Christopher Bram ise *Gossip*'te (1997) HIV eylemcileri grubu ACT UP'tan söz ederler. Ancak, David Leavitt'in AIDS salgınına değinen bazı eserlerindeki, çevresinden neredeyse tamamen yalıtılmış eşcinsellerin korku ve acıma uyandıran öyküleri daha sık rastlanan örneklerdir.⁸¹

Belki en ilginç nokta, San Fransisko ve New York'taki AIDS deneyimini Kenya ve Zimbabve köylerindekiyle birleştiren, yas ve kayıpların kültürel yansımalarıdır. Yine en çok, Batı ülkeleri kaynaklı belli tören ve ritüelleri biliyoruz: AIDS anı yorganı, mum ışığında yapılan toplu dualar vb.⁸² Gey cemaatleri, özellikle AIDS'i kendi kutlamalarıyla bütünleştirme konusunda yaratıcı davranmaktadır, öyle ki Sydney'de yılda bir defa yapılan, dünyanın en büyük katılımlı geçit törenlerinden biri olan Gey/Lezbiyen Mardi Gras'ı, aynı zamanda AIDS'ten ölenlerin yasının tutulması ve sağ kalanlarla olan dayanışmanın dile getirilmesi için bir vesile haline gelir.⁸³ AIDS yorganı ve konuyla ilgili fotoğraf sergileri gibi etkinlikler salgını küresel düzeyde ele almaya çalışsa da, İngilizce konuşulan zengin ülkelerde çalışanlarımız, diğer kültürlerde AIDS ölümlerini anmak üzere ne tür yollar geliştirildiği konusunda, onların bizimle ilgili olarak bildiklerinden daha azını biliyoruz.⁸⁴

İlk kez 1983'te San Fransisko'da yapılan *Candlelight* Anma Günü, 1999'da 50'den fazla ülkeden katılımcıyı ağırladı ve salgınla ilgili olarak yoksul ülkelerdeki belli başlı sorunların belirlenmesi amacıyla bir forum düzenlendi. 1999'da, katılımcılar, Endonezya'nın çeşitli yerlerindeki 70 şehir ve kasabada yapılan törenlere katıldılar ve "adaletsizliğe ve AIDS'siz bir

* Eşcinselliğe ya da eşcinsellere duyulan usdışı korku, tiksinti veya ayrımcılık –ç.n.

dünyadan korku duyanlara karşı dayanışma” bildirgesi yayımladılar. Bunun gibi, Dünya AIDS günü (1 Aralık) bazı yoksul ülkelerde, Batı’da olduğundan çok daha büyük bir yankı bulmaktadır. AIDS hastalığının yoksulluk ve eşitsizlikle olan bağları gitgide güçlendiğinden, bunun, dünyanın başka bölgelerindeki sanatsal tepkilere de yansımaları beklenmelidir. Bu yapıtların kendi ülkeleri dışındaki çevrelere yayılabilmeleri, kendi hakiki değerlerinden çok, küresel kültür piyasasının taleplerine göre belirlenecektir.

AIDS’e karşı hem resmi, hem de resmi olmayan tepkiler, “mahrem” davranış ve kamu sağlığı arasındaki bağlar ve fiili davranış ile resmi ideoloji arasındaki çelişkilerin yepyeni biçimlerde düşünülmesini gerekli kıldı. Salgın, Hindistan, Rusya, Arjantin ve ABD gibi birbirine hiç benzemeyen ülkelerde, benzer cinsel ikiyüzlülüklerin sergilendiğini gösterdi. AIDS’ten korunmak için gerekli görülen bir tür davranış gözetim sisteminin de, ahlaki çelişkiler barındırdığı inkâr edilemez: Herhangi bir başarılı korunma stratejisi için, elde edilecek bilgiler çok önemli olsa bile, devleti yasadışı sayılabilecek davranışlar (fuhuş, enjektör kullanımı, eşcinsellik) hakkında daha fazla bilgi edinmeye teşvik etmek bazı riskler barındırmaktadır. David Halperin’in iddiası doğru ise Foucault’nun Amerikan AIDS aktivistleri üzerindeki etkisinin nedeni,⁸ AIDS politikalarının, hükümetin gözetim söylemleri ile kimlik politikalarının birbirlerini ne şekilde güçlendirdiklerini açıkça göstermesidir. 1999’da Kuala Lumpur’da yapılan 5. Uluslararası Asya Pasifik AIDS Kongresi’nin açılışında, Başbakan Mahathir’in, kendisini transseksüel bir seks işçisi olarak tanımlayan ve daha önce travestilik suçuyla tutuklanan biri tarafından sunulması bunun tuhaf bir örneğidir.

AIDS’in gerektirdiği yeni davranış denetiminin, devletin diğer alanlarda sorumluluklarından feragat ettiği bir dönemde başlaması da ironiktir. “Yeni kamu sağlığı” yaklaşımı bir yandan devlet dışındaki aktörlerin yetkilerinin artırılmasını talep ederken, bir yandan da marjinal grupların ve davranışların kabullenilmesini zorladığından, başarılı bir AIDS politikası, devletin hem güçlendirilmesi, hem de zayıflatılması anlamına gelir. ABD’deki enjektör paylaşımı tartışmaları ile, Vietnam gibi ülkelerde “uyuşturucuyla savaşı”, “sosyal kötülükler” olarak tanımladığı fuhuş, ku-

mar, uyuşturucu ve alkol kullanımıyla bir tutan, uyuşturucu kullananlara yardım programları arasında benzerlikler vardır. (İlginçtir ki, özellikle Ho Şi Min şehrinde bolca örneğine rastlansa bile, eşcinsellik Vietnam hükümeti tarafından genellikle görmezden gelinmektedir.)

Tek bir AIDS salgınından ziyade, ekonomik ve siyasal kaynakların erişilebilirliğine bağlı olarak çok farklı epidemiyolojik* modeller ve sonuçlar yaratan bir yamalı bohçadan söz edilebilir. Son derece gelişkin antiviral ilaçların bulunması, (çoğu zengin ülkelerde yaşayan) tedaviye erişebilenlerin salgınıyla, kendi durumlarının bilincinde olmayan, olsalar da etkin bir tedaviye erişme şansları çok düşük olan ve hastalık taşıyanların çoğunluğunu oluşturanların salgını arasındaki uçurumu daha da büyötmüştür. Yüzyılın başında, yoksul ülkelerin hükümetleri ve hem yoksul hem de zengin ülkelerdeki aktivistler, yeni ilaçların yoksul ülkelerdeki AIDS'liler için erişilebilir hale gelmesini sağlamak üzere harekete geçtiklerinde, kendilerini patent sorunlarıyla yüz yüze ve dünya ticaret örgütleri karşısında eşitsiz bir mücadele içinde bulmuşlardır.⁸⁶ AIDS ilaçları, Hindistan ve Güney Afrika'da belli başlı uluslararası ilaç şirketlerinin denetimindeki ülkelere çok daha düşük maliyetle üretilmektedir. ABD'nin Güney Afrika'yı ucuz ilaç üretmeye çalışarak uluslararası ticaret antlaşmalarını hiçe saymakla suçlaması nedeniyle iki ülke arasındaki ciddi bir gerginlik vardır.

Zengin ülkelerde, özellikle de ABD'de, cinsiyet, sınıf ve ırk, AIDS'i karakterize eden unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Yine de salgınla başa çıkmayı en iyi şekilde başarmış olan (yayılmanın gözle görülür ölçüde yavaşlatıldığı ve yeni tedavi yöntemlerinin kitlelerce ulaşılır halde olduğu Avustralya, Danimarka ve Hollanda gibi) ülkeler bile, kendilerini dış dünyanın olumsuz etkilerinden tamamen koruyamamaktadırlar. Bu ülkelerle, salgınların çok daha yaygın olduğu ve dolayısıyla bu konuda akıllıca yöntemler geliştirdikleri düşünülen diğerlerinin (Uganda ve Tayland en çok adı geçen ülkeler) ortak yönü, yönetimlerin, hastalıktan en fazla zarar gören gruplarla işbirliğine ve lekeleme dışlamadan kaçınan bir kamu sağlığı yaklaşımına yönelik, kararlı bir politika yürötmeleridir.

* Bir hastalığın nüfus içindeki dağılımı ve denetlenmesine ilişkin tıp dalı -ç.n.

CİNSEL KİMLİKLERİN KÜRESELLEŞMESİ

Küreselleşme ve kimliğe ilişkin literatürün önemli bir bölümü, milliyetçi, etnik ve dinsel köktencililiğin yeniden doğuşu veya işçi hareketinin zayıflaması konularına eğilmektedir.¹ (“Kimlik” terimini, insanların onu benimsemesiyle gerçek bir anlam ifade etmeye başlayan, toplumsal olarak inşa edilmiş, ortak nitelikler, kültür ve tarihe ilişkin bir mit anlamında kullanıyorum.)² Bu bölümde, biyolojik ve toplumsal cinsiyetten kaynaklanan kimlik politikaları ile bunlardan doğan ve bir önceki bölümde kısaca değindiğim yeni toplumsal hareketleri ele alacağım. Bu yeni kimlikler, küreselleşmenin neden olduğu daha geniş ölçekli değişimlerle yakın bir ilişki içindedir: “Gençliğin” küreselleşmesini ve dünyanın hemen hemen her ülkesinde belli bir müzik, dil, moda ve uluslararası kapitalizmin değerler dizgesiyle bütünleştirilen ortak bir ergen kimliği yaratılmasındaki rolünü bir düşünün.³ Son yıllarda, “oğlan müzik grupları” veya “dünya çapında yükselen kız kültürü”⁴ tarzı ifadelerde görüldüğü gibi, “çocukluk” ve “gençlik” arasında yeni bir ara kuşağın icat edildiğini düşündüren “oğlan” ve “kız” kültürlerinden söz edilmektedir.

Yaklaşık on yıldır, “gey/lezbiyen” kimliklerinin belli türlerinin dünyada yayılması üzerine çalışmalar ve araştırmalar yaparak, birtakım öznel cinsel fikirlerin oluşumuna neden olan koşullarla küreselleşme arasındaki ilişkiyi çözmekle uğraşıyorum.⁵ Örnekleri ağırlıklı olarak Güneydoğu Asya’dan seçiyorum, zira “gelişmekte olan” dünyanın en iyi tanıdığım bölgesi burası. Yoksa, benzer örnekler, bu sorunla ilgili zengin bir literatüre sahip olan Latin Amerika’dan da, hatta daha kolay, elde edilebilirdi.⁶ Sorun, eşcinselliğin varlığından ziyade –bildiğimiz toplumların hemen hepsinde var– insanların benlik duygularıyla eşcinsel davranışı ne şekilde bütünleştirdikleridir. Küreselleşme, hiçbir biçimde Batı dünyasıyla sınırlı olmayan, uluslararası bir gey/lezbiyen kimliğinin oluşturulmasına yardım etmiştir: “Modern” eşcinsellik olarak düşündüğümüz olgunun pek çok unsurunu Brezilya, Kosta Rika, Polonya ve Tayvan gibi ülkelerde görebiliriz. Hatta

gey cemaati, belli yerel gruplara üye kişilerin, ulusal coğrafi sınırların ötesinde yer alan benzer gruplara mensup kişilerle, bu coğrafi sınırların içinde kalan diğer insanlarla olduğundan daha fazla ortak değeri paylaştıkları yeni küresel “alt kültür” olgusunun önemli bir örneğidir. (Lezbiyenler, büyük ölçüde kadınların toplumsal ve ekonomik statüsündeki önemli farklılıklara bağlı olarak, bu tanıma daha az uymaktadır.)

Öte yandan, “gelişmiş ülkelerde” bile, gey/lezbiyen kimliklerin kabulüne ilişkin bir dizi farklı yaklaşımın olduğunu gözden kaçırmamak gerekir. Bu kimliklerin, İngilizce konuşulan ülkelerde ve Kuzey Avrupa’nın bazı bölgelerinde gelişme imkânı bulurken, İtalya ve Fransa’da daha fazla direnişle karşılaştığı görülmektedir. (Avustralya’da ve Kanada’da çokkültürlülük söylemi, Hollanda ve İsviçre’de bir ölçüde farklı bir dinsel çoğulculuk geleneği ile ifade edilen) komünal haklar, söz konusu ülkelerde, birbirinden ayrı grup kimliklerinin tanınmasına yer vermeyen evrenselci bir haklar retoriğiyle uyumsuzluk göstermektedir.⁷ Öte yandan, gey ve lezbiyen hareketlerinin, herkesle eşit oldukları gerekçesiyle “yurttaşlık haklarının” tanınmasını, yeri geldiğinde ise ırk ve cinsiyet ayrımına özel koruma zırhından yararlanmayı talep ettikleri ABD’de, her iki geleneğin birlikteliğinden söz etmek mümkündür.

Bunun yanı sıra, ABD, büyük şehirlerde sınırları belirli “gettolar” haline gelen birtakım mahalleleriyle –San Fransisko’daki Castro, Batı Hollywood, Chicago’da Halsted, New York’ta West Village– coğrafi temelli gey ve lezbiyen cemaatlerinin gelişiminde de en ileri noktaya ulaşmıştır. Bu gettolar çoğu zaman, cemaatin siyasal bir güç edinmesi için uygun bir ortam oluşturmaktadır. (Amerika’nın büyük şehirlerinin hemen hepsinde, politikacılar artık gey oylarının önemini farkına varmışlardır.) Bu modelin kopyaları ister Paris’teki Marais, ister Sydney’deki Darlinghurst olsun, pek çok Batı ülkesinde mevcuttur. Ancak ironik bir biçimde, Kuzey Avrupa ülkelerinde eşcinsel hakları çok daha gelişmiş durumda olduğu halde, dünyanın diğer ülkeleri için ABD baskın kültürel model olmayı sürdürmektedir.

ABD’nin bu baskın konumu, 1999 yazında Avrupa’da gerçekleşen “gey gururu” etkinliklerine ilişkin açıklamalar ve konuşmalarda ortaya

konmaktadır. Burada, ulusal tarihe ait olaylar genellikle göz ardı edilmiş, gey siyasal aktivizminin kökeni 1969'daki Stonewall ayaklanmalarına dayandırılarak Almanya, Hollanda, İsviçre ve Fransa gibi ülkelerde daha önce kurulmuş olan gruplar ile Fransa ve İtalya'da 1968 öğrenci hareketleri sırasında ortaya çıkmış olan radikal gey grupların varlığı görmezden gelinmiştir. (Stonewall, New York'ta, polis baskınına uğramasının ardından öfkeli eşcinsellerin ayaklanmalarına ve New York Gey Özgürlük Cephesi'nin kurulmasına neden olan, bir gey barın adıdır.) Paris, Hamburg ve Varşova gibi çeşitli kentlerde Stonewall'ın yıldönümü, Christopher Sokagı Günü ile birlikte kutlanmıştır. Lizbon Gey, Lezbiyen, Biseksüel ve Transseksüel Gurur Komitesi'nin basın açıklamasında, "New Yorklu ünlü bir DJ" ve "Chicagolu Diva Queen Celeda"nın performanslarıyla övünmesi, Amerikan kültürünün baskın etkisinin bir göstergesidir.

Bu konu hakkında düşünüp yazarken, ister yerli ister yabancı olsun, konuyla ilgili yorum yapanların, özellikle de (Michael Tan'ın önerdiği sözcüklerle) "kopuşlar mı" yoksa "devamlılıklardan mı" söz ettiğimizi belirleme konusunda büyük ölçüde kişisel eğilimlerinin etkisinde kaldıklarını gördüm. Bazıları, eşcinsel arzunun sömürge öncesi biçimleriyle günümüzdeki görünümü arasında, günümüzde yerel kültürden çok (West) Hollywood'un diline bürünmüş olsa bile, bir devamlılık bulmaya çok isteklidir. Cinsel performans ile cinsellik arasındaki bağıntıya ilişkin geleneksel varsayımlara dayalı bir kimliğe sıkıca bağlı olanlar ve ithal bir "gey" veya "lezbiyen" kimliğinin kendileri için geçerli olamayacağını düşünenler, bu devamlılık fikrini hararetle savunuyorlar. Buna göre, Filipinler'deki ve Tayland'daki efemine *bakkla* ve *kadoi*'ler, bir erkek gibi davranma ve kendileri gibi olanları arzula- ma haklarında direttikleri için, kendilerini "gey" olarak tanımlayanları ikiyüzlü olarak görebilirler.⁸ Diğer görüşe göreyse, örneğin Yeni Delhi, Lima veya Jakarta'da, eşcinselliğini açıkça yaşayan orta sınıf gey erkeklerin "geleneksel" eşcinsellikle olan bağları, Batı ülkelerindeki eşcinsellerle olan bağlarından çok daha zayıftır. Sri Lankalı yazar Shaym Selvaduri, geylerin "dolaptan çıkması" konusunu da ele alan romanı *Funny Boy* ile ilgili olarak şöyle söylüyor: "Romandaki insanlar 400 yıldan beri Batılı güçlerin sömürge yönetimi altındaki bir yerde yaşıyorlar. Çok sayıda Batılı fikir (burjuvazinin

saygınlığı, Viktorya ahlakı) toplumla bütünleşmiş ve büyük ölçüde Sri Lanka toplumunun ayrılmaz parçası haline gelmiş durumda.”⁹

Eşcinselliğin “modern” biçimleri, yalnızca “geleneksel” ahlakın savunucularını değil, aynı zamanda, “geleneksel” eşcinselliği, yani ara cinsiyetler ve travestilik teması altında toplanan grupları da tehdit etmektedir. Endonezya’da yayımlanan ve kelime anlamı “Endonezya usulü” olan *Gaya Nusantara* adlı gey/lezbiyen gazetesi, hem “modern” hem de “geleneksel” ulus ve cinsellik anlayışlarını yansıtmısıyla, bu ikilemi hoş bir biçimde yakalamıştır; ancak bu yayının hedef kitle olarak “geleneksel” travesti *varia*’lardan ziyade “modern” eşcinsellere seslendiği açıktır.¹⁰

“Geleneksel” toplumların çoğunda eşcinsellerin üçüncü cinsiyet olarak tanımlandıkları yaygın bir varsayım olmakla birlikte, bu da evrensel ölçekte kullanılamayacak kadar şematiktir. Peter Jackson, Tayland’da hem toplumsal hem de biyolojik cinsiyet kategorilerini ifade etmek için aynı terimlerin kullanılabildiğine işaret eder.” İşte, bir kez daha, benzer fenomenlerin bir kültüre özgü ya da evrensel olarak yorumlanabildiği kafa karıştırıcı durumlardan biriyle karşı karşıyayız. “Gerçek” eşcinselin kadın davranışları gösteren bir erkek (veya daha nadir olsa da bunun tersi) olduğu şeklinde, toplumsal ve biyolojik cinsiyeti birbirine karıştıran “geleneksel” görüş, bu bakımdan, Batı ülkelerinde çağdaş gey hareketinin doğuşundan önceki yaklaşık yüz yıl boyunca baskın olan eşcinsellik anlayışıyla uyum içindedir. “Üçüncü cinsiyet” fikri, eşcinselliğin bir özürü olarak, Ulrichs ve Krafft-Ebing gibi kişilerce benimsenmiştir. (Bu, Carpenter’ın “orta cinsiyet” fikrinin taraftar bulmasını sağlamıştır.)¹² 1918 tarihli *Despised and Rejected* adlı romanın kahramanı şöyle yakınlr: “Doğa hangi sebeple ona bir erkeğin bedeninde bir kadının ruhunu vermişti?”¹³ Kadın kahramanın kendini Stephan olarak adlandırdığı Radclyffe Hall’ın 1928 tarihli romanı *The Well of Loneliness*’ta (Yalnızlık Kuyusu) da benzer düşüncelere rastlanır. Bugün, eşcinsel arzulara sahip olan ve buna izin verilmeyen toplumlarda doğmuş olanlar, kendilerini “kadın vücuduna hapsedilmiş erkekler” (veya tersi) olarak görebilmektedir.

Bu karışıklığın, eşcinselliğin popüler algılanış biçiminde bugün de var olduğunu, popüler mizahta da büyük oranda varlığını sürdürdüğünü

görüyoruz. Büyük başarı sağlayan tiyatro oyunu/film *La cage aux folles* (Çılgınlar Kulübü-The Birdcage) veya *Priscilla, Queen of the Desert* (Çöl Kraliçesi Priscilla) filmi buna örnek olarak gösterilebilir. George Chauncey, ABD’de eşcinsel/heteroseksüel ayrımının ancak 20. yüzyıl ortalarında yaygın hale geldiğini savunur: “20. yüzyıl başları ile çağımızın başat cinsel kültürü arasındaki en çarpıcı fark, eski kültürün, erkeklerin kendilerini gey olarak görmelerini (veya başkaları tarafından bu şekilde görül-melerini) gerektirmeksizin, çoğunlukla düzenli aralıklarla, diğer erkeklerle cinsel ilişkiye girmelerine izin vermesidir... Pek çok erkek, kendi cinsel pratiklerini bir heteroseksüellik/homoseksüellik ekseninde algılamadığı gibi, onu bu eksene göre düzenlemek durumunda da değildi.”¹⁴ John Rechy’nin bu konuda dönüm noktası sayılabilecek romanı *City of Night* [Gece Şehri, 1963], “modern” kavramlara geçiş yapar: Onun dünyası, kimi yerde “gey” olarak adlandırdığı, “fahişeler”, “travestiler”, “erkeksi” veya “keskin” eşcinsellerle doludur.¹⁵

Eşcinsel yaşama ilişkin günümüze ait yazılar gözden geçirildiğinde, örneğin Orta Amerika, Tayland ve Fildişi Kıyısı’na dair yazılanlar¹⁶ arasında hemen göze çarpan paralellikler görülür. Kuşkusuz, hepsi de belli etnografik ve sosyolojik yöntemlerle eğitilmiş olan yorumcuların, Schifter örneğinde olduğu gibi araştırmanın yapıldığı ülkenin yerlisi olmaları durumunda bile, benzer (ve sınırim bilincinde olmadıkları) peşin hükümlere sahip olmaları mümkündür. Ancak öyle bile olsa, saptamalarının bu denli benzer olması yalnızca bununla açıklanamaz. Aynı şekilde, Hollandalı antropolog Saskia Wieringa, Jakarta ve Lima’daki sevice-kadın rolünün benzerliklerine ve bunların özgürleşme öncesi Batılı lezbiyenler dünyasındaki örnekleriyle ne denli benzer olduklarına işaret etmektedir.¹⁷ Pek çok geleneksel toplumda hem travesti, hem de eşcinsel davranışlarla ayırt edilen “ara cinsiyetten” insanlarıyla, toplumsal/biyolojik cinsiyet sınırları ötesine geçiş yapabilen karmaşık çeşitlemeler mevcuttu (Endonezya’da *waria*, Tayland’da *kathoe*, Fas’ta *hassas*, Türklerde *köçek*, Filipinler’de *bayot* ve Kongo’nun bazı kesimlerindeki Luba’larda *kitesha*). Bu terimler (daima değil ama) genellikle erkekler için kullanılır; ancak biyolojik/toplumsal cinsiyete ilişkin basitleştirici varsayımları da yıkan bir örnek olarak,

Surinam'daki *mati* gibi kimi zaman kadınlar için de kullanılabilen başka terimler de vardır.¹⁸ Gilbert Herdt'in söylediği gibi: "Cinsel yönelim ve kimlik, zaman ve mekânı aşan üçüncü bir biyolojik/toplumsal cinsiyet kavramı yaratılmasında anahtar olamazlar."¹⁹ Pek çok toplumda, terimlerle ilişkin bir karışıklık söz konusudur: Örneğin aslında hadım olan Hindistan *hijra*'ları, gerçek durum çok daha karmaşık olduğu halde, kimi zaman eşcinsellerle aynıymış gibi algılanmaktadır.²⁰

Bayot veya *waria* gibi terimler, farklı kişiler tarafından, toplumsal cinsiyet (bir biçimde kadın olmak isteyen erkekler) veya biyolojik cinsiyetin (başka erkekleri arzulayan erkekler) öne çıkarıldığı farklı biçimlerde kullanılırlar. Antropoloji bize, iki uçlu biyolojik/toplumsal cinsiyet sistemlerinin her türlü ihtiyatlı olmak gerektiğini öğretiyor. Niko Besnier, bu tuzağa düşmemek için "toplumsal cinsiyet geçiş eşiği" (gender liminality) terimini kullanır.²¹ Bu, bazı Amerikalıların, Amerikan yerlilerinin *bedarche* kavramına ilişkin olarak öne sürdükleri romantikleştirilmiş varsayımlara da²² ihtiyatla yaklaşmak gerektiğini gösteriyor. Besnier, ayrıca bu tür bir "eşiğin" eşcinsellikle aynı şey olmadığını da vurguluyor: "Erkeklerle cinsel ilişki, toplumsal cinsiyet geçiş eşiğinin belirleyicisi, ön koşulu veya esası olmaktan ziyade, onun tercih edilebilir bir sonucu olarak görülür."²³ Bu ayrımın bir başka yönü de, Pasifik'teki Samoa terimi *fa'afafine*'lerin veya benzeri diğer grupların aseksüel olarak tanımlanması yönündeki güçlü telkinlerde görüldüğü gibi, hem Samoalıların hem de yabancıların pay sahibi olduğu aldatmacaların yaşanmasıdır.²⁴

Latin Amerika üzerine yazılan kaynakların çoğu, (eşcinsel pratiklerden farklı olarak) eşcinsel kimliğin, baskın toplumsal cinsiyet rolünün reddedilmesiyle ilintili olduğunu vurgular; öyle ki, "gerçek bir erkek", heteroseksüel kimliğini riske atmadan başka erkeklerle cinsel ilişkiye girebilir. Roger Lancaster'ın sözleriyle: "Bir *cochon*'un yapabildiği ve yapamadığı şeyler her ne olursa olsun, onun anal cinsel ilişkide pasif rolü benimseyen kişi olduğu üstü kapalı olarak herkesçe bilinir. İlişkiye girme bakımından 'aktif' olarak tanımlanan partneri, herhangi bir damgalanmaya uğramadığı gibi, bu durumdan kaynaklanan herhangi bir kimlik de edinmiş olmaz."²⁵ Böylelikle, cinsel edimin "nesnesinden" ziyade, "doğası" be-

lirleyici bir unsur haline gelir. Öte yandan, bu durumun değişmekte olduğu ve özellikle orta sınıflarda eşcinsel kimliğe ilişkin Batı'dakine daha benzer bir anlayışın yerleşmeye başladığını gösteren bulgular da vardır.

"Gey" ve "lezbiyen" kimliklerinin bir modernite ölçütü haline gelmesi, cinselliği modernleşmenin önemli bir arenası haline getirir.²⁶ Eski- den Singapur şehrinin travesti fuhuşunun merkezi olan Bugis Caddesi'nin hükümet tarafından buldozerle yıkılarak, yerine, birkaç yıl önce yuppilerin ağırlıkta olduğu bir seyirci kitlesine sunulan bir travesti şovunu izlemeye götürüldüğüm Disneyland taklidi mekânın kurulması, bu olgunun ironik bir yansımasıdır.²⁷ Benzer bir ironi de, toplumsal cinsiyet uyumsuzluğuyla tanımlanan eşcinsellik türünün gözden düşüşünün "modern" bir eğilim olarak görülmesinin, tam da Batı ülkelerinde transseksüeller ve bazı kuramcıların toplumsal cinsiyetin esnekliği anlayışını gitgide daha fazla benimsedikleri bir döneme rastlamasıdır.²⁸ Bir görüşe göre, *waria* veya Tonga'daki *fakaleiti*'ler, "kadınsı lezbiyen" ile "maço" gey erkeklerin günümüzde moda olan stilize edilmiş kopyalarından daha postmoderndir.²⁹

Belki de androjenliğin postmodern olması, kişinin kendi biyolojik ve toplumsal cinsel kimliğine ilişkin sağlam birtakım kanaatlerini sergilemesinin tek yolu olduğunda değil, bir performans olarak algılandığında mümkündür. Öyle bile olsa, açık eşcinsellik ve bir dizi kabul edilebilir erkek ya da kadın "olma" biçiminin artan oranda yaşama şansı bulunduğu yerlerde bile, "erkek travestiler" ve onların kadın benzerlerinin niçin halen çağdaş eşcinseller dünyasının güçlü bir ayağını oluşturmaya devam ettiği konusunda henüz net bir fikir edinebilmiş değilim. Nitekim, bazı yerlerde hem gey/lezbiyen kimlikler, hem de ara cinsiyet temsillerinde aynı anda artış görülmektedir: Tayvan'da travesti şovlarının moda olması ve "üçüncü cinsiyet halkla ilişkiler görevlileri" olarak tanınan bazı performansçıların, davranışları bununla çelişiyor görünse de eşcinsel olmadıklarını ısrarla vurgulamaları da buna örnek sayılacak gelişmelerdir.³⁰ Benzer bir durum, erkek gibi giyinen ve heteroseksüel kadınlar için geyşa rolünü üstlenen Japon kadınları *onnabe*'ler için de geçerlidir. Jennifer Robertson, "cinsiyet kalıplarını eğip büken" bu performansçıların pazarlanabilir metalara dönüş-

mesini, androjenliğin “kapitalist pazarın ‘libidinal’ ekonomisiyle” bütünleşmesi olarak tanımlar.³¹ Batı’da, travestiliğin ikileme yer bırakmayacak heteroseksüel terimlerle anlatılması giderek yaygınlaşmıştır; 1959 tarihli *Some Like It Hot* [Bazıları Sıcak Sever] filminde cüretkâr (ve olasılıkla çift anlamlı) olan şey, 1993 tarihli *Mrs. Doubtfire* filmiyle farsa dönüşür.³² Ama, bunun yanı sıra, özellikle de ABD’de, eski kuşağın “gerçekte” oldukları gibi kadın veya erkek olarak kabullenilme kaygısının, yerini bir ara cinsiyet kimliğinin ve toplumsal cinsiyet kayganlığının teyidinde bıraktığı yeni bir ara cinsiyet politikasının doğuşu söz konusudur.³³ (Batılı yazarlar, transseksüel ve travesti arasındaki farklılığın korunması konusunda titiz davranma eğilimindedir. Oysa Asya’nın belli bölgelerinde ve sanırım dünyanın diğer yerlerinde de, bu ayırım genellikle tanınmamaktadır.)

Eşcinsellik ve travestiliğin, genellikle Batı’nın etkisiyle açıkça dile getirilmesi, kabullenilmiş ama resmen onaylanmamış konularda rahatsızlıklara yol açabilir. Nitekim, bazı toplumlarda, kendilerini “gey” veya “lezbiyen” olarak tanımlayan, yani cinselliklerine dayalı bir kamusal kimlik edinme girişiminde bulunanların, daha önce görülmeyen düşmanca bir tutumla karşı karşıya kaldıklarına dair örnekler vardır. Ancak, hem Batılıların hem de Batılı olmayanların farklı nedenlerle katkıda bulunduğu, biyolojik/toplumsal cinsiyet rolüyle uyumsuzluğun Batı dünyasının dışında kalan yerlerde kabul edilir bir şey olduğuna ilişkin mitler de mevcuttur. Çoğunlukla seyahatlerde yaşanan deneyimlere dayanan, Batılı olmayan pek çok kültürdeki eşcinsel erotizmine ilişkin romantik görüşler, yer yer tanımadığımız kılıklarda ortaya çıkan baskı, ayrımcılık ve şiddet gerçeğinin üstünü örtmektedir. Doğrudan tanıklıklar Fas, Filipinler, Tayland veya Brezilya gibi “eşcinsel cennetlerinde” eşcinselliğin evrensel kabul (hatta hoşgörü) görmekten uzak durumda olduğunu açıkça göstermektedir: “Brezilyalıların şaşılağı travesti şovmenleriyle duydukları gurur, yakın zamanda Brezilyalı güzelliğinin sembolü olarak seçilen bir travestiye gösterdikleri hayranlık ve övgü, gey ve lezbiyenleri ülkenin en fazla taraftarı olan dininin liderliğine kabul etmeleri ve eşcinselliğin anayasayla korunması ardından gizlenen gerçek tablo çok farklı. Gey erkekler, lezbiyenler ve travestiler, ülkenin pek çok yerinde ayrımcılık, baskı ve aşırı şiddetle yüz yüzelere.”³⁴

Nasıl ki postmodern mimarinin en ilginç örnekleri Şangay ve Bangkok'ta bulunuyorsa, postmodern kuramın vurguladığı potpuri, taklit, melezlik vb'nin gerçek hayattaki temsilleri de, resmi normlara açıkça boyun eğen kadın ve erkek kimliklerinden gey cemaatindeki kimliklerine genellikle çok rahat geçiş yapabilen kadın ve erkekler tarafından sahneye konmaktadır. Bir hafta sonu Konfüçyüsçülüğün veya İslam dininin örnek insanı rolündeki ailenin oğlu, bir sonraki hafta sonunda Kuala Lumpur'un gey barlarından *Blueboy*'da travesti kıyafetleriyle sahneye çıkabilir. (Hangisinin "gerçek" kişiliği olduğunu kim söyleyebilir ki?) Nasıl ki pek çok Malezyalı bir dilden diğerine kolayca geçebiliyorsa, kentli eşcinsellerin çoğu da aynı şekilde bir tarzdan diğerine geçebilir, Castro Caddesi'ne son moda eğilimlerine uygun kıyafetlerle takılan bir travestiden, bir aile töreninde sorumluluğunu bilen oğul rolüne geçiş yapabilir.

Bu stratejiler, Batılı gey özgürlük hareketinin üyeleri tarafından ikiyüzlülük, hatta ödeklilik olarak görülebilir. (Bazı Batılılar Enver'in sodomi suçlamalarıyla tutuklanması olayında Malezyalı geylerin sessiz kalmalarından şaşkınlık duyduklarını ifade etmişlerdir.) Ancak, Malezyalıların politik anlamda en bilinçli olanları bile, nasıl olsa her durumda sevgililerinin (bu sıfatla olmasa da) aileden biri olarak kabullenildiğini öne sürerek, ailelerine eşcinsel olduklarını açıklamalarının gereksiz olduğu fikrinde ısrar edebilir. (Müslümanların hem sivil kanunlara, hem de şeriat kanunlarına tabi olmaları ve şeriatın, özellikle de travestilere karşı son derece sert biçimde kullanılması, Malezyalıların durumunu daha da karmaşık kılmaktadır.) Bazı insanlar, "dile getirilmediği sürece" her şeyi yapmanın mümkün olduğunu öne sürse de, olasılıkla durum bundan çok daha karmaşıktır. Güneydoğu Asya'da tanıştığım pek çok erkek için gey olmak, bir cemaat kimliği, hatta bir "gey gururu" anlamı taşısa da, bu kelimelerin anlattığı deneyimin Batı'da kullanıldığı şekliyle her zaman bire bir örtüştüğü sanılmamalıdır.

Mexico City, İstanbul ve Miami gibi şehirlerdeki İngilizce konuşan orta sınıf eşcinseller kendilerinden söz ederken bir gey (kimi zaman "gey ve lezbiyen") cemaatin üyesi olarak konuşurlar; ancak böyle bir cemaatin kurumları, hem ekonomik imkânlar, hem de siyasal özgürlük alanına bağ-

lı olarak önemli farklılıklar göstermektedir. Bu yüzdendir ki, “gelişmekte olan” dünyanın görece zengin şehirlerinden Kuala Lumpur’da gey ve lezbiyenlere hitap eden kitapçılar, restoranlar, gazeteler veya işletmelere (en azından Amerika ya da Avrupa şehirlerindeki benzerlerinde olduğu gibi açık faaliyet gösterenlere) rastlanmaz. Öte yandan, aynı yerde, AIDS örgütü Pembe Üçgen (pembe üçgen eşcinselliğin simgesidir) etrafında toplanan güçlü bir gey kimliği vardır ve geyler arasında bir gey saunanın açılması ve müşteri çekmesine yetecek ölçüde bir iletişim ağı söz konusudur. Yine de, bundan birkaç yıl önce, Avustralya’da yayımlanan gey dergisi *Outrage*’in birkaç kopyasını Kuala Lumpur saunası yöneticisine verdiğimde, bana kesin bir dille, (Avustralya’da gazete bayilerinin çoğunda düzenli olarak satılan) bu dergiler gibi açık eşcinsel yayınların burada sergilenmesinin mümkün olmadığını söyledi. Aynı şekilde, şehirdeki lezbiyenler arasında da güçlü bir iletişim ağı mevcuttur ve pek çok kadın, işyerlerindeki faks ve e-postalar aracılığıyla buluşmalar ve partiler düzenlemektedir.

Sözünü ettiğim saunada tanıştığım bir adam, bana, bu mekânı şimdi Sydney’de yaşayan bir arkadaşından duyduğunu söylemişti. Güneydoğu Asya’da tanıştığım orta sınıf geylerle yaptığım sohbetlerde, Paris ve San Fransisco’daki barlar, Sydney’in Gey ve Lezbiyen Mardi Gras’ı ve Amerikan gey yazarların adları sık sık anılır. Gey kimliğini benimseyenler, çoğunlukla, tüm formlarıyla küresel kültürün bir parçası olma arzusundaırlar. Bir Filipinler gey yazını antolojisinden şu alıntıya bakalım: “Geçen cumartesi barda biriyle tanıştım; bir bankanın müdürü. Adam melez (senin tipin)... Barbara Streisand, Gabriel Garcia Marquez, Dame Margot Fonteyn, Pat Conroy, Isabel Allende, John Williams, Meryl Streep, Armistead Maupin, k.d. lang, Jim Chappell, Margaret Atwood ve Luciano Pavarotti seviyor.”³⁵

Aynı şekilde, Tayvan’daki (1996’da yayıma başlayan bir “tarz” dergisi) *G&L* gibi bazı dergiler, ağırlık Amerikalılarda olmak üzere uluslararası gey ve lezbiyen ikonlarla ilgili yazılarla yerel haber ve makaleleri bir arada yayımlamaktadır. Hareketlilik arttıkça, gitgide daha fazla sayıda insan başka ülkelere seyahat etme ve kendi ülkelerinde yabancı insanlarla tanışma fırsatına erişmektedir. Yeni kimlikler ve kategorilerin bir yerden

bir yere taşınmasını önlemek, pornografinin internetteki dolaşımını önlemek kadar imkânsız görünmektedir.

Güney ve Doğu Asya'da, ekonomik büyümenin bir parçası olan bilgisayar destekli iletişim sistemleri çok büyük bir hevesle benimsenmiş, enformasyonun yayılması ve (sanal) cemaatlerin oluşturulması için yeni fırsatlar yaratmıştır. Batı'da 1970'lerin gey hareketlerinin, gey lezbiyen baskınının oluşturulmasından büyük destek görmeleri gibi, Malezya, Tayland ve Japonya gibi ülkelerde de internet, benzer olanakları sunmanın yanı sıra, anonimliğin ve denizaşırı ülkelerle anında iletişimin avantajlarını beraberinde getirmekte, böylelikle daha önce ele aldığımız diaspora ile olan bağlantıların gelişmesini sağlamaktadır. Chris Berry ve Fran Martin'in araştırmasına göre, internet, Tayvan ve Kore'de genç eşcinsellerin birbirini tanımasını sağlayan, gizli de olsa belli bir cemaatin oluşturulması sürecinin en önemli araçlarından biri haline gelmiştir.³⁶ Japonya'da internet, partner arayışlarında eşcinsellerin en önemli yardımcısı durumundadır.

İmajlar ve yaşam tarzlarının dengesiz bir biçimde sürekli olarak kuzeyden güneye doğru akışı nedeniyle, cinsel kimliklerin yayılışı, kimilerince yeni sömürgeciliğin bir hamlesi olarak sert bir biçimde eleştirilmektedir: "Belli hakları olan bir öznenin yaratılması, daha önce bu haklardan yoksun olanların, küresel kapitalizm dokusuna ayrılmaz biçimde işlenecekleri kurumsal bir söylemle vahşice ele geçirilmeleri anlamına gelmektedir."³⁷ Bu görüş, hem "fotoğraf makinesinin büyüyle bir yerliyi öldüren... gey budunbilimci"ye, hem de evrensellik adı altında yeni sömürgecilik ve Batı hegemonyasının sözcüsü olan "Yeni Dünya Düzeni ve Uluslararası Feminizmin Birliğine" saldıran Pedro Bustos Aguilar tarafından abartılı ifadelerle savunulmaktadır.³⁸

Stonewall'un 25. yıldönümü kutlamaları çevresinde dönen evrensellik söylemi, Bustos Aguilar'ın argümanını desteklemektedir. Ancak, "Hindistan'daki ilk gey ve lezbiyen film festivali ve ona paralel düzenlenen tur ile... tarih yazma fırsatı" sunulduğunu söyleyen San Fransisco'da basılmış 1993 tarihli bir broşür, hatta Enver için "belli ki gey" diye yazan *Washington Blade* muhabirinin sözleri, Aguilar'ı hayli eğlendirebilirdi.³⁹ Üzücü bir örnek de, Bolivya'da bir gey hareketi başlatan ve dört yıl sonra

feci şekilde dövülmüş ve hafızasını yitirmiş olan Amerikalı Tim Wright'ın hikâyesidir. "Ve her şey başlangıçtaki noktaya dönmüş durumda."⁴⁰

Daha ölçülü bir eleştiri, yerel lezbiyen cemaatlerin hür iradesine izin veren uluslararası bir "hareketin" yaratılması konusunda bir ölçüde daha iyimser olsa da, uluslararası bir lezbiyen "kültürü" kavramının, Batılı fikirlere dayanması neredeyse kaçınılmaz olacağından, siyasal anlamda sorunlu olacağı uyarısında bulunan Ann Ferguson'dan gelir.⁴¹ Latin Amerika'nın önemli bir bölümünde, Güneydoğu Asya ve Güney Afrika siyahları arasında, Batı'nın etkileri açıkça görülmekle birlikte esas olarak yerel güçler tarafından yönlendirilen grupların ortaya çıktığı da bir gerçektir.

"Gey/lezbiyen" kimliğinin benimsenmesinin yeni sömürgeci çağrışımları olabileceği kuşkusuz doğrudur, ancak yeni sömürgecilik karşıtı pek çok hareket ve yönetimin halihazırdaki eşcinsel gelenekleri de inkâr etmeleri, kimin değerlerinin kime dayatıldığını bilmemizi zorlaştırmaktadır. Hem dışardan bakan Batılılar, hem de ulusal kültürün yerli savunucuları, ideolojik kesinlik adına var olan gerçekleri görmezden gelme eğilimindedir. Batılı olmayanlar, geleneksel eşcinsellik biçimleri ile çağdaş gey kimliği politikaları arasındaki farkın daha fazla bilincindedir; bu fark, evrimsellik iddiasına şevkle sarılan uluslararası gey/lezbiyen hareketinin zaman zaman dikkatinden kaçmaktadır.⁴² Yeni cinsel kimlikler, onları benimseyenlere yeni olanaklar yaratırken, aynı anda, geleneksel kültürün getirdiği bazı rahatlıkların da kaybedilmesi anlamına gelmektedir ve Batılı olmayan ülkelerdeki aktivistler bilinçli bir biçimde her iki gelenekten de yararlanırlar. Bu şekilde tutarsız duruma düşseler de, aynı anda hem evrensel haklar söyleminden, hem de özel grup statüsünden yararlanmaya çalışan Batılı aktivistlerden daha çelişkili durumda oldukları söylenemez.

Pratikte insanların çoğu çelişkili fikirlere sahiptir. Burada Freud'un: "Çelişkilerin barınmadığı tek yer mantıktır" sözü akla geliyor. Batılı olmayan ülkelerde, kendini bazı durumlarda "gey" ve "lezbiyen" olarak tanımlarken, kimi zaman bu etiketlerin kendi durumlarına uygun olmadığını öne süren çok sayıda insan vardır. İnsanların, Batı'ya özgü belli bir eşcinsellik biçimiyle bir yandan özdeşleşmek, bir yandan da kendilerini ondan ayrı tutmak istemeleri veya eşcinsellik konusunda dönüp kendi ta-

rihsel geleneklerine bakmaları anlaşılabilir bir durumdur. Çin kökenli bir Avustralyalının söylediklerinde de bu ikilemin işaretleri görülüyor: “[Çinli] geyler davalarını ileri götürmeye kararlıydılar, ancak devrimci değil, daha ziyade evrimci bir yöntemle. Geylik, gey kültürü, gey yaşam biçimi, geyler için eşit haklar gibi kavramları alıp kendi çıkarları için kullandılar. Romantik şiirlerde, atalarımızın eşcinsel rüyaları, bir şeftaliyi paylaşan iki oğlan ve kollarında uyuyan âşığını rahatsız etmemek için sabahlığının kollarını kesen imparatorla temsil edilirdi. Bu rüyayı yeniden canlandırmak ve milyonlarca Çinli geyi kendi yaşam biçimlerini seçmeye teşvik etmek güç bir iş. Ancak bu Tayvan’da da oldu, Hong Kong’ta da; Çin’de de olacaktır.”⁴³

Kuşkusuz Asyalı gey gruplar içinde de, Batı’dakiler gibi siyasal faaliyetlere katılanlar bulunmaktadır. Endonezya’da, şimdiye dek üç ulusal miting düzenlemiş bazı gey ve lezbiyen gruplar mevcuttur. Dede Octomo, Suharto’nun devrilmesinin ardından yapılan 1999 seçimlerinde, yeni kurulmuş olan Demokratik Halk Partisi’nin adaylarındandı. Son yıllarda Filipinler’de birkaç küçük radikal gey siyasal grubu kurulmuş, Manila’da gey yürüyüşleri düzenlenmiştir. ProGay (Filipin İlerici Geyler Örgütü), adından da anlaşılacağı gibi geylere özgü sorunlarla daha kapsamlı sosyal adalet sorunları arasında köprü kurmayı amaçlıyor.⁴⁴ 1985’te Japonya’da ilk lezbiyen konferansı toplandı.⁴⁵ Tayvan’da 1990, Filipinler’de 1992’den beri lezbiyen etkinlikler yapılmaktadır.⁴⁶ Uluslararası lezbiyen/gey basınında, 1998’de Pekin’de, bir sonraki yıl da Sri Lanka’da yapılan ulusal lezbiyen konferanslarına dair haberler yer aldı. Hong Kong’ta birkaç kez *tonghzi* (“lezbiyen, biseksüel, gey ve transseksüelleri” kapsayan bir terim) buluşmaları gerçekleşti ve 1996 toplantısında benimsenen manifestoda: “Eşcinselliği açıklama ve kitlesel protesto ve yürüyüşler gibi çatışmacı siyasete özgü yöntemler, toplumsal uyumu öne çıkaran aile merkezli, toplumcu yönelimli Çin toplumunda *tonghzi* özgürlüğünü sağlamanın en doğru yolu olmasa gerek.” denildi.⁴⁷ (20. yüzyılda Çin’indeki devrimci isyanlar göz önüne alındığında, bu garip bir söylemdir.) Bu gruplardan hiçbirisi Brezilya, Arjantin, Şili ve Meksika gibi tümü önemli bir siyasal eşcinsellik geçmişine sahip Latin Amerika ülkelerindeki tarih ve konuma ulaşmamıştır.

Pek çok durumda, eşcinsel kimlikler belirli bir gey/lezbiyen hareketi olmaksızın ortaya konmaktadır. 1998'de Kuala Lumpur'daki bar sahipleri bir gey gururu partisi düzenleme girişiminde bulunmuşlar, ancak Malezya Gençlik Konseyi'nin bunu protesto etmesi üzerine parti iptal edilmişti. Apolitik gey ortamının belki de en iyi örneği gitgide büyüyen bir orta sınıf gey cemaatine sahip olan Tayland'da bulunabilir. Bu cemaat, fuhuş ya da (*kathoe* kişiliğinde olduğu gibi) geleneksel ara cinsiyet uyumsuzluğuna dayanmayıp, sadece Anjaree adlı küçük bir lezbiyen grubu barındırmaktadır ve 1980'ler sonunda HIV sorunu merkezinde örgütlenme yönündeki bir iki girişimin başarısız olmasından beri hiç bir erkek gey grubu kurulmamıştır.⁴⁸ 1996'nın sonlarında, ülkenin eğitim fakültelerinin yürütme organı tarafından, "cinsel sapkınlığı olanların" bu okullara girmelerinin engellenmesine dair bir karar çıkarılması Tayland'da büyük tartışma yarattı. (Sonradan vazgeçilen) bu yasa, kayda değer ölçüde muhalefetle karşılaştıysa da, Anjaree dışında, bu muhalefetin çoğu gey olmayan gruplardan geldi. Kamuoyunda bu yasa üzerine çıkan tartışmalarda, bu kültürün dışından gelen ve birbiriyle çelişkili etkilerin işlemekte olduğu görülür: Hem ithal bir homofobi, hem de böyle bir yasağın insan haklarını nasıl da ihlal ettiği yönünde daha modern bir kaygı. Peter Jackson'ın özetlediği gibi: "Gey hakları hareketinin g'si bile olmayan bir yerde, dinamik bir gey aktivizm alanı ortaya çıkmıştır."⁴⁹

Gerçekten de, bazı aktivistler Batı eşcinselliğinin ilke ve imgelerine hevesle sahip çıksalar bile, siyasal hareket, eşcinsel kimliğin Batılı kavramları arasında diğer kültürlerce benimsenme olasılığı belki de en düşük olanıdır. ABD, Hollanda, hatta Fransa gibi ülkelerde gey/lezbiyen grupların seçimlerde baskı oluşturacak biçimde örgütlenmesine olanak tanıyan kimlik politikası, Batı tarzı bir liberal demokrasiye geçilmiş bile olsa, başka coğrafyalara uymayabilir. Batılı gey/lezbiyenlerin, özsayıgılarını artırmak için kimlik politikalarına girme ihtiyaçları başka toplumlarda hissedilmeyebilir. Yine de, Jackson'ın Tayland'la ilgili yorumuna ihtiyatlı yaklaşmak gerekir. Bangkok'ta, o bu satırları yazdığı sırada, bir Amerikalının sahibi olduğu ve işlettiği bir gey kitapçı etrafında toplanan yeni bir eşcinsel grubu mevcuttu. 1999 yılı sonunda, ülkenin gey gazetelerinden biri

Bangkok'un göbeğinde bir gey festivali ve bir geçit yürüyüşü düzenledi ve etkinliği şöyle duyurdu: "Asyalı geylerin, temel bir insan hakkı olan, olmak istedikleri gibi olma ve kimi sevmek isterlerse onu sevme hakkına sahip oldukları, Asya'daki ilk ve en büyük gey yürüyüşü."⁵⁰ Benzer biçimde, Japonya'daki eşcinsel yaşama ilişkin anlatılanlar, daha fazla kabul görme (ve dolayısıyla bir siyasal harekete neden bırakmama) ile (gey grubu OC-CUR son dönemde belli ölçüde görünürlük kazanmışsa da) eşcinsel kimliğin benimsenmesi üzerindeki ciddi kısıtlamalar gibi iki sorun arasında gidip gelmektedir.

Batıdaki gey/lezbiyen hareketi, başka büyük toplumsal tartışma konularının varlığına rağmen, cinselliğe ilişkin birtakım politikalar geliştirmenin mümkün olduğu refah ve liberal demokrasi koşullarında ortaya çıktı. Siyasal yaşamın temel yapılarının sürekli olarak tartışıldığı ülkelerde bu politikaların geliştirilmesi daha zordu.⁵¹ Mark Gevisser, Çağdaş Güney Afrika'dan söz ederken şöyle der: "İrksal kimlik, başka her şeyden (sınıf, toplumsal cinsiyet ve cinsellik) daha baskındır."⁵² Aynı şekilde, ekonomi politiğin ve demokratikleşmenin temel sorunları, Asya ve Afrika'nın büyük bölümünde, gey/lezbiyen hareketlerin gelecekteki gelişiminde etkili olacaktırlar. Yine de, Latin Amerika ve Doğu Avrupa'da gey/lezbiyen hareketleri son on yılda önemli ölçüde gelişmiştir ve Afrika'nın bazı yerlerinde, örneğin Bostvana ve Başkan Mugabe'nin sömürgeciliğin bir ürünü olduğu gerekçesiyle eşcinselliğe sürekli olarak saldırdığı Zimbabwe'de,⁵³ bu hareketlerin doğduğuna dair işaretler görülmektedir. Benzer retorikler, Kenyalı,⁵⁴ Namibyalı ve Ugandalı liderlerden de duyulmaktadır. Uganda başkanı Museveni, (Hristiyan sağıın bu konudaki söylemini kullanarak) eşcinselliği "Batılı" olmakla itham etmiştir.⁵⁵ 1998'de (Güney Afrikalı değilse de) Afrikalı piskoposlar, on yılda bir yapılan Lambeth Konferansı'nda İngiliz Kilisesi'nin eşcinselliğe karşı tavrını değiştirme yönündeki girişimlerin püskürtülmesinde çok önemli rol oynamışlardır. Güney Afrika bu konuda önemli bir istisnadır. Belki de "apartheid" rejiminin eşcinselliği suç olarak görmesi, Afrika Ulusal Kongresi'nin "gökkuşağı ulusuna" verdiği genel desteğin bir parçası olarak eşcinselleri kabullenen bir politika izlemesini daha kolay kılmıştır. Yine de, Winnie Mandela'nın pek

çok destekçisinin konuşmalarında ortaya konduğu gibi, AUK son derece homofobik bazı unsurları da bünyesinde barındırmaktadır.⁵⁶

Afrika'daki çok sayıda resmi görevli ve din adamları eşcinselliğin sömürge öncesi Afrika kültürüne yabancı olduğunu savunmayı sürdürseler de, eşcinselliğin varlığına (ve bu varlığın Afrika yaşamında yavaş yavaş kabul görmesine) ilişkin bulgular kıtanın her yerinde ortaya çıkmaktadır. Bazı Afrikalı politikacı ve dini liderlerin, "Batı'dan ithal edildiği" gerekçesiyle eşcinselliğe karşı düşmanca bir tutum takınmaları, cinselliğe ilişkin tedirginliğin yön değiştirerek sömürgeciliğe ve Afrika'nın küresel ekonomideki bağımlı konumuna duyulan kızgınlığa dönüştüğü, psikanalizdeki yansıtma mekanizmasının bir örneği olabilir. Batı'dan alınan kimlikler, kolaylıkla, küreselleşmenin o korkulan ve karşı çıkılan unsurlarının sembolleri haline gelebilirler. Benzer biçimde, Bombay'daki geyler/ESE'lerle (erkeklerle sevişen erkekler) ilgili 1994 tarihli bir konferans, Hindistan'ın komünist partisinin resmi kolu Hint Kadınları Ulusal Federasyonu tarafından muhalefetle karşılanarak "Hindistan'ın dekadan Batı kültürleri tarafından istilası ve GATT sözleşmesinin imzalanmasının kötü bir sonucu" olarak nitelenmiştir.⁵⁷ Federasyon, bu söylemlerinin Patrik Buchanan gibi sağcı Amerikalıların ne kadar yakın olduğunun bilincinde miydi acaba?

Modernitenin görünümlerinden biri de Batı dillerinin kullanımıdır. Rodney Jones, Hong Kong eşcinsellerinin kültürel sermayesinin bir parçası olarak İngilizce'nin önemine değinmiştir.⁵⁸ 1996'da Fas'ta katıldığım AIDS'le ilgili bir toplantıda, katılımcılar Arapça'nın da eşit biçimde kullanımının sağlanması yönünde bir çabaya rağmen, cinsellik üzerine Fransızca konuşmanın "daha kolay" olduğundan yakınıyorlardı. James Farrar, İngilizce'yle ilgili benzer bir duruma, Şangay'ın heteroseksüel kabul edilen diskolarından birinde rastlamış. Burada, Village People grubunun "YMCA" adlı şarkısı, ironik bir biçimde "dans edenlerin, o an için, YMCA şarkısında evrensel bir birliğe ulaşan seksi ve mutlu gençlikle kendilerini özdeşleştirerek bu İngilizce harfleri elleriyle havada çizmeye çağrıldıkları, küreselleşmiş bir dans ritüeli" halini almıştır.⁵⁹ Şangay'da dans edenler, hem bu şarkının, hem de grubun kendisinin taşıdığı açıkça eşcinsel göndermelerden habersiz olmalılar. Şahsen, yukarıdaki alıntıyı büyük keyifle okuduğumu

itiraf etmeliyim: *The Homosexualization of America* adlı kitabımı daha önce basmasını teklif ettiğim bir editör (bu olay 1982 yılında oldu), o kitabımın başlangıcında sözünü ettiğim Village People grubunu bir yıl sonra kimse-
nin anımsamayacağını söyleyerek teklifimi reddetmişti.

Bir iletişim ağının kurulması için ortak bir dil şarttır ve son yirmi yıldır, gey ve lezbiyen gruplar arasındaki iletişim ağlarının hızla büyüye-
rek dünyanın her yanına yayıldığı görülmüştür. 1978'de Coventry'deki (İngiltere) bir konferansta, Uluslararası Gey ve Lezbiyenler Birliği (ILGA) şekillenmiştir.⁶⁰ ILGA büyük ölçüde Kuzey Avrupalılarca yönetilen bir oluşum olmakla birlikte, artık 70'ten fazla ülkede üye gruplara sahiptir ve çeşitli güney şehirlerinde uluslararası buluşmalar düzenlemektedir. Son yirmi yılda, çoğunlukla feminizm ve AIDS'le ilgili örgütlenmelerle bağ-
lantılı olan başka iletişim ağları da kurulmuştur. Yeni oluşan bu lezbiyen ve gey hareketleri, dünyadaki diğer gruplarla sürekli iletişim stratejisini gitgide daha fazla benimsemektedir. Uluslararası kadın konferanslarında karşılaştıkları lezbiyenlerden esinlenen kadınlar, pek çok ülkede lezbiyen grupların oluşturulmasında önyak olmaktadır. Şimdi 12-13 ülkeden kadın üyeleri bulunan Asya Lezbiyenleri İletişim Ağı, 1986'da Cenevre'de yapılan bir Uluslararası Lezbiyenler Enformasyon Servisi konferansında ortaya çıkmıştır.⁶¹

Son yıllarda, ara cinsiyete mensup insanlar (Amerikalıların deyi-
miyle "transfolk") arasında uluslararası iletişim ağları kurulması yönünde bazı girişimlerde bulunmaktadır. Britanya merkezli Uluslararası Top-
lumsal Cinsiyet Geçici Birliği ve ABD merkezli Uluslararası Cinsiyet Öz-
gürlüğü Örgütü gibi, dünyanın her yerinde, rutin taciz ve zorbalığa maruz kalan transseksüellerin korunması için lobi faaliyetleri yürüten örgütler buna örnektir. Modern öncesi ile modern olanı birleştiren toplumsal cin-
siyetin inşasında, küreselleşme paradoksu yeniden sahnededir; ara cinsi-
yet kimliğinin "geleneksel" biçimleriyle özdeşleşen insanlar, bedenlerin-
de gerekli değişimleri yapmak için cerrahi müdahale ve hormon tedavisi gibi modern teknikleri kullanmaktadırlar.

Uluslararası gey/lezbiyen kuruluşlar içinde belki de en büyük iki tanesi, Metropolitan Cemaat Kilisesi çevresinde toplananlar ve Gey Oyun-

larıdır. MCK [İng. MCC] 1968'de Los Angeles'ta Papaz Troy Perry tarafından kurulmuş, cemaati ve din adamlarının büyük bölümü eşcinsel olan, yaklaşık 16 ülkede 40.000'den fazla üyesi olduğu bilinen bir Protestan mezhebidir. Güney Afrika ve Meksika gibi başka bazı ülkelerde de, bir ölçüde bunlardan bağımsız olarak, benzer gey kiliseleri ortaya çıkmıştır.⁶² Olimpiyatları model alan, ancak bu adı kullanmayı reddeden Gey Oyunları ilk defa 1982'de San Fransisco'da düzenlenmiş, o günden bugüne, her dört yılda bir yapılan ve şehirlerin ev sahipliği yapmak için hararetle rekabete girdikleri, belli başlı uluslararası etkinliklerden biri haline gelmiştir. Aynı zamanda, bunlar, çoğunlukla röntgenci denebilecek nitelikte de olsa, uluslararası medyadan da büyük ilgi görmektedir.⁶³ Bu uluslararası "ağların" her ikisinin de ABD'de doğduğunu vurgulamak gerekir.

Eşcinsellik küreselleşmenin bariz bir ölçütü haline geliyor; zira, yerel biyolojik/toplumsal cinsiyet rejimlerinin dönüşümünün çoğunlukla en gözle görülür olduğu gelişme, yeni birtakım "gey", "lezbiyen", hatta "o biçim" kimliklerinin ortaya çıkmasıdır. Ancak, bu yazılanlara gerçekte barındırmadığı anlamlar yüklememeye dikkat etmek gerekir. Bangkok, Rio ve Nairobi'de yaşanan, cinsel benliğin kavranışı ve düzenlenmesinde yeni biçimlerin oluşturulmasıdır. Ancak bunların, Atlantik ülkelerinde geliştirilmiş biçimlerin birer taklidinden ibaret olduğu düşünülmemelidir. Tokyo'nun Shinjuku bölgesindeki gey mahallelerinde yürüdüğünüz zaman, spor ayakkabılı ve beyzbol şapkalı (veya o günün "gey" modası ne ise o kıyafetler içinde) çok sayıda genç erkek görebilirsiniz, ama bu onların Kuzey Amerika veya Kuzey Avrupa'daki gey erkeklerle aynı davranışları benimseyecekleri veya kendilerini aynı biçimde algıladıkları anlamına gelmez.

FAHİŞE Mİ, SEKS İŞÇİSİ Mİ?

Gerek kimlikler, gerekse insan haklarının gün geçtikçe küreselleşmesi, seks işçisi gruplarının ortaya çıkması ve fuhuşla ilgili hukuka da yansımaktadır. Son yıllarda, bazı zengin ülkelerde, fuhuşun suç olmaktan çıkarılması ve seks işçiliğinin belli biçimlerinin, özellikle de zorla fuhuş veya çocukların istismarını içerenlerin denetlenmesi için hukuki girişimlerde bulunulmuştur.⁶⁴ (Kathleen Barry'nin deyiimiyle "seks köleliği" ola-

rak anlaşılan)⁶⁵ fuhuşun insan haklarına aykırı olduğu için sona erdirilmesi gerektiğini savunanlarla, yetişkinlerin para kazanmak için kendi bedenlerinden faydalanma haklarının olması ve bu haktan yararlanırken sömürü ve tehlikelerden korunmaları gerektiğini savunanlar arasında şiddetli bir tartışma sürmektedir. Aslında, “seks işçisi” teriminin kullanımı, “fahişe” kategorisini yalın ve anlaşılır kılmak amacı taşıyan, bilinçli bir çabadır. “Seks işçiliği” ve “seks işçisi” terimleri, “seks işçilerinin kendileri tarafından, ticari seks sadece kadınların toplumsal veya psikolojik karakteristiği olmaktan çıkarıp erkek ve kadınlar için gelir getiren bir faaliyet veya bir istihdam biçimi olarak yeniden tanımlamak için ortaya atılmıştır.”⁶⁶ Dili Batılı akademik söylemin bir yansıması olsa da, Hintli grup Durbar Mahila Samanwaya Komitesi’nden gelen açıklama, benzerleri içinde en anlamlı ve etkili olanlardandır:

“Fahişe” sözcüğü, geçimini cinsel hizmet vererek kazanan kadınların bulunduğu meslek grubu anlamına gelecek şekilde kullanılmaktan ziyade, kamu sağlığı, cinsel ahlak, toplumsal istikrar ve yurttaşlık düzenini tehdit eden, çoğunluğu kadın, homojen bir grubu anlatır. Bu söylemsel sınırlar içinde bizler, kendimizi sistemli olarak, baskın sosyal grupların hem maddi, hem de sembolik anlamda temizleyip sterilize ederek ahlaka uygun hale getirme çabalarının hedefi olarak buluruz. Herhangi bir biçimde siyasal planlama ve gelişim programlarında adımızın geçmesi durumunda, bizleri kurtarma, topluma kazandırma, iyileştirme, disiplin altına alma, denetleme veya gözetim altında tutmayı amaçlayan tutarsız uygulamalar ve projelerin ağına takılırız.⁶⁷

Seks işçileri örgütlerinin ilki, 1973’te San Fransisco’da Glide Memorial Kilisesi ile Playboy Vakfı’nın desteğiyle Margo St. James tarafından kurulan COYOTE’dır. [Call Off Your Old Tired Ethics-yaşlı yorgun ahlak anlayışından vazgeç]⁶⁸ 1970’lerin ortasında, Fransa’da, Lyons’da birkaç fahişenin öldürülmesi ve polisin olaya pek ilgi göstermemesi üzerine, görünüşte COYOTE ile herhangi bir ilişkisi olmayan bir başka grup ortaya

çıktı. Bu ve ardından kurulan İngiliz Fahişeler Birliği, Uluslararası Fahişe Hakları Komitesi'ni oluşturdular. COYOTE, 1976'da Washington'da I. Dünya Fahişeler Buluşması'nı düzenledi ve ardından Hollanda'daki Red Thread ve benzeri başka gruplar ortaya çıktı. 1986'da Brüksel'de toplanan II. Dünya Fahişeler Kongresi'ndeki delegeler, "fuhuşun yasal bir iş, fahişelerin yasal haklara sahip yurttaşlar olarak yeniden tanımlanması"⁶⁹ talebini dile getirdiler.

Fuhuşun bir iş olarak görülmeye başlanması yönündeki bu değişim, "gelişmekte olan" ülkelerin bazılarında "seks işçiliği" örgütlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. İlk Ekvador'da ortaya çıkan bu grupları, bir dizi Latin Amerika ülkesindeki benzerleri⁷⁰ ve Filipinlerin Davao şehrindeki Talikala örneğindeki gibi, Güney Asya'daki birkaç grup takip etmiştir. Talikala'yı kuran kadınlar seks işçilerinin birtakım hakları elde etmesi amacıyla yola çıktılar ve başlangıçta projenin maddi desteği Maryknoll Papazları tarafından sağlandığı halde, ironik bir biçimde, "fuhuşu yaydıkları" gerekçesiyle muhafazakâr Katoliklerin saldırısına hedef oldular. 1995 yılında, Kalküta'nın Sonagaçi bölgesindeki seks işçileri, Batı Bengalli kadın, erkek ve transseksüel 40.000 seks işçisinin kayıtlı olduğu iddia edilen⁷¹ ve Usha Kooperatifi'yle birlikte kendi bünyesinde zührevi hastalık klinikleri, bir borç kooperatifi, okuma yazma kursları ve kreş işleten bir örgüt olan Durbar Mahila Samanwaya Komitesi'ni kurdular. Bir habere göre, 1997'de Hindistan'daki ilk ulusal fahişeler konferansında katılımcıların sayısı 3000'di.⁷² Bu tür örgütlenmeler kısmen Batılı fikirlerden esinlenmiş bile olsa, bu onların öneminden bir şey eksiltir mi? Hindistan bağımsızlık hareketinin de, ulus ve demokrasi gibi Batılı kavramlardan etkilenmiş olduğunu, kendisinin de aynı şekilde Amerikan ve Güney Afrika yurttaşlık hakları hareketlerinin en önemli esin kaynağı haline geldiğini unutmamak gerekir. Aynı şekilde, Durbar Mahila Samanwaya Komitesi de, seks işçilerinin örgütlenmesini, herhangi bir Batılı ülkeden daha yüksek düzeye getirmiştir.

1990'lar boyunca, çoğunlukla uluslararası HIV/AIDS konferansları çerçevesinde bir araya gelen Seks İşçiliği Projeleri Uluslararası Şebeke-si (NSWP-International Network of Sex-Work Projects), zengin ve yoksul

Ülkelerin seks işçisi grupları arasında bağlantılar kurulması için çabalamıştır. 90'ların sonuna gelindiğinde, bu şebeke, kırk ülkeden grupların birbiriyle bağlantı kurmasını sağlamış, ancak kaynak bulma konusunda yaşanan büyük zorluklar ve kendini bu işe adanmış bir avuç gönüllünün çalışmalarına bağımlı kalınması, hareket alanını kısıtlamıştır.⁷³ Seks işçileri için, kabul görmek halen süren zorlu bir mücadelenin konusudur ve bu grupların varlığını tanımaya yanaşan yönetimlerin sayısı çok azdır. Avust-ralya ve Yeni Zelanda'da ulusal örgütler zaman zaman ulusal AIDS danışma organlarında yer alabilmiş olsalar da, bu nadiren rastlanan bir durum olduğu gibi, daha köklü kuruluşlar olan AIDS cemaat örgütleri de her zaman destekleyici bir tutum sergilememektedir. Günter Frankenberg'in Almanya'yla ilgili söyledikleri, başka ülkeler için de geçerli sayılabilir: "Geylerin baskın olduğu AIDS-Hilfen, eroin bağımlıları, fahişeler ve mah-kmların kendi kendilerini savunmalarını sağlamak yerine onlar adına konuşarak, fiilen onlar üzerinde egemenlik kurmuştur."⁷⁴ Bu bakımdan, 1998'de, Suharto'nun devrilmesinin ardından yapılan Endonezya Uluslararası Kadın Kongresi'nde hem seks işçileri, hem de lezbiyenlerin temsilcilerinin tanınması,⁷⁵ 1998'de Hindistan'daki Tüm Ulusal Kadın rgtleri Konferansı'nda lezbiyenliğin resmi ajandaya dahil edilmesi gibi son derece önemli bir gelişmedir.

Para için cinsel ilişkiye giren insanların çoğu, bunu kendi kimliklerinin tanımlayıcı bir yönü olarak algılamamaktadır ve şiddetle reddettikleri bir kimliğin çevresinde örgütlenme girişimleri pekâlâ onlara itici gelebilir. Hemen tüm para ekonomilerinde, tesadüfi cinsel birlikteliklerin pek çoğunda paranın rol oynadığı ve bu tür ilişkilerin büyük çoğunluğunda insanların kendilerini profesyonel seks işçileri olarak tanımlamayıp bunu hayatta kalmak için geliştirilen stratejilerden biri olarak gördükleri bir gerçektir.⁷⁶ Okul masraflarının ödenmesine yardım etmesi için kendilerine "cici babalar"* (bir başka adıyla "yedek lastik") bulan Afrikalı ge kızlar ve cinsel yakınlık karşılığında evlerde ağırlanmayı ve hediyeleri ka-

* İng. "sugar daddy": Arkadaşlık ve yakın ilişki karşılığında ge bir kadın için para harcayan, varlıklı, orta yaşlı erkek -.n.

bul eden Amerikan plaj jigoloları buna örnektir. Seks işçilerinin % 36'sının hastalıklı/sağlıklı/prezervatif kullanan vb olduğunu iddia eden araştırmalara eleştirel yaklaşmamız gerekir. Bunlar, tehlikeli bir biçimde, sabit bir nüfusun olduğunu varsaymaktadır. Fahişeliği sabit bir durum veya kimlik olarak değil, daha çok genelevler, eskort ajansları vb yoluyla yapılan örgütlü fahişelikten tesadüfi buluşmalar sonucu önceden planlanmamış ilişkilere uzanan aralıksız, değişken bir durumlar yelpazesi olarak düşünmek daha faydalı olacaktır.

Ancak tüm bunlar, istihdam koşulları ve kötü muameleden korunmak için oluşturulan örgütlerin başarılı olamayacağı anlamına gelmez. Chris Jones, uyuşturucu kullananlarla ilgili olarak "pragmatik cemaat, muhtemel durumları önceden görerek karşı tepkiler geliştiren çeşitli güçlerin etkisindeki aktif bir cemaat"⁷⁷ fikrini ortaya atmıştır. Seks işçilerini, seks işçiliği tanımını öne çıkarmadan da içine alabilen örgütler hakkında daha çok bilgilenmek gerekiyor. Buna örnek olarak, bir açıklamaya göre, Accra'da ticari seks alanında çalışan çok sayıda kadını içine alan Ghana Dullar Birliği gösterilebilir.⁷⁸ 1998 yılı başlarında Port Moresby'de (Papua Yeni Gine), fuhuş sektörüne girip çıkan, *raun-raun* kızları olarak tanınan kadınlar için, Henao Kardeşler adlı bir grup oluşturulmuştur. Bu grup, HIV'den korunma eğitimi için hükümet destekli bir program dahilinde oluşturulan bir grup eğitimi programından doğmuş, ancak gelişimi, yaşamda kalma, şiddet ve polisin kötü muamelesi gibi halen devam eden sorunlarla yüz yüze olan kadınların inisiyatifleriyle gerçekleşmiştir.

Hem gey/lezbiyen, hem de seks işçisi kimliklerinin gösterdiği gibi, sosyoekonomik değişim, kendimizi ve dünyadaki yerimizi algılayışımızda yeni bakış açılarının ortaya çıkmasına neden oluyor. Hem ekonomik, hem de toplumsal bir birim olarak geniş ailenin ortadan kalkması, Batı dünyasında endüstrileşmenin en önemli sonuçlarından biridir. Ardından gelen zenginleşme ve tüketimin üretimden daha önemli hale gelmesi, ailenin giderek küçülmesi, çekirdek ailenin bile yerini birlikte yaşayan çiftler, tek ebeveynli aileler ve yaşamlarının büyük bölümünü yalnız ya da başka ailelerle geçirenlere bırakmasına yol açmıştır. Bu durum, boşanmış, bekâr, evlenmeden birlikte yaşayan veya çocuğunu tek başına bü-

yüten insanların kendi yaşamlarını anlamlandırma çabaları sonucu yeni bir dizi kimliğin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Gerek belli “demografik” hedef grupların belirlenmesi yönündeki ticari baskılar, gerekse psikolojik anlamda kimliğin tanımlanması yönündeki kişisel ihtiyaç, boşanmışlar, bekâr babalar, çoklu ilişki yaşayan insanlar (“poliandri” sözcüğü bunlar için yeniden kullanıma sokulmuştur) vb için yeni dayanışma ve sosyalleşme gruplarının ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

“Lezbiyen” veya “travesti” gibi cinselliğe dayalı kimliklerden farklı olarak, bunlar ilişkilerin statüsüne dayalı kimlikler olup, cinsel tanımların sınırları ötesine rahatlıkla geçebilirler. Harvey Fierstein’in *Torch Song Trilogy* adlı oyununda, Arnold’un, annesine, onun için kocasını kaybetmek ne ise, kendisi için de âşığını kaybetmenin aynı şey olduğunu kabul ettirmeye çalıştığı öfkeli bir tartışma sahnesi vardır. İlişkiye dayalı kimliklerin bu şekilde önem kazanmasının zengin ülkelerin dışında da yaygınlaşmakta olduğuna dair birtakım işaretler mevcuttur; 1995’te Pekin’de “Boşanmış Kadınlar Çayevi” nin kurulması girişimiyle ilgili bir haberin gösterdiği gibi. Bu birlik, Çin hükümetinin sivil toplum örgütlerinin kurulması üzerine koyduğu kısıtlamalar nedeniyle dağılmıştır.⁷⁹

Tüm bu gelişmelerin ardında yatan, bireysel kimlik ve bireysel tatmin fikirlerinin gitgide önem kazanması ve bu kavramların cinsellikle bağlantılandırılmasıdır. Freud sonrası cinsellikle ilgili Batı düşüncesinin baskın temalarından biri, cinselliğin benlik duygumuzun neden bu denli önemli bir parçası, dolayısıyla da hem psikolojik, hem de siyasal kimliğimizin temeli olduğunun açıklanmasıdır. Cinsellikle ilgili bu varsayımlar evrensellikten uzaktır. Heather Montgomery, Tayland’daki seks endüstrisinde kullanılan çocuklarla ilgili olarak şu uyarıda bulunuyor: “Cinsellik asla kişisel bir hedefe ulaşmayla veya bireysel hazla özdeşleştirilmemişti... Fahişelik onların kimliklerini oluşturmalarının önemsiz bir yoluydu.”⁸⁰ Benzer biçimde, Lenore Manderson yine Tayland’la ilgili olarak şöyle yazıyor: “Kadınlar için ticari seks, bugün pek çok kadının, anneler ve kızlar olarak üstlerine düşen görevleri yerine getirmelerini sağlayan bir mekanizma. Beden ve işyerindeki cinsel dışavurumu, onlar için, benliğin bir aynası olmaktan ziyade, üretim araçlarıdır.”⁸¹

Yukarıdaki son cümle son derece önemlidir; zira, Batılıların geçtiğimiz yüzyıl boyunca cinselliği yorumlamak için en sık kullandıkları metni özetlemektedir. Onlar, genetik ve biyolojik açıklamalar bulmak ya da Wilhelm Reich ve Herbert Marcuse gibi düşünürlerden yola çıkan radikal Freud ekolündeki gibi, siyasal yaklaşım ve davranışları açıklamak için bastırma ve yüceltme kavramlarını geliştirmek istediklerinde bu metni temel almışlardır.⁸² Frantz Fanon da bazı bakımlardan bu geleneğe aittir ve sömürgeleştirilmiş bir Cezayirli konumunda yazmış olması, onu, özellikle de güçlü homofobisini görmezden gelen postkolonyal kuramcılar için, çekici kılmaktadır.⁸³ Cinselliğin kapitalizmle ilişkilendirilmesinin daha da yaygınlık kazandığı ve kendimizi gitgide yurttan ziyade tüketici olarak düşündüğümüz şu dönemde, cinselliği siyasal olgularla açıklama yönündeki bu çabalar daha fazla gözden düşmüş durumdadır. Nitekim, açıkça modern yaşamın içeriğine yönelik bir tatminsizlikle ilişkilendirdikleri kürtaja, doğum kontrolüne ve eşcinselliğe saldırılarıyla, cinsel politikalarla ilgili gündemi belirleyenler sağcılar gibi görünmektedir. Oysa bunlar, din düşünürlerinin oluşturduğu küçük bir grup dışında, nefretle baktıkları biyolojik/toplumsal cinsiyet düzenindeki değişimlerin çağdaş kapitalizmle olan bağlantısını görmeyi reddetmektedirler.

CİNSELLİKTE YENİ TİCARİLEŞME: ZORLA FUHUŞTAN SİBERSEKSE

Önceki bölümde, fahişeliğe “seks işçiliği” kavramıyla yeni bir anlam kazandırılması ve bu değişim temelinde bir siyasi hareket oluşturma girişimlerini ele aldık. Bu bölümde, cinselliğin ticarileştirilmesi sürecinde etkili olan unsurları doğrudan ele alarak, daha geniş kapsamlı sosyopolitik düzenin bu sürece ne şekilde yansıdığı üzerinde duracağız. Fuhuş, küresel ekonomiyle gitgide daha sıkı bir ilişki içine giren seks endüstrisinin en çarpıcı unsuru olarak dikkat çekmektedir. Bunun bir nedeni, jumbo jetlerin geliştirilmesinden beri turizm sektörünün devasa ölçülere ulaşması olsa da, genç kadınları seks işçiliğine yönelten etken çoğunlukla göçtür ve kadınlar genellikle fiilen kölelik sayılabilecek koşullar altında çalışmaktadırlar. Bu durum artık öyle sıradanlaşmıştır ki, çok satan Alman korku romanı *One Man, One Murder*’ın da ana temasını oluşturmaktadır.²

SEKS TURİZMİ

Ulusal burjuvazi, dekadansa doğru giden rotada egzotizm, macera ve kumarhanelere can atan turistler olarak oraya gelen Batı Avrupa burjuvazilerinin büyük yardımını görecektir... Havana ve Meksika’nın kumarhaneleri, Rio plajları, Brezilyalı ve Meksikalı küçük kızlar, on üç-on dörtlük melezler, Acapulco ve Copacabana limanları: Tüm bunlar, ülkesini resmen Avrupa’nın genelevi haline getiren ulusal orta sınıfın yoksunluklarının yarattığı rezilliklerdir.

FRANTZ FANON, DÜNYANIN LANETLİLERİ, 1961

Fanon’ın bu sözleri dile getirişinden bugüne dek, turizm, küresel cinsel eşitsizliğin en önemli ve en gözle görülür arenası haline geldi. Jeremy Seabrook’un söylediği gibi: “Seks turizmi endüstrisinin hem işçileri, hem de başka ülkelerden gelen müşterilerinin (yerel cemaatlerin) parça-

lanması, köklülük ve aidiyetin çözülmesi, eski iş ve geleneksel geçim sağlama modellerinin işlerliğini kaybetmesi ve kendilerini, çok kavrayamadıkları ve gitgide denetimini de kayb ettikleri devasa boyuttaki değişimlerin içinde bulan bunca insanın manevi parçalanışının bir ürünü oldukları bir zamanda, bu endüstrinin tüm dünyanın tek bir ekonomiye entegre olması anlamındaki küreselleşmenin semptomlarından biri olması, vahşi bir ironiye yol açmaktadır.”³ Kuşkusuz, turizm hem ekonomik, hem de kültürel alandaki küreselleşmede önemli bir etkindir ve bazı ölçütlere göre, dünyanın en büyük istihdam alanı haline gelmiştir. Dünyanın pek çok yerinde turizm, ticari seksle yakından ilişkili bir konuma gelmiştir; bu durumu ifade etmek için Brezilyalılar “prostiturismo” terimini kullanmaktadır.⁴

Medya, uluslararası fuhuşun yeni merkezlerine yapılan referanslarla doludur; Tokyo, Dubai ve İstanbul gibi şehirler sık sık, hem çalışanlar, hem de müşteriler bakımından yeni enternasyonalleşmenin merkezleri olarak anılmaktadır. İnternet sitesi Club Paradise, bir zamanların düşman toprakları St. Petersburg, Kiev ve Minsk’e “aşk gezileri” olanağı, Planet Love [Aşk Gezegeni] ise *Cuban Affairs* [Küba Flörtleri] ve *From Russia With Wife* [Rus Gelin] gibi sitelere linkler sunmaktadır.⁵ Çoğu zaman gerçekte olduğundan daha istisnaiymiş gibi tasvir edilen Bangkok örneğini daha önce ele almıştım. Bangkok, Pataya ve Phuket gibi yerlerde seks turizminde bir patlama yaşandığı kesin bir gerçek de olsa, Tayland’daki fuhuşun asıl dayanağı yerli müşterilerdir. Yaygın uluslararası fuhuşun hem davranışlar, hem de duygularda değişimlere yol açması hiç de şaşırtıcı değildir. Bir yazar, seks turizminin bazı ülkelerde öpüşme ve oral seksin daha yaygın hale gelmesine yol açabileceğini söylerken,⁶ Çin’de (heteroseksüel) anal seks olan talebin, Batılı pornografik yayınların erişilebilir hale gelmesinden kaynaklandığı iddia edilmiştir. Dünyanın pek çok yerinde, AIDS tehdidinin çocuk yaştaki fahişelere olan talebi artırdığı öne sürülmektedir.

Fuhuş yeni bir olgu olmadığı gibi, ticari sekste gerçek bir artış mı olduğu, yoksa bu olgunun varlığını açıkça kabullenme tavrının mı yaygınlaştığı konusunda kesin bir şey söylemek de zordur. Aslında, dünyanın zengin ülkelerinin çoğunda, ticari seks olasılıkla bundan yüz yıl önce olduğundan çok daha gerilere düşmüş durumdadır; ancak aynı alanda dünya-

nın diğ er kesimindeki büyüme, zengin ülkelerdeki gerilemeyi dengelemekle kalmayıp açmıştır. Uluslararası fuhuş, seyahat, g   ve liberal ekonomik “gelişme”nin dünyanın her yerine yayılmasından kaynaklanan hızlı bir artış göstermektedir. Kalabalıkların hızla bir yerden bir yere taşınması konusunda Boeing 747’lerin yarattığı değişimi asla küçümsememek gerekir; eskiden Akdeniz’i eri ilmez bir lüks olarak gören Avrupalı turistler artık tatillerini Sey el ve Phuket’de geçirirken, Nijerya ve Brezilyalı kadın ve erkekler, Roma ve Düsseldorf sokaklarında kendilerini satmakta, eğlence sektöründe hizmet i ya da bebek bakıcısı olarak i  bulan pek çok göçmen, cinsel hizmet beklentilerini de beraberinde götürmektedir. Son on yıldır Avrupa’ya yaptığım ziyaretler sırasında, dünyanın çeşitli ülkelerinden gelen genç erkeklerin saunaları yasadışı fuhuşun kararg hı olarak kullanmasıyla, gey saunalarında ticari seksin çarpıcı biçimde arttığı ve bu süreç içinde bu tür saunaların rasgele ama ticari olmayan seks alanları olarak daha önce izledikleri temel çizginin deği mi  olduğu dikkatimi çekti.

Turizmin, en ayrıcalıklılar ve en yoksulları kapsayan küresel insan akışıyla  lkelerarası ve ülke sınırları içinde gerçekleşen çok büyük çaplı yer değiştirmelerin yalnızca bir bölümünü oluşturduğunu unutmamak gerekir. “Misafir” işçiler, sığınmacılar, göçmenler, balıkçılar vb’yi kapsayan bu hareketlilik, kültürel ve sosyoekonomik yapılarda önemli değişimlere neden olabilir. Neoliberal politikalar ekonomik “büyümeyi” aşırı hızlandırmak ve geleneksel dayanakları yıkmakla, aynı zamanda daha fazla insanı –Körfez’deki Filipinli ve Banglade li işçiler örneğindeki gibi– uygulamada zorunlu hizmet ve fuhuş denebilecek faaliyetlere zorlamaktadır.⁷ Böylelikle, Endonezya’da 1997-98’de yaşanan ekonomik  ok  , Cakarta’da ticari seksin artışına ilişkin raporlarda yansımasını bulmuş, burada, fahi eler için yalıtılmış çalışma alanları oluşturularak durumun denetlenmesi yönünde resmi bir girişimde bulunulmuştur.⁸ Bu  alı ma kampları yalnızca bir yatak ve dolabın sığabileceği k  k odalardan oluşmaktadır; kadınlar burayı hem uyumak hem de müşteri kabul etmekte kullanmaktadırlar. Yine de, onlar için bu durum, (Cakarta’daki *waria* fahi elerin yaptığı gibi) yol kenarlarında veya Surabaya’daki Flaman mezarlığında i  tutmaktan daha tercih edilebilir ve daha güvenlidir.⁹

Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'da komünizmin çöküşü, dünyanın bu kesiminde, seks işçiliğinde (uyuşturucu kullanımında olduğu gibi) büyük bir patlama yaşanmasına neden oldu: 1998 yılı ortalarında verilen rakamlara göre, önceki 3 yıl içinde fuhuş amacıyla eski Sovyet ülkelerinden Batı Avrupa'ya getirilen kadınların sayısı 500.000'i bulmuştu. Aynı haberde, Rusya, Ukrayna ve Beyaz Rusya'da frengi vakalarında büyük artış olduğu, aynı şekilde uyuşturucu kullanımının da arttığı bildiriliyordu.¹⁰ Ancak bu rakamlar bile, olayın ciddiyetini yansıtmaktan uzak olabilir: Ukrayna hükümetine göre, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra yalnızca Ukrayna'dan fuhuşun çeşitli biçimlerini icra etmek üzere Batı'ya giden kadınların sayısı 400.000'i bulmaktadır.¹¹ Rusya sınırları içinde bile açık fuhuşun büyük artış gösterdiği görülmektedir ve Lynne Atwood'un yorumuyla "kendini gizlemeyen bu 'bağımsız işkadınlarına' neredeyse saygı gösterildiği" söylenebilir.¹² Son birkaç yıldır Küba'da, biraz da turistlerin taleplerine karşılık olarak, fuhuşun yeniden ortaya çıktığı öne sürülmektedir.¹³ Aynı şekilde, Çin'in göç üzerindeki kısıtlamaları azaltması, *dalumei* diye adlandırılan genç Çinli kadınların, daha iyi bir yaşam özlemiyle akın akın Tayvan'a gitmesine yol açmıştır: "Gazetelerde sansasyonel seks sömürüsü haberleriyle tanınan *dalumei*, genellikle 'kendi iradesiyle ya da başka nedenlerle' fahişe olarak hizmet veren ve gerektiğinde kendini ülkenin yerlisi olarak başarıyla gizleyip şarkıcı, garson, bar hostesi veya estetsiyenlik gibi işlerle para kazanabilen kadındır."¹⁴

Cinselliğin gitgide artan oranda ticarileşmesi, ülke ekonomisinin dışa açılmasının çoğu zaman hesaplanmayan bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Serbest piyasa ekonomisini eleştirenler, bu ticarileşmenin artan metalaştırma sürecinin doğal bir sonucu olduğunu düşünürler: Bu görüş, karşılıklı insani etkileşimi tamamen bir metaya indirgediği için fuhuşa karşı çıkan feminist eleştiriyi kesişmektedir. Taylandlı yazar Anita Pleumarom, "savunulabilir bir fuhuş" gereğine dikkat çektiği alaycı makalesinde: "Dizginsiz bir kapitalizm ve tüketimcilik kaçınılmaz gerçekliğin bir parçası haline geldiğine göre... yaşamın tüm unsurlarının ticarileştirilmesi ve metalaştırılmasını dert etmemeliyiz" diye yazmıştır.¹⁵ Özellikle Ame-

rikalılarının ticari sekse şizofren bir yaklaşımları söz konusudur; dünyanın piyasa kurallarına en uyumlu ülkesinin, aynı zamanda seks hizmetlerini piyasaya dahil etme konusunda en eleştirel tavrı benimseyenlerden biri olması ironiktir. Kuşkusuz, *The Best Little Whorehouse in Texas* [Teksas'taki En İyi Küçük Genelev] müzikal ve filminden hatırlayacağınız gibi, ülkenin bazı bölgelerinde genelevlerin kabullenilmesi şeklinde bazı ilginç istisnalar da yok değildir.

Şu anki konumuz “seks turizmi” de olsa, bir an için, ordunun, genellikle zorunlu olmak kaydıyla, fuhuşun çeşitli biçimleriyle uzun zamandır ilişki içinde olduğu ve fahişe tedarikinin, askeri komutanlar için, hem birliklerinin moralini yüksek tutmanın, hem de askerler arasında olası eşcinsel ilişkiyi kısıtlamanın bir yolu olarak önemli bir görev teşkil ettiğini hatırlatmak yerinde olacaktır. Cynthia Enloe'nun dediği gibi: “ABD askeri yönetimi, cinsel eğlence ve boş zaman vaadi olmaksızın, genç erkekleri uzun ve genellikle sıkıcı denizaşırı yolculuklar ve kara harekâtlarına yollamayı başarabilir miydi? Asyalı ve Latin Amerikalı kadınların uysal cinselliği söylencesi olmadan, pek çok Amerikalı erkeğin, kendine, bir asker gibi davranmaya yetecek kadar erkeksi bir kimlik yakıştırması mümkün olabilir miydi?”¹⁶ “Dinlenme ve hoş vakit geçirme” fırsatının sağlanması, kitabın başında ele aldığımız Bangkok imajının oluşturulmasında en önemli unsurlardan biri olmuştur.

Günümüz dünyasına özgü durumlardan biri de, çoğunlukla barış gücü olarak yabancı birliklerin kullanımının artmasıyla birlikte, eskiden yerel çatışmalar olarak kalacak savaşların küreselleşmesidir. 1990'lar boyunca Kamboçya'da seks ticaretinin hızla artmasının nedenlerinden biri de, UNTAC* askerlerinin bu ülkedeki varlığıdır. Başbakan Hun Sen, AIDS'in, BM barış harekâtının bu ülkeye bıraktığı bir miras olduğunu söylemiştir.¹⁷ Afganistan'da, Taliban yönetimi altında bile gizli fuhuşun varlığına dair haberler alınmaktadır. Burada, Rabiha Alameddin'in iç savaş sırasındaki Lübnan'la ilgili yorumları akla geliyor: “Yoksul Şii kızlar iki şekilde para kazanabilirler; ya fahişelik yaparak ya da çarşafa girerek... Çar-

* Birleşmiş Milletler Kamboçya Geçici Yönetimi –ç.n.

şafa girmesi, kadının, elleri ve yüzü dışında bedeninin her yerini örtmesi-
dir.”¹⁸ (Alameddin, İran’ın, Lübnanlı kadınlara geleneksel başörtüsü giy-
meleri karşılığında para ödediğini öne sürer.)

Fuhuş hemen her zaman kadınlara özgü olarak tasvir edilmekle
beraber, erkek fuhşunun gelişim sürecindeki etkenler farklı da olsa, çok
sayıda genç erkeği de kapsayan bir sektördür. Patrick Larvie’nin Brezil-
ya’ya ilişkin olarak söylediği gibi: “Pek çok erkek için fuhuş, kadın ve tra-
vesti seks işçileri arasında yaygın olarak yaşandığı gibi bir tür para için
seks ilişkisinden ziyade, gerçekte cinsiyet sınırının ötesine geçmenin tö-
renselleştirilmiş bir yöntemi olabilir.”¹⁹ Çok sayıda genç erkeğin, bir yan-
dan kendilerinin “o biçim” olmadıkları aldatmacasını sürdürerek, eşcin-
sel seksin zevkini çıkarmak için fuhuş yaptıkları yeni bir görüş değildir.
Fahişe olarak tanınmak kadınlar için lekeleyici bir durum olduğu halde,
genç erkeklerin, eşcinsel oldukları sanılmasın diye, ısrarla kendilerinin
gerçekte fahişe olduklarını göstermeye çalışmaları da sık rastlanır bir
durumdur.²⁰

Erkek ve kadın fahişe imgeleri kültürel boyutta da farklılıklar gös-
terir. Kadın fahişe ya bir kurban ya da çekici ama ahlaksız (dolayısıyla, son
noktada, *Traviata*’daki gibi trajik) bir figür olarak görülürken, erkek fahi-
şe, Genet romanları veya erkek fahişeler tarafından öldürülen (Sal Minco,
Pasolini, Varsace) ünlü erkeklerin gerçek hikâyelerinde görüldüğü gibi,
çoğunlukla vahşi ve şiddete eğilimli olarak gösterilir. Islah edilmiş fahişe,
Pretty Woman filminde veya TV dizisi *Melrose Place*’teki Megan karakterin-
de olduğu gibi, bir medya stereotipi haline gelmiştir. Buna karşılık, daha
yoksul ülkelerde, ardında yatan eşitsizlikler tanındığında bile, erkek fuh-
şunun belli ölçüde karşılıklı “eğlence” sağlayan bir olgu olarak çizilmesi
yönünde bir eğilimden söz edilebilir.²¹

Erkek fahişeliği, olasılıkla, bilindiğinden çok daha yaygın bir olgu-
dur. AIDS salgınının ilk evrelerinde devletin resmi görevlilerince erkek
seks işçilerinin sayıları hesaplandığında, Çin’de ve Zambiya’da erkek fahi-
şe olmadığı sonucuna varılmıştır. Araştırmaya katılan devletlerden yalnız-
ca Fransa, Kolombiya ve Çek Cumhuriyeti’nde, erkeklerin “ticari işçilerin”
% 10 ya da daha fazlasını oluşturabileceği açıkça kabul edilmiştir.²² Ger-

çekte bu oran hem zengin hem de yoksul ülkelerde kat kat fazla olabilir. Bali, Sri Lanka, Dominik Cumhuriyeti ve Gambiya gibi, cinsel ilişki karşılığında doğrudan para ödeme yerine pahalı hediyelerin verildiği bazı turistik yerlerde kadınlara hizmet veren erkek fahişelerin varlığı, hiç de az rastlanmadığı halde, daha az kabul edilmektedir. Bazı durumlarda, rasgele cinsel birliktelikler kalıcı ilişkilere dönüşmekte, yeni erkek arkadaşın partnerinin ülkesine göç etmesiyle sonuçlanabilmektedir. Bu tür ilişkilerin genellikle felaketle sonlanacağı varsayılrsa da, para için girilen ilişkiler her zaman kötü sonla bitmemektedir

Bugün seks işçiliğine ilişkin araştırmalar genel literatürde önemli bir yer tutmakla birlikte, konuyu küresel ekonomi politüğün daha geniş çaplı kuramlarıyla bütünleştiren örnekler çok azdır. Nitekim, ekonomik önemine karşın, fuhuşun, ahlaki bir fenomenden ziyade bir iş kolu olarak analizi büyük eksiklikler içermekte, buna rağmen, Batı Avrupa ve Avustralasya gibi ticari seksin belli biçimlerinin suç olmaktan çıkarıldığı bölgelerde bu sektörde dönen para miktarı yaklaşımların değişmesine neden olmaktadır. Öyle ki, 1998 sonlarında Melbourne'un *Age* gazetesinin iş yaşamı ekinin baş sayfasında yer alan makalede, seks endüstrisindeki büyümenin "daha kabullenilir ve saygın" bir duruma geldiğinden söz edilmiş, bunun oteller, taksiler ve prezervatif üreticilerine sağladığı kârlar vurgulanmıştır.²³ Makaleye göre, Avustralya'da seks endüstrisinde istihdam edilenlerin sayısı 23.000'dir ve 800 legal, 350 illegal genelev ile, eskort ajansları ve masaj salonlarından sağlanan gelir yaklaşık 1 milyar dolardır. Britanyalıların bu sektörde yaptıkları harcamanın, kişi başına düşen miktar bakımından aynı orana denk geldiği ve ülkedeki yasa dışı uyuşturuculara yapılan harcamanın ancak 1/8'i kadarı olduğu halde, Avustralya'dakinin kabaca üç katına çıktığı hesaplanmıştır.²⁴

Pek çok yoksul ülkede seks endüstrisi diğer sektörlerden daha önemli bir konumdadır. Dakka dışındaki Narayanganj liman şehrinde bulunan Bangladeş'in en büyük genelevinde, aileleriyle birlikte yaşayan 1600 işçinin çalıştığı bilinmektedir.²⁵ 1998 yılında, Uluslararası Çalışma Örgütü Endonezya, Malezya, Filipinler ve Tayland'dan oluşan dört Güney Asya ülkesindeki fuhuşla ilgili bir araştırmanın sonuçlarını yayınladı:

Geçimini doğrudan ya da dolaylı olarak fuhuştan sağlayan işçilerin sayısı birkaç milyonu bulmaktadır... Dört ülkede, seks sektörünün GSMH'nin % 2 ila 14'ünü oluşturduğu hesaplanmıştır ve bu sektörden elde edilen gelir, fahişelerden başka milyonlarca işçinin gelir ve geçim potansiyeli açısından hayati öneme sahiptir. Devlet otoriteleri de, fuhuşun gelişip yaygınlaştığı yerlerde, hem sektörden beslenen çok sayıda otel, bar, restoran ve oyun salonundan ruhsat ücreti ve vergi kesme gibi yasal, hem de rüşvet gibi yasadışı yollarla önemli miktarda gelir elde etmektedir.²⁶

Bu rapor, BM sisteminde, seks işçiliğinin, yok edilmesi gereken bir beladan ziyade, kurallara bağlanması gereken bir endüstri kolu olarak tanınması yönünde bir değişime işaret ettiğinden, çok önemlidir. (Yine de rapor, fuhuşun legal statüsüne taraftar olduğunu çağrıştıracak herhangi bir açıklamadan kaçınmıştır.) Beklendiği gibi, bu rapor başta Katolik Latin Amerika olmak üzere, bu tavır değişikliğine düşmanca tepkiler veren bazı yönetimlerin örgütle hararetli tartışmalara girmelerine neden olmuştur.

Hızlı ekonomik değişimler, hem zengin hem de yoksul ülkelerde seks ticaretinin artmasına neden olmaktadır. Bu konuda çok sayıdaki örnekten birine, Nepal'e bakalım: "Aktivistler ve sivil toplumcular, Nepal'de seks işçilerine yönelik ani talep patlamasıyla paralel olarak başkentte ve diğer kentsel bölgelerde genelevlerin sayısının hızla artmasından büyük endişe duymaktadır. STÖ aktivistlerinden Rana'ya göre: 'Seks, Nepal'in turizm gelirlerinin ne yazık ki çok önemli bir bölümünü oluşturmaya başladı.' Seks ticaretinin bir diğer cephesinde de, Nepal'de dev bir sektör olan kadın kaçakçılığı yer alıyor... Geçenlerde UNICEF tarafından yapılan araştırmada, 300.000'den fazla Nepalli kadının Hindistan'daki genelevlere satıldığı bildiriliyor."²⁷ Daha küçük çapta da olsa benzer bir genç kadın ticareti, Mozambik'ten Cape Town ve Johannesburg genelevlerine yapılmaktadır. Johannesburg'daki ana ticari merkezin çöküşü, şehrin iç bölgesindeki bir dönemin gözde bohem mahallesi Hillbrow'da seks işçiliğinin uyuşturucuyla birlikte başlıca endüstri kolu haline gelmesine neden olmuştur.²⁸

Seks işçiliği, zengin ülkelerde bile endüstrileşmenin azalması, göç, aile parçalanması, refahın yitirilmesi ve bunun gibi nedenlerle marjinal konuma düşenler için hayatta kalmanın en uygun yolu olarak sık sık tercih edilmektedir. Buna karşılık, bu ülkelerde genellikle büyük şehirlerin pahalı ve gözde semtlerindeki özel dairelerinde “masör” veya “eskort” adı altında çalışan orta sınıf seks işçilerinin sayısı, zaman zaman dile getirildiğinden daha fazladır. (Filmlerde birtakım üst sınıf telekızlara yer verilmektedir ve modacı Versace’nin Andrew Cunanan tarafından öldürülmesi, medyada çok sayıda “gey jigolo” hikâyesinin yer almasına yol açmıştır.)²⁹ Aslında bugün çok sayıda Batı şehrinde işletilen yasal ve lüks genelevlerle, zengin ve yoksul pek çok şehirdeki sokak fuhuşunun gerçekleri arasındaki uçurum, seks işçiliğinde sınıf ayrımını gözle görülür hale getirmektedir. Küreselleşme nedeniyle, bu sınıf ayrımı ırk ayrımıyla da kesişir. Dolayısıyla, bu endüstrinin en marjinal kesimleri arasında yoksul ülkelere gelen göçmen işçilerin oranı son derece fazladır. Seks işçiliği kuruluşlarına karşı sık sık getirilen eleştirilerden biri de, fuhuş sektöründe çalışanlar için geçerli olan tercih unsurunu abartılı biçimde değerlendirmeleridir.

Fuhuş, cinsel düzene (ve daha genel anlamda da para ve seks ilişkisine) dair herhangi bir analizde ele alınması gereken en önemli unsurdur. Erkek orgazmı için yaygın olarak kullanılan “spend” [harcama] sözcüğünde de dile getirilen para ödeme ve para almanın taşıdığı erotik anlamların biraz değişmesi gerekiyor. Edmund White, “John’lar [müşteriler] para ödemek zorunda olmaktan kırıngınlık duyarlar. Birine para ödemek (ve onu denetim altında tutmak) başlangıçta onları heyecanlandırırsa bile, boşaldıktan sonra kendilerini aşağılanmış hissederler” diye yazıyor.³⁰ Bazı “John’lar”, seks işçilerinin ya seksten “gerçekten” zevk aldıklarını öne sürerek ya da onların daima müşterileri “kazıklamaya” hazır olduklarından şikâyet ederek (veya her iki görüşü birden savunarak) seks işçiliğinde sömürü ve zevkin karşılıklı olduğunu düşünmekten hoşlanırlar. Genellikle müşterinin düştüğü en büyük yanılgılardan biri, kendisinin özel olduğudur ve başarılı her seks işçisi de bu yanılgıyı yaratmaya çalışır. Evet, müşterilerle seks işçileri birbirlerine âşık olabilirler, ama söylencelerin gösterdiğinden daha az gerçekleşen bir durumdur bu.

Fuhuşun yarattığı ahlaki tartışmaları göz ardı etmek niyetinde değilim: Bazı feminist analizcilerin, seks işçisinin kendi inisiyatifini inkâr edecek şekilde para için yapılan seksin her türlüşünü aynı kefeye koyan bir tutum içine girdiği görülmekle beraber, fuhuşu “tercih edenlerin” oldukça zor koşullar altında bunu yapmış olmaları da mümkündür. Bunun yanı sıra, fuhuşu toplum dışına itilmiş ve kendinden nefret eden kesimlerin sığınağı olarak gösteren klişelerden de sakınmak gerekir: “Kendini satmak, kişinin (cinsel nitelikte) bir değeri, sık sık da büyük bir değeri olduğunu ima etmesidir... Ahlakın bakış açısından genç fahişe kendini cinsel olarak değerlendirilmiş, toplumsal olarak değersizleşmiş bulur.”³¹ Bu, seks endüstrisindeki gerçek istismar ve sömürünün inkâr edildiği anlamına gelmemelidir. Anlatılmak istenen, ahlaki kızgınlığın, insanların hayatta kalabilmek için bedenlerini satmak zorunda kaldıkları durumlarda yersiz, bunun gerçek bir tercih olduğu durumlarda ise gereksiz olduğudur. Refah toplumlarında rahat yaşamının akılcı bir yolu olarak bu işi tercih etmiş porno oyuncularını ve fahişelerin sayısı küçümsemeyecek düzeydedir. Buna karşın, dünyanın çoğu bölgesinde, bedenlerini satanlar bunu hayatta kalmak için ve genellikle korkunç koşullarda yapmaktadırlar. Shivananda Khan’ın yazdığı gibi: “İnsanların büyük çoğunluğu için seks işçiliği veya adı her ne ise, bir hayatta kalma stratejisidir... Seks işçiliği terimi ekonomik güç ve karşılıklı uzlaşma gücü anlamında bir tür eşitliği, müşteriyle hizmeti veren kişi arasında bir iş anlaşmasını ima eder. Ama Kalküta, Bombay ve Dakka’da veya yoksulluğun, açlığın, evsizliğin ve kimsesizliğin olağan hale geldiği ve 14 yaşın altındaki bu ‘işçilerin’ çok büyük bölümünün ailede geçimi sağlayan başlıca kişi olduğu herhangi bir üçüncü dünya ülkesi şehrinde bu doğru olabilir mi?”³²

Fuhuş dünyanın her yerinde çok farklı kanuni düzenlemelerle denetlenmektedir; bu kuralların tek ortak yönünün ikiye bölünmüşlüğü olduğu söylenebilir. Bu konuda, seks işçisini suçlarken müşteriye dokunmama yönündeki genel eğilimden isabetli bir sapma göstererek, seks hizmetlerinin “satın alınmasını” yasalarla suç haline getiren İsveç’in durumu bir istisna sayılabilir. Elbette ki pek çok yasa, kadın tüccarlığını ve aracılığı suç saymaktadır. Bu konuda en bilinen örnek, “bir kadının eyaletler arası ve-

ya dış ticaret yoluyla fuhuş amaçlı olarak bilinçli bir şekilde bir yerden bir yere taşınması, ayartılması veya gitmeye zorlanmasını" yasaklayan Amerikan Mann Kanunu (1910)'dur. İlk kez 1885'te Paris'te yapılan kaçak kadın ticaretinin önlenmesi konulu uluslararası konferanstan bugüne dek, cinsel amaçlarla kadın ticaretini kısıtlama yönünde uluslararası çapta girişimlerde bulunulmuş, hem Milletler Cemiyeti hem de Birleşmiş Milletler bu sorunu gündeme getirmiştir. Kaçakçılıkla ilgili tartışmalar (bir o kadar da kelimenin anlamı üzerine yapılan tartışmalar) bugün de devam etmektedir.³³ Tayland, fahişeliği yasadışı sayan kanunlara sahip olduğu halde, genellikle fuhuşa göz yummaktadır.³⁴ Öte yandan, yasal kısıtlamaların sınırlı olduğu pek çok ülkede seks işçileri sürekli olarak kötü muameleye maruz kalmaktadır. Örneğin, Türkiye'de devlet genelevlere çalışma izni verirken, buralarda çalışmak üzere kayıtlı bulunan kadınlara önemli kısıtlamalar getirir. Genelev sahipleri, diğer işverenler gibi çalıştırdıkları kişilere sosyal güvenlik primi ödemek zorunda değildir ve vesikalı seks işçilerinin çocuklarının orduda ve polis teşkilatında belli kademelere gelmeleri engellenmiştir.³⁵ Artık çok sayıda kadın yasal sistemin dışında çalışmakta, ancak bunlar sık sık polisin saldırısına hedef olmaktadır.

Fuhuşu yasaklamanın (alkol ve uyuşturucu konusunda olduğu gibi) işe yaramadığı genellemesi doğru olmalıdır. Bunun da ötesinde, yasaklama, işçilerin sağlık ve güvenliğine yönelik risklerin artmasına neden olmakta, örgütlü suçların ekmeğine yağ sürmektedir. Manila belediye başkanını bundan birkaç yıl önce şehrin genelevlerini kapatmakla, ancak fuhuşun komşu şehirlere (ya da daha da yeraltına) kaymasını sağlayabilmişti. Fuhuşun suç sayılması (ve seks işçilerinin temel yurttaşlık haklarının verilmesi) seks köleliği denebilecek bir dizi uygulamanın varlığını sürdürmesinde çok önemli bir etkidir. Fuhuş karşıtı kampanya yürüten feministlerden gelen bazı aşırı iddialara yanıt olarak, seks işçiliği örgütlerinin zorla hapsedme, tecavüz, dayak ve kazançlarının inkâr edilmesi gibi bu tür istismarlara karşı aktif mücadele yürüttüklerini burada belirtmek gerekir.

Şahsen, bu konuda şu sözleri dile getiren Hoigard ve Finstad'a sempati duyuyorum: "Fuhuşun içinde oldukları sürece, bunu kadınlar için mümkün olduğunca kolay hale getirmek üzere, elden gelen her şey

yapılmalıdır. Aynı zamanda, onlara fuhuştan daha iyi seçenekler sağlamak için çabalanmalıdır.”³⁶ Ancak, ikinci önerinin, hemen tüm toplumların sosyoekonomik yapılarında, benim köktenci politikalar yönündeki ütöpik beklentilerimi dahi aşan değişimler olmaksızın uygulanabileceğine dair derin şüpheler taşıyorum. Ryan Bishop ve Lillian Robinson, bu tartışmaya ilişkin genel değerlendirmelerin en iyilerinden birinde, seks işçiliğinin ayrılmaz bir parçası olan sömürünün, ancak küresel sosyoekonomik alanda çok geniş çaplı bir yeniden yapılanma ile ortadan kaldırılabilceğini söylerler.³⁷ Ne yazık ki, heteroseksüel ve eşcinsel fuhuş arasında, ne olduğunu belirtmeden, bazı önemli farklar olabileceğini söyleseler de (pek çok feminist kuramcı için olduğu gibi) onlar da gey erkek kuramından neredeyse habersizdirler.

Peki, fuhuşa bakışın toplumdan topluma değişmesine neden olan birbirinden farklı ahlaki gelenekler mevcut mudur? Elbette, genç kadınların rahipler denetiminde fuhuşa karşılık gelecek davranışlarda bulunduğu dinsel uygulamalardan, evlilik dışı ilişkiye giren her kadına fahişe damgası vurulan toplumlara uzanan çok farklı yaklaşımlar görülmektedir. Ancak, bir gelişme raporundan alıntıladığım şu türde iddialara sorgulayıcı yaklaşmak gerekir: “Pek çok Rajasthan kabilesinde, kadınlar arasında fuhuş geleneksel bir yaşam biçimi olarak kabul edilmekte, seks işçiliğinden elde edilen gelir bütün kabilenin geçimini sağlamaktadır.”³⁸ (Burada “gelirden” söz edilmesi, “geleneksel” sözcüğüne şüpheyile yaklaşabileceğimizi gösteriyor.) Seks işçiliği hem baskıcı hem de özgürleştirici olabilir. Ancak, bu işi yapanların çoğu için özgürleştirici niteliğin baskıcı niteliğin önüne geçtiğini savunmak zordur.

Küreselleşen cinsel düzeninin yarattığı çelişkiler, “posta siparişi gelinler” olgusunda görülebilir; bu öyle yaygın bir terim haline gelmiştir ki, Singapurlu bir yazar, bu olguyu işlediği oyununa aynı adı vermiştir.³⁹ Pek çok Avustralyalının gereksiz yere ırkçı bulduğu *Priscilla, Queen of the Desert* adlı oyunda böyle bir kadının portresine yer verilir. Ne yazık ki bu öyle sıra dışı bir olgu değildir; 1998 yılında, Avustralya’da, pek çoğu Avustralyalılarla evlenmek üzere buraya gelmiş olan 50.000 Filipinli kadın bulunuyordu. Böyle birçok evlilikte, daha yaşlı ve eğitimsiz Avustral-

yalırlarla, göç etmekten başka çaresi olmayan genç kadınlar eşleşirler ve araştırmalara göre bu evlilikler şiddetle, hatta aşırı durumlarda cinayetle sonuçlanabilmektedir.⁴⁰ Kuşkusuz, başarılı ve mutlu evliliklerle sonuçlanan çok sayıda örnek de mevcuttur, ancak bunların çok büyük bir kısmı, başlangıçtaki, sonu kötü bitecek beklentileri yaratan yapısal eşitsizliklerin ürünleridir. Manila'da bir gey barın kapısında tanıştığım (içeriye girmesi için alması gereken içkiye para veremeyecek kadar yoksul) genç bir adamın, bana kız kardeşinin bir Avustralyalı ile evlendiğini ve kendisinin de onu Filipinlerden kurtaracak zengin bir adam bularak ablasının izinden gitmek niyetinde olduğunu anlattığını anımsıyorum. Batılı gey gazetelelerinde, gelişmekte olan ülkelerden genç erkeklerin arkadaş aradıkları yüzlerce ilanda, bu gençle benzer durumdakileri görebilirsiniz. Bunlar içinde Ganalıların sayısı oldukça yüksektir. (Gana'dan neden bu kadar çok örnek olduğunu bilmiyorum, ama hem Avustralya hem de İsviçre gazetelerinde bu durum dikkatimi çekti.) 1990'ların sonlarında Rusya'nın ekonomik bir çöküş yaşadığı sırada, çok sayıda kadın Batı'ya kaçmanın bir yolunu bulma umuduyla evlilik ajanslarına kaydoldu.⁴¹

PORNOGRAFİDE YENİ SAYGINLIK DÖNEMİ

Etkinlikleri ve holdingleri arasında bir kitapçılar zinciri, bir yakadan diğerine uzanan striptiz kulüpleri ve porno sinemaları, ABD'nin güneybatısı ve Batı Kanada'da masaj salonları, çıplak kulüpleri, Mississippi'nin batısında deri eşyalar ve mekanik aletlerin satıldığı mağazalar, Güney eyaletleri boyunca uzanan seks butikleri, üstsüz barları, üstsüzlerin hizmet ettiği bیلardo salonları ve New Orleans'ta üstsüz şoförlerin çalıştığı bir araba kiralama firması sayılan 150 uluslararası şirketin oluşturduğu karmaşık bir ağı denetiminde bulunduruyordu.

DON DELILLO, RUNNING DOG, 1978

Son yirmi yılda, seksin açıkça tartışılması ve tanımlanmasında öyle bir patlama yaşandı ki, eskiden pornografik sayılan şeyler artık sıradan hale geldi. Bunun en açıkça görüldüğü yer, "ifade özgürlüğü" üzerindeki her türlü kısıtlamayı yasaklayan anayasanın birinci ek maddesi uyarınca

mahkemelerin basın yayın, filmler ve video sektöründe yaşanan değişimleri yakalama çabasına girdiği ABD'dir (*The People versus Larry Flint* filminden hatırlayacağımız gibi). Ancak cinselliğin açıkça tasviri yönündeki değişimler dünyanın çoğu bölgesinde etkili olmuştur ve olmaktadır. Otellerdeki porno videoları ve yarı çıplak insanların yer aldığı reklamlarıyla 1990'ların perspektifinden bakıldığında, 1960'larda *Lady Chatterly's Lover* ve Henry Miller üzerine çıkan sert tartışmalar son derece demode görünmektedir. Çok daha görsel olan bugünün kültüründe, Disney stüdyoları, mahkemeler ve devletin edebi korumak için mücadele ettikleri günlerde hayal bile edemeyecekleri filmler üretmektedir. Daha 1969 yılında, Gore Vidal'ın *Myra Breckenridge*'inin sansürsüz versiyonunun ithaliyle ilgili bir davada yer almıştım.⁴² Bugün ise, Avustralya hükümeti "yetişkin filmlerine" dair belli kısıtlamalar getirmek istediğinde, aşırı muhafazakâr olduğu düşünülüyor.

Şimdi, pornografi ve onun farklı tanımlarını uzun uzun tartışmanın sırası değil: Fuhuş konusunda olduğu gibi, burada da asıl ilgi alanım, endüstrinin ahlaki yönünden çok, ekonomik yönü.⁴³ Herhangi bir insan için pornografik olan, bir diğeri için erotik olabilir. Şahsen, Hollywood filmlerindeki ortalama şiddet sahnelerini, sansürlenene pek çok "pornografik" sahneden daha incitici buluyorum. Öte yandan, Batılı ülkelerin çoğunda sıradan sayılan bazı ürünler, dünyanın diğer bölgelerinde tamamen yasaklanmakta, yani yeraltına inmeye zorlanmaktadır. ABD Anayasa Mahkemesi hâkimlerinden birinin, pornografiyi gördüğü zaman ayırt edebildiği şeklindeki ünlü yorumu, açık seksin tezgâh altlarından şık kitapçılara taşınması ve "X-listed" (sahibi Little, Brown) ve Black Lace (sahibi Virgin) gibi yayınevlerinin ortaya çıkması gibi gerçekleri gizleyememektedir.⁴⁴ Ticari seksi hem ana akım haline getirme, hem de cazip kılma yönündeki girişimler artarak sürmektedir. Laurence O'Toole, Florida, Cape Canaveral'daki, kendi deyimiyle "porno perakendeciliğin geleceği" Fairvilla Megastore'u şöyle anlatıyor:

Tüm çeşitlerin bir arada bulunduğu 1300 m² alana yayılan iki katlı bir binada alışveriş deneyimi, Amerika'nın, bekâr kadınlar ve

çiftlere yönelik, henüz yeterince doyurulmamış seks pazarına hitap ediyor. İnsanlar buraya gelerek video kasetler, seks aletleri, dergiler, tişörtler, iç çamaşırı, kartpostal (akla ne gelirse) satın alabiliyor. Karı-koca Bill ve Shari Murphy'nin sahibi olduğu ve birlikte işlettikleri Fairvilla, parke zeminleri, 12 m. yüksekliğinde kubbeli tavanı, balkonlu bir asma katı ve şelaleler ve bir kafenin bulunduğu palmyeli avlusuyla, geleneksel porno kitapçılarından çok Gap veya Virgin'dekine benzeyen, alışılmadık bir üst sınıf porno alışverişi deneyimi sunuyor.⁴⁵

Toole'un bu abartılı tanıtımıyla, Andrew Masterson'ın Melbourne'daki bir seks endüstrisi fuarı olan Sexpo'ya ilişkin yazdıklarını karşılaştırmak ilginç olacaktır: "Tüm o herkesçe erişilebilir olma ve açıklık görüntüsüne rağmen, Sexpo'da sergilenen seks endüstrisi ürünlerinin büyük bölümü, halen, bir 19. yüzyıl tuhafliklar sirkinin değerlerine işaret ediyor. Cinsellik değil, kösnüllük hiç değil; olsa olsa, kâr elde edecek biçimde kadınların nesneleştirilmesi ve erkeklerin sömürülmesi. Sunduğu şey özgürlük değil, bir ticari değiş tokuş ve seks 'oyununun' sivri, topaklı, dönen, titreşen, uzayan, merhametsiz delicilikteki aletiyle, zevk vericilik maskesine bürünmüş, çok daha hilekâr bir sadizm."⁴⁶

Pornografi, iktisatçılar ya da girişimci basından gördüğü küçük ilgiyle, büyük bir sektör haline geldi. ABD'yle ilgili 1997 yılına ait bir hesaplama göre "4,2 milyar dolarlık bu sektör, birinci lig beyzbol takımlarının iki, Disney tema parkının üç, Broadway'in sekiz katı büyüklüğünde".⁴⁷ ABD'de her yıl ortalama 8000 ila 9000 adet porno film üretildiği hesaplanmıştır.⁴⁸ ABD porno endüstrisinin en önemli kısmı Los Angeles'ta, Hollywood'un kuzeyindeki San Fernando Vadisi'nde toplanmıştır. Öyle ki buradaki bir bölge yerel olarak Silikon Vadisi diye bilinmektedir. ABD dışındaki porno endüstrisinin gelişimine ilişkin erişilebilir kaynak daha azdır. Pornografinin Avrupa'da da önemli bir sektör olduğu görülmektedir. Kalvinist Cenevre şehrindeki saygın otellerde hem pornografi, hem de Avrupa ve Ortadoğu'nun her yerinden telefon numaraları veren, anormal anatomiye sahip genç kadınların boy gösterdiği eskort hizmetlerinin rek-

lamlarını yayınlayan, 24 saat açık TV kanalları görmüştüm. Doğu Asya'da devasa bir porno piyasası olduğu açıkça bilinmektedir. Japonya'daki endüstri, bir iddiaya göre, yılda 10 milyon dolar kâr etmektedir.⁴⁹ (Bu rakam ABD'dekinin iki katından fazladır.)

Pornografinin Japonya'da çok geniş bir erişim alanına sahip olduğu biliniyor. Ian Buruma, bu durumu Japon toplumuna özgü baskılarla açıklamayı denemektedir; pek sık rastlanmayan bir özenle ortaya konmuş bu analiz son derece ikna edici görünmektedir.⁵⁰ Japonya, aynı zamanda, diğer ülkelere göre çocuk pornografisine (daha doğru bir deyişle ergen pornografisi) çok daha az kısıtlama getiren bir ülke görünümündedir: Bir araştırmada Japonya'nın tüm çocuk pornografisinin 4/5'ini ürettiği öne sürülmektedir.⁵¹ Macaristan ve Slovakya'da, aktif porno endüstrisi duvarın yıkılışından sonra ortaya çıkmıştır: Bir Alman film yapımcısına göre, Doğu Avrupalı oyuncular "daha ucuza daha çok şey yapmaktadırlar".⁵² Küreselleşmenin yer yer tuhaflaşan döngülerine bir örnek de, Rus televizyon kanalı TB-6'nın Bangladeş'te önemli bir "porno" film erişim kaynağı olduğu iddiasıdır.⁵³

1988 tarihli, Hebditch ve Anning tarafından yapılan bir çalışmada, porno ticaretinin uluslararası niteliği gündeme getirilmekte ve endüstride baskın olan ve ticaretin % 50'den fazlasını denetimi altında bulunduran yaklaşık bir düzine kadar "porno baronunun" varlığından söz edilmektedir.⁵⁴ Bunlar, "uluslararası" ile Atlantik-aşırı olanı bir tutuyor görünseler de (kitaplarında Japon endüstrisinden söz edilmemektedir), gitgide daha yasal hale gelen pornografi sektörü ve çok sayıda dergi ve video kaset üreten firmaların varlığına dair bazı aydınlatıcı veriler sunmaktadırlar. Kitapta sözü edilen "baronlar" arasında, Hebditch ve Anning yazdıkları sırada, 550 personeli ve yıllık 90 milyon DM cirouyla Almanya'nın dört bir yanına yayılmış "seks shop"lardan oluşan büyük bir zincirin sahibi Alman Beate Uhse de bulunmaktadır: "Geniş bir alan üzerine kurulmuş olan Uhse binası (öyle görünüyor ki porno sektörü hakkında yazanlar mimari gözlemlerini aktarmayı seviyorlar), bir işyerinden çok, bir modern sinema salonu ile bir sanat galerisinin bileşimini andırıyor."⁵⁵ Şimdi, Frankfurt Havaalanı'ndaki çok büyük mağaza da dahil olmak üzere, Almanya'nın

her yerinde Beate Uhse mağazaları bulunuyor ve 1999 yılında, şirketin 8 milyon hissesi Frankfurt tali borsasında satışa sunulmuş.

Pornografiyi yeraltından çıkarma yönündeki ilk girişimler, Hugh Hefner'in, yumuşak porno çıplak kadın resimlerini bir araya getiren ve çikış eğilimindeki erkek tüketici kitleye hitap eden, bir tür *New Yorker*'in⁵⁶ tezgâh altı versiyonu olan *Playboy* dergisini yayımlamaya başladığı 1953 tarihine dek götürülebilir. Bernard Arcand'ın dile getirdiği gibi: "*Playboy* kuşkusuz Amerikan toplumunun bir ürünüdür... Dikkatleri Hugh Hefner'in tipik modern karakterine yöneltmeye yetecek kadar ilginçtir."⁵⁷ *Playboy*'u, aralarında *Penthouse* ve *Hustler*'in de bulunduğu çok sayıda taklit dergi ve kadınlar için de benzer dergiler yaratma denemeleri takip etti. (Bu kadın dergilerinin esas okuyucu kitlesini olasılıkla eşcinsel erkekler oluşturmuyordu.) 90'lara gelindiğinde, Batı'da sansür ölçütleri gevşemeye başlamış, daha önce yasaklanmış olan sözcükler ve görüntüler kabulleni-
li olmuştu. Bu durumun sembolik bir örneği, Avustralya'da sansür kurulu-
lu şefi yardımcısının, 1994'te görevinden istifa ederek ülkenin bir numara-
lı X-kategorili film yapımcısı haline gelmesidir.⁵⁸ Her şeye rağmen *Playboy*, bu yüzyılın başında da, okuyucu sayısı düşmesine rağmen sektördeki varlığını sürdürmekteydi.⁵⁹ Belki de, yayımcıları, Hollanda hükümeti-
nin, derginin belli sayıdaki kopyasını Yugoslavya'daki barış gücü askerle-
rine yolladığı haberlerinden cesaret almıştır.⁶⁰

Pornografi, başka etkilerinin yanı sıra, belli cinsel önyargıların yayılmasına da yardımcı olmaktadır: Başka her türlü tipi dışlarken, kaslı ve bronz tenli vücutları fetiş haline getiren ABD gey pornosuna özgü dar görüşlülüğe dikkat çekmek isterim. Geriye dönüp 1970'lerin gey porno filmlerine baktığımızda, spor salonlarının son yirmi yılda erkek bedenini kelimenin gerçek anlamıyla nasıl yepyeni bir şekle soktuğunu fark edebiliriz. 1970'lerin, *Boogie Nights* ve *People versus Larry Flint*⁶¹ vb filmlerinde anlatıldığı gibi, olasılıkla büyük bir seyirci kitlesine ulaşan ilk porno film olan *Deep Throat* (1972) ile başlayan pornonun "altın çağı" olarak nostaljiyle anıldığını da belirtmek gerekir. (Bir iddiaya göre, *Deep Throat* filmi dünya çapında 100 milyon dolar hasılat yapmış ve başrollerdeki Linda Lovelace ve Harry Reems ilk tanınmış porno yıldızları olmuşlardır.)⁶² Porno

filmler, zamanla konulu ve tanınmış yıldızlarla çekilen daha sofistike ürünler haline gelmiş, bu noktada pornografiye yönelik akademik bir ilgi ve bu konuda hararetli feminist tartışmalar doğmuş, bu tartışmalar özellikle ABD’de kadın hareketlerinde büyük ayrıışmalara neden olmuştur.

Pornografi ile kitlesel eğlence ürünleri arasındaki sınır gitgide daha belirsiz hale geldi. Barbara Creed: “Geçtiğimiz on yıl boyunca, sinemanın cinsellik ve erotizmle başından beri sürdürdüğü flört, *Basic Instinct* [Temel İçgüdü] filminde Sharon Stone’un bacaklarını açarak, bir iki saniye için tenini ve bir tutam jenital tüyü sergilemesiyle doruğa tırmandı. Kunduzun (argoda kadın cinsel organı) ilk kez yerüstünde görüntülenmesiyle, kitlesel sinema ile pornografik sinema arasındaki sınır ortadan kalkmış oldu” diye yazar.⁶¹ 1980’ler sonunda Avrupa’da birçok TV kanalının hafif pornografi yayınına başlaması, Britanyalı otoriteleri “yüksek beğeni ve edep” adına bunları sınırlama yönünde girişimlerde bulunmaya sevk etti.⁶⁴ Ancak, pornografi, kablolu TV ve banliyölerdeki videocuların oluşan ana piyasasıyla, yarı-kanuni (ve önemli) bir endüstri olarak gitgide daha da kök saldı. (Amerikan video endüstrisi gelirlerinin dörtte birinden fazlasının pornografiden elde edildiği hesaplanmıştır.)⁶⁵ Öte yandan, bu piyasa da, pornografi erişimi için internet kullanımının yarattığı olanakların tehdidi altına girmiştir ve şu sıralarda görüntülerin indirilme hızı ve kalitesini artırmakta olan teknoloji ile internetin içeriğini denetleyenler birbiriyle yarış halindedir.⁶⁶

Yeni teknolojiler, özellikle de video, üretim masraflarını azaltarak ve filmleri ev içi kullanımına açarak pornografide bir dönüşüme neden olmuştur. Videocuların çoğunda bir “porno bölümü” yer almakta, gitgide daha fazla sayıda otel ve pansiyon “oda eğlencesinin” bir parçası olarak pornografi hizmeti sunmaktadır. (Kimi yerlerde yaşı küçük olanların bu yayınları izlemesini engellemek için ayrıntılı önlemler alınmıştır.) Aynı şekilde, internette sohbet odaları ve porno sitelerinin ortaya çıkması, devlet ve ailenin denetleme girişimlerine rağmen, cinsel arzuların küreselleşebildiğinin göstergesidir. 1998 yılında, “wonderland” (harikalar diyarı) adıyla bilinen, pornografik çocuk fotoğraflarının dolaşımını sağlayan ve 40’tan fazla ülkeden üyesi olduğunu öne süren, iddialara göre eski Sovyet

KGB örgütünün bir şifreleme sistemiyle korunan bir internet grubu, farklı ülkelerin katıldığı ortak bir polis operasyonu ile yakalandı.⁶⁷ Yine FBI, “gezinler, kandırılabilir çocuklar bulmak üzere nette gezinen ve onları gerçek yaşamda cinsel ilişkiye girmeye ikna etmeye çalışan kişiler” için başlattığı avı hızlandırdı.⁶⁸ Bu olaylar ışığında, Kanada gümrüklerinin ABD’den porno ithalini engellemeye çalışmaları ya da himayeci hükümetler tarafından “Batı dekadansının” sansürlenmesi, ayrıksı ve eski moda görünmektedir. Singapur hükümeti, örneğin, *The First Wives Club* [İlk Eşler Kulübü] ve *Eyes Wide Shut* [Gözleri Tamamen Kapalı] filmlerini, iddialara göre lezbiyen referansları olduğu için yasakladı. Ancak, aynı ülkenin yetkilileri, çocukların netteki “istenmeyen” sitelere erişiminin sınırlandırılmasında da öncülük etmişlerdir. Singapur’un en önemli internet servis sağlayıcısının tam sayfa ilanının başlığı şöyledir: “Çocuğunuz internete kurban gidebilir.” Ve devam eder: “internet (www) dünyada toplum dışına sapanlar için güvenli bir limandır: Et tacirleri, nefret tacirleri, uyumsuzluğun savunucuları (aynen bu kelimeler), hepsi seslerini duyurmak için burada bir araya gelmişlerdir.”⁶⁹

Pornografinin yaygınlaşmasının yanı sıra, Melbourne ve Toronto’nun ticaret merkezlerinde, canlı seks şovlar gözle görülür bir artış göstermiştir.⁷⁰ *Economist* dergisinin “Moldova, Guyana ve Hollanda Antilleri gibi çok küçük ülkeler için bir nimet olduğunu” öne sürdüğü erotik telefon hatları artık uluslararası bir sektördür. Bunların kısa telefon numaralarına bakılırsa, müşteri, pahalı bir uluslararası görüşme değil, ülke içinde herhangi bir uzak mesafeyi aradığını sanıyor olmalıdır. 1993 yılında, Guyana’nın telekomünikasyon trafiğinden elde ettiği gelir, GSMH’sinin % 40’ına ulaşmıştır.⁷¹ *Tokyo Vanilla* romanının kahramanı, eşcinselliğini ilk kez telefonda keşfeder: “Yeni telefon hizmetlerine dair ... gitgide daha fazla ilan görülüyordu: seks kasetleri, mesaj bankaları, ‘Q2’yi tuşla’lar ve telefon kulüpleri.”⁷²

Her konuda olduğu gibi, burada da küreselleşmenin ikilemleriyle karşı karşıyayız: Batı aynı anda hem ahlaki kısıtlamaların hem de onları geçersiz hale getiren metalaşmanın kaynağıdır. Küreselleşmeden korunmak için gerektiğinde yardıma çağrılan “geleneksel” tabular, ister Pasifik

ve Afrika'daki Hıristiyanlık, isterse Çin ve Küba'daki komünizm olsun, gerçekte eskiden ithal edilmiş ideolojilerin ürünleridir. Çin hükümeti ve benzeri yönetimlerin, Batı'nın "özgürlüklerini" almadan ekonomik büyümeyi teşvik etme denemeleri, gerek neoliberal ekonominin beslediği ekonomik eşitsizlikler ve refahla birlikte gelen yeni üslupların ve beğenilerin yarattığı etkiler, gerekse turist akını veya seyahat ve elektronik iletişim yoluyla Batı düşüncesine erişimin artması gibi nedenlerle, cinsel tüketiciliğin yükselişini engellemeyi başaramayacak gibi görünmektedir.

CİNSİYET POLİTİKALARI VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

*Neden, kadınıym diye, söyle bana
Bunca yük var omuzlarımda
Tanrı, Anayasa ve Birleşmiş Milletler
Söylerken bana hep birlikte
Tamamen eşit olduğumuzu?*

AGNES DEWENIS

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra insan haklarına ilişkin duyarlılıkta gözle görülür bir artış yaşanırken, toplumsal cinsiyet ve cinsellik konuları, uluslararası ilişkiler alanındaki araştırma ve uygulamalarda merkezi bir önem kazanmıştır.¹ Daha çok, toplumsal cinsiyet, üreme hakları ve gerek gey/lezbiyen örgütlerin işbirliği, gerek fuhuş karıştı hareketler yoluyla insan haklarının cinselliği kapsayacak biçimde genişletilmesi gibi konulara odaklanan önemli bir uluslararası toplumsal hareketler ağı oluşumunu sürdürmektedir. Macintyre'ın, Dewenis'in ve Pasifikli diğer kadınların şiirlerini irdelerken öne sürdüğü gibi,² zengin ülkelerin akademisyenlerin harıl harıl bunların eleştirel çözümlemesiyle uğraştıkları bir dönemde bile, evrensel ve hümanist haklar mefhumuna başvurmak, yoksul ülkelerdeki pek çok kişi için anlamlı bir stratejidir.

Bu gelişmelerin ne denli yakın bir geçmişe ait olduklarını bazen unutuyoruz. 1948 Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nin çerçevesini çizenler, bırakın cinselliği, toplumsal cinsiyete ilişkin sorunların çoğunu göz ardı etmişlerdi. Beynamede "seks" kavramı, kişinin mahrum edilmemesi gereken insan hakları ölçütlerinden biri olarak geçer ve açıkça evlilik hakkına gönderme yapar. Daha ayrıntılı bir açıklamayla, "eşler evlilikte eşit haklara sahiptir ve evliliğin gerçekleşmesi için tarafların birbiriyle özgürce ve çekincesiz biçimde anlaşmış olmaları gerekmektedir" denilir (madde 16). Böyle bir maddenin varlığı pek çok kadın için önemli bir kazanım olmuştur.

Daha önceki yıllarda elde edilen haklar sınırlı düzeyde kalırken (ikinci Uluslararası Barış Konferansı'nın ardından, 1907 tarihli Lahey Konvansiyonu, savaş durumunda tecavüzü yasakladı), kadınlara karşı şiddetin bir insan hakları sorunu olarak geniş kabul görmesi ancak 1980'lerden itibaren söz konusu olmuştur. Uluslararası Af Örgütü, ilk tecavüz raporunu 1992'de, devlet onaylı bir insan hakları ihlali örneği olarak yayımladı. O günden itibaren, Japonların II. Dünya Savaşı sırasındaki "teselli kadınları" kullanımı için tazminat ödemeleri ve eski Yugoslavya'daki yaygın tecavüz vakalarıyla birlikte, bu sorun ilgi odağı haline geldi.³ Çoğu Koreli olan "teselli kadınları" vakası, Kore'deki kadın hareketlerinin örgütlenmesi ve Doğu Asyalı feministler arasında iletişim şebekesinin oluşturulmasında önemli rol oynadı.⁴ Yine de, Enloe'nun belirttiği gibi, kadınlara karşı şiddet sorununu gündeme getiren feministlerin yüz yüze olduğu iki sorun vardır: Pek çok hükümet, "aileye" ilişkin sorunlar olarak tanımlanabilen konulara müdahale edilmesine düşmanca tepki vermektedir ve bu sorunun kabullenilmesi "erkek militarizasyonunun tırmandırılması ve güvenlikleri bahane edilerek kadınlara daha fazla kısıtlamanın dayatılmasını haklı çıkaracak" bir gerekçe haline gelebilir.⁵ Enloe'nun sıraladığı sorunlara, erkek egemen yapısını büyük ölçüde koruyan ve cinsiyet analizine karşı koyan uluslararası ilişkiler disiplininin kendi içindeki direniş de eklenebilir.

Bu tür bir analiz geliştirme girişimi, küreselleşmenin ikilemlerini açıkça ortaya koymaktadır. Hızlı değişimlerin getirdiği ekonomik, sosyal ve siyasal istikrarsızlık hem kadınların incinebilirliğini, hem de köktenci İslami yönetimlere sahip Sudan ve Afganistan'da olduğu gibi, devlet eliyle şiddete doğru yönelimi artırmış olabilir. Öte yandan, insan haklarına ilişkin duyarlılığın artması ve hükümetler üzerinde baskı kurabilmek için uluslararası forumların daha sık kullanılması, bu tür istismarların ilgi odağı haline gelmesini sağlamaktadır. (İnsan haklarının kendi terminolojisi, epistemolojik küreselleşmenin en güzel örneklerinden biridir.) Böylelikle, 1998 yılı sonunda, Birleşmiş Milletler Kadınlara Yardım Fonu (UNIFEM), kadınlara karşı şiddetle ilgili konuların tartışılması amaçlı küresel bir video konferansa öncülük ederek, bir "sanal çalışma grubu" oluşturdu. Kinikler, şiddetin bu konferanslardaki gibi sanal bir şey olmadığını söyleyebilirler.

Öte yandan, en önemlisi, ulusal egemenliğin her şeyin üstünde olduğu ve ulus devletlerin insan haklarındaki eksikler için açıklama yapmaya zorlanamayacağı görüşünün, yavaş yavaş, ama geri dönülmez biçimde güç kaybetmeye başlamasıdır. Bu ilkenin tavizsiz biçimde uygulanması zordur. Çin ve Yugoslavya gibi, iç işlerine yapılan her türlü müdahaleye haretle karşı koyan ülkeler bir yana, ABD gibi, bir yandan insan hakları ilkelerinin güçlü bir savunucusu olan, öte yandan da bu ilkelerin dayatılması için ulusaşırı kurumların oluşturulmasına şiddetle muhalefet eden örnekler de mevcuttur. Bu tür muhalif tepkilere rağmen, uluslararası kurumlar ve ulusaşırı toplumsal hareketlerin oluşturduğu baskıların bileşimi, yavaş yavaş evrenselliğe ulaşacak mekanizmalar geliştirmektedir. “Evrensel” terimini, Birleşmiş Milletler eski genel sekreteri Boutros Boutros-Gali’nin şu demecinde kullandığı anlamda kullanıyorum: “Unutmamalıyız ki, baskı güçleri, yasadışı uygulamalarını gizlemek için sık sık istisnai durum iddiaları ardına sığınır. Ancak halklar, evrenselliği istediklerini ve buna gereksinim duyduklarını defalarca ve açıkça göstermişlerdir. Kişinin kendi kültürü içinde insani onurunun gözetilmesi, kültür, inanç ve devlet ilkelere dik kesen temel evrensellik ölçütlerini gerektirir.”⁶ Evrensel değerlere bu tür bir yaklaşımın örnekleri, Sırp ve Ruandalı asker ve siyasetçilerin “insanlığa karşı işlenen suçlardaki” rolleri nedeniyle kanun karşısına çıkarılma girişimleri ve eski Şili devlet başkanı General Pinochet’nin aynı nedenlerle İspanya’da yargılanmak üzere iade edilmesi yönündeki adımlarda olduğu gibi, her geçen gün artmaktadır. İşkence ve cinayetin kültürel göreceliğine dair, ikna edici herhangi bir argüman bulunmamaktadır.

Devlet egemenliğinin, insan hakları ihlallerinin gizlenmesi için bir gerekçe olarak kullanılmaması gerektiğinin kabulüyle birlikte, insan hakları ihlallerinin yalnızca devlet tarafından yapılmadığı gerçeği de gitgide daha fazla tanınmıştır. Böylelikle, BM Genel Kurulu tarafından 1993’te kabul edilen Kadınlara Karşı Şiddetin Sona Erdirilmesi Beyannamesi’nde, aile ve toplum içi şiddet de, insan hakları ihlallerine dahil edilmiştir.⁷ Toplumsal cinsiyet ve cinselliğin “kişisel” düzenlemelerine dayalı baskı ve şiddet gerçeği göz önüne alındığında, bu son derece önemli bir gelişmedir. (Ev içi şiddet, kişiye karşı işlenen suçların belki de en yaygın olanı-

dır.)⁸ Pek çok insanın tamamen kişisel sorunlar olarak tanımladığı konuların insan hakları meselesi olduğunun ilan edilmesi, çoğu toplumda alışılmış olan kadın ve çocuklara karşı kötü muameleyle mücadele hareketlerinin oluşmasını sağlayabilmektedir. Nitekim, Japon bir feminist, Japon erkeklerini ev içi şiddet sorununu göz önüne almaya zorlaması bakımından, 1995 tarihli Pekin Konferansı'na büyük önem atfetmiştir.⁹

Günümüzde uluslararası işleri hemen her yönüyle düzenlemeye çalışan uluslararası kurumların oluşturduğu devasa aygıtın geçmişi 19. yüzyıla kadar gider. Bu dönemde kurulan Evrensel Posta Birliği (1874) ve Uluslararası Kızıl Haç (1863) gibi kurumların başlattığı örgütlenmeler, I. Dünya Savaşı sonrasında Milletler Cemiyeti ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra da Birleşmiş Milletler'in kurulmasının yolunu açmış, uluslararası sivil toplum örgütlerinin sayısı da hızla artmıştır.¹⁰ Büyük uluslararası konferansların, sivil toplum örgütlerinin ve sivil seslerin katılımına açılmasıyla, resmi ve sivil aktörler arasında eskiden belirgin olan sınır çizgisi de gitgide silinmektedir. Şu ana kadarki rekor, 3000 STÖ'nün kabul edildiği (ve ona eşlik eden STÖ forumunda katılımcıların 40.000 kişiye ulaştığı) 1995 Pekin 4. Dünya Kadın Konferansı'na ait olabilir.¹¹ Konferansın baskısıyla cinsel şiddet, kadınların doğum kontrol hakları ve lezbiyenlik, bundan elli yıl önce Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'ni hazırlayanların başını döndürecek biçimde, uluslararası gündemde yerlerini almışlardır. Burada yer alan kadınlar, örneğin çevre (Rio de Janeiro, 1992), insan hakları (Vienna, 1993) ve nüfus (Kahire, 1994) konulu daha önceki Birleşmiş Milletler konferanslarında, STÖ'lerin ve aktivistlerin daha önce üstlenmiş oldukları rolü sürdürmekteydiler. Bu gelişmeler, aktivistlerin, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu, Avrupa Mahkemesi ve diğer ulusüstü kurumlar dolayısıyla bir araya getirmeye çalıştıkları, küresel insan haklarına ait anlamlı bir dil oluşturma yönündeki daha kapsamlı girişimin bir parçasını oluşturur.¹² 1998'de, Roma'da bir uluslararası suçlar mahkemesi kurulması yönünde üzerinde uzlaşmaya varılan, şimdi ise yürürlüğe girmesi için yeterli sayıda devletin imzasını bekleyen kanunda, cinsel suçlar, "tecavüz, cinsel kölelik, fuhuşa zorlama, zorla gebelik, zorla kısırlaştırma ve benzeri ağırlıktaki cinsel şiddet" olarak tanımlanıyor.

Mahkemenin, kurulması durumunda, “cinsiyeti” eşcinsellik ve travestiliğe yönelik suçların cezalandırılmasını içerecek biçimde tanımlayıp tanımlamayacağı henüz açıklık kazanmış değil.

Son yirmi yılın en önemli küreselleşme hareketlerinden biri, cinsiyet eşitliğine yönelik atılan adımlar ve çoğu kadının mağdur olduğu sistemli ve yapısal olumsuzlukların ortadan kaldırılmasını amaçlayan programlara katılan uluslararası güçlerin gitgide artması olmuştur. İlerleme yavaş ve dengesiz olsa da, kadınların yetki ve haklarının artırılmasının bir hedef olarak tanınması bile tek başına önemli bir gelişmedir. Bu gelişme, belli değerler ve kurumların küreselleşmesiyle birlikte, daha da önemlisi, yerkürenin her yerinde, derme çatma şehirlerde ve köylerde yaşayan milyonlarca kadının deneyimleri ve mücadelelerinden ortaya çıkmıştır. Batılı fikirler ve hareketler kuşkusuz önemli etkiler yaratmaktadır, ancak yaratıkları değişimler onların fikirlerini yerel koşullar ve ihtiyaçlara uyarlayan kişilere bağlıdır. Çoğu durumda, Batılı fikirler, halihazırdaki taleplerin dile getirilmesi ve bunların uluslararası kamuoyuna ulaşmasının sağlanması için yeni bir yol sunmuş olurlar. “Ekonomik Güney’den gelen kadın akademisyen ve aktivistlerin” oluşturduğu bir şebeke olan DAWN (Yeni Bir Çağda Kadınların Gelecek Alternatifleri) gibi grupların çalışmaları, küresel feminizm savuncululuğunun günümüz dünyasına uygun yeni olanaklarına bir örnek oluşturmaktadır.¹³

Dünyanın dört bir yanındaki feminizm, barış, çevre ve insan hakları hareketlerinin faaliyetlerinden görüleceği gibi, aktivizmin kendisi de küreselleşmiştir. Bunu savunurken, özerk feminist ve çevreci hareketlerin birbirinden farklı devletlerde, özgün durumlar ve bağlamlardan esinlenerek ortaya çıktıklarını inkâr etmiyorum, ancak, bunların kaçınılmaz olarak küresel ortamla bağlantı kuracağını ve bundan etkileneceğini vurgulamak istiyorum.¹⁴ Porto Riko’daki AIDS olgusu üzerine yazan Grosfoguel, Negron-Muntaner ve Geroas’ın yorumuna bakalım:

AIDS kriziyle birlikte, hem Porto Riko’nun ABD’yle ilişkisindeki sömürge konumu, hem de salgınla savaşmak için gerekli kaynakların ABD’den Porto Riko’ya aktarılma olanağı önem kazanır. Ni-

tekim, “hava köprüsü”nün işlevi çokyönlü olmuştur: HIV’li Porto Rikoluların daha iyi bir tıbbi tedavi ve destek arayışıyla ABD’ye göçü, ABD’li ve adalı AIDS aktivistlerini birbirine bağlayan aktivist gruplarının oluşturulması, kaynak ve bilgi paylaşımı ve AIDS’lilerin ABD’den Porto Riko’ya geri göçü.¹⁵

Tedavi erişimi konusunu öne çıkaran bir eylemci ve katılımcı grup olarak 1987’de New York’ta kurulan ACT UP [“Harekete Geç!”] eylemciliğın küreselleşmesine kusursuz bir örnektir. Zira bu isim ve doğrudan karşı çıkma yöntemleri başka yarım düzine ülkede aynen benimsenmiştir. Pek çok durumda, Amerika’nın doğrudan etkisi açıkça görülür: Montreal ve Sydney’de ACT UP’ın kurucuları arasında birçok Amerikalı göçmen yer alır. Doğrudan üslubu ve medya deneyimi nedeniyle, ACT UP ilgi odağı olmayı başarmış, son dönemde yapılan uluslararası AIDS konferanslarında Fransa ve ABD’den gelen ACT UP grupları, yardım etmeyi hedefledikleri kitleden fazla katkı göremedikleri halde, tedaviye küresel erişimin sağlanması talebinin öne çıkarılması için çalışmışlardır.

ACT UP bu onyılın başında medyadan büyük ilgi görerek sık sık gündeme getirilmiş olsa da, gey/lezbiyen ve HIV/AIDS sorunları çevresindeki uluslararası örgütlenme çok daha uzun ve zengin bir tarihe sahiptir. Daha önce de savunulduğu gibi, ILGA ve Uluslararası Gey ve Lezbiyen İnsan Hakları Komisyonu (IGLHRC), “gey ve lezbiyenlerin” temel insan haklarına destek sağlamak üzere yaptıkları hayranlık verici çalışmalarla, kimlik politikaları için evrensel bir dilin gelişimini teşvik etmektedirler. UNAIDS, eski Sovyetler Birliği’ne ait bölgelerde pilot MSM/HIV projeleri oluşturmak suretiyle, HIV’in yayılmasını önleme stratejisinin bir parçası olarak gey grupların örgütlenmesine son derece bilinçli bir destek vermektedir. Aynı şekilde, Hollanda hükümeti denizaşırı gelişim programları içindeki gey örgütlenmelere açıkça fon sağlamaktadır. 1999 sonunda Beyaz Rusya’da yapılan ilk gey gururu etkinliği UNDP tarafından desteklenmiştir.

1998’de, Amerika kıtasının liderleri Santiago’da bir araya geldiğinde, Latin Amerikalı 50 lezbiyen ve gey grubun eşit haklar talep etmeleri, bu taleplerini desteklemek için de Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi’nin

terminolojisini kullanmaları şaşırtıcı değildi. 1994'te Avustralya'nın Tasmanya eyaletinden iki gey eylemci, ülkedeki bu tür yasalardan arta kalan tek örnek olan, bu eyalete ait antisodomi yasasının iptali için Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'na başvurabilmiştir. (Bu başvuru, Avustralya hükümetinin kendi vatandaşlarının bu yola başvurmasını yasalarla güvence altına almasıyla mümkün oldu: Amerikan vatandaşları böyle bir hakka sahip değildir.) Talebe olumlu bir yanıt alınmasının ardından, federal işçi partisi hükümeti, Tasmanya'nın var olan sodomi kanunlarını geçersiz kılmayı amaçlayan ve muhafazakâr Tasmanya Yüksek Meclisi'nde değişikliğin dayatılmasında kuşku götürmez bir rol oynayan, 1994 tarihli İnsan Hakları (Cinsel Davranış) Yasasını sundu. Büyük baskılardan sonra, nihayet 1997'de, Tasmanya'da eşcinsellik suç olmaktan çıkarıldı.¹⁶ Daha yakın bir zamanda, Kolombiyalı bir avukat, Kolombiya hükümetinin eşcinsellere kötü muamelesini protesto etmek için aynı yola başvurdu.

Değişimler, dengesiz bir dağılım göstermekle birlikte, kayda değer niteliktedir. Birkaç yıl önce, Uluslararası Af Örgütü eşcinsel davranışa hapis cezası verilmesinin bir insan hakları ihlali olduğunu kabul etmiş, birçok hükümet de böyle durumlarda protesto hakkının verilmesini desteklemiştir. Değişim Batı ülkeleriyle de sınırlı değildir. En önemli değişimlerden biri, muhafazakâr bir ülke olarak tanımlanan Kore'den gelmiş, Başbakan Kim Daejung 1997'de şöyle bir açıklama yapmıştır: "Aynı cinsiyetten insanların aşkını onaylamıyorum, ancak koşulsuz olarak bunu tanrısızlık diye algılamamızın da doğru olmadığını düşünüyorum... lezbiyen ve geylerin faaliyetlerine insan hakları güvencesinin bir parçası olarak yaklaşabileceğimiz bir vizyona ihtiyaç duyduğumuzu düşünüyorum."¹⁷

Benzer biçimlerde, HIV/AIDS konularında Batılı söylemlerin baskın olması, genellikle hakların elde edilmesi ve cemaat denetimini temel alan "yeni" kamu sağlığı denilen şeyle bağlantılı olarak, insan haklarının en önemli sorun olarak sunulmasını sağlamıştır. Genelde pek çok kişi bu durumu olumlu bir adım olarak yorumlamışsa da, uygulanması her topluma uygun olmayabilecek belli bir özerk liberal bireycilik biçimini ayrıcalıklı kıldığı için eleştirilebilir. Nancy Scheper Hughes "baskın, saldırgan ve aktif biçimde müdahaleci erkek cinselliği karşısında, özellikle de kadınlar,

çocuklar, travestiler ve cinsel anlamda ‘pasif’ durumdaki diğerlerinin kırıl-
gan konumunu göz ardı eden fallusmerkezci cinsel bir evrene dayalı”¹⁸ ol-
duğu gerekçesiyle bu baskın modeli eleştirir ve Küba tarafından denenen
daha baskıcı (veya geleneksel kamu sağlığına yönelik) uygulamalarının iyi
 tarafları olduğunu savunur. Hughes’e katılmamakla beraber (zira Afri-
ka’da, HIV’in kadınların yapısal düzlemde eşitsizliğini devam ettiren hali-
hazırdaki pratiklerin büyük ölçüde sorgulanmasına yol açtığı örnekler mev-
cuttur),¹⁹ birbirinden çok farklı sosyal, ekonomik ve kültürel altyapılara sa-
hip olan toplumlarda birey haklarına ilişkin Amerikan anlayışının uygula-
nabilirliğinin elbette sorgulanması gerektiğini düşünüyorum.²⁰

Öte yandan, bu gerçeği kabul etmek, hükümetler ve dini liderlerin,
özellikle de eşcinsellik, seks işçiliği veya erkek egemenliği konusundaki
hegemonik yaklaşımlara zarar verdiği durumlarda insan haklarının evren-
selliliği fikrine karşı çıkmak amacıyla sık sık başvurdukları “geleneksel Af-
rikalılık” veya “Asya değerleri” türünden argümanları savunmak anlamı-
na gelmemelidir. Özellikle “Asya değerleri”, ulusal gelişim ve ekonomik
büyüme adına insan haklarını ihlal eden hükümetlerin, faaliyetlerine ba-
hane olarak gösterdikleri, ancak daha çok kökleşmiş ayrıcalıklara zarar
vermeyecek bir tür ekonomik büyüme modelini haklı gösterme niyetinde-
ki ideolojik açıklamalardır. Ekonomik büyümeyi desteklemek için hakla-
rın sınırlandırılması ihtiyacının, bugün Batılı liberal demokrasilerin pek ço-
ğundan daha zengin durumdaki Singapur gibi ülkelerde hâlâ geçerli ol-
ması ilginçtir. Bazı Asya hükümetlerinin söylemi, bu anlamda, Sovyet-
ler’in sosyalist endüstrileşme biçimi önerilerini ve bunun insani bedelle-
rine işaret eden fikirleri, sınıfsal ayrıcalığın savunulmasından başka bir
şey olmadıkları gerekçesiyle bir yana atmalarını hatırlatıyor. Stalinist yol-
daşlar, yerlerini bugün insan hakları ihlallerini hızlı ekonomik büyüme
adına savunan Batılı ekonomik rasyonalistlere bırakmışlardır.

Sömürgecilik mirası, “Asya değerleri” tezinin sorgulanmasını da-
ha da güçleştirir ve bu durum, Batılı eleştirmenlerin, muhafazakâr poli-
tikacıların ulusal gurura seslenen tavırlarının ne ölçüde öz çıkarlarını
maskelemek amacına yönelik olduğu konusunda (Mahatir buna iyi bir
örnektir) fazlasıyla tetikte durmalarına neden olur.²¹ Mahatir, (çoğu ya-

bancı ülkelerde yaşayan Asyalılar olan) postkolonyal kuramın kurucularından çok farklı görünebilir; ancak o ve yandaşlarının, her zaman iyi dile getirilmiş olmasa da, sömürgecilik mirasına yönelik popüler bir kızgınlığa seslendikleri durumlar söz konusudur. Nitekim, postkolonyal kuram, hem Asya hem de Afrikalı hükümetlerce kullanılan tabirle “dekadandan Batılılaşmaya” yönelik saldırıları meşru kılmaya yarayan bir dayanak haline gelebilir.

“Geleneksel değerlerin” korunması fikrini kabullendiğimiz anda, kaygan bir zemine adım atmış oluruz. Bu durumda her ikisinin de geleneksel Doğu Asya kültürünün bir parçası olarak kabullenilmesi mümkün olan ayak bağlama veya ergenliğe varmamış kızların bekâretini bozma ritüeli gibi uygulamaları savunacak mıyız? Bu konuda en kaba ve dolaysız örneklere, Burma’nın askeri diktatörlüğü gibi rejimlerde rastlanır. Propaganda kitapçıklarında şöyle denmektedir:

“Bizler Avrupalı değiliz, Asyalıyız ve kendi ulusal kimliğimizi korumak istiyoruz. O halde, istediğimiz demokrasi, Batı modelinin bir taklidinden çok, bize en uygun olanıdır. Egemen bir ulus olarak, kimse bizleri halkımızın karakterine tamamen aykırı bir kalıba uymaya zorlayamaz. Aynı şey, insan hakları ve yurttaşlık hakları konusunda da geçerlidir... Bizim için özgürlük, istediğini yapmak demek değildir ve haklar, sorumluluk ve görevleri beraberinde getirir.”²²

Asya kültürüne özgü belli değerleri temel hakların inkârı için bir dayanak olarak kullanmadan savunan daha incelikli girişimler de mevcuttur. Tu Wei-ming, Konfüçyüsçülüğün, Pekin’deki resmi sözcülerin dile getirdiğinden daha hümanist bir nüve barındırdığını, inandırıcı bir dille savunur.²³ Aynı şekilde, bazı İslam bilimciler, İslam geleneği içinde, temel konularda insan haklarına bağlı olduğunu ispatlama çabası içindedirler. Enver İbrahim, kendisini cezalandıracak olan insanlara yönelik bir eleştiri şeklinde yorumlanabilecek bir açıklamasında, Asya değerlerinin, bireyin onuruna ilişkin bazı temel evrensel fikirlerle uyum içinde olduğunu açıkça savunmuştur: “Asya değerlerini otokratik uygulamalar ve temel hak ve özgürlüklerin inkârına bir gerekçe olarak göstermek, kurnazca, ancak utanç verici bir tavidir.”²⁴

Batı'nın insan hakları anlayışının, bireylerin hukuki ve siyasi haklarını sosyal, ekonomik ve kültürel hakları arka planda bırakacak kadar öne çıkardığı tezi, bazı kesimlerde büyük etki yaratmaktadır. (Kuşkusuz, sosyal ve ekonomik hakların korunmasının bir yolu da, bir tür "Asyalı" insan hakları savunucularının çoğu tarafından aforoz edilmiş olan, etkin ve bağımsız sendikalarla mümkündür.) Bu tez, yakın dönemde, Avustralyalı ve Asyalı uzmanların oluşturduğu "timler" tarafından, Batı liberal değerleriyle bazı "Asyalı" değerleri uzlaştırma yönündeki girişimlerde kullanılmış ve bazı ilginç sonuçlara yol açmıştır. Bunun yanı sıra, aynı görüş, şimdi okuyacağınız türden saçma argümanların oluşmasına da kaynaklık etmiştir: "İslami ceza kanunlarına dayanan, uzuvların kesilmesi veya recm gibi uygulamalar, acıdan korunma özgürlüğünü din özgürlüğünden daha önemli gören pek çok Batılıyı dehşete düşürmektedir."²⁵ Buradaki sorun, kuşkusuz bu cümlede öne sürülenden çok daha farklı olan, dini kuralların başkalarına zorla dayatılması hakkıdır.

İnsan haklarının evrensel olduğunu savunmak, kültürel ve siyasal yapıların homojenleşmesini gerekli ve kaçınılmaz gören katı bir konumun benimsenmesi demek değildir. Aksine, insan haklarının tanınması esasında bireylerin ve grupların, birbirinden farklı maddi ve tarihsel şartların yansıması olan bir dizi kültürel değer ve model arasında tercih yapabildiği bir çeşitliliğin tanınmasını sağlamalıdır. Öte yandan, bu haklar hiçbir zaman başkaları üzerinde kaba kuvvet kullanımını meşrulaştırmanın bir aracı haline gelmemelidir. Ken Booth'un dediği gibi: "Kültür, işkence; 'yerellik' ise baskıcı iktidar yapılarını korumanın bir aracı olabilir."²⁶

VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Yakın bir zamana kadar uluslararası ilişkiler literatürü, Saskia Sasen'in tanımladığı gibi "Tek öznesi devlet olan ve diğer aktörler ile öznelere dışlayan" bir tür "tahliye anlatısı" ("*a narrative of eviction*") idi. "Bu anlatılar erildir: Erkekler tarafından ve/veya eril cinsiyete özgü terimlerle sahneye konan, uygulanan ve meşru kılınan, uçsuz bucaksız bir mikro pratikler ve kültürel biçimler silsilesine odaklanmıştır."²⁷ Günümüzde bir yandan toplumsal cinsiyet ve uluslararası ilişkiler alanındaki literatür ge-

lişirken,²⁸ cinselliğin neden olduğu değişimler yeterince dikkat çekmemektedir. Son zamanlarda birçok antropolog, bu alanda en azından Mead ve Malinovski'ye uzanan dönemden beri tartışılan bir soruna değinerek, kendi cinsel saiklerine ilişkin "gerçekleri açıkladı".²⁹ Ancak, antropologlar sorunu ciddi biçimde tartışmaya başladıkları halde, uluslararası ilişkiler veya kalkınma araştırmaları alanlarında, her ne kadar gelişmenin toplumsal cinsiyet boyutu gitgide daha fazla fark edilen bir olgu olsa da, çalışmalarının, cinsellikte değişen algılayışlar ve anlayışlar üzerindeki etkisi, yeterince ele alınmamaktadır. Öte yandan, uluslararası ilişkiler alanının sınır çizgisinde, askeri faaliyetlerin kapalı cinsel anlamları konusunda, Cynthia Enloe'nun başı çektiği ilginç çalışmalar vardır:³⁰ "Militarizm... belli cinsel ilişki biçimlerini sağlama alan politikalara ihtiyaç duyuyordu: Erkekler arasında cinselliğe varmayan bir bağlılık; erkeklerin militer ırkçılığı azaltabilecek bir sevgiye varmadan yabancı kadınlarla cinsel ilişkiye girmeleri; disiplin ve ahlakı zedeleyebilecek bir ev içi şiddetine varmayacak dozda kadın düşmanlığı; erkeklerin eşleri ve âşıklarının, herhangi bir sahiplenmeye meydan vermeyecek dozdaki cinsel sadakati."³¹

Enloe'nun tezinde savaş konusunda kadınlar ve erkekler arasında öngörülen ayrımın fazla keskin olduğu söylenebilir. Sara Ruddik, savaşlarda "genç erkeklerin, babaları tarafından başkalarının oğullarıyla savaşmaları için cepheye yollanan bir feda edilmişler sınıfı olduğunu" öne sürer;³² ancak kadınların savaşlardaki suç ortaklığı, bu yorumda öne sürüldüğünden daha fazla olup, yalnızca Enloe'nun savunduğu biçimlerle kalmamaktadır. Hiç değilse Ruddick, çoğu askerin savaşa gönülsüz gittiği gerçeğini kabul eder ve "bir zamanlar sevdiklerinin kararmış cesetlerin başında [ağıt yakan] Iraklı kadınlardan"³³ söz ederken, o genç erkeklerle yönelik herhangi bir merhamet işareti göstermeyen Zillah Eisenstein kadar ileri gitmez. Aristophanes'in *Lysistrata* adlı oyununda, Atina ve Sparta arasındaki savaşı bitirmedikleri sürece kocalarıyla cinsel ilişkiyi reddeden kadınların yarattığı imaja rağmen, erkekleri savaşa sevk eden vatanseverlik baskısına kadınların aktif destek vermesi daha sık rastlanan bir durum olmuştur. I. Dünya Savaşı patlak verdiğinde, Isabella Pankhurst gibi kadınlara oy hakkı için mücadele eden bazı kişiler oy kullanma mücadelelerini

bir tarafa bırakıp bütün enerjilerini savaş faaliyetlerini destekleme çabasına harcamışlardır. Kuşkusuz savaş cinsiyetçidir; ancak, kadınların yalnızca edilgin izleyiciler, erkeklerin özünde var olan birbiriyle savaşma güdüsünün pasif kurbanları olduklarını savunmak bambaşka bir şeydir. En azından, feminizmin bir kanadı, kadınların askeri çatışmalarda eşit görev alması hakkını hararetle savunmaktadır.

Uluslararası ilişkiler ve cinsellik arasındaki ilişkiyi ele alırken kullanabileceğimiz daha sistemli yöntemler mevcut mudur? “Uluslararası ilişkilerin eşcinselleştirilmesinin” yollarını gösterme yönünde bir iki deneme olduysa da, bunların incelikli kelime oyunlarından öte pek bir şey ifade etmediklerini düşünüyorum.³⁴ Yine de cinsellikle uluslararası ilişkilerin etkileşimini araştırmamıza yardımcı olacak bazı yöntemler vardır.

Bunlardan biri, Connell’in ortaya koyduğu, baskın heteroseksüelliği desteklediği halde hemcinsler arasındaki güçlü sosyal bağlara izin veren hegemonik erkeklik kavramının incelenmesidir. Erkekler arasındaki bu tür bir bağ, belli toplumsal cinsiyet yapılarının sürdürülmesi için gereklidir ve gerek bunun köklerini biyolojide gören Lionel Tiger ve daha sonra gelen sosyobiologlar,³⁵ gerekse psikanalitik ve toplumsal kurmacı argümanlara çok daha fazla önem verenler tarafından irdelenmektedir. Nancy Hartsock’a göre, “siyasal yaşamımız... baştan ayağa şiddet ve ölümle yakından ilişkili, eril bir *eros* tarafından düzenlenmiş bir yapı olarak düşünülmelidir”.³⁶ Bu yorumda, savaşı, kadınların desteklediği ve izin verdiği, ancak erkeklige özgü bir yapı olarak görmek için daha güçlü dayanaklar mevcuttur. Adam Farrar, savaşın cinsiyetçi doğasına ilişkin çok ilginç bir saptama yapar: “[Erillik], farklı unsurların birbirini tamamladığı bir dünya oluşturmak için her an yardıma çağırabileceğimiz ya da terk edebileceğimiz potansiyel bir çerçeve oluşturur. ‘Erillliği’ ancak katıksız erkek arzusunun o nadir uğraklarında yakalayabiliriz: Pornografi, tecavüz, bilim... ve savaş.”³⁷ Kuşkusuz ilginç bir grupta; ancak bu unsurların tümü, toplum tarafından inşa edilmiştir.

Erkekler savaşa erkekliklerini korumak için mi giderler? Bu çok da abartılı bir yorum gibi görünmüyor; ne de olsa kan davaları, düellolar ve “namus” cinayetleri, farklı kılıklarda, çoğu toplumda yaygın olarak görül-

mektedir. Öte yandan, savaşların doğası değiştiğinden, aileler arasında yaşanan düşmanlıklarda sergilenen türden bir hipererillik şekliyle, modern savaşlara özgü yüksek teknoloji arasındaki açık ilişkiyi görmek güçleşmiştir. Nitekim, bazı feministler askerlerde gerekli görülen türde bir “erillik”, Batı toplumlarının çoğunda hâkim olan ve arzu edilen, akılcı ve özerk davranış modelinin çok uzağında olduğuna dikkat çekmiştir.³⁸ Başka bir deyişle, Rambo örnek bir asker sayılamazdı. Bu görüş tersine de çevrilebilir: Modern ordunun kendisi, akılcı ve bürokratik denetim biçimlerinin bir ürünüdür. Ordu aynı zamanda hem ulusun, hem de toplumsal cinsiyetin biçimlendirilmesinde başlıca mevzilerden biridir. Bunun yanı sıra, özellikle de ordunun genellikle tamamen erkeklerden oluşturulduğu ve devletin en önemli kurumu durumunda olduğu yoksul ülkelerde, zorunlu askerlik hizmetinin hegemonik erkek milliyetçiliğinin özgün biçimlerinin yaratılmasında nasıl bir işlev gördüğü yeterince irdelenmiş değildir.³⁹

Yine de, askerlik hizmetinden kurtulmak için ordudan kaçanlar, rüşvet verenler ve kendilerini sakatlayanlar bir yana bırakıldığında, erkeklerin savaşa gitmeye gönüllü olmasının bir açıklaması olmalıdır. Bu durumun yakın zamandaki en iyi örneklerinden biri, 1980’lerde, bir milyondan fazla genç erkeğin, uluslarının şerefini ve inançlarını koruma adına katledildiği İran ve Irak arasındaki sekiz yıllık savaşın devasa kayıplarıdır.

Öte yandan, günümüzde insanların çoğu füzeler ve uzaktan kumandalı bombalarla değil, son yıllarda Ruanda, Kosova ve Doğu Timor’da kitlesel katliamlara yol açan, Mary Kaldor’un “yeni savaşlar” adını verdiği ve küreselleşmeyle yakından ilişkili olan bireysel şiddet nedeniyle ölmektedir.⁴⁰ “Yeni savaşlar”, kısmen modernitenin yarattığı hızlı değişimden kaynaklanan karmaşaya ve küresel değişimlerin neden olduğu iktidarsızlaşma duygusuna bir tepki olarak, erkekliğin daha “geleneksel” yapılarına bir dönüşü de göstermektedir. Barbara Ehrenreich’in işaret ettiği gibi: “Savaş, Margaret Mead’in deyimiyle ‘uygarlığın sık sık karşı karşıya kaldığı, erkeğin rolünü yeterince tatmin edici bir biçimde tanımlama sorununun’ bir çözümü haline gelir.”⁴¹ Afganistan’da, eski Yugoslavya’da, Batı ve Orta Afrika’da ve Kafkaslar’da, ulus devletler arasındaki eski savaş biçimlerinden çok, içinde yaşadığımız çağın yerelleşmecî kimlik politikalarıyla

ilişkili olan bir terör ve şiddet patlaması görülmektedir. Bu patlama, yok-sul ülkelerle sınırlı da değildir: Kosova, Ambon ve Sierra Leone'deki iç sa-vaşlarda insanlara dehşet salan genç çetelerle, ABD'deki şehirlerde yaşı-yan çete savaşlarının en uç örnekleri arasında paralellikler mevcuttur.

Dünyanın pek çok bölgesinde, askeri örgütlenmenin yeni biçimle-ri ile doğrudan şiddete geri dönüş biçimindeki bariz eğilim arasında var olan gerilimli ilişkilerin açıklanmasında psikanalizin sunduğu yöntemler henüz tam olarak keşfedilmiş değildir. Connell, bir toplumsal cinsiyet ku-ramının olanaklı hale gelmesinde Freud'un önemine işaret eder: "[Freud'un] eriliğe ilişkin olarak en ısrarlı biçimde savunduğu nokta, onun hiçbir zaman katışıksız bir durumda olmadığıdır... Freud'un kuramsal di-li değişikliğe uğramış olsa da, toplumsal cinsiyetin ampirik karmaşıklığı-na ve feminenliğin daima erkeğin karakterinin bir parçasını oluşturduğu-na dair inancı değişmedi."⁴² Bastırılabilen/yüceltilebilen Freudcu evrensel libido kavramına gerek davranışçılar, gerek postyapısalcılar cephesin-den⁴³ çok sayıda itirazın olduğunu biliyorum; ancak, Freud'un bir dizi sos-yal davranışla açığa çıkan cinsel bastırma kavramının faydalı olduğunu tes-lim etmek, onun yazdığı her şeyi kabul etmeyi gerektirmez. (bell hooks, ırkçılık ve sömürgecilik mirasının anlaşılması için psikanalizin kullanıl-ması yönünde benzer bir çağrıda bulunmuştur.)⁴⁴ Freud, *Group Psycho-logy and the Analysis of the Ego* (Grup Psikolojisi ve Egonun Analizi) adlı eserinde, ordu ve kilise gibi kurumların (bu örnekler günümüze uyarlana-bilir) libidinal enerjilerin yüceltilmesi esasına dayandıklarını, böylelikle bir yandan açık cinsel duygular toplum dışına itilirken, bir yandan da ör-gütlenmeleri bir arada tutan grup bağlarının korunduğunu öne sürmüştür.⁴⁵ Freud'un fikirleri, bazı feministlerin savunduğu, savaşın bir tür bas-tırılmış homoerotizmin ifadesine fırsat verdiği görüşünde de yankı bulur. Bu görüşe göre, *Rambo* gibi filmlerde "Kadınlar, askerin eşcinsel olmadı-ğının göstergesi olarak yer alırlar; bunun dışında bir işlevleri yoktur."⁴⁶ Ayrıca, erkekler arasındaki bağlılığın vurgulanması, çok sayıda kuruma kadınların dahil edilmesinin önündeki "gayriresmi engellerin" varlığını sürdürmesini ve ordu içinde hem kadınlar, hem de açık eşcinsellere yöne-lilik düşmanlığı anlamamıza yardım etmektedir.

Bu analiz şekli, otoriterlik ve şiddetin köklerini cinselliğin bastırılmasında gören Wilhelm Reich'in "seks-pol" idolojisiyle daha da ileri götürülür. (Reich, kendi analizinden yola çıkarak bir siyasal program geliştirme denemesiyle, 1931'de Alman Proleter Cinsellik Kurumu'nu kurdu.) Reich'in girişimine Naziler tarafından kesin olarak son verilmiş ve ABD'de, savaş sonrası dönemdeki kariyerinde, görüşleri gitgide daha da tuhaflaşmış olsa da, onun Marks ve Freud'u sentezleme denemeleri, başta Erich Fromm ve Theodor Adorno olmak üzere,⁴⁷ Frankfurt Okulu'nun bazı kuramcılarını etkilemiştir. Marcuse'nin *Eros and Civilization*'ı [Eros ve Uygarlık], 1970'lerin özgürlükçü gey kuramlarının bazı kolları⁴⁸ ile karşı kültürdeki, tantra* enerjisi ve alternatif tıbbi tedavilere yönelik ilgide, bu görüşün yankılarını açıkça görebiliriz. Kişinin kendi cinsel dürtülerinden duyduğu korkunun çarpıtılarak çoğunlukla travestiler, efemine erkekler veya fazla "erkeksi" görünen kadınlara yönelik zalim saldırılarla açığa vurulan önyargı ve saldırganlıklara dönüşebileceğini sağduyu sahibi çoğu insan görebilir.

Uluslararası ilişkilerde, karmaşık psikanalitik okumalar postmodern bir modanın yansıması olabilir. Böyle yazılardan birinde, yazar "ABD'nin Panama'yı işgali hem etkisizleştirme, hem de dışileştirme anlamları taşır. Noriega ve Bush'un fallik iktidardan yoksun oluşu ve bunu erkekliğin aşırı ifadeleriyle telafi etmeleri eril histerinin göstergesidir" der.⁴⁹ Panama işgalinin iki tecavüz senaryosu içerdiğini, ikincisinin "travesti bir erkeğin bir dişiye tecavüzü" olduğunu savunarak devam eden bu makale, bir çatışmaya ilişkin olarak, psikanalitik dilin bir metne zekice yerleştirilmesi uğruna siyasal, ekonomik ve stratejik çıkarlarla ilgili gerçeklerin göz ardı edildiği, kusursuz bir sembolik okuma örneğidir. Bu tarz bir okuma, (kulağa çok eski moda geleceğinin farkındayım ama) metaforik olanla gerçek olanı birbirine karıştırma riski taşır. Öte yandan, özellikle de toplumsal cinsiyet ve cinselliğe ilişkin iç çatışmaların nasıl olup da dış çatışmalara yansıdığının anlaşılmasında, uluslararası ilişkilerin daha materyalist bir psikanalitik yorumu olanaklıdır. Bu yansıtmanın

* Sağaltımla ve cinsel pratiklerle ilgili teknik ve ritüellere ilişkin Hindu veya Budist kutsal metinleri –ç.n.

genellikle cinsel bir unsur barındırdığı görülür (displacement); bu durum, pek çok köktendincinin cinsellik konusundaki yoğun kaygıları ve bu kaygılarla şiddet kullanımı arasındaki bağlantılarda kendini gösterir.⁵⁰

“Materyalist psikanalitik” bir bakış açısı, modaya uygun ya da melez bir dil olarak yorumlanabilir; ancak, amacı bu yüzyılın daha eski dönemlerindeki Marks ve Freud’u uzlaştırma denemelerine dikkat çekmek ve onların kuramlarını yeni koşulları göz önüne alarak tekrar değerlendirmektir. Bu kuramsal geleneklerin her ikisinin de birer kutsal kitap gibi okunmaları koşuluyla, iktidar ve otoritenin hem sosyoekonomik, hem de psikanalitik yapılarının eşzamanlı olarak çözümlenmesi, toplumlara ilişkin gerek liberal pozitivizm, gerek postmodern göreceliliğin baskın söylemlerinden daha derin bir kavrayış sağlayabilir. Amerikalı psikanalizci Joel Kovel’in hatırlattığı gibi: “Freud’u tarihsel materyalizm çerçevesine yerleştirmekle, bir yandan doğayla radikal bir ilişkiyi korurken, diğer yandan psikanalizi katı biyolojik determinizm yükünden kurtarmış oluruz... Marks’ın başka bir bağlamda söylediği gibi: Yalnızca kendi tarihimizi değil, kendi doğamızı da kendimiz yaparız; ama hiçbirini keyfimize göre değil.”⁵¹

Ancak, özellikle psikanalize dayanmadan da, cinsel olanla politik olanın karşılıklı ilişkisi ardında yatan bazı örüntüleri çözebilmek için “hegemonik erkeklik” kavramından yararlanabiliriz. Toplumsal cinsiyet konusunda, (I. Elizabeth ve Büyük Katerina’dan Golda Meir, İndra Gandhi, Margaret Thatcher ve Madeleine Albright’a) iktidar sahibi kadınlar örnek teşkil eder. Bu kadınlar, hemen her zaman erkeklere özgü sayılan alanlardaki erkek egemenliğini sorguluyor gibi görünseler bile, pratikte, iktidarlariyle, askeri alanın özündeki homososyal niteliğin değişimine çok az etki eden “fahri erkekler” olarak, o yapıyla bütünleşmişlerdir. Bunun yanında, yakın dönemlerin diktatörlük rejimlerinin önemli bir unsuru olan, genellikle kocalarının yanında fiilen yönetime katılmış, Imelda Marcos, Eva Peron ya da Elena Çavuşesku gibi iktidar sahibi eşlerin rolü akla geliyor. Kendisinin de “erkekler kulübünden biri gibi” olduğunu ya da en azından bunun için çaba harcadığını ispatlama gereği duymayan, yakın döneme ait, önemli herhangi bir kadın siyasetçi figürü bulmak pek mümkün görünmüyor.

Eşcinsel erkekler de, bu durumlarını açıklamamaları kaydıyla, hegemonik iktidar yapılarına dahil olabilirler: J. Edgar Hoover'ı ya da Roy Cohn'un 1950'lerin McCarthy duruşmalarındaki rolünü hatırlayın. Cohn'un ikiye bölünmüşlüğü, *Angels in America* oyununun ana temasını oluşturur ve tuhaf bir biçimde, geleneksel Latin "maço" tasvirlerini anımsatan, "Bu durumdaki başka erkeklerin hemen hepsinden farklı olarak, ben düzduğüm erkeği Beyaz Saray'a getiririm ve Ronald Reagan onunla el sıkışır... Roy Cohn eşcinsel değildir. Roy Cohn erkeklerle düşüp kalkan heteroseksüel bir erkektir" ⁵² diye övündüğü konuşmasında özetlenir. Öte yandan, gerek Genet'nin eserleri, gerekse casus Burgess ve Maclean'i kuşatan meşhur Cambridge çemberindeki gibi, eşcinsellik, casusluk ve ihanet arasında halen korunan bağlar,⁵³ eşcinsellerin ikircikli konumuna işaret eder. Nazizm, erkekler arasında güçlü bağlar ve yoğun homofobiyi bir araya getiren otoriter rejimler içinde, bilinen örneklerden yalnızca biridir.⁵⁴

Kuşkusuz, "eril" şiddeti hem "dişil olandan duyulan korkuya" hem de bastırılmış eşcinselliğe bağlayan psikanalitik kuramlar geliştirilebilir; ancak muhafazakârlar içinde, duygularını açıklama konusunda, Aile Araştırmaları Enstitüsü'nün kurucusu Paul Cameron kadar dürüst olabilenler azdır. Cameron, eşcinsellere saldırmasını şu gerekçeyle açıklar: "Eğer cinselliği sırf kişiye zevk verme amacındaki bir şey olarak izole ederseniz ve istediğiniz tek şey mümkün olan en tatmin edici orgazm olursa (ki eşcinsellik böyle bir şey gibi görünüyor), o zaman eşcinsellik karşı konulması güç bir şey gibi görünür... Evlilikteki seks sıkıcı sona yöneliktir. Genellikle, eşcinsel seksin verdiği türde bir katıksız cinsel haz vermez."⁵⁵ Bu tür analizler, tek başlarına, organize şiddeti veya devletlerin çatışmalarında söz konusu olan total örgütlenmeleri açıklamazlar. Bununla beraber, bunlar, devletlerin neden savaşa girdiklerinin açıklanmasında, ekonomik ya da stratejik ulusal çıkarlar veya iç siyasal avantajlarla ilgili daha geleneksel analizlerin yarattığı eksiklikleri tamamlayan bakış açıları ortaya koyarlar. Nitekim, savaşın, devlet sisteminin parçalanması ve yönetimlerin ülke içi şiddeti denetlemede başarısız olmalarıyla gitgide daha ilişkili hale geldiği bir dünyada, bu analizlerin önemi daha da artmıştır.

Psikanalitik kuram bir yana bırakıldığında bile, devlet iktidarı ve cinsel düzenlemelerin belli biçimleri arasında keşfedilmeye değer bazı ilişkiler mevcuttur. George Orwell, 1984 romanında cinsel hazzı kısıtlama çabasındaki totaliter bir rejim kurgular: “Winston’dan farklı olarak, [Julia] partinin cinsel püritenliğinin asıl amacını kavramıştı. Sorun, sadece, cinsel isteğin partinin denetimi dışında kendine ait bir dünya yaratması ve dolayısıyla mümkünse yok edilmesi gereğinden ibaret değildi. Daha önemlisi, cinsel pehhizin histeriye yol açmasıydı; savaş heyecanı ve lidere tapınmaya dönüştürülebildiğinden istenen bir şeydi bu.”⁵⁶

İster Nazi Almanyası ister Stalinist Rusya, isterse apartheid [ırk ayrımcılığı] rejiminin hüküm sürdüğü Güney Afrika ya da Yunanistan ve Arjantin’deki askeri rejimler olsun, 20. yüzyılın belli başlı totaliter rejimlerinin ortak yönü, güçlü püritenlikleri olmuştur. Aslında diktatörlerin kendileri, başkaları için koyulan kuralları sık sık görmezden gelmişlerdir. Burada hemen aklımıza Mao Zedung geliyor; Güney Kore diktatörü Kim Jong-il’in, “eğlence timi” olarak anılan, özenle seçilmiş genç kadın korumalara sahip olduğu söylenir.⁵⁷ (Hitler ve onun yeğeniyle ilişkisine dair oralıkta dolaşan çeşitli hikâyeler gibi, cinsel sapkınlık ve siyasal patoloji arasında bağlantılar kurma çabası yaygın olarak görülür.) İstisnaların olduğu yerlerde, bunların, seks turizminin desteklenmesinin getirdiği ekonomik çıkarlarla bağlantılı olduğu görülür. Küba’daki Batista yönetimi ve Filipinler’deki Markos rejimi buna örnektir. Franco İspanya’sında eşcinselliğin bastırılmasına ilişkin yazılarında, Ricardo Llamas ve Fefa Vila şöyle söylerler: “Her türlü cinsel uyumsuzluk, rejimin yaslandığı değerlere yabancı, sembolik bir mevzi olarak tanımlanıyordu.”⁵⁸ Bu gelenek, komünist Arnavutluk ve Romanya’nın aşırı homofobik rejimlerinde de yankı bulur.⁵⁹

Totaliter yönetimler, yalnızca kendi denetimleri dışında kalan örgütlenmelerin (ve orgazmların?) değil, tatminin, devletin dayattığı tutum ve davranışların dışında da mümkün olduğunu varsayan her türlü özgür ifadenin de tehdidi altında görünmektedir. Bu yüzdendir ki, hem Çin ve Vietnam’daki komünist rejimler, hem de İran ve Sudan’ın köktenci yönetimleri, belli cinsel davranış normlarını dayatmaya çalışırlar; zira,

açıkça dile getirmeseler de, totaliterliğin bir niteliği olan, devletin mutlak ve içselleştirilmiş egemenliğini ellerinde tutmak için bunun gerekli olduğu gerçeğini kabullenmişlerdir. Cinsel seçeneklerin en fazla olduğu yerler genellikle zengin liberal ülkeler olsa da, bu konuda ilginç örnekler bulunmaktadır: Doğu Almanya kürtaj konusunda Batı Almanya'dan çok daha hoşgörülüydü; öte yandan ABD, Batı dünyasında, erişkinlerde eşcinsellik davranışını hâlâ suç sayan tek ülkedir.

Cinsel özgürlük tezi, bireysel haklar, toplumsal yükümlülükler ve hem yurttaşlarının güvenliğini hem de onların birbirleriyle eşitliğini sağlayabilecek meşru bir yönetim ihtiyacına ilişkin daha geniş çaplı tezlerden ayrı tutulamaz. Şahsen, bireysel hazzı siyasal faaliyetlerin tek hedefi olarak gören, çağımıza özgü bazı Batılı fikirleri eleştirmekle birlikte, kişisel tatmine hiçbir olanak bırakmayan rejimlere de mesafeli yaklaşırım. Devrimci gruplardan Weatherpeople'ın, 1970'lerde, tek eşliliğin feshedilmesini talep etmesi veya bazı cinsel radikaller ve feministlerin, fantezilerin çoğunlukla sorun yaratacak şekilde politik doğruluktan uzak olduğuna dair endişeleri, insan davranışlarının farklı kurallara tabi alanları olduğu ve totaliter rejimler ya da ilerlemeci hareketlerin bu farklılıkları ortadan kaldırma çabasına girmemesi gerektiği gerçeğini bir kez daha ortaya koyuyor.

İMKÂNSIZI İSTEMEK:

“GELENEKSEL AHLAK” MÜCADELESİ

*Çığırından çıkmış bir sofuluk, inançtan değil, daima şüpheden kaynaklanır.
Ne kadar şüphe duyuyorsak, o kadar inançlı görünürüz.*

REINHOLD NIEBUHR

Davos'ta 1999 yılı başında yapılan Dünya Ekonomik Forumu'nda konuşan Singapurlu Devlet Bakanı Lee Kuan Yew, seyahat ve yeni teknolojilerin Singapur toplumunun bütünlüğünü tehdit ettiği yönündeki kaygılarını dile getirdi: “Dünyaya çocuk getirmenin beraberindeki sorumlulukları bir kenara bırakmak, bizleri de dünyanın başka yerlerindeki bazı toplumlar gibi düşüncesiz ve sorumsuz bir toplum haline getirir.”

Bu sırada, dünyanın bir başka köşesinde ABD senatosundan Başkan Clinton'ın mahkemeye sevk edilmesini isteyen Cumhuriyetçiler de, Lee'nin sorun ettiği paradoksun bir benzeriyle mücadele ediyorlardı. Küreselleşmenin getirdiği toplumsal değişimler cinsel davranışlara ilişkin normlarda köklü değişikliklere neden olmuş ve “mahrem” olanla “kamusal” olan arasındaki sınırı ortadan kaldırmasıyla, günlük siyasal yaşama yeni sorunlar ve gerilimler getirmiştir. Değişmekte olan küresel düzeni anlamak için sürekli bir uğraş içinde olan bizler, bu düzende, uluslararası kapitalizmin, bir yandan yaşamın her alanını kökünden sarsarken, bir yandan da çoğunlukla sosyal düzenin geniş kitlelerce benimsendiği ve pek bir değişim göstermediği “geleneksel” biyolojik/toplumsal cinsiyet düzeniyle sembolize edilen, hayali bir geçmiş özlemine dayalı büyük direniş hareketlerine neden olduğunu gitgide daha açık bir biçimde görmekteyiz.

Bu kitabı yazmaya başladığım 1998 yılında, Afganistan'dan, yeni kurulan köktenci Taliban rejiminin baskıcı ayrımcılığına uymaya zorlanan kadınlarla ilgili haberler gelirken,² ABD'de genç bir gey olan Matthew Shepard'ın linç edilmesi, eşcinsellere yönelik nefretin hangi boyutlara varabileceğini gösteriyordu. Hemen her ülke, cinsel histeri ve cinsel ahlaka

ilişkin konuların politizasyonunda özgün bir tarihe sahip olmakla birlikte, sosyal değişimlerin çabukluğu ve bunun ahlak ve cinsel davranışlar üzerindeki etkilerine ilişkin kaygılar hepsinde ortak bir unsur gibi görünmektedir. Kimi yerde bu politizasyon, Rusya'da cinsellik eğitiminin "ruhun ekolojisinin zedelenmesine" yol açtığı yolundaki eleştiriler³ veya 1998 sonunda, Hindistan'da, kocaları kardeş olan iki kadının aşk ilişkisini anlatan Deepa Mehta'nın *Fire* adlı filmini gösteren sinemaların, filmin ulusal ahlakı incitici olduğu gerekçesiyle, Hindu grup Shiv Sena öncülüğündeki kalabalıkların saldırısına uğramasındaki gibi, açıkça Batı karşıtı bir biçim almaktadır. Bu sırada Çin'de, boşanma oranlarının artış göstermesi (ulusal ölçekte % 13 olan boşanma oranı, büyük şehirlerin bazılarında % 25'in üzerine çıkmıştır), kocaları tarafından terk edilmeleri, zinanın suç haline getirilmesi talebiyle ülke çapında bir tartışma başlatmıştır.

ABD'deki ahlaki çoğunluk ile, örneğin Afganistan'daki Taliban rejimi arasındaki ilişkiyi kavramanın belki de en iyi yolu, her ikisini, hızlı toplumsal ve ekonomik değişimlere, bir başka deyişle küreselleşmeye karşı tepkiler olarak düşünmektir. İki örnek de sekülerlikten geriye doğru bir adım ve rasyonalleşmeye yönelik bir saldırıyı, dinsel olanla siyasal olan arasındaki ayrımın yıkılması yönünde kararlı bir tavır temsil etmektedir. Köktencilüğün de bir cinsiyeti vardır ve bazı kadınlardan destek görmekle birlikte, genellikle sosyal değişimlerin yarattığı huzursuzluk karşısında, eril otoritenin uygulanmasının bir biçimi olarak kendini gösterir.⁴ Karen Brown, köktencilerin kadın bedeninin denetimi konusuna odaklanma eğilimini ele alırken, "köktencilik, çeşitli sebeplerle, dünyanın birdenbire kavranması çok güç bir görünüme büründüğü zaman ve yerlerde doğar" ve genellikle "sosyal, kültürel ve ekonomik gücü ele geçirilebildiği yerlerde yükselir" görüşünü savunuyor.⁵ Bu tür koşullarda, çoğunlukla küreselleşmenin bir sonucu olarak eski biyolojik/toplumsal cinsiyet düzenindeki sarsıntılar hem sağ hem de solun saldırı hedefi haline gelirken, hem yönetim hem de sivil sektörler, cinsel korkular ve güvenliksizliğe hitap eden tepkiler vereceklerdir. Bunun en açıkça görüldüğü örnekler, ister Cezayir ister Kuzey Amerika'da olsun, köktenci hareketlerdir; ancak, bu sorunların yarattığı kafa karışıklığının yansımalarını hemen her yerde görebiliriz.

Fas'ın Rabat şehrinde ilk kez yapılan güzellik yarışmasında, köktencilere gelen muhalefet karşısında, etkinliğin ertelenmesi yerine, yarışmacıların ayak bileklerine uzanan kaftanlar ve peçe yerine taktıkları kukuletalarla yürütölmeleri olayı, zengin sembolik anlamlar içermektedir.⁶

Köktencililiğin bu çeşidi, sık sık dünyanın kalan kısmını dışlama arzusunda ifadesini bulur. Dehşet verici Kızıl Kmer cinayetleri veya kendilerinden farklı düşünen herkesi hedef alan günümüzün Cezayir terörist saldırıları, bu tür köktencililiğin doruğa ulaştığı örneklerdir. Bu iki örneğin art arda gelişi, bizlere, köktencililiğin dinsel inançlara dayanmak zorunda olmadığını hatırlatıyor: Dinsel köktencilikle Pol Pot'un veya Nazilerin siyasal köktencililiğinin ortak noktası, kelimenin tam anlamıyla, toplumdaki her türlü çeşitliliğin ortadan kaldırılması arzusudur. Dünya tüketim kapitalizminin etkisine ve onun yarattığı imgelere daha bağımlı hale geldikçe, küreselleşmeyi reddetme yönündeki girişimler de, ister din, ister gelenek ya da (Burma ve Kuzey Kore'deki gibi) ulusal egemenlik adına yapılmış olsun, gitgide daha da vahşileşecektir. V. S. Naipul, Malezya'da İslam'ın güçlendirilmesinin kısmen küresel güçlere karşı bir savunma duvarı oluşturulması olduğunu savunurken,⁷ İsrail'deki aşırı ortodoks Yahudiler dış dünyayla bağlantı sağlaması nedeniyle insanları internete karşı uyarmaktadırlar.⁸

Ahlaki değerlerin çöküşe geçtiği bir dönemi yaşamakta olduğumuz inancı, dünyada son derece yaygın görünmektedir. Carol Jenkins'in Papua Yeni Gine'ye ilişkin olarak yazdıkları, pek çok zengin ülke için geçerli olabilir: "Cinsel kısıtlamaların olduğu altın çağ miti, (başka yerlerde olduğu gibi) Papua Yeni Gine yaşlıları arasında dilden dile dolaşıyor ve 1991'de ülkenin her yerinden 400'den fazla kişiyle yapılan anketten rastgele seçilen örneklerde, kadın ve erkeklerin hemen hepsi cinsel ahlaksızlığın arttığı fikrini savunuyor."⁹ Laos'ta devlet yetkilileri, bunun büyük ölçüde kendi ekonomi politikalarının bir sonucu olduğunu göz ardı ederek, "gençliğin" ahlaki çöküşünden yakınıyorlar. ABD'de Hristiyan sağın ahlaki muhafazakârlığa dönüş çağrıları ve 1993'ten beri, gençlere evlilik öncesi ilişkiden uzak durma sözü verdirmeye çalışan True Love Waits [Gerçek Aşk Bekler] gibi hareketlerin ardında da benzer fikir ve çelişkilerin yattığı görölebilir.

Bu köktencilik biçimlerinin tümünde, şüpheye ve belirsizliğe hiç yer tanımayan bir dünya görüşüyle, kurgulanmış bir ulusal ya da etnik kimliğe karşı yabancı ve kozmopolit tehditler olarak nitelenen unsurlara yönelik bir düşmanlık belirleyici olmaktadır. Lynn Freedman'ın söylediği gibi: "Köktencinin kendi cemaati erdemli ve şanlı bir geçmişle yeniden kurgulanırken, öteki kötülenir ve alçaltılır; böylelikle ondan gelen tehdit abartılarak, mücadeleye bir ölüm kalım meselesi havası verilir."¹⁰ Çoğu örnekte, ulusal ve dinsel kimlikler kadına ilişkin belli bakış açılarını beraberinde getirir. Kadın hem ahlaki saflığın koruyucusu olarak yüceltilir, hem de mutlak erkek denetiminden çıkma tehlikesi barındıran cinselliği nedeniyle korku uyandırır. Bu tür irdelemeler, Batılıların köktenci İslam'ı algılayışında yaygın olarak kabul görürken, buna çok benzer etkenler, Güneyli [Güney Amerikalı] beyaz kadın mitinin veya çağımızın "aileci" dindar sağ söyleminin oluşturulmasında da rol oynamıştır. Küresel pazar ve neoliberal ekonomiler tarafından ahlak ve biyolojik/toplumsal cinsiyet düzeni üzerinde yaratılan değişimlere karşı belki de en güçlü muhalif unsur olan örgütlü dinin rolü, bu olguyu açıkça sergiler. (Papa 2. Jean Paul, antikomünizmine rağmen, kapitalizmin aşırılıkları olarak gördüğü unsurlara karşı da eleştirel bir tavır almıştı.) Clinton yönetiminin, ABD'nin Reagan ve Bush döneminde benimsediği katı kürtaj karşıtı politikasını tersine çevirmesi üzerine, Vatikan, kürtaj karşıtı görüşün uluslararası savunuculuğunda başı çekmiş ve 1994 Kahire konferansında, nihai belgede kürtajın kabulünün önlenmesi için hararetle bir lobi faaliyeti yürütürken bazı İslam ülkelerinden de destek görmüştür."

Geçtiğimiz yüzyıl boyunca kadın eşitliğini öngören hareketler, muhalifleri tarafından sık sık indirgeyici cinsel terimlerle tanımlanmış, feminizm, saygınlığını zedelemek amacıyla sık sık rasgele cinsel ilişki ve lezbiyenlikle bir tutulmuştur. Nitekim, ABD Anayasası'nda Eşit Haklar Kanunu'na ek madde teklifi, kadın-erkek ortak tuvaletler, kadınların savaşa katılması ve eşcinsel evliliğin yasallaştırılmasına yol açtığı gerekçesiyle saldırılara hedef olmuş, yeterli sayıda eyaletten resmi onay almayı başaramayarak geri çevrilmiştir.¹² Aynı şekilde, gebelik ve zührevi hastalık korkusu, tıbbi gelişmelerle ikna edici etkilerini yitirene dek, "geleneksel"

ahlaka kadın desteğinin kazanılmasında en önemli etkenler arasındaydı. Bunların hem solcu hem de sağcı çeşitlemelerini görmek mümkündü: Komünistler fuhuş ve kadınların aşağılanmasıyla kapitalizmi sorumlu tutarken, sağcılar, radikal solcuları kadın-erkek eşitliği ve özgür aşk gibi sapkın fikirlerle ahlakın temelini oymakla suçluyorlardı.

Toplumsal değişimlere karşı hiddetli tepkilerin pek çoğunda cinsel paniğin böylesine önemli yer tutması hiç şaşırtıcı değildir. Zira Freudcu olmayanlar bile, değişim korkusunun büyük ölçüde cinselliğin hızla tırmanacağına dair bilinçaltı korkuya dayandığını görebilirler. Ku Klux Klan'ın siyahlara olan nefretinin veya *Easy Rider* filminde anlatılan, ABD'deki Güneyli gerici çiftçilerin 60'larda hippilere karşı tepkisinin ardında yatan cinsel senaryoları bir düşünün. Yaşı ellinin üzerinde olanlar, toplumsal cinsiyet ve cinsellikle ilgili bir dizi kaygıdan kaynaklanan bir tepki gibi görünen, 1960'larda genç erkeklerin uzun saç modasının yarattığı olağanüstü öfkeyi hatırlayacaktır. Birkaç yıl boyunca, bazı Doğu Asya ülkelerinde göçmen bürosu yetkilileri, bukleleri fazla uzun olan erkeklerin saçlarının anında kesilmesi yönünde talimatlar çıkarmışlardı. Aşırı uçtaki politikaların çoğunun büyük ölçüde bilinçsizce barındırdığı homoerotik göndermelere rağmen, Avrupalı dazlaklar veya Amerikalı sağcı gruplarda olduğu gibi, bu göndermeler genellikle eşcinselliğin her tür-lüsüne karşı hararetli bir düşmanlıkla bir aradadır. Nitekim, Phineas Papazları gibi manyaklar, bankacılık sistemi ve ırklar arası evliliğe karşı çıkarken, aynı zamanda "ülkedeki sapıkların (sodomilerin) kökünü kazımak istediklerini" bildiriyorlar."

İrkçılığın cinsel unsurlar barındırdığı görüşü bugün yaygın biçimde kabul görmektedir ve günümüzde küresel ekonominin ayrılmaz bir parçası olan göç ve nüfus hareketlerinin artışı, egzotik "öteki"den duyulan korkuları da ateşlemiştir. Hem Yurttaşlık Hakları [azınlıklara haklar tanıyan ABD Anayasası'nın 13. ve 14. ek maddeleri kastediliyor] öncesi ABD'nin güney eyaletleri, hem de ırk ayrımcılığı rejiminin sürdüğü dönemdeki Güney Afrika'da, "ırkların karışmasına" karşı çıkan katı yasalara da yansıdığı gibi, bir "ırksal saflık" takıntısı mevcuttu. Bir yoruma göre, ayrımcılık rejimi sona erdiğinden beri "Güney Afrika'da ırk-

lararası ve eşcinsel seks ilanlarına çoğu Batı ülkesinde olduğundan daha sık rastlanıyor” olması şaşırtıcı değildir.¹⁴ Daha yakın dönemde ise, farklı ırk ve dinlerin cinsel olarak karışmasından duyulan korkuların yankıları, Avrupa’nın pek çok yerinde, nefretle dolu göçmen karşıtı fikirlerle ortaya konurken, Ku Klux Klan eski ırksal karışma korkusunun yanı sıra, şimdi eşcinsellere ve kürtaj yandaşlarına da nefretini dile getirmektedir.

Cinsellik konusunda günah keçisi bulma âdeti uzun bir geçmişe sahiptir, fuhuş ve zührevi hastalıklardan yabancıların sorumlu tutulması yaygın bir tavır olarak günümüze ulaşmıştır. (Frengiye başka uluslardan insanların neden olduğu kanısı yaygındı.) Aynı biçimde, ister bekâret yeminleri nedeniyle korku uyandıran Albijans’lara* karşı ortaçağ Haçlı Seferleri, isterse 19. yüzyıl Amerika’sında Çinlilere ve Nazi Almanya’sında Yahudilere karşı kullanılan, “vahşi seks canavarları” klişelerinde olsun, cinsel korkular ve fanteziler, farklı ya da azınlık olanlara karşı zulümde önemli rol oynamıştır. Bu zulümler, Stanley Cohen’in “bir durum, bir vaka, bir kişi veya grubun, toplumun değerleri ve çıkarlarına karşı bir tehdit olarak tanımlanmaya başladığı” yerde oluşan durum olarak tanımladığı “ahlak panikleri” sonucunda ortaya çıkar.¹⁵ Kenneth Thompson, “ahlak paniği” durumunun günümüzde gözle görülür sıklığını, terimi kullanmamakla birlikte, genellikle “küreselleşme” olarak görülen olguyu oluşturduğu düşünülen yapısal, teknolojik, kültürel ve söylemsel alandaki değişimlere bağlıyor.¹⁶ “Ahlak panikleri”, cinsellik sorunlarına odaklanmak zorunda değillerse de, çoğunlukla birtakım cinsel göndermeler barındırırlar.

İgor Kon, perestroyka sonrası Rusya’da, pornografinin gelişmesi ve cinselliğin serbestçe tartışılmasına yönelik tepkileri ele alırken, “ahlak paniği” terimini kullanır¹⁷ ve ırk, uyuşturucu ve gençliğe ilişkin sık sık tekrarlanan panikler, çoğunlukla “kanun ve düzene” karşı tehdit olarak dile getirilmekle birlikte, vahşi ve denetlenemez “ergen” cinselliğinin imgelerini akla getirir. Daha önce ele aldığımız “kadın ticareti” ile ilgili

* Güney Fransa’da 11. yüzyılda ortaya çıkan ve 13. yüzyılda Haçlı Savaşları ve engizisyonla yok edilen tarikat –ç.n.

fikirler, hem cinsellikten duyulan korkunun, hem de göçün sosyal düzende neden olduğu değişimlerden duyulan hoşnutsuzluğun gündemde olduğu ülkelerde “ahlak paniğiyle” ilişkili olabilir. İlginç olan, bu tür paniğin örneklerine, göçmen seks işçilerinin hem kendi ülkelerinde, hem de göç ettikleri ülkelerde rastlanabilmesidir. Doezema, Nijerya ve Romanya’da kadınların ülkeyi terk etmesine izin vermeyişlerini haklı çıkarmak için geleneksel değerler ve ulusal onura seslenen yetkililer ve polisten alıntılar yapıyor.¹⁸

“Ahlak paniği”, hem tek tek popülist tepkiler, hem de siyaset ve ekonomi elitinin, başka politika değişiklikleri için halk desteğini kazanmanın bir yolu olarak, bu tepkilere bakarak ortaya koydukları hesaplı tavırlar olarak düşünülebilir. Reagan ve Thatcher, kendi politikalarının sosyal dokuyu ne derece zedelediğini gizlemek amacıyla “aile değerleri” ve “geleneksel ahlak” söylemini kullanarak, neoliberal ekonomiyi sosyal muhafazakârlıkla birleştirme konusunda başarılı olmuş siyasetçilerdi. Nitekim, Reagan kürtaja karşı çok sert politikalar benimserken, Thatcher, eşcinselliğin tartışılmasına kısıtlamalar getirdi. Yerel yönetimlerin “eşcinselliği kasten yaymasını” yasaklayan bu meşhur 28. madde¹⁹ 2000 yılında Blair hükümeti tarafından (oybirliğiyle) iptal edildi. Bu tür önlemlerle, hesapta her iki liderin de politikalarında önemli yer tutan sendikalara yönelik saldırılar ve sosyal refah düzeninin yok edilmesiyle kendilerinden soğuttuklarını düşündükleri muhafazakâr işçi sınıfı üyelerinin desteği kazanılacaktı.²⁰

Reagan da, Thatcher da, hızlı ekonomik değişimin yarattığı gerçek korku ve kaygıların yerine, artan boşanmalar, bekâr anneler, lezbiyen ve geylerin topluma açılması ve değişen biyolojik/toplumsal cinsiyet düzeninin diğer simgelerinin temsil ettiği sözde toplumsal çözülme korkusunu getirebileceklerinin farkındaydılar. Yine her ikisi de, Soğuk Savaş’ın sonunda, sağın, ebedi düşmanı komünizmin yerine, kendine daha yakın bir düşman bulmaya ihtiyaç duyacağını anlamışlardı. (Elbette, pek çok sanayileşmiş ülkede neoliberal ekonomilerin yarattığı zararları açıklamak için başka sorunlar ve gruplar, en çok da göçmenler ve etnik azınlıklar, birer günah keçisi haline getirilerek politik sömürüye alet edilmektedir.) Bu iki siyasetçi,

etraflarında bunun zıttını gösteren çok sayıda kanıt olmasına rağmen, sosyal devletin küçültülmesi ve serbest piyasanın desteklenmesinin aile istikrarını artıracaklarını savunarak zafer naraları atan George Gilder ve Charles Murray gibi kapitalistlerin tezlerine inanıyor olmalıydılar.²¹

ABD’de, muhafazakâr siyasetçilerin “sosyal devlet politikasında sert bir tutum benimsemelerini” haklı çıkarmak için buldukları yöntemlerden biri, sosyal devletteki yeni kısıtlamalarla yoksulların sözde cinsel yozlaşması arasında son derece açık bir bağlantı kurmak olmuştur: Bekâr annelik yardımı almak için kasten hamile kaldığı iddia edilen kadınlara yönelik sataşmalar bunun bir örneğiydi. Murrey de, 1990’larda muhafazakâr Cumhuriyetçiler tarafından savunulan, sosyal yardım sisteminde “reform” görüşüne destek vererek “gayrimeşru doğumlar zamanımızın en önemli toplumsal sorunudur... zira başka her şey buna uygun olarak düzenlenmektedir” demiştir.²² Nihayet 1996’da kanunlaştırılan sosyal devlet reformlarına, sembolik bir biçimde, Kişisel Sorumluluk ve Çalışmaya Elverişli Durum Uzlaşma Kanunu adı verilmişti ve ön-sözünde kongrenin “1-Evlilik başarılı bir toplumun temelidir, 2-Evlilik çocukların iyiliğini gözeten başarılı bir toplum için vazgeçilmez bir kurumdur” ilkelerini benimsediği açıklanıyordu. Benzer biçimde, genelevlerin kapatılması amaçlı, geniş kitlelere yönelik kampanyalar düzenlemek, Ian Buruma’nın Taipei’deki böyle bir kampanya ile ilgili olarak yazdığı gibi “kamu ahlakı ve kişisel erdem” inşasına çalışan siyasetçilerin sık sık başvurdukları bir yöntemdir.²³

Günümüz dünyasında, AIDS, her türlü cinsel paniğin başlıca kaygı nesnesi haline gelmiştir.²⁴ Frengi konusunda olduğu gibi, AIDS salgının ilk aşamalarında da sık sık yabancılar suçlu görülmüştür. Salgının ilk dönemlerinde, Japon yetkililer bu ülkede “homolar” bulunmadığından AIDS’e karşı korunaklı olduklarını öne sürmüşlerdi ve enfeksiyon taşıyabilecekleri gerekçesiyle, bu ülkede yabancıların gey barlara girmeleri yasaklanmıştı.²⁵ Japonların HIV’i inkârına ilişkin ilginç çalışmasında John Treat, bunun hem yabancı korkusundan hem de, bir tür voyörizmden (röntgencilik) kaynaklandığını, yabancıların, özellikle de Amerikalıların, yerlerinden edilmesine neden olduğunu söyler.²⁶ *Love in Tabu* adlı, 1992’de TV’de yayın-

lanan bir Mısır filminde, üç Mısırlı erkeğin Batılı bir kadın tarafından baştan çıkarılması anlatılır: Kadın, giderken, onlara “AIDS dünyasına hoşgeldiniz” (“Welcome to the world of AIDS”) yazan bir not bırakır.²⁷ (Bu hikâyenin diğer çeşitlemelerinde İsraili olduğu açıkça gösterilen kadınlar yer alıyor.) Daha 1998 yılında, Pakistan’dan gelen haberler HIV’in hâlâ “Batı toplumunun etkisi” olarak görüldüğünü anlatıyordu.²⁸ Bu kitabın savunduğu görüşün de örneklediği gibi, bir bakıma bunda doğruluk payı olduğu söylenebilir. Ancak, Pakistan’da cinsel ilişki ve iğne kullanımına ilişkin sorunlarla dürüstçe yüzleşmekten kaçınmanın bir bahanesi olarak Batı dekadansı klişesine sığınılması olasılığı da endişe vericidir. Aynı şekilde, fahişelerinin Kamboçya’dan, uyuşturucu bağımlılarının ise Çin’den geldiğini öne süren Vietnamlı yetkililer tanıdım. Tüm bu örneklerde açıkça görülebilen bir bulaştırma metaforu söz konusudur: HIV korkusu, yabancılardan zarar görme (kirletilme/bozulma) şeklindeki daha kapsamlı ve belirsiz bir korkuyla karışmış durumdadır.

Bu paniklerin pek çoğu, “yabancıların”, biseksüellerin, rasgele cinsel ilişkiye giren damızlık siyahların, seks işçilerinin vb kötülük simgesi haline getirilmesiyle AIDS’i “ötekilerin” nüfuz alanı gibi göstermeyi amaçlar. Salgının 20 yıllık tarihi, bunun örnekleriyle doludur. “AIDS taşıyıcısı” olarak tanımlanabilen belli bireylerin, adı konmamış bir dizi korku ve fobinin dışavurumunda birer günah keçisi konumuna sokulmaları yaygın bir tavidir. Batı ülkelerinde günah keçisi haline getirme tavrında ırkçı klişelere başvurulmasına sık sık rastlanır. Siyahların aşırı cinsel iştaha sahip olduğu ve AIDS’in Afrika’yla ilişkili olduğuna dair halihazırdaki mitlerin kullanılmasıyla, özellikle HIV pozitif olan Afrikalı erkeklere ilişkin bir histeri yaratılmaktadır.²⁹ Polise konuşacak olanlara virüslü iğnelerle hastalık bulaştırma tehdidinde bulunarak banka soyanların hikâyelerindeki gibi, enfeksiyon korkusu yeni bir kent söylencesi haline gelmiştir. Bunun daha vahim örnekleri de vardır; doğruluğu kesin olarak bilinen bir habere göre, Hindistan’ın bir köyünde bir adam “Bir şırınga iğnesiyle AIDS bulaştırdığı ve... kadınlara tecavüz ettiği” şüphesiyle diri diri yakılmıştır.³⁰

AIDS’in “yabancı bir hastalık” klişesine indirgenmesinin ötesinde, korunma programlarının uygulanması, cinsel davranışlar ve şırınga kul-

lanımına ilişkin daha büyük ahlaki tartışmalara yol açmaktadır. Nitekim, Filipinler’de, en az on yıldır yürütülen HIV’den korunma faaliyetlerinden sonra, Katolik Piskoposlar Konferansı’nda bir konuşmacı “Çözüm, kocaların eşlerine sadık kalmasıdır, o zaman AIDS diye bir şey kalmaz” diyebilmiştir.” Muhterem Qutorio’nun bu açıklaması, HIV’le mücadele çalışmalarında rastlanan ciddi ikilemi, yani risk altında olanların kendilerinin çoğunlukla tek eşli olmalarına karşın, çoğu kültürde kadınlar için geçerli olduğu gibi, partnerlerinden de bunu talep edecek konumda olmadıkları gerçeğini göz ardı ediyordu. Asıl önemli sorun, salgının “geleneksel ahlak” savunucularını sık sık sancılı tercihler yapmaya zorlayan, HIV’in ve cinsel yollarla bulaşan diğer hastalıkların yayılmasını önlemek üzere alınan kamu sağlığı önlemlerinin egemen dini ilkelerle çatışmasının kabul edilmesini gerektirecek bir dizi sorun yaratmış olmasıdır. Pek çok ülkede prezervatif reklamları yapılması, okullarda cinsel eğitim kampanyaları veya eşcinselliğin açıkça konuşulması yönündeki adımlar sert tartışmalara konu olmaktadır.

1990’lardan itibaren, seks turizmi/sübyancılık öcülerini sosyal adalet ve gelişme gibi ciddi sorunları gündemin gerisine iten ahlak panikleri olarak hizmet görmeye başlamıştır. Seks endüstrisine satılan çocuklarla ilgili dehşet verici hikâyelere duyulan öfke kolayca şişirilmiş, sonunda internet ve broşürlerde “Tayland’da GSMH’nin % 12’si çocuk fuhuşundan elde ediliyor”¹² açıklamasındaki gibi, birtakım gerçek dışı iddialar başgöstermiştir. Batı ülkelerinde, ulusal sınırların dışında bile olsa sübyancılığı suç sayan yasaların çıkarılmasından sonra, Çocuk Fuhuşu, Pornosu ve Kaçakçılığına Son (ECPAT) girişiminin de çabalarıyla, Güneydoğu Asya’da sübyancılıkla ilgili tutuklamalarda artış görülmüştür. (1990’da STÖ’lerde çalışan bir grup tarafından kurulan ECPAT, bugün zengin ve yoksul yaklaşık otuz ülkede temsilciliğe sahiptir. 1996’da, UNICEF ve İsveç hükümetiyle işbirliği yaparak, 122 hükümetin katıldığı Çocukların Ticari Cinsel Sömürüsüne Karşı Dünya Kongresi’ni düzenlemiştir.)

Tayland’da 18 yaşın altındakilerle para karşılığı seks yasaklanmış, ancak yasanın meclisten geçmesi için uzun süren bir mücadele gerekmiştir. 1996 beyannamesini destekleyen bir parlamenter, çocuklarını fuhuş

için satanların cezalandırılması girşimlerinin, kimilerince “çocukların ana babalarına saygı, itaat ve minnet göstermesini gerektiren ahlak kurallarına aykırı düştüşüğü” gerekçesiyle eleştirildiğini söylemiştir.” Onu 1999’da Japonya takip etmiş ve ülkede ve yurtdışında fuhuş yaşı 18 olarak belirlenmiştir. Bir yandan, bugüne dek bazı Asya ülkelerinde yaşı küçük fahişelerden hizmet aldıkları gerekçesiyle yargılanan turistlere ilişkin vakalar arada bir medyada yer alsa da, bu kanunun sembolik olmanın ötesinde bir anlam taşıdığına inanmak güçtür.

Başta Güneydoğu Asya’da olmak üzere, çocuk pornosundaki artışa ilişkin bolca yazılı kaynak bulunmakla birlikte, bu konuda doğru rakamlara ulaşmak son derece zordur. Sorun kısmen de çocuk tanımıyla ilgilidir: 8 yaşındaki birinin çocuk olduğuna kimse itiraz edemez, ama ya 14 yaşındaki bir kız ya da erkek söz konusu ise? 1995’te UNICEF, 18 yaşından küçük herkesin “çocuk” olarak tanımlandığı bir araştırmanın verilerini yayımladı: Onların hesaplamalarına göre, fuhuş sektöründe çalışan çocuk sayısı Hindistan (450.000 çocuk) ve ABD’de (300.000 çocuk), Tayland, Filipinler ve Kamboçya’dakinden çok daha yüksekti.³⁴ Oysa, Kalküta ve Manila (veya Elizabeth, New Jersey) gibi şehirlerdeki yaşama ilişkin gerçekler göz önüne alındığında, 16 ve 17 yaşındakileri bu anlamda “çocuk” olarak tanımlamak doğru olur mu? Londra gazetesi *Sunday Mirror*, bilimkurgu yazarı Arthur Clarke’ın Sri Lanka’da oğlan çocuklarıyla cinsel ilişkiye girdiği yönünde iddialar ortaya attığında, tanık olarak beyanları yayımlanan “çocuklardan” biri o sırada 17 yaşındaydı.³⁵ (Sri Lanka, çok daha küçük yaştakilerin hâlâ süren iç savaş için askere alındığı bir ülke.) Dahası, fuhuş tanımının kendisinin bile bu denli belirsiz olduğu ve kanunu uygulama yetkisi olanların, sık sık, var olan düzenlemelerde payı bulunduğu veya bundan çıkar sağladığı bir durumda, bu tür rakamlar ne derece güvenilir olabilir?

Eldeki kanıtlar, Sri Lanka ve Dominik Cumhuriyeti’nin kumsalları ve barlarında kol gezen yabancı sübyancıların [pedofil] gerek fuhuşun sürmesinde, gerekse çocuk tacizinde önemsiz bir grup olduklarını gösterse de (Filipinler’de 1998 tarihli bir UNICEF araştırmasında çocuklara cinsel taciz vakalarının % 80’inde sorumluların yerli kişiler olduğunu göster-

mektedir)³⁶, sübyancılığı yaygınlaşan uluslararası seks ticaretinin bir ürünü olarak göstermek, hem yerel yönetimler, hem de Batılı ahlak kampanyacılarının işine gelmektedir. Çocuk pornosu ve fuhuşla uğraşan “uluslararası şebekelerin” polis tarafından ortaya çıkarıldığına dair haberler her geçen gün artmakta ve bu tür haberler, örneğin 6 ve 15 yaşındakiler arasındaki hayati ayrımı bulanıklaştırmaktadır. Sübyancılar hemen hemen her zaman erkek olarak düşünülse de, ECPAT, Vietnam’ın kıyı şehri Hoi An’da bazı Batılı kadınların “erkek çocuklara” cinsel tacizde bulunduğunu öne sürmüştür.³⁷

Eşcinsellik karşıtı kampanyalarda çocukların korunmasına yapılan vurgu ve çocukların “cinsel tacizi” vakalarının küçük bir bölümünü oluşturduğu halde, eşcinsel kulamparalığın aşırı biçimde öne çıkarılmasından anlaşılacağı gibi, çocuklarla cinsel ilişki paniği bazı bakımlardan eskinin eşcinsellik paniğinin yerini almıştır.³⁸ Öyle görülüyor ki, yakın geçmişte eşcinsellere yönelik saldırılarla sergilenebilen, ancak artık hem ideolojik ve siyasal doğruluktan uzak, hem de önemli çıkar gruplarını kızdırabilecek olan düşmanlık, yerini gitgide artan oranda, kötülüğünü kimsenin tartışmadığı ve genellikle güçlü dostları tarafından himaye edilen bir figür olarak çocuk tacizcisi efsanesine bırakıyor. 1990’ların sonunda Avustralya’nın New South Wales eyaletinde, basında büyük gürültü koparan ve sübyancı diye damgalanan insanlardan bazılarının intiharlarına yol açan soruşturmaların³⁹ eşlik ettiği sübyancılık histerisinde bunun da payı vardı.

Benzer paniklere geçmişten de örnekler verilebilir, ancak küreselleşme bunların uluslararası düzlemde yayılmasını sağlar; dolayısıyla, Michael Jackson gibi kamuya malolmuş figürlere ilişkin oğlancılık haberleri, paniğin dünyanın her yerine sıçramasına neden olmaktadır. Michael Jackson’ın 1980’lerin ortalarından itibaren dünya çapında bir yıldız olarak öne çıkması (1993’teki Bangkok konserinde bilet satışı Tayland için bir rekor olan 100.000 rakamına ulaşmıştır), aynı yıl çocuklara cinsel taciz iddialarının küresel medyanın gündemini işgal etmesine yolaçmıştır.⁴⁰ Bu tür iddialar, her türlü ulusal, sınıfsal ve ırksal ayrımın ötesine geçen kendinden emin bir sataşmanın sergilenmesine izin vererek, hem zengin hem de yoksul ülkelerde medya ve siyasetçilerin, yapısal uyum ve küresel

ekonomi politikalarından kaynaklanan sistemli çocuk tacizi ve sömürüsü gibi çok daha zorlu sorunlarla yüzleşmekten kaçınmalarını sağlar.

Sübyancılık sorunu, sık sık iki farklı yönden gelen baskılarla ezilen geyler için ayrı bir sorundur. Çocuk tacizinin yaygın şekli kız çocuklarının daha büyük yaştaki erkekler tarafından tacizi olduğu halde, medyada sübyancılığın eşcinsellikle bir tutulması yaygın bir eğilimdir. Öte yandan pek çok gey, kendi deneyimlerinden, “ergenlik çağındaki” oğlan çocukların yetişkin erkeklerle olan cinsel temasta sıklıkla ilk adımı atan taraf olduğunu bilir ve eşcinsel ilişki için yasaların öngördüğü yaşı, genellikle heteroseksüel ilişki için olduğundan yüksek tutan ikiyezli uygulamanın farkındadır. Çağdaş gey literatürünün en ilginç örneklerinden bazıları bu çatışmadan ortaya çıkmıştır: Son dönemden aklıma gelenler Scott Heim’in *Mysterious Skin*, Neil Drinnan’ın *Glove Puppet* ve Matthew Stadler’ın *Allan Stein*’i. Bunların hepsi de, yetişkinlerle “çocuklar” arasındaki cinsel ilişki sorununa bir anlamda ikircikli yaklaşan,⁴¹ ancak yine de bu sorunu sorgulama kaygısı taşıyan eserler olarak okunabilir. Andrew Vachss’ın, kapağında “o güne dek karşılaştığı en kötü yürekli ve en acımasız düşmanlar... çocuk eti tacirleri” sözleri geçen *Batman: The Ultimate Evil*’ı gibi sansasyonel romanlar elbette daha fazla tanınmaktadır.⁴² Söz konusu roman, Tayland olduğu anlaşılan uydurma bir mekânda geçmektedir ve Vachss, bu romanın yayımlanmasından sonra, Tayland hükümetinin “turist çekmek için çocukların cinsel sömürüsünü” teşvik ettiği gerekçesiyle⁴³ bu ülkenin ürünlerinin tamamen boykot edilmesi çağrısında bulunmuştur. Son dönem edebiyatında kadın sübyancılığını ele alan en az bir örnek biliyoruz: Gey yazınında söz edildiğinden çok daha gadarca olan, A. M. Homes’un dehasını konuşturduğu *The End of Alice*.⁴⁴

KÜRESELLİĞİN KALBI: ABD PARADOKSU

Seks: Dünyanın diğer yerlerinde bir olgu; Amerika’da bir saplantı.

RABİH ALAMEDDINE, KOOLAIDS, 1998

Batılı olmayan ülkelerde hem komünistler hem de köktenciler biyolojik/toplumsal cinsiyet düzenindeki hızlı değişimleri yabancıların etkisiyle

açıklayarak onları suçlayabilirler. Bu değişimlere neden olan küresel gelişmelerin pek çoğunun kaynağı olan ABD’de yaşayıp da onlarla aynı korkuları paylaşanların işi ise daha zordur. Yine de, ülkedeki zaferi tartışmasız olan tüketim kapitalizmi ile derine işlemiş püriten değerler (Clinton duruşmaları sırasında gündeme getirilişiyle yabancıları hayrete düşüren bir zıtlık) arasında sürekli bir gerilimin hüküm sürdüğü ABD’de, ahlaki panikler belirgin bir sıklıkla yaşanmaktadır. Steven Seidman’ın belirttiği gibi: “Amerikalılar, cinselliğe ilişkin bakışlarının ana eksenlerini oluşturan biri romantik, biri özgürlükçü iki etik arasında bölünmüşlerdir.”⁴⁵ Bunun sembolü, hem bireysel özgürlükler ülkesi, hem de Avrupa’da huzurlu bir yaşam kuramayacak denli güçlü dinsel inançlara sahip olanların sığınağı olarak ABD’nin kuruluşuna ilişkin iki yönlü söylencidir. Bu söylencenin ne “özgürlük” adına topraklarından kovulan yerli halklar, ne de Amerika’ya köle olarak getirilenlerin torunları için anlam taşıdığını söylemeye gerek yok. ABD, kurulduğu günden bugüne dek, dini püritenlik ve liberal kapitalizmin oluşturduğu bu ikili miras arasında sıkışıp kalmıştır. Richard Hofstadter’ın “Amerikan Politikalarındaki Paranoyak Üslup” başlıklı klasik makalesinde işaret ettiği gibi:

Sıklıkla [düşmana] atfedilen cinsel özgürlük, onun ahlaki dizginlemelerden yoksun oluşu ve arzularını tatmin etmek için etkili yöntemlere sahip olması, paranoyak üslubu savunanlara, kendi zihinlerindeki kabullenilmez unsurları başka yere yansıtarak özgürce dışa vurma fırsatı verir. Rahipler ve Mormon reislerinin kadınlar karşısında üstün bir cazibeye, dolayısıyla da ahlaksızlık ayrıcalığına sahip oldukları yaygın bir düşünceydi. Böylelikle Katolikler ve Mormonlar (sonraları Zenciler ve Yahudiler) haram ilişki düşüncesiyle özdeş hale geldiler. Fanatiklerin fantezileri, örneğin Masonluk karşıtlarının Masonların sözde zalimce cezalarına ilişkin kaygılarında en ince ayrıntısıyla ifade edildiği gibi, sık sık, güçlü sadomazoist duyguların dışa vurulmasına hizmet eder.⁴⁶

Bu satırlar 1963’te yazılmıştır; ancak çelişkiler, son yirmi yılda hiç olmadığı kadar keskin bir hale gelmiştir.⁴⁷ Ekonominin özündeki değişik-

likler, kitlesel tüketime bağımlı bir toplumun ortaya çıkması ve yaşamın hemen her alanının dev şirketler tarafından amansızca sömürülmesi, pazar ekonomisi ve püriten özelliklerin bir arada yürütülmesini gitgide daha da zorlaştırmaktadır. Nitekim, dindar muhafazakârlar, *Ellen* adlı TV dizisi gibi bazı programlar nedeniyle (ABC kanalı sahibi) Walt Disney şirketini boykot etmiş ve Cumhuriyetçiler Meclisi lideri Newt Gingrich, çağdaş popüler kültürün “yozlaşması” olarak gördüğü duruma işaret ederek: “Şimdi eğlence endüstrisi ve popüler kültür aracılığıyla yolladığımız hastalıklı mesajlara bir bakın. Toplumun böylesine kafa karışıklığı içinde olması, hatta gırtlığına kadar yozluğa batmasında şaşılacak bir durum görüyor musunuz?” sorusunu sormuştur.⁴⁸

Gilbert Herdt, küreselleşmenin neden olduğu belli ekonomik ve siyasal değişimlerin, ABD’de cinselliğe ilişkin yeni kaygılar ve tepkiler üretilmesine yardım ettiğini savunuyor.⁴⁹ Asıl soru, cinsellikle ilgili bu tür saplantılar ve biyolojik/toplumsal cinsiyet sorunlarına ilişkin aynı kutuplaşmaların, benzer kaygıların olduğu diğer zengin ülkelerde neden üretilmediğidir. Cinsel düzenlemelerle ilgili belli sorunlar diğer Batı ülkelerinde de büyük kaygılara yol açsa da (Almanya, İrlanda ve Polonya’da kürtaj, Britanya’da eşcinsellik) ABD’de kürtaj kliniklerinin bombalanması ve geylerin linç edilmesi gibi olaylara neden olan türden yoğun duyguları yansıtan çok daha az vaka olmuştur.⁵⁰ Köklü bir Katolik kültürene sahip olan İrlanda bile, Katolik doktrinle “İrlandalılık” arasındaki özdeşliği vurgulayan çok sert tartışmalar eksik olmasa da kürtaj karşıtı kanunları önemli ölçüde gevşetmiştir.⁵¹ Amerika’da cinselliğe ilişkin bu yoğun duygu patlamalarının ardında yatan neden, Amerikan tarihinde cinsel ahlakın özel bir önem, değer ve öncelik taşımasının yanı sıra, Avrupa’da var olan daha disiplinli sınıfsal politikaların burada bulunmayışı olabilir. Oysa, en azından bu ikinci özelliği ABD’yle benzer olan Kanada’da, sağcı bir ahlaki program çevresindeki örgütlenmeler çok daha düşük düzeyde kalmıştır. Bu durumda, en önemli değişken, ABD’deki güçlü dindarlık (araştırmaların hemen hemen hepsi, ABD’de köktenci fikirlerin diğer liberal demokrasilerden daha yüksek düzeyde olduğunu gösteriyor) ve son yirmi otuz yılın dinsel inançlara dayalı siyasal örgütlenmeleridir.⁵²

ABD’de, 1960’ların özgürlükçü hareketlerinin hemen ardından, en çok da ırk, feminizm ve cinselliğe ilişkin ahlaki “gerici tepkiler”den söz edilmeye başlandı; okullarda ırk ayrımcılığının kaldırılması, kürtaj ve eşit haklar ek kanun maddesi gibi konularda karşı tavır alanların tepkisi, hızlı değişimlere karşı statükoyu desteklemek olarak tanımlanıyordu. “Kamusal” olanla “mahrem” olan arasındaki ayrımın son otuz yılda çökmesi, “özgürleşme” ve “sorumluluk” arasındaki dengeye ilişkin sert tartışmaları da beraberinde getirmiş, sosyal yaşamın gitgide daha fazla alanı siyasal çekişmelerin arenası haline gelmiştir. Susan Faludi, Dr. Jean Baker’dan şu sözleri alıntılar: “Gerici tepkiler, kadınların gerçekten eylemlerinden sonuç aldıklarının bir göstergesi olabilir; ancak bu tür tepkiler, ilerlemenin henüz küçük olduğu bir noktada değişimler çok sayıda insana yardım edecek düzeye gelmeden önce olmaktadır... Sanki gerici liderler, büyük değişimler henüz gerçekleşmeden önce, değişim korkusunu bir tehdit olarak öne sürmekteler.”⁵³ Öte yandan, “gerici tepki” teriminin kullanılması, ahlaki muhafazakârlığın, değişime ve arzulanır bir geleceğe ilişkin kendine ait bakışıyla, bir toplumsal hareket olma niteliğinin ciddiyetinin anlaşılmaması bakımından sakıncalıdır.⁵⁴

Cinsellik konusundaki bu tür “gerici tepkilerin” ilk örnekleri, 1960’ların feminist ve gey hareketleri ile cinsiyet ve cinselliğe ilişkin daha genel değişimlere karşı, sıklıkla kürtaj, boşanma, eşcinsellik ve pornografi gibi sorunlu alanlardaki mücadelelerle ortaya konan tepkilerdir.⁵⁵ 1972’de Nixon, rakibi George Mc Govern’ı “asit, af ve kürtajın” adayı olarak tanımlayıp, başkanlık kampanyasını geleneksel değerlerin savunucusu olarak yürütmüştü. Yardımcısı Spiro Agnew ise, McCarthyciliğin örtük homofobisini çağrıştıracak biçimde, “efemine entelektüeller” olarak rakiplerine saldırıyordu. 1973’te Yüksek Mahkeme’nin kürtajın anayasal bir hak olduğuna dair kararının (Roe’ya karşı Wade davası) çıkmasından sonra, kürtaj tartışması güncel Amerikan politikalarının en önemli konularından biri haline geldi. Köktenci Hristiyanlar, geleneksel olarak güncel politika sahnesinden uzak durmuşlardı, ancak, 1979’da Muhterem Jerry Falwell tarafından kurulan Moral Majority [Ahlaki Çoğunluk]⁵⁶ örneğindeki gibi, “kendini bu yola adanmış” Hristiyanların gitgide artarak politik eylemciler

haline gelmesiyle durum büyük ölçüde değişti. Kürtaj sorunu, bu grubun geleneksel düşmanı olan Katolik Kilisesi ile ittifak kurmasını sağladı ve dindar sağın Cumhuriyetçi Parti içindeki etkisini artırmasında önemli bir dayanak görevi gördü.

Reagan'ın başkanlık dönemine gelindiğinde, kürtaj konusu tüm Cumhuriyetçi adaylar için bir değerlendirme ölçütü haline gelmişti: Reagan, federal yargıçlar olarak yalnızca kürtaj karşıtı olarak bilinenleri atayacağına yemin etti. 1984 seçimlerinde, Katolik ve Evangelik Protestan liderlerin, kürtajın yasallaşması taraftarı bir Katolik kadın olması dolayısıyla özellikle nazik bir konumda bulunan Demokrat başkan yardımcısı adayı Geraldine Ferraro'ya karşı ortak cephe aldıkları görüldü. George Bush, sağdan gelen baskılar nedeniyle görece liberal yaklaşımlarından vazgeçti. Eğer 1992 seçimlerini kazanmış olsaydı, Yüksek Mahkeme'ye yaptığı atamalarla, kürtaja izin veren kanunun iptaline yol açması kaçınılmazdı. Bu haliyle de Yüksek Mahkeme, 1980'lerin sonlarında, yoksul kadınların kürtaj olanağını sınırlayan bazı kısıtlamalar getirdi.⁵⁷ Kürtaja yönelik siyasal öfke, Katolik Kilisesi'nin özellikle güçlü olduğu İrlanda ya da komünizm sonrası Polonya bir yana, diğer Batı ülkelerindeki kat kat geride bırakmıştır. Aynı zamanda, "gayri meşruluk" ve "evlilik dışı doğum" gibi kavramlar etrafındaki, suçlayıcı imalarla yüklü, aynı anda hem "geleneksel" ahlak hem de (çoğu beyaz olmayanların oluşturduğu) "en alt sınıflardan" duyulan korkuya seslenen bu dil, Avrupa'nın zengin ülkelerinin çoğunda büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Muhafazakârların lanetlediği gayri meşru gebeliğin asıl sorumlularından birinin de, Amerikan muhafazakârlığının okullarda etkin cinsel eğitimi ve gençlere prezervatif dağıtılmasını engelleyen bu yaklaşımı olması ironik bir durumdur.

1990'larda kürtaj konusu sağın oy kazanma araçlarından biri olarak eski etkisini yitirdi. 1996'da, Bob Dole, dindar sağın gündemindeki pek çok sorunla ilgili ılımlı fikirlere sahip olduğu halde, Cumhuriyetçi aday olarak seçilmeyi başardı ve kürtaj yanlısı Mary Landrieu, katı Katolik ve köktenci Protestan seçmenlerin olduğu düşünülen Louisiana eyaleti senatosuna girebildi. Buna rağmen, sağ, ekonomik çıkarları Cumhuriyetçilere oy vermelerini engelleyen grupları da yanına çekmek için, (pornog-

rafi, eşcinsellik, anti-Darwincilik gibi) başka sorunları gündeme getirdi. Cumhuriyetçilerin, Clinton'ı, halk desteğine rağmen görevinden etme yönündeki kararlılıklarıyla açıkça gösterdikleri, sağın Clinton'a yönelik nefreti, "geleneksel ahlak" retoriği etrafında inşa edilen politikaların yükselişinin bir yansımasıdır. Clinton'ın kamu harcamaları reformu ve dengeli bütçe gibi konularda muhafazakâr söylemi büyük ölçüde benimsemiş olması, kürtaj hakları ve eşcinsellerin orduya kabul edilmesi gibi konulardaki tavrına yönelik olarak sağ kanattan gelen saldırıları daha da artırmıştır. Bu ikinci alanda Clinton'ın isteksiz de olsa uzlaşmaya zorlanması (ordunun personeli eşcinsel olduğu gerekçesiyle görevden almasına hâlâ izin veren "hiçbir şey sorma, hiçbir şey söyleme" formülü)⁸ bir kez daha, ABD'yi, diğer Batı ülkelerinin çoğundan farklı bir konuma sokar. Ordunun çok önemli bir kurum olduğu ve Ortodoks baskıların yoğun biçimde hissedildiği İsrail'de bile, bu tür kısıtlamalar 1993'te kaldırılmıştır.

Anita Bryant'ın Florida eyaleti Dade ilçesinde ayrımcılık karşıtı bir yerel yasanın iptali için, "Çocuklarımızı Koruyun" adı altında çok gürültülü bir kampanya başlattığı 1970'lerin sonlarından itibaren, homofobi Amerikan politik tartışmalarının gündemine girmiştir. ABD bu konuda da, Batı ölçeğinde özgün bir anomali örneği oluşturur. Özel hayatın gizliliğine dair anayasa güvencesinde hakların olduğu anlamına gelen diğer kanunlara rağmen, Yüksek Mahkeme 1986'da Hardwick Bowers'a karşı davasında, bugün de Batı dünyasındaki son örnekler olarak birkaç eyalette mevcut olan antisodomi kanunlarının iptali istemini reddetti. Bunun yanı sıra, ABD dünyadaki en büyük ve en iyi örgütlenmiş gey/lezbiyen hareketlerinin çıkış yeridir ve bu örgütler çok sayıda liberal politik kampanyaya önemli finansal destek sağlamaktadır.⁹ Yüksek Mahkeme'nin kararına rağmen, çok sayıda ABD eyaleti ve şehrinde cinsel ayrımcılığı engelleyen yerel yasalar konulmuş ve az sayıda da olsa, eşcinsellerinki de dahil, evlilik dışı beraberliklerin yasallaştırıldığı yerler olmuştur. Belki de, mahkemenin sodomiye ilişkin kararı, yine diğer Batı demokrasilerinin çoğunda yürürlükten kaldırılan ve bir yandan yaşama saygıyı öğütlerken bir yandan da çok sayıda suçluyu öldürmekte herhangi bir çelişki görmeyen tuhaf bir dindarlıkla bağlantılı, Amerika'daki idam cezasıyla

paralellik taşımaktadır. İdam cezası ve silah taşımanın, özellikle köktenci Protestanlığın en yoğun olduğu Güney ve Batı eyaletlerinde en yüksek düzeylere ulaşması tesadüf değildir.

Amerikalıların cinsellik karşısındaki ikiye bölünmüşlüğü, direngenceliğiyle, sağlam bir boksör çuvalına benzetilebilir. Bunun en belirgin olduğu yer, ergenlik dönemi cinselliğine ilişkin örneklerdir. PLWHA (AIDS'le Yaşayan Kişiler) hareketinin yayın organı *Poz* dergisi, 1998'de, AIDS ve gençliğe ayırdığı bir özel sayısında dergiyle birlikte üç adet prezervatif verince, *Barnes and Noble* adlı büyük kitapçılar zinciri de dahil, bazı dağıtımıcılar bu sayıyı satmayı reddettiler. Ergenlik çağındaki gençlerin cinsel cazibesi bir yandan medya ve reklamlarda sürekli olarak vurgulanırken, gerçek yaşamda bu grubun cinselliği suç ya da hastalık muamelesi görmektedir. Bu muamelelerin her ikisine de maruz kalan Amerikalı kadın öğretmen ve 13 yaşındaki sevgilisi örneğini ele alalım. Öğretmen ikinci dereceden tecavüzle suçlu bulunarak hapis cezasına çarptırılmış, hapisten çıktıktan sonra çocuğu tekrar aradığı için yeniden tutuklanmıştır. Bu arada, medyada çocuğun “görünüşü ve davranışlarıyla yaşından daha olgun olduğu” teslim edildiği halde, öğretmenin davranışlarının “manik-depresif olarak da bilinen iki uçlu bozukluktan” kaynaklandığı açıklanmıştır.⁶⁰ Yine, örneğin, 1997 tarihli *Lolita* filminin Amerika'da dağıtımıcı bulma konusunda yaşadığı zorluklara ve sonunda, ertesi yıl, çeşitli sahneler kesildikten sonra ABD'de gösterilebildiğine dikkat çekmek isterim. Burada, filmin başına gelenler, Paris'teki Olympia yayınevi tarafından kabul edilmeden önce, Amerika'daki dört yayınevinin geri çevirdiği, aynı adlı romanınkiyle benzerdir. Ancak bu söylediğimiz olay 1955'teydi ve üç yıl sonra ABD'de *Putnam* romanı yayımlamıştı.⁶¹ Avustralya'da da benzer sorunlar yaşanmış ve filmin sınırlı gösterimi yönünde alınan bir karar, sağcı parlamenterlerin kışkırttığı protesto gösterilerine neden olmuştu; oysa Avrupa'nın pek çok yerinde film, herhangi bir tepki görmeden gösterime girmişti. Filmi eleştirenleri en çok rahatsız eden şey, tahminen, 14 yaşındaki bir kızın, daha yaşlı bir erkeğin bile rek ilgisini çekmeye çalışırken gösterilmesi idi; bu bakış, geleneksel sübyancılık anlayışına uygun pasif kurban imajını zedeleyiciydi.

1994'te (çocuk taciziyle ilgili gürültü koparan bir davadan sonra) sübyancıların hapisten çıktıktan sonra dahi zorunlu olarak (ve kamuya açık biçimde) fişlenmesini öngören Megan Kanunu, New Jersey'de yürürlüğe girdi. Ardından, ülkenin her yerinde, federal suçla mücadele fonundan yararlanmak için şart koşulan benzer yasalar peş peşe kabul edildi. Pennsylvania Yüksek Mahkemesi'nin, Temmuz 1999'da, kendi eyaletindeki yasanın "anayasaya aykırı" olduğu kararını vermesi, bu kanunların yasal statüsünü şaibeli bir duruma sokmuştur. Ancak bu durum, başka ülkelerde benzer yasaların savunulmasına engel olamamaktadır.⁶² Ayrıca, kendisine üye örgütlerden bazılarının "oğlancı aşkı" kınamadıkları için, ILGA'nın Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi'ndeki gözlemci statüsünü kaybetmesine yol açan en büyük etken, ABD'den gelen baskılar olmuştur.⁶³

Serbest pazar ekonomisi ve kısıtlayıcı cinsel ahlakın uzlaştırılmasının Amerikalılara özgü bir bileşim olması nedeniyle, cinsel paniklerin uluslararası düzlemde her zaman kolaylıkla yayılamadığı görülmektedir. Nitekim, ABD'nin ahlakçı sağ, onca çabaya rağmen, dünyanın diğer yerlerinde ancak bölük pörçük bir etki yaratabilmiştir. 1980'lerin ortasında, Yeni Zelanda'da, eşcinselliğin suç olmaktan çıkarılması tartışmaları (Amerikan evangelistler, Yeni Zelanda hükümetinin ahlaki konulardaki sözde "yumuşak" çizgisini, nükleer savaş gemilerini ziyaret etmelerine izin verilmemesiyle ilişkilendirmişlerdi) gibi konulara Amerikan müdahaleleri sonuç getirmemiştir. 1990'ların sonlarında, Britanya'da eşcinsellerde yasal cinsel birliktelik yaşını düşürme yönündeki girişimlere karşı, Avustralya ve Yeni Zelanda'da daha genel konularda eşcinsellik karşıtı kampanyalara ABD kaynaklı grupların fon sağladığı yönünde haberler alınıyordu. Güney Afrika'da ırk ayrımcılığı rejiminin sona ermesinden bu yana, "geleneksel" ahlaka seslenen görüşler ile idam cezası ve (İncil'den alıntılarla desteklenen) "serbest piyasa" taraftarlığını birleştirmesi bakımından Amerikan dindar sağınıninkine çok benzer bir söylem benimseyen Hıristiyan partiler ortaya çıkmıştır.⁶⁴ Dünyanın çeşitli ülkelerindeki kürtaj karşıtı kampanyalara önemli miktarda Amerikan doları akıtılmaktadır.

Reagan'ın kürtaj politikası, başka ülkelerdeki ana çocuk sağlığı programlarına Amerikan yardımının bir koşulu olarak dayatılmaya başlanınca, küresel bir etki yaratmıştır. Zaman zaman, yönetim bunun da ötesine geçerek her türlü aile planlamasına desteğin sorgulanmasına kadar gitmiştir. 1984'te Mexico City'de yapılan Uluslararası Nüfus Konferansı'nda, sağ kanattan Cumhuriyetçi senatör James Buckley'nin başkanlık ettiği ABD'li delegeler, kürtajın konuşulmasına dahi muhalefet etmekle kalmamış, aynı zamanda, hızlı nüfus artışının gerçekten bir sorun olup olmadığını da tartışmaya açmışlardır.⁶⁵ Clinton yönetimi bu bakışı reddederek doğum kontrolünü gönülden destekleyen eski Amerikan politikasına dönerken, sorun Birleşmiş Milletler'e yapılması gereken ödemeler üzerine Clinton ile kongre arasında çıkan anlaşmazlıkta düğümlenmiş, 1998'de ABD, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu'na (UNFPA) her türlü yardımı sona erdirmeye kararı almıştır.

Kendi değerlerini başka toplumlara aşlamak isteyen Amerikan ahlak muhafazakârlarının sorunu, dünyanın pek çok yerinde Amerikan yaşam biçiminin sembolü sayılan tüketim zevkleriyle konumlarının sarılmış olması ve kendilerini sık sık, en nefret ettikleri (Çin, Küba, İran) yönetimlerle gönülsüz bir ittifak içinde bulmalarıdır. Benzer biçimde, Amerikan feministleri ve eşcinsellerinin ülke içinde savundukları tezler, ABD dışında çoğu zaman son derece gündem dışı kalmaktadır. 1990'lara gelindiğinde, Amerikan kentlerindeki gey cemaatler, bir cinsel macera kültürünü savunanlarla, bunu HIV konusunda sorumsuz bir tavır olarak görenlerin oluşturduğu iki zıt gruba ayrılmıştı. 1996'da New York'ta çeşitli seks kulüplerinin kapatılmasına karşı protestolarda ortaya çıkan Sex Panic adlı grup, cinsel özgürlüklere karşı güçlü bir gerici tepkinin olduğunu savunuyordu. Bu iddialar abartılı olabilir; ancak, artık gey cemaatinin "kendi içinden" çıkan ve kalburüstü yazarlar ve aktivistlerin, gey hareketinin belli bir cinsellik biçimini ne ölçüde desteklemesi gerektiğine ilişkin tartışmalarla birbirine girdiği son derece tehlikeli bölünmelere yol açmış olan özgün bir ahlakçılığa işaret etmektedir. Feministlerin pornografiyle ilgili devam eden tartışmaları da böyledir.⁶⁶ Nitekim, 1980'lerin pornografi tartışmasında ön plana çıkan bazı kadınlar, Sex Panic bün-

yesinde de yer aldı. Bu çatışmalar son derece karmaşıktı ve AIDS'le ilgili uygun stratejiler ile gey/lezbiyen/"o biçim" hareketlerinin eşcinsel evlilik mücadelesini ne ölçüde sahiplenmeleri gerektiği yönündeki tezlerin kökten farklılaşmasıyla ortaya çıkmışlardı. Yeni ahlakın hem savunucuları hem de muhalifleri, New York entelektüel çevrelerinin dar görüşlülüğünün çok belirgin bir niteliği olan hem tarih hem de coğrafyaya (başka dönemlere, başka ülkelere) yönelik tipik ilgisizliği sergiliyordu.

Ancak, Sex Panic dünyanın kalan kısmına ilgisizse bile, bu ilgisizlik karşılıklı değildi. Küresel medyanın doğası gereği, ABD dışındaki milyonlarca insan, ABD'deki herhangi birinin kendisi hakkında bildiklerinden çok daha fazlasını biliyor. Amerika'nın etkisi, onların kendi kaygılarını da dünyanın başka yerlerine ithal etmelerini sağlamaktadır. Bunun bir örneği de Amerikan evangelizminin dünyada yayılmasıdır. (1981'den beri New South Wales eyaleti senatosunda yer alan Avustralyalı Protestan mücadeleçilerin en ünlüsü Fred Nile, büyük ölçüde, Billy Graham'ın 1960'lardaki kampanyalarından etkilenmişti.) Dış kaynaklı evangelizmin bir iki örneği içinde en çarpıcı olan, Kore'deki merkezinden ABD'yle bazı bağlar kurmuş olan ve özellikle *Washington Star* gazetesini denetimine alarak sağın siyasal amaçlarına destek veren Sun Myung Moon'un Unification Church'ü [Moon Tarikatı] örneğidir. Nixon ve Reagan'ın eski danışmanı General Alexander Haig gibi nüfuzlu Amerikalıların desteği, tarikatın gücünü göstermesi açısından önemlidir.⁶⁷ Bu örnekle, 1920'lerden itibaren Krişnamurti gibi Hintli guruların etkisi ve daha yakın dönemde bazı Batı ülkelerinde Budizmin yayılması gibi durumlar arasında bazı paralellikler kurulabilir. Ancak bunların hiçbirinde, aynı türden bir siyasal örgütlenme söz konusu değildir.

Kendi dini anlayışlarını yaymak üzere çiftler halinde dış ülkelere yollanmış olan Mormonlar, Güney Kore'de ve Afrika'nın bazı yerlerinde önemli konuma gelmiş olan güçlü evangelik Pentekostalizm çatısı altında birleşmişlerdir. (Amerikan televangelistler Güney Afrika televizyonunda sık sık görünmektedirler.) Özellikle evangelizmin bu türü, Katolik Latin Amerika'da önemli sayıda insanın mezhep değiştirmesine yol açmıştır. Guatemala'da Protestanların oranı, artık, nüfusun yaklaşık % 40'ına

ulaşırken, bu oran, merkezi yönetime karşı sert muhalefet hareketinin merkezi Meksika'nın Chiapas eyaletinde yaklaşık % 30'dur. Brezilya'da Protestan inancı önemli bir ağırlık kazanmıştır ve ekonomik konularda daha muhafazakâr bir tutum öngörmediği halde, geleneksel ahlak ve ailenin savunulması konusunu ne çıkarmasıyla Amerikan sağıyla ortak hareket etmektedir.⁶⁸ Yine de, belli görüşleri Amerikan dindar sağıyla önemli benzerlikler gösterse de, David Martin'in Latin Amerika dininin "Amerikanlaştırılmış" olup olmadığını sorgularken ima ettiği gibi, evanjelik Protestanlığın Latin Amerika'daki gelişimini sırf Amerikan emperyalizminin bir başka rneği olarak görmek yanıltıcı olabilir. Martin'in de belirttiği gibi, Protestanlığın "Latin Amerikalılaştığı"da bir gerçektir.⁶⁹ Aynı şekilde, bazı Amerikan Yahudilerinin katı ortodoksluğu, İsrail üzerinde olağanüstü etkili olmakta ve Filistinlilerle herhangi bir uzlaşmaya karşı en büyük engellerden birini oluşturmaktadır. Disney filmleri ve Amerikan pop müziğinin yanı sıra, Amerika'ya özgü bir tür sofuluk da dünyaya ihraç edilmektedir ve bence, diğerlerine göre çok daha ciddi sorunlar doğurmaya gebedir.

SONUÇ: KÜRESEL CİNSEL POLİTİKA MI?

Cinsel olan politiktir” bakışına yakın fikirlerin bir dizi örneğini 19. yüzyıl politik literatüründe bulmak mümkündür. Ancak, ister Reich ve Marcuse gibi Freud teorilerinden yola çıkmış olsunlar, isterse, ikinci kuşak feministlerin pek çoğu gibi, psikanalize karşı bilinçli bir düşmanlık gösterebilirler, bu bakışın temel dayanak haline geldiği ilk örnekler bazı 20. yüzyıl düşünürlerinin kuramları olmuştur.

Bu yüzyıla uygun bir cinsel politikanın, bir yandan çeşitli cinsel teorilerden yararlanırken, bir yandan da uluslararası ilişkiler alanındaki son akademik gelişmeler ile devlet ve küresel kavramlarının yenilenen biçimlerini yakından izlemesi ve değerlendirmesi gerekmektedir. Siyasal, ekonomik ve kültürel yapıların karşılıklı ilişkisini göz önünde tutan ve cinselliği “mahrem”, politik ve ekonomik olanı ise “kamusal” olarak görme eğiliminden uzak duran bir cinsel ekonomi politığe şiddetle ihtiyacımız var. Terimin ima ettiği gibi, bu tür bir ekonomi politik, maddi koşullar ve siyasal faaliyete söylem ve temsil teorilerinden daha fazla önem verirken, aynı zamanda, devletin küresel ekonomik güçler ve sektörler arasındaki hareketlerin birlikteliğiyle zayıflatılması sürecini de göz önünde tutar. Küreselleşmenin doğal sonucu, devlet egemenliğinin zayıflamasıdır ve bu süreç ulus aşırı toplumsal hareketlerin siyasal aktörler olarak güç kazanmasını sağlar. Manuel Castells’e göre;

Devletlerin küresel sorunların çözümü konusunda her geçen gün daha yetersiz hale gelmesinin kamuoyunda yarattığı etki... sivil toplumun, küresel yurttaşlığın getirdiği sorumluluklara gitgide daha fazla el atmasına yol açıyor. Bundan dolayıdır ki, Uluslararası Af Örgütü, Greenpeace, Sınır Tanımayan Hekimler, Oxfam vb başka pek çok insani sivil toplum örgütü, devlet destekli uluslararası girişimlerden genellikle daha fazla gelir toplayabilmeleri, daha etkin bir performans göstermeleri ve daha fazla meşruiyet

sağlamalarıyla, 1990’larda uluslararası arenanın önemli güçleri haline gelmişlerdir. Küresel hayırseverliğin “özelleştirilmesi”, ulus devleti gerekli kılan son mantıksal dayanaklardan birini daha giderek zayıflatmaktadır.¹

Öte yandan, devletin küçülmesi hem söylem, hem gerçeklik düzleminde çok büyük tuzaklar barındırabilir; zira kusursuz bir sosyal adalet sistemi, siyasal yönetimin paylaşım ve kamusal yardımlardaki rolüne bağlıdır. Tüzel kişiler, devlet ve ordunun (C. Wright Mills’in deyimiyle “muktedir elitin”) oluşturduğu makro kaynakları dikkate almadan, halk aktivizminin rolünü öne çıkarmak, Foucault’nun “mikro politikalar” fikrinin de etkisiyle moda haline gelmiştir. R.W. Connell’in “erkeklik politikasının şimdiye dek olduğundan çok daha enternasyonalist, yukarıdan aşağıya doğru küreselleşmeye karşı gelen ... örneğin müfredat programı politikası, HIV/ AIDS programları ve ırkçılık karşıtı politikalar” etrafında yepyeni erkeklik politikaları oluşturma çağrısına sıcak bakıyorum.² Ancak, ulus devletler ve hükümetlerin de, tıpkı beden gibi, başa çıkılması güç maddi gerçeklikler olarak orada durduklarını görmek gerekir. Siyasal kurumlar önemlidir, tıpkı iktidara özgü kültürel rejimlerin devamını sağlayan, tüzel kişiler ile din ve eğitim kurumları gibi. Üstelik, Kuzey Amerikalıların tabiriyle sivil toplum örgütlerinin yükselişinin iyi bir süreç olup olmadığı, hangi açıdan bakıldığına bağlı olarak değişir. Dinsel öğretilerle meşrulaştırılan ve gücünü bastırılmış öfke ve hayal kırıklıklarından alan güçlü milliyetçi ve cinsiyetçi hareketler de, en az Castells’in sözünü ettiği liberal enternasyonalist hareketler kadar, hatta daha da fazla sivil toplumun bir parçasıdır.

Büyük toplumsal değişimler için etkin bir politika, siyasal ve ekonomik iktidarın konvansiyonel unsurları kadar, hegemonik görüş ve uygulamaların oluşturulup sürdürüldüğü, özünde birbirinden çok daha farklı ve birbiriyle iç içe geçmiş pratiklerle de anlamlı bir ilişki kurmalıdır. Böyle bir yaklaşım, iktidarın farklı biçimlerinin karşılıklı ilişkisi ve devletin hem baskı kurma, hem de koruma aracı olan yöntemlerinin tanınmasını gerektirir. Bunun yanı sıra kadın grupları ve çevreci gruplar gibi,

Ku Klux Klan ya da Ulusal Cephe'yi de bünyesine alan sivil toplum alanının çelişkili doğasını da hesaba katmak gerekir.

Söylem dışında siyasal kurumlara eğilmeyişleri, birinci dünya merkezli bakışları ve toplumsal hareketlere karşı ilgisizlikleri nedeniyle, post-modern feminist ve eşcinsel teoriler, bu tür bir politikanın oluşturulmasında görece etkisiz kalmaktadır.³ (Postmodern kuramcılarının Batı merkez-ciliğinden şüphe duyanlar, yayın organlarının künyesine bakabilir. Tipik görüntü, saygın Kuzey üniversitelerinde çalışan insanların isimlerinin olduğu uzun bir listede, "enternasyonal" olma iddiasını haklı çıkarmak için sembolik olarak araya sıkıştırılmış bir Hintli ya da Arjantinli isimdir.) Post-modern cinsel kuram, dil ne denli anlaşılmaz olursa düşüncenin de o denli derin olacağı inancı gibi görece önemsiz sorun bir yana bırakılırsa, bünyesinde iki önemli sorun barındırıyor. İlki, söylem, performans ve oyunun öne çıkarılmasının, hemen hemen her zaman maddi gerçeklik ve eşitsizliklere yönelik bir ilgisizliği beraberinde getirmesidir. Connell'in savunduğu gibi: "Bu yaklaşım oyuncular için uyarıcıdır ve sokakta kendine "o biçim" görüntüsü vermek de, belli bir kişisel risk taşır; homofobiklerin sokaklarda kol gezmesi koşuluyla. Bundan daha fazla bir riski yoktur... Nitekim, oyuna kendini kaptırmak, küresellik bağlamında büyük ayrıcalıklara sahip olan oyuncular açısından, Marcuse'nin 'yüceltmenin bastırmayla bozulması' dediği şeyin göstergebilimsel karşılığı olabilir. Bunu şimdi şöyle de tanımlayabiliriz: Cinsel siberuzayda kaybolmak."⁴

İkincisi, söylemin öne çıkarılmasıyla, toplumsal hareketler ve siyasal faaliyetlerin eşcinsel teorinin gelişebileceği koşulların oluşturulmasındaki önemini yok sayma eğilimidir. Eşcinsel teoriye karşı hiçbir soğukluğu olmayan Lisa Duggan'ın da yazdığı gibi: "Bazı eşcinsel teorisyenler arasında, yüksek düzeyde sofistike bir entelektüel dille akademik tartışmalara girerken, kendi kuramsal kavrayış ve kaygılarının siyasal ve aktivist köklerini silikleştirme eğilimi gözleniyor. Bu tür teorisyenler Foucault, Lacan ve Derrida'dan alıntılar yaparak bunları yorumlayıp tartışırken, feminist, lezbiyen ve gey dünyasının yeni fikirlerini ve siyasal figürlerini gözden geçiriyorlar."⁵ Avustralyalı genç eşcinsel akademisyenlerin yazdıklarını okurken, kendi ülkesindeki eşcinsel hareketlere dam-

gasını vuran kişisel figürlerini yok sayıp Butler ve Foucault'yu ne denli sıklıkla andıklarını görmek gerçekten şaşırtıcı.

Eşcinseller ve postmodern feministlerin kimlik politikalarının sınırları dışına çıkma arzuları takdire şayandır. Çağdaş teorinin büyük bölümünde, “etkileyici söylevler” ve “eski moda solculuk”la bir tutulur hale gelen Marksist analize karşı direniş, bu kuramcılarının, sınırlı kimlik politikalarının yerini tutacak kayda değer hiçbir şey üretememelerine yol açmaktadır. Sonuç, sosyal ve ekonomik güç ve eşitsizlik sorunlarına değinmekten kaçınan ve aslında cinselliğin bir arzusunun dışavurumu olduğu kadar, bir iktidar, intikam ve gaddarlık hevesinden dolayı da gerçekleştirdiği yönündeki gerçeği göz ardı eden, gitgide daha karmaşıklaşan ve anlaşılmasız hale gelen bir arzu kuramıdır.

Öte yandan, postmodern kuramcılar seksin sembolik önemi üzerinde ısrarla durmakla doğru bir iş yapıyorlar. “Geleneksel” toplumlar, gerek Gilbert Herdt’in meşhur “Sambia” örneği gibi⁶ törenselleştirilmiş cinsel ilişkiyle, gerekse bazı dini törenlerde görüldüğü gibi bakireleri kurban etmek yoluyla, cinselliği toplumsallaşma törenlerinin bir parçası olarak kullanma eğilimindeydi. Cinselliğin bu türde bir sembolik kullanımı, günümüz Batılı insanına tuhaf, hatta “ilkel” görünebilir. Oysa, bizler de cinselliği gereğinden fazla kullanma, onu ilişkilerin, sosyal bağlılığın ve kimlik duygumuzun en önemli unsuru olarak görme eğilimindeyiz. Cinsellik bu saydıklarımızın tümünde bir role sahiptir; ancak, bize hem zevkin doruklarını, hem de en benzersiz benlik duygusunu sağlamasını beklemekle, bizler de cinselliğe taşıyabileceğinden fazlasını yüklemiş oluyoruz. Küreselleşme, kimlik, tüketicilik ve bireysel tatmin gibi Batılı kavramları diğer toplumlara yayarken, aynı zamanda cinselliğe ilişkin var olan tasarımları da, Hollywood ve (dünyanın çeşitli yerlerinde sahafların çoğunda rafları doldurmalarına bakarak çok okunduklarını tahmin ettiğimiz) aşk romanlarınıninkiyle değiştirir. Bohemya’da, iki dünya savaşı arasındaki dönemde, küçük özgür aşk grubu ve 1968 öğrenci hareketleri tarafından ortaya atılmış olan sorular, dünyanın her yerinde artarak dile getiriliyor.

Cinsel özgürleşmenin, daha geniş çaplı toplumsal ve siyasal özgürleşmenin ayrılmaz bir parçası olduğu fikri, 19. yüzyılın ilk yıllarından

bu yana köktenci ve romantik teorilerde öne çıkan bir tema olmuş, 1970'lerde hem karşı kültür, hem de Yeni Sol hareketlerini derinden etkilemiştir. Bu fikir, zengin Batı ülkelerinde büyük ölçüde etkisini yitirdiği halde, Latin Amerika'da feminist ve gey aktivistler için etkisini halen sürdürmektedir ve Güney Afrika'da, Afrika Ulusal Kongresi'ni destekleyen geylerin aracılığıyla, cinsel ayrımcılığa karşı koruyucu ilkelerin apartheid sonrası anayasaya girmesiyle gerçeğe dönüşmüştür. 1970'lerin özgürlükçü fikirleri son yıllarda gözden düşmüştür, ancak *Boogie Nights*, 54 ve Singapur yapımı *That's the Way I Like It* gibi filmlerde olduğu gibi nostaljiyle anıldıklarına dair örnekler de vardır.⁷ Berlin'de, 1989'dan beri her yıl yapılan çok kalabalık Aşk Yürüyüşleri de 1960'ların karşı kültür kutlamalarının yankıları gibi görünmektedir.

Özgürlükçü projenin (en az) iki önemli sorunu vardı: Cinsel özgürleşme ile diğer özgürlükler arasında bir bağ olduğunu varsayması nahif (Marcuse'nin *Eros ve Uygarlık* adlı eserindeki Freud yorumu) ve uygulamada erkek merkezciydi. Birinci durumda, dönemin köktenci heveslerine kendini kaptıran bizler, cinsel "özgürleşmenin" tüketim kapitalizmi tarafından ne denli başarıyla kullanılabileceğini yeterince hesaplayamadık. Ana akım yayımcıların cafcıflı erotik yayınlar ürettiği, seks aksesuarlarının bu konuya ayrılmış dev alışveriş merkezlerinde satışa sunulduğu şu dönemde, cinsel kısıtlamalardan özgürleşmenin devrimci değişimlere yol açacağı umudu gitgide daha ütöpik hale gelmektedir. Matthew Stadler bizi bekleyen olası geleceği şöyle tasvir ediyor: "Gey özgürleşme hareketinin fevkalade kazanımları bu hızla devam ederse, yakında bu dümdüz vücutlu, göbekli, seks düşkününü partnerlerimizle, sonuza uzanıyor gibi görünen on iki şeritli otoyolların kenarlarında birleşiyor olacağız... Cinsel özgürleşmenin parlak ışığı şehirleri aşıp kasabalara ulaşacak ve her şey öyle değişecek ki, sapıklığın gelişmesine de izin verilen bu arafta, erkek kardeşlerimizle, ayyaş eski kocalarımızla R.U.O'Bliterated* Birahanesi, Blande Woode Şehir Merkezi Şubesi, 250550 Blande Parkway'de (eski 3 no'lu otoyol) birleşebileceğiz."⁸

* Okunuşu "yok mu edildiniz" anlamına geliyor –ç.n.

Yeni cinsel özgürlük ve serbest cinsel ilişkilerin moda haline geldiği kısa dönemin avantajlarından en kolay yararlanan geyler için (1970'lerde Bette Midler'in New York'un gey saunalarındaki performansına, hem gey, hem de heteroseksüel izleyiciler ilgi gösteriyordu) özgürleşmenin getirdiği kazançlar, AIDS'le olan ilişkisi nedeniyle özellikle sorunlu hale gelmiştir. Serbest cinsel ilişkiler hakkında gey cemaati içinde yapılan tartışmalar, salgından daha önce ortaya çıkmıştı. Larry Kramer daha 1978'de yayımlanan *Faggots* adlı romanında rasgele cinsel ilişkiyi eleştirmiş, aynı eleştiriye sekiz yıl sonra *The Normal Heart* adlı oyunda daha da kesin bir üslupla ortaya koymuştu. Öte yandan, cinsel özgürlük konusuna Kramer'dan daha olumlu bakanlarımız bile, duygusuz seksi sorgulayabilmiştir. 1970'lerin başında yazdığım *Homosexual: Oppression and Liberation* adlı kitapta rock müzikali *Salvation*'dan şu dizeleri alıntılamıştım:

*Seninle sevişmeme izin veriyorsan
Neden sana dokunamıyorum?*⁹

Cinsel özgürleşmenin, modern toplumların cinselliğe atfettikleri aşırı önemi kabullenmek anlamına gelebileceği gerçeğine de değinmek gerekir. Jeffrey Weeks'in deyişiyle: "Ahlaki otoriterlikten uzak durmak, ister püritenizmin kutsallığı, ister serbestliğin dünyeviliği kılığında olsun, Kral Seks'i tahta çıkarmak değil, onu tahtından indirmekle mümkündür."¹⁰

İkinci eleştiri konusunda [erkek merkezci olduğu konusunda] Julie Burchill 1998'de şöyle yazmıştı: "Ne ilginçtir ki, cinsel devrimin başarısız olmasının nedeni, Freudcu olsun olmasın, kadınların ne istediklerini sormayıdır."¹¹ Ancak, buna karşın, bazı feministler bağlılık olmadan yapılan her türlü seksin olumsuz olmadığını kabul ediyordu: Erica Jong'un *Fear of Flying* [Uçuş Korkusu] romanındaki "fermuarsız düzüşme" dileği ya da Rita Mae Brown'ın, bir gey saunasına erkek kılığında gizlice girme hikâyesi gibi.¹² (Rasgele ilişkiden zevk alma potansiyelini savunan bu görüş, daha sonra yazılan çok sayıda kadın dedektiflik hikâyesinde de ortaya konmuştur.) Linda Grant, Jong'un seksi kutsayan tavrının 1990'larda yeniden doğduğunu savunarak, Madonna'nın *Sex* adlı kitabından ve Anni Sprinkle'in

Post Porn Modernist Manifesto'sundan alıntılar yapar: "Porno sonrası modernistleri, cinselliği besleyici, hayat verici bir güç olarak kutsarlar. Bizler cinsel uzuvlarımızı ruhlarımızdan ayrı değil, onun bir parçası olarak kullanırız... Bu cinsel pozitivizm yaklaşımıyla, kendimize inisiyatif tanıyoruz ve cinsel benliğimize duyduğumuz bu sevgiyle eğleniyor, dünyayı iyileştiriyor ve varlığımızı sürekli kılıyoruz."¹³ Grant'ın gözden kaçırdığı nokta, bu özgürleşme fikrinin, 1970'lerin özgürlükçü hareketlerinin itici gücü olan, daha kapsamlı toplumsal değişimler hedefine bağlılığını yitirmiş olmasıdır.

Zengin ülkelerde cinsellik gitgide daha çok bir vakit öldürme yolu gibi görülmektedir. J. C. Ballard'ın ironik romanı *Cocaine Nights*'ta karakterlerden biri şöyle der: "Herkesi uyandırmamız lazım. İnsanlar... yeni kötülükler için yanıp tutuşuyorlar."¹⁴ Başta kadınlar olmak üzere dünyada çoğu insan için yoksulluk, açlık, hastalık ve savaş gibi gerçek kötülükler yeterince sorun yaratmaktadır. Zengin ülkelerde bile cinsel zevk fikrinin daha kapsamlı herhangi bir toplumsal kaygıdan kopuk hale gelmesi üzücü sonuçlara yol açmaktadır. Woodstock'ın 30. yıldönümü, aynı alan üzerinde dev bir konserle kutlanırken, bazı genç kadınların çeteler tarafından tecavüze uğradığına dair haberler gelmiştir.¹⁵ Bu olay, bireysel doyumun başat ilke konumuna yükseltildiği modern toplumun yarattığı tehlikeyi göstermiyor mu?

Yine de zevk arayışını sırf zenginlere ait bir lüks gibi bir kenara itmek fazla kolaycı bir yaklaşım olur. Pek çok toplumda kadınlar, konuşma fırsatına sahip olduklarında, cinsel zevkin önemli olduğunu giderek daha fazla dile getirmektedirler. Elizabeth Jein, Latin Amerika'ya ilişkin olarak şöyle yazar: "Sözcüklere dökülürken üstü kapalı ve yasaklı, ama pratikte gerçek ve günlük hayata işlemiş olan cinselliği görünür kılmak ve çoğu kadının yaşadığı cinsel baskıyı gözler önüne sermek, feminist hareketin çok önemli başarılarından biri olmuştur."¹⁶ Birçok ülkede gençler üzerine yapılan araştırmalar, kadınlar arasında cinselliklerinden zevk alma bilinci ve arzusunun gitgide geliştiğini göstermektedir.¹⁷

Cinsel özgürlüğün sözde-Reichçılığı bugün artık şüpheyle karşılanabilir; ama önümüze koyduğu projede, özellikle de cinsel ve toplumsal adaletin karşılıklı ilişkisini öne çıkarması korunmaya değer bir unsur.

dur.¹⁸ Eğer gerçekte böyle bir ilişki yoksa, cinsel baskının hem örgütlü dinde hem de otoriter rejimlerin çoğunda böylesine önemli bir yer tutmasını nasıl açıklayabiliriz? Neoliberal kapitalizm, kamusal alanda yarattığı erozyona karşılık olarak kişisel doyuma izin vermesiyle, her iki türdeki ahlakçılıktan da kaçıyor görünmektedir: Porno videolar ve striptiz kulüpleri, Roma'daki gladyatör gösterilerinin işlevinin günümüze taşınmış biçimi olabilir mi? Bir bakıma, bunlar en iyi ihtimalle geçici kaçış yolları, en kötü ihtimalle de yeni sömürü biçimleridir ve hayatta kalma mücadelesi veren insanlar için cinsel özgürleşme gündem konusu değildir. Öte yandan, belli cinsiyet rejimleri yüzünden insanlar sıklıkla gerçek ve şiddetli bir baskı yaşamakta, hegemonyanın sürdürülmesi için kullanılan şiddete maruz kalmaktadırlar. Cinsel özgürleşme uygunsuz bir terim olabilir, ancak bunun, İran'da zina gerekçesiyle taşlanan veya yanlış eş seçtiği için Bangladeş'te asitle sakatlanan kadınlar için önemsiz olduğunu savunmak güçtür. Robin Morgan, benimkinden biraz farklı bir bakış açısından, şunu savunuyordu: "Cinsel politikayı vurguladığımız için özür dilemeyi bırakıp, Hindistan'dan Jain ya da Meksika'dan Lugo'nun işaret ettiği gibi, doğum kontrolü, kürtaj, cinsel şiddet ve dayanın, hayatta kalma mücadelesi veren en yoksul köylü kadınların gündeminde bile önemli bir sorun olarak yer aldığını görsek nasıl olurdu?"¹⁹

Belki de, 70'lerdeki ilkelere dönerek, yalnızca cinsel özgürlüğün diğer mücadelelerle ilişkili olduğunu kabul etmekle kalmayıp, diğer özgürlüklerin ve eşitliğin olmadığı yerde bu özgürlüğün anlamsız olacağını da görmeliyiz. Kadınların cinsel arenada eşit biçimde yer almaları, ancak ekonomik ve sosyal alanlarda haklarına kavuşmasıyla mümkün olabilir ve bunun gerçekleşmesi, özgürleşme politikalarının altın dönemi olan o uzak mutluluk döneminde savunduğumuz gibi, devrimci değişimleri gerektirir. Hayatta kalmamızı sağlayan temel gereksinimlere erişemedikçe, seksin çirkin, hayvani ve kısa süreli olması, tamamen güçlü olan erkeklerin keyfine uygun biçimde düzenlenmesi kaçınılmaz olacaktır. Kadınlara karşı şiddet her toplumda var olabilir, ancak kadınların istismar edici ilişkileri reddetmelerine izin verecek ölçüde refah, eğitim ve kişisel doğruluğun var olduğu toplumlarda varlığını sürdürmesi daha güçtür.

Nacy Fraser'ın "yeniden paylaşdırma" ve "var olan paylaşımı kabul-
lenme" politikaları arasındaki ayırımına ilişkin daha önce söylediklerimden
yola çıkarak, küreselleşen dünyada anlamlı bir cinsel politikanın, hem daha
geniş çaplı sosyoekonomik düzenin, hem de daha genel biyolojik ve top-
lumsal cinsiyet yapılarıyla tanımlanan düzenin, küreselleşme sürecinin
sürekli olarak yeniden ürettiğı adaletsizliklerle mücadele etmesi gerek-
tiğini düşünüyorum. Neoliberal kapitalizmin dünyanın her yerine hızla
yayılması, "geleneksel değerler" ve (post)modern tüketiciliğın gitgide bir-
birinden daha fazla uzaklaşacağına işaret etmektedir. Ancak bu, sadece
değerlere ilişkin bir tartışma ya da söylemler üzerine yapılan akademik
mücadele değildir. Eskiden bir nebze olsun güvenlik ve refah sağlayan sos-
yal yapılar, piyasanın durmaksızın büyümesi, kentleşmenin devasa boyut-
lara varması, toplumsal ilişkilerin çok küçük birimlere dağılarak çökmesi
ve devlet hizmetlerinin yavaş yavaş ortadan kalkması gibi süreçlerle yok ol-
muştur. Küreselleşme olağanüstü bir zenginleşmeyle birlikte olağanüstü
bir kaos da yaratmaktadır. Dünyanın en zengin üç insanının, en yoksul 40
ülkenin toplam gelirinden daha fazla serveti olduğı söylenmektedir.
Bunun yanı sıra, yıkılmakta olan sosyal yapıların kendileri de, genellikle,
Güney Asya'daki kast sistemi veya ortodoks dinlerin çoğunda olduğı gibi,
cinsiyet, ırk ve sınıflar arasında derin farklılıklar olduğı varsayımlarına
dayalıdır. Penny Andrews bu ikileme dikkat çeker: "Güney Afrika'da her
geçen gün daha gözle görülür hale gelen durum, bir Avrupa ülkesinden bir
Afrika ülkesi olmaya doğru yaşanan dönüşümün, ülkenin Afrikalılığının
hukuki sisteme yansıtılması ve geleneksel kanunların belli unsurlarının bu
sistemle bütünleştirilmesini gerektirmesiydi. Ancak bu gerçeklik, gelenek-
sel hukukun ilkelerinin kadınları sürekli denetim ve otorite altında tut-
tuğunu kabullenmek zorundaydı."²⁰

Çağdaş dünyaya özgü bölünmeler ve eşitsizliklere anlam vermeye
çalışırken, hem neoliberalizmin zafer sarhoşu retoriğinden, hem de
gelenekselcilerin romantik nostaljisinden kaçınmamız gerekiyor. Piyasa
insanlığın mutluluğunu sağlayamaz; ancak, adaletsizlik ve eşitsizliğı or-
tadan kaldıracak, geri dönebileceğimiz bir geçmişin olduğı da düşünüle-
mez. Din, gelenek ve kültürden medet ummak, kurumsallaştırılmış

boyun eğme ve barbarlığın en kötü biçimlerinin devamlılığını meşru kılmaktan başka bir şey değildir. Sonuçta, insan hakları, sosyal adalet, çeşitliliğin kabullenilmesi ve toplum dışına itilmişlerin ve yoksunların haklarına kavuşması, hangi kültürde olursa olsun, önemini koruyan evrensel hedeflerdir; dahası, bu hedeflere ulaşmak güçlü bir küresel düzen, ama aynı zamanda da etkin ulus devletler gerektirir. Küreselleşmenin yarattığı yıkımların, devletin kendi halklarının sosyoekonomik değişimlerden fayda sağlamasına yardım edecek olanaklar sağla(ya)madığı durumlarda en yüksek düzeye ulaşmıyor olması ironiktir.

Uluslararası HIV/AIDS örgütlerindeki on yıllık çalışmam süresince edindiğim en önemli ders, dünyadaki her şeyin birbiriyle böylesine karşılıklı bir ilişki içinde olmasının hem bir tehdit, hem de bir fırsat sayılması gerektiğidir. 1960'ların sonunda Batı ülkelerinde yeşeren cinsel politikalar, belirsiz bir enternasyonalizmin dilini benimsemişlerdi. Otuz yıl sonra, dünya artık çok daha farklı. O zamanlar uğruna mücadele ettiğimiz hedeflerin çoğuna, Batı ülkelerinde en azından kısmen ulaşıldı; ancak ne savunucuları ne de muhalifleri tarafından ihtimal verilen liberal kapitalizmin zaferi de, yeni mücadele alanları ve yeni baskı biçimleri yarattı. Küreselleşme sürecinin yaşamlarını zenginleştirmekte olduğu ayrıcalıklı elitin bir parçası olanlar, dünyanın insanların çoğunluğu için ne denli güvenilmez ve tehlikeli olduğunu asla akıllarından çıkarmamalıdır.

Daha adil ve eşitlikçi bir dünya hedefine ulaşmakta başarılı olacağımızın herhangi bir garantisi yok. Bu yoldaki mücadelenin büyük bedeller gerektirdiği de daha başından belli. Ancak bu parçalanmalara ne şekilde ayak uyduracağımız, gelecekte insan onuru ve mutluluğuna dair beklentilerimizi de büyük ölçüde belirleyecektir. Bu mücadelede, cinsellik hem bir savaş meydanı, hem de meşru bir siyasal faaliyet alanıdır.

TEŞEKKÜR

Bu kitapta son on yıldır yapılan çeşitli araştırmalardan yararlanmış olduğumdan, kitaba katkısı olanların sayısı oldukça fazla. Bazıları kitabın oluşması sürecine destek verdiler: Bunlar, yardımları ve desteğini hiç eksik etmeyen Chicago Press Üniversitesi'nden editör Doug Mitchell; kitap projesine başından beri çok büyük destek veren Richard Parker; hem yakın dostum, hem de iyi bir araştırma asistanı olan David Stephens ve başta yararlı kaynakların izini sürmemde bana daima yardımcı olan Eva Fisch olmak üzere, La Trobe Üniversitesi Kütüphanesi personeli. Başka çok sayıda insan da, son on yıldır bu konuyla ilişkili projelerime yardımları dolayısıyla kitaba katkıda bulundular: Özellikle Peter Aggleton, Niko Besnier, R.W. Connell, Michael Connors, Peter Drucker, Stephen Gill, Mark Heywood, Jeff O'Malley, Maila Stivins ve John Treat'e teşekkür etmek isterim. Kitaba 1997'de Chicago Üniversitesi'nde kaldığım altı haftalık dönemde başladım; bunun verimli bir dönem olması için yaptıkları katkılardan dolayı, Sosyal Bilimler Araştırma Merkezi personelinde Jacqueline Bhaba ve Neville Hoad'a teşekkür borçluyum.

La Trobe Üniversitesi, Sosyoloji, Siyaset ve Antropoloji Fakültesi'ndeki meslektaşlarıma, özellikle de onlar olmadan orada geçirdiğim zamanın çok daha verimsiz olacağını düşündüğüm, yönetim departmanı personeli Liz Byrne, Barbara Matthews, Nella Mete ve Mary Reilly'e teşekkür ederim. Bu kitaptaki konuları benimle tartışan bazı meslektaşlarım ve öğrencilerime, özellikle Tony Jarvis, Brendon O'Connor, Sanjay Seth ve Geoff Woolcock'a ve 1999 dördüncü sınıf öğrencilerime, ayrıca teşekkür etmeliyim. Kitapta, uluslararası HIV/AIDS politikalarıyla ilgili kişisel deneyimlerimden de yararlandım ve bu konudaki fikirlerimin pek çoğunu benimle tartışan çeşitli örgütlerin üyelerine, UNAIDS ve Uluslararası Montreal Forumu çalışanlarına teşekkür borçluyum. İsimlerin hepsini vermem zor olduğundan, Calle Almedal, Bai Bagasao, Stef Bertozzi, Roy Chan, Sally Cowal, Marina Mahathir, Shawn Mellors, Dede Oetomo, Shane Petzer, Peter Piot, Malu Quintos, Werasit Sittitrai ve Paul Toh'u anmakla yetineceğim.

Avustralya Araştırma Konseyi, Evans Grawmeyer Vakfı'na, eski Dışışleri Bakanı Gareth Evans'a ve MacArthur Vakfı'na araştırmam için sağladıkları cömert katkılardan dolayı minnettarım. Ayrıca müsveddelerin çeşitli hallerini okumakla kalmayıp kitabın yazılma sürecinde de sabırla alışan Anthony Smith'e teşekkür ederim.

DENNIS ALTMAN

GİRİŞ

1. Russell Baker, "The Great Meltdown", *International Herald Tribune*, 23 Eylül 1998.
2. Bkz.Mahathir'le söyleşi, *International Herald Tribune*, 23 Eylül 1998.
3. "10 Years for Presidential Sodomy" *Australian*, 20 Ocak 1999.
4. Jeremy Seabrook, *In the Cities of the South*, Londra, Verso, 1996, s. 24.
5. John MacInnes, *The End of Masculinity*, Buckingham, Open University Press, 1998, s. 134-135.
6. Thomas Friedman, *The Lexus and the Olive Tree*, New York, Farrar, Straus, 1999, s. 26-27.
7. Mary Kaldor, *New and Old Wars*, Cambridge, Polity, 1999, s. 4.
8. E. L. Doctorow, *The Waterworks*, New York, Macmillan, 1994, s. 26-27.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Roland Robertson, *Globalization*, Londra, Sage, 1992, s. 8.
2. Gilbert Herdt, *Third Sex, Third Gender*, New York, Zone Books, 1994, s.12.
3. Alison Murray, "Femme on the Streets, Butch in the Sheets", ed. D. Bell ve G. Valentine, *Mapping Desire* içinde, Londra, Routledge, 1995, s. 70.
4. Nancy Fraser, *Justice Interruptus*, New York, Routledge, 1996, özellikle I. bölüm, "From Redistribution to Recognition?" s. 11-39.
5. Toplumsal kurmacı teoriler hakkında bkz. David Greenberg, *The Construction of Homosexuality*, Chicago, University of Chicago Press, 1988; Carole Vance, "Social Construction Theory: Problems in the History of Sexuality, " ed. A.van Kooten Niekerk ve T. van der Meer, *Homosexuality, Which Homosexuality?* içinde, Londra, Gay Men's Press, 1989, s.13-34.
6. Hamamın bir zevk mekânı olarak tasviri, Ferzan Özpetek'in 1988 tarihli İtalyan-Türk ortak yapımlı filmi *Hamam*'da da görülür. Benzer biçimde umumi banyoların erotik mekanlar olarak tasarlanışına başka kültürlerde de rastlanır. Örnek olarak bkz. Scott Clark, "The Japanese Bath: Extraordinarily Ordinary, " ed. J. Tobin, *Re-Made in Japan* içinde, New Haven, Yale University Press, 1992.
7. Michael Ignatieff, "The Temple of Pleasure, " *Time Magazine*.
8. Beryy Langer, "The Body in the Library, " ed. L. Dale ve S. Ryan, *Cross/Cultures: Readings in the Post / Colonial Literatures in English* içinde, Amsterdam, Rodopi, 1994, s. 15-34.
9. *New York Times*, 21 Temmuz 1962, alıntılan Charles Kaiser, *The Gay Metropolis, 1940-1996*, Boston, Houghton Mifflin, 1997, s. 80.
10. Gayle Rubin, "The Traffic in Women: Notes on the Political Economy of Sex", ed. R. Reiter, *Toward an Anthropology of Women* içinde, New York, Monthly Review Press, 1975. Bu ve Rubin'in daha sonra yayınlanan makalesi "Thinking Sex: Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality", ed. C. Vance, *Pleasure and Danger* içinde, Boston, Routledge& Kegan Paul, 1984, s. 267-319, günümüzde de devam eden cinselliği ilişkin kuramsal feminist ve gey tartışmalarında çok etkili olmuştur.
11. "Looking for Love". *Far Eastern Economic Review*. 20 Ocak 2000, s. 32.

12. 1990'larda, en yüksek boşanma oranları, eskiden Sovyetler Birliği'ne bağlı olan Avrupa ülkelerinde (Estonya, Letonya ve Rusya) kaydedilmiştir. Bkz. Joni Seager, *The State of Women in the World Atlas*, Londra, Penguin, 1997, s. 23.
13. Karşılaştırmak için bkz. Eduardo Archetti, "Playing Styles and Masculine Virtues in Argentine Football", ed. M. Melhuus ve K.A. Stolen, *Machos, Mistresses, Madonnas* içinde, Londra, Verso, 1996, s. 34-35.
14. Brian Pronger, *The Arena of Masculinity: Sports, Homosexuality, and the Meaning of Sex*, New York, St. Martin's Press, 1990.
15. Kim Berman, "Lesbians in South Africa," in M. Krouse, ed., *The Invisible Ghetto: Lesbian and Gay Writing from South Africa*, Londra, Gay Men's Press, 1995, s. xviii.
16. V. Spike Petersen ve Jacqui True, "New Times' and New Conversations," ed. M. Zalewski ve J. Parpart, *The "Man" Question in International Relations* içinde, New York, Westview, 1998, s. 25 n. 11.
17. Gary Dowsett ve Peter Aggleton, "Young People and Risk Taking in Sexual Relations", *Sex and Youth: Contextual Factors Affecting Risk for HIV/AIDS* (Cenevre, UNAIDS, 1999, s. 36. Araştırma kapsamındaki yedi ülke şunlar: Kamboçya, Kamerun, Şili, Kosta Rika, Papua Yeni Gine, Filipinler ve Zimbabwe).
18. Grace Osakue ve Adriane Martin-Hilber, "Women's Sexuality and Fertility in Nigeria, ed. R. Petchesky ve K. Judd, *Negotiating Reproductive Rights* içinde, Londra, Zed, 1998, s. 196.
19. Anthony Giddens, "Family", 1999 BBC Reith Lectures, no. 4 (news.bbc.co.uk/hi/english/static/events/reith_99).
20. Gail Pheterson, *The Prostitution Prism*, Amsterdam, Amsterdam University Press, 1996, s. 24.
21. R. W. Connell, *Masculinities*, Sydney, Allen & Unwin, 1995, s. 77.
22. Marta Lamas, "Scenes from a Mexican Battlefield" *NACLA Report on the Americas*, Ocak-Şubat 1998, s. 17.
23. David Landes, *The Wealth and Poverty of Nations*, New York, Norton, 1998, s. 414.
24. Silvana Paternostro, *In the Land of God and Man*, New York, Dutton, 1998, s. 308.
25. Maçoluğun anlamlarına ilişkin bir tartışma için bkz. Marit Melhuus "Power, Value, and the Ambiguous Meanings of Gender", Melhuus ve Stolen, *Machos, Mistresses, Madonnas* içinde, s. 240-44.
26. Sarah Radcliffe, "Women's Place in Latin America," ed. M. Keith ve S. Pile, *Place and the Politics of Identity* içinde, Londra, Routledge, 1993, s. 111.
27. Martha Macintyre, "Melanesian Women and Human Rights," ed. A. M. Hilsdon, M. Macintyre, V. Mackie, ve M. Stevens, *Human Rights and Gender Politics: Asia-Pacific Perspectives* içinde, Londra, Routledge, 2000, s. 154.
28. Jan Jindy Pettman, *Worlding Women*, Sydney, Allen & Unwin, 1996, s. 187.
29. Lillian Ng, *Swallowing Clouds*, Melbourne, Penguin Books, 1997, s. 153-54.
30. Richard Parker, *Beneath the Equator*, New York, Routledge, 1999, s. 74.
31. Peter Gordon ve Kate Crehan, "Dying of Sadness: Gender, Sexual Violence, and the HIV Epidemic," UNDP HIV ve Kalkınma Programı Raporu FF964, New York, UNDP, 1999.
32. "Migration and HIV," *Newspaper of the XII. International AIDS Conference*, XII: Uluslararası AIDS Konferansı Bülteni, Genevre, 2 Temmuz 1998. Ayrıca bkz. Vesna Nikolic-Ristanovic, "War and Violence against Women", ed. J. Turpin ve L. Lorentzen, *The Gendered New World Order* içinde,

New York, Routledge, 1996; Amnesty International (Uluslararası Af Örgütü), *Bosnia-Herzegovina: Rape and Sexual Abuse by Armed Forces*, Londra, Amnesty International, 1993.

33. Bkz. Boris Davidovich, *Serbian Diaries*, Londra, Gay Men's Press, 1996.
34. Linda Grant, *Sexing the Millennium*, New York, Grove, 1994, s. 5.
35. Nikos Papastergiadis, *Dialogues in the Diasporas*, Londra, Rivers Oram, 1998, s. 149.
36. Bkz. Penelope Andrews, "Violence against Women in South Africa, " *Temple Political and Civil Rights Law Review* 8:2, 1999: s. 425-57.
37. Graeme Simpson ve Gerald Kraak, "The Illusions of Sanctuary and the Weight of the Past: Notes on Violence and Gender in South Africa, " *Development Update* (Braamfontein) 2:2 1998, s. 8.
38. Bkz. Jeffrey Alexander, "Modern, Anti, Post, Neo, " *New Left Review*, Mart-Nisan 1995, s. 63-101.

İKİNCİ BÖLÜM

1. Bruce Rich, *Mortgaging the Earth*, Boston, Beacon, 1994, s. 2.
2. Bkz. Thanh-dam Truong, *Sex, Money, and Morality*, Londra, Zed, 1990; Rita Brock ve Susan Thistlethwaite, *Casting Stones: Prostitution and Liberation in Asia and the United States*, Minneapolis, Fortress Press, 1996.
3. Bu haberi bana, *Nation* (Bangkok) dergisinin Haziran, Temmuz, 1993 sayılarını tarayarak bilgi toplayan Michael Connors iletti. Ayrıca bkz. Annette Hamilton, "Primal Dream: Masculinism, Sin and Salvation in Thailand's Sex Trade", ed. L.Manderson ve M. Jolly, *Sites of Desire, Economies of Pleasure* içinde, Chicago, University of Chicago Press, 1997, s. 145.
4. Elliott Kulick ve Dick Wilson, *Thailand's Turn*, Londra, Macmillan, 1992, s. 121.
5. William Greider, *One World, Ready or Not*, New York, Simon & Schuster, 1997, s. 348.
6. Bkz. Lourdes Arguelles ve Ruby Rich, "Homosexuality, Homophobia, and Revolution: Notes towards an Understanding of the Cuban Lesbian and Gay Experience" *Signs* 9:4, 1984, s. 686-87.
7. Bkz. Ryan Bishop ve Lillian Robinson, *Night Market: Sexual Cultures and the Thai Economic Miracle*, New York, Routledge, 1998, 2. bölüm.
8. Albert Goldman, *The Lives of John Lennon*, New York, Bantam, 1988, s. 683.
9. Stefan Zweig, *The World of Yesterday*, Lincoln, University of Nebraska Press, 1964; (ilk kez 1943'te yayımlandı) s. 83. Bu referansı Judith Brett'e borçluyum.
10. Bkz. Donna Guy, *Sex and Danger in Buenos Aires*, Lincoln, University of Nebraska Press, 1990, özellikle 1. Bölüm.
11. Sueann Caulfield, "The Birth of Mangué, " ed. D. Balderston ve D. Guy, *Sex and Sexuality in Latin America* içinde, New York, New York University Press, 1997, s. 89.
12. Guy, *Sex and Danger*, s. 34-35.
13. Peter Hall, *Cities in Civilization*, Londra, Weidenfeld & Nicolson, 1998, özellikle s. 192-200.
14. Bkz. Jacques le Rider, "Between Modernism and Postmodernism, " ed. E. Timms ve R. Robertson, *Vienna 1990* içinde, Edinburgh, Edinburgh University Press, 1990, s. 3.
15. Alex Callinicos, *Against Postmodernism*, Cambridge, Polity Press, 1989, s. 45.
16. John Updike, "Can Genitals Be Beautiful?," *New York Review of Books*, 4 Aralık 1997, s. 10-12.
17. Klimt'in sanatında cinsel temalar için bkz. Carl Schorske, *Fin-de Siècle Vienna*, New York, Knopf, 1990, s. 224-25.

18. Bu isim, eserin orijinal Almanca adı *Reigen*'in Fransızca karşılığı, aynı zamanda da Max Ophüls'ün yönettiği 1950 yapımı Fransız filminin adıdır. *The Round Dance* (Bu İngilizce versiyonun çevirisi Charles Osborne'a aittir, Manchester, Carcanet New Press, 1982) olarak da bilinen eser, 1990'lar sonunda Londra ve New York'ta büyük sükse yapan David Hare'in *Blue Room* adlı oyununa da kaynaklık etmiştir. Schnitzler burjuva cinselliğini sorgulayışıyla Freud'un hayranlığını kazanmıştı. Bkz. Bruce Thompson, *Schnitzler's Vienna*, New York, Routledge, 1990.
19. Bkz. Seabrook, *In the Cities of the South*, 10. Bölüm.
20. Bkz. Schorske, *Fin-de-Siècle Vienna*, 2. Bölüm.
21. Çağdaş Bangkok için yakın zamanlarda gerçekleştirilen iki kurgu için bkz. Lawrence Chua, *Gold by the Inch*, New York, Grove, 1998 ve Gregory Bracken, *Unusual Wealth*, Bangkok, Asia Books, 1998.
22. Örneğin, Bryan Turner, *Orientalism, Postmodernism, and Globalism*, Londra, Routledge, 1994, s. 108.
23. Peter Beinart, "An Illusion for Our Time," *New Republic*, 20 Ekim 1997, s. 21; "The Century the Earth Stood Still," *Economist*, 20 Aralık 1997.
24. Karl Marx, "Manifesto of the Communist Party," Marx, *The Revolutions of 1848* içinde, ed. D. Fernbach, Harmondsworth: Penguin, 1973, s. 70.
25. Theo Varlet, *Roc d'Or*, Paris, Serpent de Plumes, 1997, ilk olarak 1927'de yayımlandı, s. 15.
26. Bkz. Pattara Danutra, "A Useful Catchword or Linguistic Lamprey?" *Bangkok Post*, 8 Temmuz 1995; Charnvit Kasetsiri, "Siam/Civilization-Thailand/Globalization: Things to Come", Uluslararası Asya Tarihçiler Birliği Konferansı'na sunulan tebliğ, Chulalongkorn Üniversitesi, Bangkok, Mayıs 1996.
27. David Held, "Democracy, the Nation-State, and the Global System," *Economy and Society* 20:2 1991, s. 145. Aynı görüşün daha derinlemesine ele alındığı bir başka eser, bkz. D.Held, A. McGrew, D. Goldblatt ve J. Perraton, *Global Transformations*, Cambridge, Polity, 1999, s. 424-35. Ayrıca bkz. Manuel Castells, *The Information Age*, 3 cilt, Oxford, Blackwell, 1996-98 ve Peter Waterman'ın uzun eleştirel makalesi "The Brave New World of Manuel Castells," *Development and Change* 30, 1999, s. 357-80.
28. Ulrich Beck, *World Risk Society*, Cambridge, Polity, 1999, s. 1-8. Karşılaştırm: Frederick Jameson, "Postmodernism or the Cultural Logic of Capitalism," *New Left Review*, Temmuz-Ağustos 1984, s. 53-93; Deena Weinstein ve Michael Weinstein, *Postmodern(ized) Simmel*, Londra, Routledge, 1993.
29. Bkz., örn., David Harvey, *The Condition of Postmodernism*, Oxford, Blackwell, 1989.
30. Bkz., örn., Kim Dovey, *Framing Places: Mediating Power in Built Form*, Londra, Routledge, 1999, s. 158-60.
31. Benzer bir görüş, Ian Taylor, Karen Evans ve Penny Fraser'in eseri, *A Tale of Two Cities: Global Change, Local Feeling, and Everyday Life in the Northern England*, Londra, Routledge, 1996, s. 9-11'de de savunulmaktadır. Zygmunt Bauman'ın *Work, Consumerism and the New Poor* adlı eserinin 1. bölümünde ise çok daha farklı bir bakış açısı görülür, Buckingham, Open University Press, 1998.
32. Tony Judt, "A la recherche du temps perdu," *New York Review of Books*, 3 Aralık 1998, s. 52.
33. Julian Barnes, "Always True to France," *New York Review of Books*, 12 Ağustos 1999, s. 29.
34. Shelly Simonds, "Satellite TV Loosens Mid-East Regimes' Grip," *Australian National University Reporter*, 8 Nisan 1998, s. 8. Küreselleşme üzerinde televizyonun etkisi konusuna göz atmak için bkz. Philip Carl Salzman, "The Electronic Trojan Horse," L. Arizpe, ed., *The Cultural Dimensions of Global Change* içinde. Paris.UNESCO. 1996. s. 197-216.

35. Wang Jiang ve Chang Tsan-kuo, "From Class Ideologue to State Manager: TV Programming and Foreign Imports in China, 1970-1990," *Journal of Broadcasting and Electronic Media* 40:2, 1996, s. 196-107. Bu kaynak için Chris Carroll'a teşekkür ederim.
36. Saskia Sassen yeni göç örüntüleri konusunu ve küreselleşmeyle ilişkisini el alış için bkz. *Globalization and Its Discontents*, New York, New Press, 1998, 1. kısım.
37. Iain Chambers, *Migrancy, Culture, Identity*, Londra, Routledge, 1994, s. 3.
38. Yanaua mülteci kampına ilişkin bu bilgiler, MAHA News (maha-news@lists.e-net.ch)'de yer alan, BM Mülteciler Yüksek Komisyonu'nun 1995 tarihli raporundan alıntılanmıştır. MAHA'nın açılımı "Migrants against HIV/AIDS" ("HIV/AIDS'e karşı Göçmenler") olup, merkezi Bagnolet, Fransa'dadır.
39. Yeni uluslararası elit hakkında bkz. Christopher Lasch, *The Revolt of the Elites*, New York, Norton, 1995; ve Peter Berger, "Globalization and Culture: Not Simply the West versus the Rest," *Kalkınma ve Girişim Merkezi raporu*, Johannesburg, Ocak 1999.
40. Jane Margold, "Narratives of Masculinity and Transnational Migration," ed. A. Ong ve M. Peletz, *Bewitching Women, Pious Men: Gender and Body Politics in Southeast Asia* içinde, Berkeley, University of California Press, 1995, s.292-93. Timothy Mo'nun *Renegade or Halo?* adlı eserinde, Filipinli göçmen işçilerinin canlı, hatta pitoresk tasvirleri yer alır, Londra, Paddlepress, 1999.
41. Bkz. Joel Kahn, *Culture, Multiculture, Postculture*, Londra, Sage, 1995, s. 106.
42. Bu rakamlar göç konusundaki bir özel sayıdan alındı, *New Internationalist*, Eylül 1998, s.18-19.
43. 1990'ların ortalarında 6 milyon Filipinli işçinin, yani tüm nüfusun onda birinin yurtdışında çalıştığı tahmin ediliyordu. Bkz. *Asia and Pasific Migration Journal* 7:1, 1998.
44. Andrew Kilvert, "Golden Promises," *New Internationalist*, Eylül 1998, s.16-17.
45. Bu konunun geçmişine dair bkz. Richard Lloyd Parry, "What Young Men Do," *Granta* 62, Yaz 1998, s. 85-123.
46. Arjun Appadurai, "Patriotism and Its Futures," *Public Culture* 5:3 1993, s. 424.
47. Leila Gandhi, *Postcolonial Theory*, Sydney, Allen & Unwin, 1998, s. 4.
48. Tony Burke, "Faithful Son Is Primed," *Age* (Melbourne), 3 Kasım 1998, Sporeki, s.1.
49. Bu görüşün çok sayıda örneği mevcuttur. Örneğin, bkz. Stephan Gill, "New Constitutionalism, Democratisation, and Global Political Economy," *Pacifica Review* 10:1, 1998, s. 23-38.
50. Neoliberalizmin derin etkilerine örnek olarak bkz. Lynne Haney, "But We Are Still Mothers': Gender, the State, and the Construction of Need in Postsocialist Hungary", ed. M.Buroway ve K.Verderly, *Uncertain Transition* içinde, Lanham, MD, Rowman& Littlefield, 1999, s. 151-87.
51. Zygmunt Bauman, *Globalization: The Human Consequences*, Cambridge, Polity, 1998, s. 103-4.
52. Bkz., örn., Susan George ve Sabelli Fabrizio, *Faith and Credit: The World Bank's Secular Empire*, Londra, Penguin, 1994; D. Ghai, *The IMF and the South*, Londra, Zed, 1991; Walden Bello, *Dark Victory: The United States, Structural Adjustment, and Global Poverty*, Londra, Pluto, 1994.
53. Richard Cornwell, "Who Will Control Africa in the Twenty First Century?" yayımlanmamış makale, Güvenlik Araştırmaları Enstitüsü, Johannesburg, 1998.
54. UNDP, *Human Development Report*, New York, Oxford University Press, 1998.
55. Joseph Hanlon, "A Pound of Flesh," *New Internationalist*, Mart 1999, s.27.
56. "Drop the Debt." *New Internationalist*, Mayıs 1999, s. 9.

57. Seabrook, *In the Cities of the South*, s.298.
58. Greider, *One World, Ready or Not*, s. 467.
59. Paul Smith, *Millennial Dreams: Contemporary Culture and Capital in the North*, Londra, Verso, 1997, s. 56.
60. Bu son örneği, konuyu *Beneath the Equator*, s.159-60'da ele alan Richard Parker'dan alıntıldım.
61. Bu tarz fütürist romanların listesi oldukça kabanktır. Bunların belki de en tanınmış, Philip Dick'in, *Bladerunner* adıyla beyaz perdeye aktarılmış olan, *Do Androids Dream of Electric Sheep?*, adlı eseridir (Londra, Grafton, 1972). Bunun yanısıra, Philip Kerr, *A Philosophical Investigation*, Londra, Chatto & Windus, 1992; Paul Johnston, *Body Politic*, Londra, Hodder & Staughton, 1997; Neal Stephenson, *The Diamond Age*, New York, Bantam, 1995; Adrian Mathews, *Vienna Blood*, Londra, Jonathan Cape, 1999, sayılabilir.
62. Bkz. Om Prakash Mathur, "Sustaining India's Megacities," ed. Toh Thian Ser, *Megacities, Labour, and Communications* içinde, Singapore, Institute for Southeast Asian Studies, 1998.
63. Michael Dutton, *Streetlife China*, Cambridge, Cambridge University Press, 1998, s.10-11.
64. George Yudice, Jean Franco, ve Juan Flores, introduction to *On Edge: The Crisis of Contemporary Latin American Culture*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1992, s. viii.
65. Benjamin Barber, "Jihad versus McWorld," *Atlantic Monthly*, Mart 1992, s. 53 (Sonradan *Jihad versus McWorld*, New York, Times, Books, 1995, olarak kitaplaştırıldı).
66. "Tunisia", *International Herald Tribune*, Kasım 7-8, 1998, s. 22.
67. Bkz. örn. George Ritzer, *The McDonaldization of Society*, Thousand Oaks, CA, Pine Forge Press, 1993, ve *The McDonaldization Thesis*, Londra, Sage, 1998; James Watson, *Golden Arches East*, Stanford, CA, Stanford University Press, 1997. Bu sonuncu eser, hijyen standartlarının gelişimi gibi, Mc Donalds'in kültürel pratikler üzerindeki etkilerine ilişkin örnekler verir.
68. Friedman, *The Lexus and the Olive Tree*, s. 235, s.195-96.
69. Eric Reguly, "The Devouring of Corporate Canada," *Report on Business*, Toronto, 4 Eylül 1999. Bu makale yayınlandığı sırada, Kanada'nın en önemli iki havaalanının birleşerek, United Airlines ile çok sıkı bağları olan bir Kanada şirketinin denetimine girmesi bekleniyordu.
70. Gearoid Tuathail, Andrew Herod, ve Susan Roberts, "Negotiating Unruly Problematics," Herod, Tuathail, ve Roberts, *An Unruly World?* içinde, Londra, Routledge, 1998, s. 12.
71. Bales, köleliği, "bir insanın diğeri üzerindeki ekonomik sömürü amaçlı mutlak denetimi" olarak tanımlayıp, dünyada bugün 27 milyon köle olduğunu söylüyor. Bkz. Kevin Bales, *Disposable People: New Slavery in the Global Economy*, Berkeley, University of California Press, 1999, s. 6
72. Anatol Lieven, "History Is Not Bunk," *Prospect*, Ekim 1998.
73. Lester Thurow, *The Future of Capitalism*, New York, Morrow, 1996, s. 119.
74. Nitekim, Sırbistan'da, Miloseviç rejiminin sıkı taraftarı bir "turbofolk" şarkısında "Coca Cola, Marlboro, Suzuki/ Diskotekler, gitarlar ve buzuki" denilir. Alıntılan: Laura Secor, Eric Gordy'nin, *The Culture of Power in Serbia*'si hakkındaki makalesi içinde, *Lingua Franca*, Güz 1999, B27.
75. Harold Pinter, "Party Time" and "The New World Order": Two Plays, New York, Grove, 1993.
76. Bkz. Joseph Borocz ve David Smith, ed. Smith ve Borocz, *A New World Order?* içinde, Westport, CT, Greenwood, 1995, s. 2. Paul Ekins, *A New World Order: Grassroots Movements for Global Change*

- adlı eserinde, terimi, Bush'un hayal ettiğinden oldukça farklı yaklaşımlar için kullanır, Londra, Routledge, 1992.
77. Neal Stephenson, *Snow Crash*, Londra, Bantam, 1992, s.3.
78. Greider, *One World, Ready or Not*, özellikle s.192-93. Stephenson'ın Japonya'yla ilgili endişeleri William Gibson'ın *Idoru*'sunda da tekrarlanıyor, New York, Putnam, 1996.
79. Martin Walker, "The Clinton Doctrine, " *New Yorker*, Ekim 7, 1996, s. 6-8.
80. Bu görüş Alfredo Valladao'ya ait, *The Twenty First Century Will Be American*, New York, Verso, 1996. Karşılaştırm: ed. D. Slater ve P. Taylor, *The American Century*, Oxford, Blackwell, 1999, çeşitli yazarlar.
81. CNN 'in moda endüstrisinin küreselleşmesine ne şekilde yardımcı olduğuna dair, bkz. Rebecca Mead, "Elsa's Reign, " *New Yorker*, 20 Eylül 1999, s. 76-83.
82. Mark Johnson, *Beauty and Power: Transgendering and Cultural Transformation in the Southern Philippines*, Oxford, Berg, 1997.
83. Deborah Amory, "Mashoga, Mabasha, and Magai: 'Homosexuality' on the East African Coast, " ed. S. Murray ve W. Roscoe, *Boy-Wives and Female Husbands* içinde, New York, St. Martin's, 1998, s. 85.
84. Salman Rushdie, *The Ground beneath Her Feet*, Londra, Jonathan Cape, 1999, s. 59.
85. Leo Ching, "Imaginations in the Empires of the Sun, " ed. J. Treat, *Contemporary Japan and Popular Culture* içinde, Honolulu, University of Hawaii Press, 1997, s. 171.
86. Michael Keane, "Ethics and Pragmatism: China's Television Producers Confront the Cultural Market, " *Media International Australia*, Kasım 1998, özellikle s. 77-78.
87. Sam Quinones, "Hooked on Telenovelas," *Hemispheres*, American Airlines, Kasım 1997.
88. Wim Lunsing, "The 5th Asian Congress of Sexology, Seoul, November 1998," *Sexualities* 2:2 1999, s. 383.
89. Bkz. James Larson ve Heung-Soo Park, *Global Television and the Politics of the Seoul Olympics*, Boulder, Westview, 1993.
90. Beryl Langer, "Coca-Colonials Write Back, " ed. K. Burrbridge, L. Foster ve G. Turcotte, *Canada-Australia, 1895-1995: Towards a Second Century of Partnership* içinde, Ottawa, Carleton University Press, 1997, s. 487. Karşılaştırm: John Street, "The Limits of Global Popular Culture, " ed. A. Scott, *The Limits of Globalization* içinde, New York, Routledge, 1997, s. 75-89.
91. Edward Herman ve Robert McChesney, *The Global Media*, Londra, Cassell, 1997, s.19.
92. "Star Wars, " *Economist*, Mart 22, 1997.
93. Thurow, *Future of Capitalism*, s. 133.
94. Bkz. Simon During, "Popular Culture on a Global Scale, " *Critical Inquiry* 23, Yaz 1997, s. 808-33.
95. Hepsi ya Amerikan şirketi olan ya da büyük Amerikan üslerine bağımlı olan "kültürel çokuluslu şirketlerin" önemi hakkındaki bir tartışma için bkz. Held vd., *Global Transformations*, s.346-50.
96. "Survey: Technology and Entertainment, " *Economist*, Kasım 21, 1998, s. 12.
97. Wayne Ellwood, "Inside the Disney Dream Machine, " *New Internationalist*, Aralık 1998, s. 7. Daha geri giderek, Amerikan çizgi roman kültürünün güneydeki etkisine ilişkin ilk analizlerden biri olan Ariel Dorfman ve Armand Mattelart'ın *How to Read Donald Duck*, New York, International General, 1975 (özgün baskısı 1971, Şili) adlı eserine bakmakta fayda var.
98. Kathi Maio, "Disney's Dolls. " *New Internationalist*, Aralık 1998, s. 12-14.

99. İngilizce'nin yaygınlaşmasını coşkuyla alkışlayan görüşe karşı bir uyarı olarak bkz. Joshua Fishman, "The New Linguistic Order, " *Foreign Policy*, Kış 1998-99, s. 26-40.
100. *Melrose Place* ve *Will and Grace* dizilerindeki gey karakterlerin son derece gizli kapaklı yaşamlarına, *This Life* ya da *Queer as Folk*'un cüretkâr gerçekçiliğini karşılaştıran.
101. "Video Quotas, " *Straights Times*, Singapur, 5 Şubat 1999.
102. Lexington, "The Versace Controversy, " *Economist*, 19 Temmuz 1997, s. 40.
103. Christopher Hitchens, *Blood, Class, and Nostalgia*, New York, Farrar, Straus, 1990, s. 30.
104. Robert Kaplan, *The Ends of the Earth*, New York, Random House, 1996, s. 279.
105. Arjun Appadurai, *Modernity at Large*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1996, s. 40.
106. Cynthia Enloe, *The Morning After: Sexual Politics at the End of the Cold War*, Berkeley, University of California Press, 1993, s. 72-75.
107. Kasian Tejapira, "The Postmodernization of Thainess, " Altıncı Uluslararası Tayland Araştırmaları Konferansı Tutanaklarından, Chiang Mai, 14-17 Ekim, 1996, s. 397.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1. Nancy Folbre, "The Improper Arts: Sex in Classical Political Economy, " *Population and Development Review* 18:1, 1992, s.105-21.
2. Bkz., örn., Rhonda Gottlieb, "The Political Economy of Sexuality, " *Review of Radical Political Economics* 16:1, 1984, s. 143-65.
3. Burada, özellikle Marcuse'nin *Essay on Liberation*, Boston, Beacon, 1969, adli eserini kastediyorum.
4. Joel Kovel, *The Radical Spirit*, Londra, Free Association Books, 1988, s. 5. Beni Kovel'e yönlendirdiği için Robert Reynolds'a teşekkür borçluyum.
5. Michaela di Leonardo ve Roger Lancaster, "Gender, Sexuality, Political Economy, " *New Politics*, Yaz 1996, s. 29-43.
6. Pettman, *Worlding Women*. (Pettman'dan ziyade, ben, toplumsal cinsiyeti eşitsizliğin kutuplarından yalnızca biri olduğu fikrine daha sıcak bakıyorum)
7. Aijaz Ahmad'ın yazmış olduğu gibi: "Analitik metin okumalarında, Marksizmin, bu şekilde diğer unsurlar arasından herhangi bir unsura indirgenmesi, (en iyi olasılıkla ve düşmanca bir yaklaşımın çok daha arka planda kaldığı durumlarda bile) tam da, edebiyat kuramının, sömürge ve imparatorluk konularının en derinlemesine ele alındığı branşlarında, bir dönemin kültürel ürünlerini, diğer türdeki ürünler ve siyasal süreçlerle bağlantılandıran belirli bir dizi arabulucu sorunun (ki Marksist kültürel tarih yazımın başlıca sorunlarından biridir) genellikle yüzeysel bir biçimde geçiştirilmesine yol açmaktadır". (*In theory*, Londra, Verso, 1992, s. 5) Karşılaştıran, Nigel Thrift, "The Rise of Soft Capitalism, " Herod, Tuathail ve Roberts, *Unruly World* içinde, özellikle s. 26-28; Etienne Balibar, "Has 'the World' Changed?," ed. A.Callari, S. Cullenberg ve C. Biewener, *Marxism in the Postmodern Age* içinde, New York, Guilford, 1995, s. 405-14.
8. Diane Nelson, *A Finger in the Wound: Body Politics in Quincentennial Guatemala*, Berkeley: University of California Press, 1999, s. 351.
9. Bkz. Nancy Fraser, *Justice Interruptus*, ve aynı yazarın "Heterosexism, Misrecognition, and Capitalism: A Response to Judith Butler, " *Social Text* 52-53, Güz/ Kış 1997, s. 279-89.

10. Fraser, Justice Interruptus, s. 15.
11. Teresa Ebert, *Ludic Feminism and After*, Ann Arbor, University of Michigan Press, 1995, s. 214.
12. Megan Vaughan, "Syphilis in Colonial East and Central Africa: The Social Construction of an Epidemic," ed. T. Ranger ve P. Slack, *Epidemics and Ideas* içinde, Cambridge, Cambridge University Press, 1992, s. 269-302.
13. Örneğin, Biliana Vassileva ve Milena Komarova, "Young People, Social Relationships, and Sexuality in Bulgaria," J.-P. Moatti vd., *AIDS in Europe* içinde, Londra, Routledge, 2000, s. 135-46.
14. "Auto-da-fe," *Candide*, müzik: Leonard Bernstein, sözler: Richard Wilbur, gözden geçirilmiş son versiyon, 1989.
15. R. W. Connell, "Sexual Revolution," ed. L. Segal, *New Sexual Agendas* içinde, Londra, Macmillan, 1997, s. 60-76. Karşılaştırmın, Edward Lautmann, John Gagnon, Robert Michael, ve Stuart Michaels, *The Social Organization of Sexuality*, Chicago, University of Chicago Press, 1994.
16. Bkz. "The Condom Controversy," *Asiaweek*, 19 Ocak, 1994, s. 30-31.
17. Francis Fukuyama, "Why Japan Has Been Right to Wonder about the Pill," *International Herald Tribune*, 10 Haziran 1999.
18. Bir şirketin raporuna göre, 1990'larda prezaratif satışları, yıllık %15 oranında artış göstermiştir. Bkz. "Go Forth and Don't Multiply," *Economist*, 19 Temmuz 1999, s. 68. UNAIDS'e göre, aralarında Tayland, Senegal ve Uganda'nın da yer aldığı bazı yoksul ülkelerde prezaratif kullanımının artırılmasında büyük başarı kaydedildi.
19. Churnrutai Kanchanchitra, "Income Generation and Reduction of Women Entering Sex Work in Thailand," Kadınların HIV/AIDS'ten Korunması İçin Etkin Mücadele Toplantısı'nda sunulan rapor, Cenevre, Şubat 1999.
20. Bkz. Ronald Ingelhart, *Modernization and Postmodernization*, Princeton, Princeton University Press, 1997, s. 276-80.
21. Anthony Giddens, "Dare to Care, Conserve, and Repair," *New Statesman and Society*, 29 Ekim, 1994, s. 18.
22. Don DeLillo, *Underworld*, Londra, Picador, 1998, s. 786.
23. Arthur Golden, *Memoirs of a Geisha*, Londra, Chatto & Windus, 1997, s. 153.
24. *Sekuhara* sözcüğü, Japonya'da cinsel taciz anlamında yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bkz. Yoshio Sugimoto, *An Introduction to Japanese Society*, Cambridge University Press, 1997, s. 157.
25. Nicholas Bornoff, *Pink Samurai*, Londra, Grafton, 1991, s. 119-20.
26. Marta Savigliano, "Tango in Japan and the World Economy of Pleasure," Tobin, *Re-Made in Japan* içinde, s. 237.
27. Jose Quiroga, "Homosexualities in the Tropic of Revolution," Balderston ve Guy, *Sex and Sexuality in Latin America* içinde, s.134
28. Marina Warner, *No Go the Bogeyman*, Londra, Chatto & Windus, 1998, s. 363.
29. Jamaica'nın "küresel ekonomiyle" daha etkin bir bütünleşme yaşamasiyla birlikte, *reggae* kültüründe yaşanan değişimlere ilişkin olarak bkz. Andrew Ross, "Mr.Reggae DJ, Meet the International Monetary Fund", Ross, *Real Love* içinde, Londra, Routledge, 1998, s. 35-70.
30. Neville Hoad, "Arrested Development or the Queerness of Savages," *Postcolonial Studies* 3:2, Temmuz 2000, s. 138.

31. Vance, Pleasure and Danger.
32. Jill Julius Matthews, "The 'Present Moment' in Sexual Politics," ed. R. W. Connell ve G. W. Dowsett, *Rethinking Sex* içinde, Melbourne, Melbourne University Press, 1992, s. 126.
33. Bkz. Christopher Murray ve Alan Lopez, *Health Dimensions of Sex and Reproduction*, Boston, Harvard School of Public Health, 1998,
34. Lenore Manderson ve Margaret Jolly, *Sites of Desire*, giriş, s. 24.
35. Enloc, *Morning After*, 104.
36. R. W. Connell, "New Directions in Gender Theory, Masculinity Research, and Gender Politics," *Ethnos* 61:3-4 (1996), 175.
37. MacInnes, End of Masculinity, 1.
38. Barbara Ehrenreich, *The Hearts of Men: American Dreams and the Flight from Commitment*, New York, Doubleday, 1983,
39. Claire Miller, "Women Fight for a Nation Losing Its Hope," *Age* (Melbourne, Aralık 12, 1998).
40. Seager, *State of Women in the World Atlas*, 20-21.
41. Agnes Runganaga ve Peter Aggleton, "Migration, the Family, and the Transformation of a Sexual Culture," *Sexualities* 1:1 (1998), 73.
42. *The Wedding Banquet* (1993, directed by Ang Lee; *Happy Together* (1997, directed by Wong Kar-wai).
43. Bkz. Karen Kelsky, "Intimate Ideologies: Transnational Theory and Japan's 'Yellow Cabs,'" *Public Culture* 6 (1994), 465-78.
44. Bkz. Janet Hadley, *Abortion: Between Freedom and Necessity*, Londra, Vintage, 1996, 15-23, 135.
45. WanYan-hai, "Sexual Work and Its Public Policies in China" Uluslararası Fuhuş Konferansı'nda sunulan tebliğ, Van Nuys, CA, Mart 1997. Çin'in durumuna ilişkin genel bir inceleme için bkz. Borge Bakken, "Never for the First Time: 'Premature Love and Social Control in Today's China'," *China Information*, Leiden, 7:3, 1992/ 93.
46. Karşılaştırmın: Çin'de sekse ilişkin son dönem tasvirleri (örneğin George Wehrfritz, "Unbuttoning a Nation," *Newsweek*, 16 Nisan 1996) ile, Steven Mosher'in *Broken Earth: The Rural Chinese*, New York, Free Press, 1986.
47. National AIDS Committee and UNAIDS, *Partnership in Action: HIV/AIDS in Vietnam Hanoi*, 1998, s. 7.
48. Todd Crowell ve Anne Naham, "A Communist Theme Park," *Asiaweek*, Ocak 22, 1999, s. 34-37.
49. Bu rakamlar 1996'da toplanan bir AIDS konferansında bildirilmiştir. Bkz. Daniel Kwan, "HIV Cases to Reach 1.2 m. Next Year," *South China Morning Post*, 1 Şubat 1999. Bunun ne anlama geldiğine ilişkin öngörülere bir örnek olarak bkz. Stephenson, *Diamond Age*
50. "STD Rise Highest in Decade," *South China Morning Post Online*, 7 Mayıs 1999. (www.scmp.com)
51. Francis Fukuyama, "Asian Values and the Asian Crisis," *Commentary*, Şubat 1998, s. 27.
52. Bkz. Julia Suryakusuma, "The State and Sexuality in New Order Indonesia," ed. L. Sears, *Fantasying the Feminine in Indonesia* içinde, Durham: Duke University Press, 1996, s. 92-119.
53. David Hill ve Krishna Sen, "Rock'n'Roll Radicals," *Inside Indonesia*, Ekim-Aralık 1997, s. 27.
54. Bkz. Aihwa Ong, "State versus Islam: Malay Families, Women's Bodies, and the Body Politic in Malaysia," Ong ve Peletz, *Bewitching Women, Pious Men* içinde, s. 159, s. 94.

55. Anthony Pramualratana, "HIV/AIDS in Thailand," UNAIDS Bildirisi, Ocak 1998.
56. Michel Caraël, Anne Buvé, ve Kofi Awusabo-Asare, "The Making of HIV Epidemics: What Are the Driving Forces?" *AIDS* 11, Ek B, 1997: S 27.
57. "The Price of Honor," *Time Magazine*, 18 Ocak 1999.
58. Karen Thomas, "Women Fight Jordan's Licence to Kill," *Age* (Melbourne, Eylül 8, 1999).
59. Bkz., örn., Marlise Simons, "Unmarried Mothers Outcasts in Morocco," *International Herald Tribune*, 2 Şubat 1999, s. 2.
60. Bkz., örn., Sugimoto, *Introduction to Japanese Society*, s. 241; Prangtip Daorueng, "Sole Sisters," *Far Eastern Economic Review*, 3 Eylül 1998, s. 36-37.
61. Ruth Adam, *A Woman's Place*, Londra, Chatto & Windus, 1975; Tuula Gordon, *Single Women*, Londra, Macmillan, 1994.
62. 21. Yüzyılın sonuna gelindiğinde, eşcinsel ilişkiler, Çek Cumhuriyeti ve Katalonya da dahil olmakla birlikte, daha çok Kuzeybatı Avrupa ülkelerinde, çeşitli şekillerde hukuki kabul gördü.
63. "Havig It Both Ways, à la Française," *Economist*, 26 Eylül 1998, s. 60.
64. Rex Wockner, "Canada Defines Marriage Heterosexually," *International News*, San Francisco, 14 Haziran 1999.
65. Bkz. Jonathan Goldberg-Hiller, "The Status of Status: Domestic Partnership and the Politics of Same-Sex Marriage," *Studies in Law, Politics, and Society* 19, 1999, s. 3-38.
66. Sue Willmer, "Lesbians in Mexico," ed. R. Phillips, D. Watt, ve D. Shuttleton, *Decentering Sexualities* içinde, Londra, Routledge, 2000, s. 177-8.
67. "Activists Battle to Preserve Constitutional Rights for Sexual Minorities" Uluslararası Gey ve Lezbiyen İnsan Hakları Komisyonu (San Fransisco) *Action Alert* 7:1, 1999. Cinsel oryantasyon hakları, Kanada, Güney Afrika ve Ekvador anayasalarında farklı şekillerde korunmaktadır. Ekvador'da bu hakların anayasaya girmesi, yerli aktivistlerin Güney Afrika anayasasını örnek almasıyla gerçekleşmiştir.
68. National Coalition for Gay and Lesbian Equality, "A Lesbian and Gay Guide to the 1999 Election", Johannesburg, 1999.
69. *8th May Newsletter* içinde alıntı, Londra, Mayıs 1999.
70. Peter Drucker, "Introduction: Remapping Sexual Identities," ed. P. Drucker, *Different Rainbows* içinde, Londra, Gay Men's Press, 2000, s. 15.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1. Cinsel özgürleşme hareketinin en azından belli düsturlarının başarısına ilişkin ilginç bir yorum, Henning Bech, "After the Closet," *Sexualities* 2: 3, 1999, s. 343-46' da görülebilir.
2. Bkz. Margaret Keck ve Kathryn Sikkink, *Activists beyond Borders*, Ithaca, Cornell University Press, 1998, 2. Bölüm.
3. Kenneth Dutton, *The Perfectible Body*, New York, Continuum, 1995, s. 12.
4. Bkz. Bryan Turner, *The Body and Society*, 2. Baskı, Londra, Sage, 1996, s. 172.
5. Dennis Wrong, "The Over-socialized Conception of Man in Modern Sociology," *American Sociological Review*, no. 26, 1961, s. 129.
6. Michel Foucault, "Nietzsche, Genealogy, History," den alınılan: Deborah Lupton, *The Imperative of*

- Health*, Londra, Sage, 1995, s. 6. Söz konusu eser, 1990'larda yazılmış olan ve iktidar ve bedenın Foucaultcu okumasının derin izlerini taşıyan yüzlerce kitaptan biridir.
7. Bedene ilişkin Marksist ve postmodern yaklaşımları birleştirme yönünde, yakın döneme ait (ve hakettiğı ilgiyi görmemiş) denemelerden biri, Donald Lowe'ın, *The Body in Late-Capitalist USA*, Durham: Duke University Press, 1995, adlı eseridir.
8. Turner, *Body and Society*, s. 2.
9. Jean Starobinski, "A Short History of Body Consciousness," *Humanities in Review*, New York Institute for the Humanities 1, 1982, s. 38.
10. Rosalyn Baxandall, "Marxism and Sexuality: The Body as Battleground," Callari, Cullenberg, ve Biewener, *Marxism in the Postmodern Age* içinde, s. 244.
11. Emily Martin, "The End of the Body?" *American Ethnologist* 19:1, 1992, s. 121-22.
12. John D'Emilio, "Capitalism and Gay Identity," ed. A. Snitow, C. Stansell ve S. Thompson, *Powers of Desire* içinde, New York, Monthly Review Press, 1983; Dennis Altman, *The Homosexualization of America*, New York, St. Martin's, 1982, 3. bölüm. Bedene ilişkin standart literatürün büyük bölümü, gey/lezbiyen yazınıını görmezden gelmektedir. Bu durumun tipik bir örneğı, yayın tarihi göz önüne alındığında, söz konusu literatürden neredeyse tamamen habersiz görünen Anthony Synnott'ın *The Body Social*, Londra, Routledge, 1993, adlı eseridir.
13. Nancy Hartsock'un *The Feminist Standpoint Revisited and Other Essays* (Boulder, Westview, 1998) s. 192-204'teki aldatıcı Rubin okuması, bunun güzel bir örneğidir.
14. Bkz. David Halperin, *Saint Foucault*, New York, Oxford University Press, 1995, s. 10. Shulamith Firestone, *The Dialectic of Sex*, New York, Morrow, 1970.
15. Bu alanda, uçsuz bucaksız bir literatür mevcuttur. Bkz. örn. Jeffrey Escoffier, "From Community to University," Escoffier, *American Homo*, Berkeley, University of California Press, 1998, s. 118-41; Steven Seidman, *Difference Troubles*, New York, Cambridge University Press, 1997; ve Jane Flax, Joan Scott ve Judith Butler gibi feminist postmodern kuramcılar.
16. Shulamith Firestone, *The Dialectic of Sex*, New York, Morrow, 1970.
17. Agatha Christie, *At Bertram's Hotel*, Londra, Fontana, 1967, s. 97-98.
18. Thomas Disch, "siber-punk" teriminin ilk olarak 1982'de, Avustralyalı yazar Damien Broderick tarafından kullanıldığını öne sürer ve 1986 tarihli romanı *Burning Chrome*'da William Gibson'ın "siberuzay" tanımına yer verir: "İnsanoğlunun genişleyen elektrik sinir sistemi, tıkabasa dolu matris içinde büyük bir hızla oradan oraya hareket eden veriler ve değerler, yıldızların yoğun enformasyon birikimlerinden ibaret olduğu ve hepsinin üzerinde, militer sistemlerin toplu galaksileri ve soğuk sarmal silahlarının parıldayıp durduğu, tek renkli, boşluksuz bir alan". (Thomas Disch, *The Dreams Our Stuff Is Made Of*, New York, Free Press, 1998, s. 216)
19. Donna Haraway, "A Manifesto for Cyborgs: Science, Technology, and Socialist Feminism in the 1980s," *Socialist Review*, no. 80, 1985, s. 65-66. Bu makale yayınlanmadan en az iki yıl önce de, Haraway, yazılarında siborglardan söz ediyordu.
20. Roland Tolentino, "Bodies, Letters, Catalogs: Filipinas in Transnational Space," *Social Text* 14:3, Güz 1996, s. 53.
21. John Nguyet Erni, "Queer Figurations in the Media: Critical Reflections on the Michael Jackson Sex Scandal," *Critical Studies in Mass Communication* 15:2, 1998, s. 162.

22. Ed. Robbie Davis-Floyd ve Joseph Dumit, *Cyborg Babies* reklamı, New York, Routledge, 1998, *New York Review of Books*, 24 Eylül 1998, s. 39.
23. Carole Parker, "Getting It on Line," *Australian Magazine*, 30-31 Mayıs 1998, s. 43.
24. Ziauddin Sardar, "alt. civilizations.faq: Cyberspace as the Darker Side of the West," Z. Sardar ve J. Ravetz, *Cyberfutures* içinde, Londra, Pluto, 1996, s. 35.
25. Bkz., örn., Tad Williams, *Otherland*, New York, New American Library, 1996; Gibson, *Idoru*.
26. Dominic Eichler, sergi kataloğundaki yazı, *Daignostic Tools for the New Millenium*, Berlin, 1997'den alıntılan Josephine Starrs ve Leon Cmielewski, *Embodying the Information Age*, Sydney, New Media Arts Fund and Audience Development and Advocacy Division, Australia Council, 1998, s. 4.
27. Bkz., örn., Frances Negron-Muntaner, "Jennifer's Butt," *Aztlan* 22:2, 1997, s. 181-94.
28. Michael Tan, "Walking the Tightrope: Sexual Risk and Male Sex Work in the Philippines," ed. P. Aggleton, *Men Who Sell Sex* içinde, Londra, UCL Press, 1998, s. 256.
29. Amelia Simpson, *Xuxa: The Mega-marketing of Gender, Race, and Modernity*, Philadelphia: Temple University Press, 1993, s. 39.
30. Perry Johansson, "White Skin, Large Breasts: Chinese Beauty Product Advertising as Cultural Discourse," *China Information* 12:2-3, 1998, s. 59-84.
31. John Thornhill, "Marx and Spenders," *Weekend Financial Times*, 28 Eylül 1998, s. 8.
32. 32.. Bkz. Colleen Ballerino Cohen, Richard Wilk ve Beverley Stoeltje, ed. Cohen, Wilk, ve Stoeltje, *Beauty Queens on the Global Stage*, sunuş, New York, Routledge, 1996, s. 5.
33. Seager, *State of Women in the World Atlas*, 50-51.
34. Penny van Esterik, "The Politics of Beauty in Thailand," in Cohen, Wilk, ve Stoeltje, *Beauty Queens on the Global Stage*, özellikle 206 11.
35. Bkz. Elizabeth Waters, "Soviet Beauty Contests," Kon ve Riordan, *Sex and Russian Society* içinde. Karşılaştırmak için, bkz. Lena Moskalenko, "Beauty, Women, and Competition: 'Moscow Beauty 1989,'" Cohen, Wilk, ve Stoeltje, *Beauty Queens on the Global Stage* içinde, s. 61-74.
36. Harry Knowles, "Beauty with a Conscience as Party Pressures Pageant", *South China Morning Post*, 11 Kasım 1998.
37. Nicodemus Odhiambo, "Tanzania Lifts 'Bikini Ban'", *Mail and Guardian*, Johannesburg, 18-24 Haziran 1996, s. 16.
38. Vanessa Baird, "The World Made Flesh," *New Internationalist*, Nisan 1998, s. 9.
39. Erica Goode, "Fijians Starving on TV-Rich Diet," *Age* (Melbourne) 22 Mayıs 1999.
40. Germaine Greer, *The Whole Woman*, Londra, Doubleday, 1999, s. 5.
41. Zayıflık takıntısına dair, bkz. Chilla Bulbeck, *Re-Orienting Western Feminism*, Cambridge, Cambridge University Press, 1998, s. 213.
42. Hamideh Sedghi, "Women, the State, and Development," Turpin ve Lorentzen, *Gendered New World Order* içinde, s. 113-26.
43. Poroma Rebello, "Politics of Fashion in Dubai," *ISIM Newsletter* (Uluslararası Modern Dünyada İslam Araştırma Enstitüsü, Leiden, Ekim 1998, s. 18). Bu konuların daha incelikli bir analizi için bkz. Arlene Elowe MacLeod, "Hegemonic Relations and Gender Resistance: The New Veiling as Accommodating Protest in Cairo," ed. B. Laslett, J. Brenner ve Y. Arat, *Rethinking the Political* içinde, Chicago, University of Chicago Press, 1995, s. 185-209.

44. Arzu Merali, "Atatürk's Children," *New Internationalist*, Ağustos 1999, s. 35. Bu görüşe sempatiyle yaklaşan bir başka görüş, bkz. John Keane, *Civil Society: Old Images, New Visions*, Cambridge, Polity, 1998, s. 28.
45. Bkz. Sam Fussell, *Muscle*, New York, Poseidon, 1991; ve Harry Crews'un harika romanı *Body*, New York, Simon Schuster, 1990.
46. Ralph Austen, "The Moral Economy of Witchcraft," ed. J. Comarol Tand J. Comaroff, *Modernity and Its Malcontents* içinde, Chicago, University of Chicago Press, 1993, s. 102.
47. Betsy Hartmann, *Reproductive Rights and Wrongs*, revised edition, Boston, South End Press, 1995, s. 50-51.
48. Gail Kligman, "Political Demography: The Banning of Abortion in Ceaucescu's Romania," ed. E. Ginsburg ve R. Rapp, *Conceiving the New World Order* içinde, Berkeley, University of California Press, 1995, s. 234-55.
49. "Happy Family? Survey: The Nordic Countries," *Economist*, Ocak 23, 1999, s. 4.
50. Bkz. Enloc, *Morning After*, s. 241-43.
51. "Stresses of Milosevic's Rule Blamed for a Decline in the Serbian Birth Rate," *New York Times*, 5 Temmuz 1999.
52. Marcus Warren, "Abortions Rise as Economy Falls in Russia," *Sunday Telegraph*, Londra, 24 Ocak 1999.
53. World Health Organization, *Abortion: A Tabulation of Available Data on the Frequency and Mortality of Unsafe Abortion* (Geneva: World Health Organization, 1994).
54. Stephanie Boyd, "Secrets and Lies," *New Internationalist*, Temmuz 1998, 16. For a discussion of sterilization in a number of countries, including Brazil, Mexico, and the United States, Bkz. Petchesky ve Judd, *Negotiating Reproductive Rights*.
55. Scager, *State of Women in the World Atlas*, 38-40.
56. "Abused Women Have Special Needs," *Network* (Family Health International, no. 18 (Yaz 1998, 4.
57. Bkz. Tola Olu Pearce, "Women's Reproductive Practices and Biomedicine: Cultural Conflicts and Transformations in Nigeria," in Ginsburg ve Rapp, *Conceiving the New World Order*, 195-208.
58. Hadley, *Abortion*, 23-29; Ulla Kite, "Post-Unification: The Impact of Social Transformation on Women in Eastern Germany," *Contemporary Politics* 5:2 (1999, özellikle 186-86.
59. Bkz. Susan Greenhaigh, "The Social Construction of Population Science: An Intellectual, Institutional, and Political History of Twentieth Century Demography," *Comparative Studies in Society and History* 38:1 (1996, 26-66.
60. Numuneler için bkz. ed. T. Disch, *The Ruins of Earth*, Londra, Hutchinson, 1973; John Brunner, *Stand on Zanzibar*, New York, Random House, 1968.
61. Örneğin, P. D. James *The Children of Men*, Londra, Faber, 1992); Liz Jensen, *Ark Baby*, Londra, Bloomsbury, 1998); Greg Bear, *Darwin's Radio*, New York, Harper Collins, 1998,
62. Bkz. Stanley Johnson, *World Population and the United Nations*, Cambridge, Cambridge University Press, 1987, bölüm 5.
63. Betsy Hartmann, *Reproductive Rights and Wrongs*, gözden geçirilmiş baskı, Boston, South End, 1995, s. 113-24.
64. Porto Riko'daki denemelere dair, bkz. Grant, *Sexing the Millennium*, 3. Bölüm.

65. Bkz. "A History of Reproduction, Contraception, and Control," *New Internationalist*, Temmuz 1998, s. 26-27.
66. Bkz. Betsy Hartmann, *Reproductive Rights and Wrongs*, New York, Harper & Row, 1987, s. 179-82.
67. Bkz. C. Alison McIntosh ve Jason Finkle, "The Cairo Conference on Population and Development: A New Paradigm?" *Population and Development Review* 21:2, 1995, s. 223-60.
68. Raporların çoğunda, Arjantin, Benin, Ekvador, Honduras ve Malta, Vatikan'ın en sağlam müttefikleri arasında sayılıyor. Dünyanın en kalabalık Katolik ve İslam ülkelerinin bu listede yer alması dikkat çekici.
69. Paul Lewis, "Conference Adopts Plan on Limiting Population," *New York Times*, 3 Temmuz 1999. Kahire konferansının bazı sonuçlarına ilişkin olarak bkz. Sonia Correa ve Gita Sen, "Cairo + 5: Moving Forward in the Eye of the Storm" DAWN için yazılan tebliğ, Aralık 1998 (www.dawn.org.fj)
70. Bkz., örn., Hartmann, *Reproductive Rights and Wrongs*, gözden geçirilmiş baskı, s. 159-70.
71. Bkz. Steven James, "Reconciling International Human Rights and Cultural Relativism: The Case of Female Circumcision," *Bioethics* 8:1, 1994, s. 1-26.
72. Bkz. Semra Asefa, "Female Genital Mutilation: Violence in the Name of Tradition, Religion, and Social Imperative," ed. S.G. French, W. Teays ve L. M. Purdy, *Violence against Women: Philosophical Perspectives* içinde, Ithaca, Cornell University Press, 1998, s. 94.
73. "Is It Crime or Culture?" *Economist*, 13 Şubat 1999, s. 49.
74. Bronwyn Winter, "Women, the Law, and Cultural Relativism in France: The Case of Excision," Laslett, Brenner, ve Arat, *Rethinking the Political* içinde, s. 315-50.
75. Zillah Eisenstein, *Global Obscenities: Patriarchy, Capitalism, and the Lure of Cyberfantasy*, New York, New York University Press, 1998, s. 136-37. Ayrıca bkz. Nikki Craske, "Remasculinisation and the Neoliberal State in Latin America," ed. V. Randall ve G. Waylen, *Gender, Politics, and the State* içinde, Londra, Routledge, 1998, s. 100-120.

BEŞİNCİ BÖLÜM

1. Laurence Altman, "AIDS Is on Course to Ravage Africa," *International Herald Tribune*, Haziran, 24, 1998.
2. HIV/AIDS salgınıyla ilgili bilgi için bkz., ed. J. Mann ve D. Tarantola, *AIDS in the World II*, New York, Oxford University Press, 1996; ve UNAIDS'in düzenli olarak güncellediği bilgiler.
3. Richard Parker, "Sexual Cultures, HIV Transmission, and AIDS Prevention," *AIDS* 8, Ek 1, 1994, S312.
4. Appadurai, *Modernity at Large*, s. 31.
5. "Three Kings," *Economist*, 19 Aralık 1998, s. 89.
6. Ita Buttrose, *A Passionate Life*, Sydney, Viking, 1998, s. 166.
7. Mark Merlis, *Pyrrhus*, Londra, Fourth Estate, 1998, s. 232.
8. Anthony Smith, "AIDS Is . . . Reflections on the Australian Research Response to the HIV and AIDS Epidemics," *International Journal of Health Services* 28:4, 1998, s. 794.
9. Edward Hopper, *The River: A Journey Back to the Source of HIV and AIDS*, Boston, Little, Brown, 1999.

10. Bkz. Ted Conover, "Trucking through the AIDS Belt," *New Yorker*, 16 Ağustos 1993.
11. Kamboçya'da yaygın olan belli HIV salgınlarına ve bunların BM güçlerinin salgındaki rolünün abartıldığının bir göstergesi olup olmadığına ilişkin tartışmalar sürmektedir. Yine de, salgının askerlerle yayıldığı yönündeki genel kanı, varlığını sürdürmektedir.
12. Richard Stern, "AIDS Taking Grim Toll in Poverty-Stricken Honduras," *Triangulo Rosa*'dan mesaj, Kosta Rika, 27 Temmuz 1998. Karşılaştırın, Stephanie Kane, "Prostitution and the Military: Planning AIDS Intervention in Belize," *Social Science and Medicine* 36:7, 1993, s. 965-79.
13. "A Global Disaster," *Economist*, 2 Ocak 1999, s. 43.
14. Bu ilişkilerin Haiti'deki salgında ne şekilde rol oynadığının ayrıntılı bir anlatımı için bkz. Paul Farmer, *The Uses of Haiti*, Monroe, ME, Common Courage Press, 1994, özellikle s. 321-44.
15. Doug Porter, "A Plague on the Borders," Manderson ve Jolly, *Sites of Desire* içinde, s. 213-1416.
16. Bkz. "The Hidden Epidemic," *Asian Harm Reduction Network Newsletter*, no. 10, Ocak-Şubat 1998.
17. "The Flourishing Business of Slavery," *Economist*, 21 Eylül 1996, s. 49.
18. "AIDS: Economic Crisis May Intensify AIDS Risk," UNAIDS basın açıklaması, Bangkok, 2 Nisan 1999.
19. Çocuk ticaretinin çarpıcı bir örneği için bkz. Gilberto Dimenstein, "Little Girls of the Night," *NACLA Report on the Americas*, Mayıs-Temmuz 1994.
20. Örneğin, Josef Decosas, "AIDS and Development: What Is the Link?" Uluslararası AIDS Konferansında sunulan tebliğ, Vancouver, 1996, (Development Express, www.undc-ida.gc.ca/press/dev/dev9607.htm adresinden ulaşılabilir); Porter, "Plague on the Borders."
21. Bu bilgi, halen sürmekte olan bir araştırmanın raporuna dayanılarak, Bangkok, Chulalongkorn Üniversitesi, Asya Göç Araştırma Merkezi'nden, SEA-AIDS'e yollanan 20 Ağustos 1998 tarihli bir e-postada (sea-aids@bizet.inet.co.th) yer almıştır.
22. Kelley Lee ve Richard Dodgson, "Globalisation and Cholera: Implications for Global Governance," *Global Governance* 6:2, 2000, s. 216.
23. Gita Sen, "Globalization and Citizenship: Health and Reproductive Rights," Küreselleşme ve Yurttaşlık Konferansında sunulan tebliğ, BM Sosyal Kalkınma Araştırma Enstitüsü, Cenevre, Aralık 1996, s. 18-19.
24. Bkz. Peter Lurie, Percy Hintzen ve Robert Lowe, "Socioeconomic Obstacles to HIV Prevention and Treatment in Developing Countries," *AIDS* 9:6, 1995, s. 539-46. Yapısal uyum önlemlerinin (HIV konusunda çok hassas bir ülke olan) Mozambik'teki etkisine ilişkin ayrıntılı bilgiler için bkz. Mark Whitaker, "Means Streets" *New Internationalist*, Ocak-Şubat 1997, s.19-20. Sağlık üzerindeki etkisine ilişkin olarak bkz. Gita Sen ve Anitha Gurumuthy, "The Impact of Globalization on Women's Health," *Arrows for Change*, Kuala Lumpur, Mayıs 1998, s. 1-2.
25. Bkz. Daniel Whelan, "Gender and AIDS: Taking Stock of Research and Programmes," yayımlanmamış tebliğ, UNAIDS, Cenevre, 1999.
26. John Grobler, "Battle over Namibian Rape Bill," *Mail and Guardian*, 11-17 Haziran 1999, s. 6.
27. Sheila Pelizzoni ve John Casparis, "World Human Welfare," ed. T. Hopkings ve I. Wallerstein, *The Age of Transition* içinde, Londra, Zed, 1996, s. 117-47.
28. GPA hakkında, bkz. Jonathan Mann ve Kathleen Kay, "Confronting the Pandemic: The WHO's GPA, 1986-1989," *AIDS* 5, Ek. 2, 1991, S221-29; Daniel Tarantola, "Grande et petite histoire des programmes side," *Journal du Sida*, Haziran-Temmuz 1996, s. 109-16.

29. UNAIDS'in ilk ortak sponsorları, Dünya Sağlık Örgütü, BM Gelişim Programı, UNESCO, BM Çocuk Fonu, BM Nüfus Fonu ve Dünya Bankası idi. 1999'da, BM Uyuşturucu Denetim Programı'nda aralarına katıldı.
30. Carol Jenkins, "The Homosexual Context of Heterosexual Practice in Papua New Guinea," ed. P. Aggleton, *Bisexualities and AIDS* içinde, Londra, Taylor & Francis, 1996, s. 192.
31. İsrail AIDS Hizmet Gücü'nden Patrick Levy'nin HIV/AIDS ve İnsan Hakları STÖ Atölyesi'nde yaptığı açıklama, Cenevre, 26 Haziran 1998.
32. Suzanne LeClerc-Madladla, "Enemy of the People," *New Internationalist*, Haziran 1999, s. 35
33. Bkz., örn., "Ashok to the System," Ashok Row Kavi ile röportaj, William Hoffman, *Poz*, Temmuz 1998, s. 92-97.
34. HIV/AIDS ve İnsan Hakları STÖ Atölyesi, Support Proyecto Girasol raporu, Cenevre, Temmuz 1998. Karşılaştırm, Timothy Wright ve Richard Wright, "Bolivia: Developing a Gay Community," ed. D. West ve R. Green, *Sociolegal Control of Homosexuality* içinde, New York, Plenum, 1997, s. 97-108.
35. D. Civic ve D. Wilson, "Dry Sex in Zimbabwe and Implications for Condom Use," *Social Science and Medicine* 42:1, 1996, s. 91-98; L. Sandala vd., "'Dry Sex' and HIV Infection among Women Attending a Sexually Transmitted Diseases Clinic in Lusaka, Zambia," *AIDS* 9, Ek 1, 1995, S61-68.
36. Muosa Kalid Nsbuga vd., "The Dilemmas of Cultural Reform in the Era of HIV/AIDS: The Case of Polygamy in the Muslim Community in Uganda," 22. Uluslararası HIV/AIDS Konferansında sunulan tebliğ, Cenevre, Temmuz 1998.
37. Bkz. Chris Beyrer, *War in The Blood*, Londra, Zed, 1998, s. 32-34.
38. Dennis Altman, *AIDS in the Mind of America*, New York, Doubleday, 1986, s. 161-62; Edward King, *Safety in Numbers*, Londra, Cassell, 1993, s. 47-50; Simon Watney, "Safer Sex as Community Practice," ed. P. Aggleton, P. Davies, ve G. Hart, *AIDS: Individual, Cultural and Policy Dimensions* içinde, Londra, Falmer, 1990, s.19-34; John-Manuel Andriote, *Victory Deferred*, Chicago, University of Chicago Press, 1999, 4. Bölüm.
39. Bu tür koruma kampanyalarına örnek olarak bkz. ed. A. Klusacek ve K. Morrison, *A Leap in the Dark: AIDS, Art, and Contemporary Cultures*, Montreal, Vehicule, 1992; ve Dennis Altman, *Power and Community: Organizational and Cultural Responses to AIDS*, Londra, Taylor & Francis, 1994, s. 44-47.
40. Amerikalıların prezaratif konusundaki utangaçlığı, Küresel AIDS Kampanyası'nı başlatmasının ardından Yale'de göreve atandığı sırada, Mike Merson'ın dikkatini çekmiştir. ("Returning Home: Reflections on the USA's Response to the HIV/AIDS Epidemic," *Lancet*, 15 Haziran 1996, s. 1673-76.
41. Eda Chavez, "When Women Say No," Martin Foreman, *AIDS and Men* içinde, Londra, Panos/Zed, 1999, s. 52.
42. Brendan Lemon, "Female Trouble," *Christopher Street*, no. 116, 1987, s. 48.
43. Linda Singer, "Bodies—Pleaserus—Powers," *Differences*, no. 1, 1989, s. 47.
44. Frank Mort, *Cultures of Consumption*, Londra, Routledge, 1996, s. 79.
45. Örneğin, John Wagenhauser, "Safe Sex without Condoms," *Outlook*, San Francisco, no. 11, 1991, s. 65-70.

46. Bkz. A. M. Johnson, J. Wadsworth, K. Wellings, ve J. Field, *Sexual Attitudes and Lifestyles*, Oxford, Blackwell, 1994. For a detailed case study Bkz. Anthony Smith, Heidi Reichler, ve Doreen Rosenthal, *An Analysis of Trends over Time in Social and Behavioral Factors Related to the Transmission of HIV among the General Community, Sex Workers, and Sex Travellers*, Evaluation of the National HIV/AIDS Strategy Technical Appendix 5 (Canberra: Commonwealth of Australia, 1996).
47. Molara Ogundipe-Leslie, "Nigeria: Not Spinning on the Axis of Maleness," ed. R. Morgan, *Sisterhood Is Global* içinde, New York, Anchor, 1984, s. 501.
48. Yakın zamanda yapılan bir araştırmada, 759 katılımcının %100'ü bir cinsel partner tarafından tazide uğradıklarını bildirirken, %77.5'i zührevi hastalık taşıdığını söylemiş. Ancak, kadınların %90'ı, zührevi hastalık taşımaları durumunda cinsel partnerlerini bilgilendireceklerini söylerken, partnerlerinin aynı durumda kendilerini bilgilendireceğini düşünenlerin oranı yalnızca %19. Bu eşitsizlikler, AIDS enfeksiyonu riskindeki görece farkları gündeme getiriyor. ("An Investigation into the Relationship between Domestic Violence and Women's Vulnerability to Sexually Transmitted Infections and HIV/AIDS", Harare, Zimbabwe: Musasa Projesi, 1998).
49. Bkz. Dennis Altman, "Globalization and the AIDS Industry," *Contemporary Politics*, Eylül 1998, s. 233-46. Karşılaştıran, Paula Treichler, "AIDS, HIV, and the Cultural Construction of Reality," ed. G. Herdt ve S. Lindenbaum, *The Time of AIDS* içinde, Londra, Sage, 1992, s. 65-98.
50. Norman Spinrad, *Journals of the Plague Years*, New York, Bantam, 1995, s. 141.
51. 1990 yılına gelindiğinde, John Brunner, AIDS'e karşı bir aşının elde edilmesiyle Güney Afrika'da "apartheid" rejiminin yaşatıldığı varsayımı üzerine bir kitap yazdı. Bkz. Brunner, *Children of the Thunder*, Londra, Sphere, 1990.
52. Roger Lancaster, *Life Is Hard: Machismo, Danger, and the Intimacy of Pover in Nicaragua*, Berkeley, University of California Press, 1992, s. 256.
53. Kurdelenin ticarileşmesine ilişkin olarak bkz. Simon Watney, "Signifying AIDS: 'Global AIDS,' Red Ribbons, and Other Controversies," ed. P. Buchler ve N. Papastergiadis, *Random Access* içinde, Londra, Rivers Oram, 1995, s.193-210.
54. Bu konunun özet bir incelemesi için bkz. Gregory Woods, *A History of Gay Literature*, New Haven, Yale University Press, 1998, özellikle 29 ve 31. bölümler.
55. Christopher Bram, *Gossip*, New York, Dutton, 1997, s. 52-53. AIDS'in etkilerine ilişkin aydınlatıcı bir tartışma için, bkz. Douglas Crimp, "Mourning and Militancy," *Ekim* 51, Kış 1989, s. 3-18; Simon Watney, "Representing AIDS," ed. T. Boflin ve S. Gupta, *Ecstatic Antibodies* içinde, Londra, Rivers Oram, 1990, s. 165-90; Jeff Nunokawa, "All the Sad Young Men": AIDS and the Work of Mourning," ed. D. Fuss, *Inside/Out* içinde, New York, Routledge, 1991, s. 311-23; ve *Ethnologie française* özel sayısı, "AIDS: Mourning, Memory, New Rituals," Ocak-Mart 1998.
56. Kuşkusuz bu konuda, Fransızca, İspanyolca, ve bildiğim kadarıyla, (en azından) İtalyanca, Almanca ve Portekizcede de edebi eserler verildi. Söz konusu temaların pek çoğunun Fransızca literatürde işlenişine genel bir bakış için bkz., ed. J.-P. Boule ve M. Pratt, "AIDS in France," *French Cultural Studies*, özel sayı, 27 Ekim 1998.
57. Jewelle Gomez, "Silence Equals Forgetting," *Harvard Gay and Lesbian Review* 4:2, 1997, s. 25-27.
58. Robert Dessaix, *Night Letters*, Sydney, Macmillan, 1996.
59. Rushdie. *Ground beneath Her Feet*. s. 542.

60. DeLillo, *Underworld*, s. 243.
61. Suzanne Poirier, "Writing AIDS: Introduction," ed. S. Poirier ve T. Murphy, *Writing AIDS: Gay Literature, Language, and Analysis* içinde, New York, Columbia University Press, 1993, s. 7.
62. Woods, *History of Gay Literature*, s. 418.
63. Richard Parker, *Beneath the Equator*, s. 253 n.7'de Brezilyalı yazarlara ait çeşitli örneklerle değinirken, Alberto Sandoval, "Staging AIDS: What's Latinos Go to Do With It?", ed. D. Taylor ve J. Villegas, *Negotiating Performance* içinde, (Durham, Duke University Press, 1994, s. 54-55) adlı eserde Porto Riko kaynaklı yapıtları ele alır.
64. Boris Davidovich, *Serbian Diaries*; Colm Toibin, *The Story of the Night*, Londra, Picador, 1996; E. Lynn Harris, *Just as I Am*, New York, Doubleday, 1994; Witi Ihimaera, *Nights in the Gardens of Spain*, Auckland, Secker & Warburg, 1995; Nigel Krauth, *JF Was Here*, Sydney, Allen & Unwin, 1990.
65. Yine de, yazıya dökülenler, sanıldığından daha azdır. Bkz. Barbara Browning, "Babaluaiye: Searching for the Text of the Pandemic," ed. E. Nelson, *AIDS: The Literary Response*, New York, Twayne, 1992); "The Emergence of AIDS Literature", Mots Pluriels (www.arts.uwa.edu.au/AIDS/Guide/)
66. AIDS kampanyalarının kimlik üzerindeki etkisine ilişkin olarak bkz. Dennis Altman, "Political Sexualities: Meanings and Identities in the Time of AIDS", ed. R. Parker ve J. Gagnon, *Conceiving Sexuality* içinde, New York, Routledge, 1995, s. 97-106; Michael Bartos, "Community versus Population: The Case of Men Who Have Sex With Men", ed. P. Aggleton, P. Davies ve G. Hart, *AIDS: Foundations for the Future* içinde, Londra, Taylor & Francis, 1994; Eric Ratliff, "Women as 'Sex-Workers,' Men as 'Boy-friends': Shifting Identities in Philippine Go-Go Bars," *Anthropology and Medicine* 6:1, 1999, s. 79-101.
67. Judith Walkowitz, *Prostitution and Victorian Society*, New York, Cambridge University Press, 1980.
68. Susan Sontag, *AIDS and Its Metaphors*, New York, Penguin, 1990.
69. R. Myers, "Nothing Mega about It Except the Applause," *New York Times*, Mayıs 25, 1997.
70. Bkz., örn., Amy Spindler, "The Decade That Just Won't Go Away," *New York Times*, 13 Ekim 1997. AIDS öncesi özgürlüğe yönelik bir nostalji duygusu, Stephen Barber'in, *Edmund White: The Burning World*, Londra, Picador, 1999, eserinde baştan sona hissedilir.
71. Konuyla ilgili, daha kapsamlı (ancak Amerika'yla sınırlı) bir döküm için bkz. David Roman, *Acts of Intervention*, Bloomington, Indiana University Press, 1998.
72. Sanat alanındaki yansımaların örnekleri için bkz., ed. Ted Gott, *Don't Leave Me This Way: Art in the Age of AIDS*, Canberra, Australian National Gallery, 1994; Frank Wagner, *Les Mondes du SIDA*, sergi katalogu, Centre d'Art Contemporain, Cenevre, Haziran-Ekim 1997.
73. Arlene Croce, "Discussing the Undiscussable," *New Yorker*, Aralık 26, 1994, s. 54-60. Bkz. Adam Mars-Jones'un yorumu, "Survivor Art," *Blind Bitter Happiness*, Londra, Chatto & Windus, 1997, s. 80-84.
74. Randy Shilts, *And the Band Played On: People, Politics, and the AIDS Epidemic*, New York, St. Martin's, 1987. *Zero Patience* filmi hakkında, bkz. Paula Treichler, *How to Have Theory in an Epidemic*, Durham, Duke University Press, 1999, s. 312-14.
75. Collard'ın yapıtı, tarihçi Theodore Zeldin tarafından göklere çıkartılır. Bkz. T. Zeldin, *An Intimate History of Humanity*, Londra, Sinclair-Stevenson, 1994, s. 126-28,
76. Bkz. Kenneth McKinnon, *The Politics of Popular Representation*, Madison, NJ, Fairleigh Dickinson University Press, 1992. Bu türe ait, okuduğum AIDS'e değinen romanların en iyisi, Elizabeth Hand, *Glimmering*, Londra, Harper Collins, 1997.

77. Mark Edmundson, *Nightmare on Main Street*, Cambridge, Harvard University Press, 1997, s. 28.
78. İlk baskının künyesi, *The Night Inside*, New York, Ballantine, 1993.
79. Bkz., örn., Claudia Springer, *Electronic Eros*, Austin, University of Texas Press, 1996.
80. Sarah Schulman, "Freedom Summer," *Ten Percent*, Haziran 1994, s. 22.
81. Örneğin, Leavitt'in "The Term Paper Artist" ve "Saturn Street," hikayeleri, David Leavitt, *Arkansas* içinde, New York, Houghton Mifflin, 1997.
82. Maria Sturken'in, *Tangled Memories*, Berkeley, University of California Press, 1997. Bölüm: G'da, AIDS Anıt Yorganı konusu, uluslararası boyutu göz ardı edilmekle birlikte, ayrıntılarıyla ele alınıyor.
83. Mardi Gras hakkında bkz. ed. R. Wherrett, *Mardi Gras! From Lock Up to Frock Up*, Melbourne, Penguin, 1999.
84. Ancak Belize'deki ritüellerin tasviri için, bkz. Stephanie Kane, *AIDS Alibis*, Philadelphia, Temple University Press, 1998, s. 77-80.
85. Halperin, *Saint Foucault* s. 15-16.
86. Bkz. Dennis Altman, "Globalization, Political Economy, and HIV/AIDS," *Theory and Society* 28, 1999, s. 559-84.

ALTINCI BÖLÜM

1. Örneğin, Frances Fox Piven, "Globalizing Capitalism and the Rise of Identity Politics," ed. L. Panitch, *Social Register* içinde, Londra, Merlin, 1995, s.102-16; Leslie Sklair, "Social Movements and Global Capitalism," ed. F. Jameson ve M. Miyoshi, *The Cultures of Globalization* içinde, Durham, Duke University Press, 1998, s. 291-311; Kaldor, *New and Old Wars*, s. 76-86.
2. Bu toplumsal kurmacı görüşün açık bir anlatımı için bkz. Jeffrey Weeks, *Sexuality and Its Discontents*, Londra, Routledge&Kegan Paul, 1985.
3. Örneğin, Beverley Hooper, "Chinese Youth: The Nineties Generation," *Current History* 90:557, 1991, s. 264-69.
4. Bkz. ed. Sherrie Inness, *Millennium Girls*, Lanham, MD, Rowman & Littlefield, 1999; Marion Leonard, "Paper Planes: Travelling the New Grrrl Geographies," ed. T. Skelton ve G. Valentine, *Cool Places: Geographies of Youth Cultures* içinde, Londra, Routledge, 1998, s. 101-18.
5. Bu bölümün büyük kısmı 1990'ların ortalarında yayımlanan çalışmaya dayanmaktadır. Bkz. özellikle Dennis Altman, "Rupture or Continuity? The Internationalization of Gay Identities," *Social Text* 14:3, 1996, s. 77-94; Altman, "On Global Queering," *Australian Humanities Review*, no. 2, Temmuz 1996 (elektronik gazete, www.lib.latrobe.edu.au/); Altman, "Global Gaze/Global Gays," *GLQ* 3, 1997, s. 417-36.
6. Bkz. Balderston ve Guy, *Sex and Sexuality in Latin America*, kaynakça, s. 259-77; Brezilya ve Arjantin'e ayrılan bölümler, ed. B. Adam, J. W. Duyvendak, ve A. Krouwel, *The Global Emergence of Gay and Lesbian Politics* içinde, Philadelphia, Temple University Press, 1999; ve *Culture, Health, and Society*, 1:3 1999, "Latin Amerikalı erkeklerde alternatif cinsiyetler ve değişen kimlikler" konulu özel sayısı, ed. Richard Parker ve Carlos Carceres.
7. Fransızların tutumu konusunda bkz. David Caron, "Liberté, Egalité, Seropositivité: AIDS, the French Republic, and the Question of Community," Boule ve Pratt "AIDS in France" içinde, s. 281-93. Hollanda konusunda bkz. Judith Schuyf ve Andre Krouwel, "The Dutch Lesbian and Gay

Movement: The Politics of Accommodation", Adam, Duyvendak ve Krouwel, *Global Emergence of Gay and Lesbian Politics* içinde, s. 158-83. Avusturalya konusunda bkz. Dennis Altman, "Multiculturalism and the Emergence of Lesbian/Gay Worlds", ed. R. Nile, *Australian Civilisation* içinde, Melbourne, Oxford University Press, 1994, s. 110-24.

8. Bu konuları yıllardır benimle tartışmakta olan ve aralarında Ben Anderson, Eufrazio Abaya, Hışam Hüseyin, Lawrence Leong, Shivananda Khan, Peter Jackson, Julian Jayaseelan, Ted Nierras, Dede Oetomo ve Michael Tan'ın bulunduğu pekçok kişiye teşekkür borçluyum.
9. Jim Marks, "The Personal Is Political: An Interview with Shaym Selvadurai," *Lambda Book Report*, Washington, 5:2, 1996, s. 7.
10. Endonezya dilindeki özgün deyim *banci* idi. *Waria* deyimini "kadın" ve "erkek" sözcükleri birleştirilerek 1970'lerin sonunda oluşturuldu. Bkz. Dede Oetomo, "Masculinity in Indonesia", ed. R. Parker, R. Barbarosa ve P. Aggleton, *Framing the Sexual Subject* içinde, Berkeley, University of California Press, 2000, s. 58-59, n. 2.
11. Bkz. Peter Jackson, "Kathoei >>Gay>>Man: The Historical Emergence of Gay Male Identity in Thailand," Manderson ve Jolly, *Sites of Desire* içinde, s.166-90.
12. Bkz. Jeffrey Weeks, *Coming Out*, Londra, Quartet, 1977; John Lauritsen ve David Thorstad, *The Early Homosexual Rights Movement*, New York, Times Change Press, 1974.
13. A. T. Fitzroy, *Despised and Rejected*, Londra, Gay Men's Press, 1988; ilk basımı 1918, s. 223.
14. George Chauncey, *Gay New York*, New York, Basic Books, 1994, s. 65.
15. John Rechy, *City of Night*, New York, Grove, 1963.
16. Örneğin, Annick Prieur, *Mama's House, Mexico City, Chicago*, University of Chicago Press, 1998; Jacobo Schifter, *From Toads to Queens*, New York, Haworth, 1999; ed. Peter Jackson ve Gerard Sullivan, *Lady Boys, Tom Boys, Rent Boys*, New York, Haworth, 1999; *Woubi Cheri*, 1998, yönetmenler Philip Brooks ve Laurent Bocahut.
17. Saskia Wieringa, "Desiring Bodies or Defiant Cultures: Butch-Femme Lesbians in Jakarta and Lima," ed. E. Blackwood ve S. Wieringa, *Female Desires: Same-Sex Relations and Transgender Practices across Cultures* içinde, New York, Columbia University Press, 1999, s. 206-29.
18. Gloria Wekker, "What's Identity Got to Do with It? Rethinking Identity in Light of the Mati Work in Suriname," Blackwood ve Wieringa, *Female Desires* içinde, s. 119-38. Ayrıca, Murray ve Roscoe, *Boy-Wives and Female Husbands* içinde, s. 279-82'deki "aynı cinsiyet" gruplarının çok karmaşık ti-polojileri ile, Rudolph Gaudio tarafından yazılan, "Hausa'da erkek lezbiyenler ve diğer eşcinsel tasımlar", s.115-28, konusuna ayrılmış bölümü karşılaştırm.
19. Herdt, *Third Sex, Third Gender*, s. 47.
20. Bkz. Serena Nanda, "The Hijras of India: Cultural and Individual Dimensions of an Institutionalized Third Gender Role," ed.E. Blackwood, *The Many Faces of Homosexuality* içinde, New York, Harrington Park Press, 1986, s. 35-54. Ve aynı yazarın, Shivananda Khan'dan yola çıkarak yaptığı yorumlar için bkz. "Under the Blanket: Bisexualities and AIDS in India," Aggleton, *Bisexualities and AIDS* içinde, s. 161-77.
21. Bkz. Niko Besnier, "Polynesian Gender Liminality through Time and Space," Herdt, *Third Sex, Third Gender* içinde, s. 285-328. Herdt'in kitabının alt başlığına dikkatinizi çekerim: "Beyond Sexual Dimorphism in Culture and History."

22. Bkz. Ramon Gutierrez, "Must We Deracinate Indians to Find Gay Roots?" *Outlook*, San Francisco, Kış 1989, s. 61-67.
23. Besnier, "Polynesian Gender Liminality," s. 300.
24. Bkz. Lee Wallace, "Fa'afafine: Queens of Samoa and the Elision of Homosexuality," *GLQ* 5:1, 1999, s. 25-39.
25. Roger Lancaster, "That We Should All Turn Queer?" *Homosexual Stigma in the Making of Manhood and the Breaking of Revolution in Nicaragua*, Parker ve Gagnon, *Conceiving Sexuality* içinde, s. 150.
26. Bkz. Henning Bech, *When Men Meet: Homosexuality and Modernity*, Chicago, University of Chicago Press, 1997; Kenneth Plummer, *The Making of the Modern Homosexual*, Londra, Hutchinson, 1981; Seidman, *Difference Troubles*.
27. Bkz. Laurence Wai-teng Leong, "Singapore," West ve Green, *Sociolegal Control of Homosexuality* içinde, s. 134; ve dikkat çekici Singapur filmi *Bugis Street*, 1995, yön. Yon Fan (sırf yapılmış olması bile dikkat çekici).
28. Örneğin, Sandy Stone, "The Empire Strikes Back: A Posttranssexual Manifesto," ed. P. Treichler, L. Cartwright, ve C. Penley, *The Visible Woman* içinde, New York, New York University Press, 1998, s. 285-309.
29. Bkz. Niko Besnier, "Sluts and Superwomen: The Politics of Gender Liminality in Urban Tonga," *Ethnos* 62:1-2, 1997, s. 5-31.
30. Bu bilgi için Taipei, AIDS Önleme ve Araştırma Merkezi'nden Arthur Chen'e teşekkür ederim.
31. Jennifer Robertson, *Takarazuka: Sexual Politics and Popular Culture in Modern Japan*, Berkeley, University of California Press, 1998, s. 207.
32. Karşı cinsin kılığına girme konusunu işleyen filmleri okumanın bazı zorlukları için bkz. Marjorie Garber, *Vested Interest*, New York, Routledge, 1992.
33. Bkz. Leslie Feinberg, *Transgender Warriors*, Boston, Beacon, 1996; Kate Bornstein, *Gender Outlaw*, New York, Routledge, 1993.
34. Sereine Steakley, "Brazil Can Be Tough and Deadly for Gays," *Bay Windows*, Boston, 16 Haziran 1994.
35. Jerry Z. Torres, "Coming Out," ed. N. Garcia ve D. Remoto, *Ladlad: An Anthology of Philippine Gay Writing* içinde, Manila, Anvil, 1994, s. 128.
36. Chris Berry ve Fran Martin, "Queer'n'Asian on the Net: Syncretic Sexualities in Taiwan and Korean Cyberspaces," *Inqueeries*, Melbourne, Haziran 1998, s. 67-93.
37. Pheng Cheah, "Positioning Human Rights in the Current Global Conjuncture," *Public Culture* 9, 1997, s. 261.
38. Pedro Bustos-Aguilar, "Mister Don't Touch the Banana," *Critique of Anthropology* 15:2 1995, s. 149-70.
39. Kai Wright, "Industrializing Nations Confront Budding Movement," *Washington Blade*, 23 Ekim 1998.
40. Pedro Albornoz, "Landlocked State," *Harvard Gay and Lesbian Review* 6:1, 1999, s. 17.
41. Ann Ferguson, "Is There a Lesbian Culture?" ed. J. Allen, *Lesbian Philosophies and Cultures* içinde, Albany, State University of New York Press, 1990, s. 63-88.
42. Bkz., örn., William Hoffman'ın "Hindistan'ın Larry Kramer'ı" olarak sunduğu Mumbai aktivisti Ashok Row Kavi ile söyleşisi, *Poz*, Temmuz 1998.
43. Bing Yu, "Tide of Freedom," *Capital Gay*, Sydney, 1 Mayıs 1998.
44. ManilaOUT gazetesi Temmuz 1999'da Manila'daki yirmiyi aşkın gey, lezbiyen ve "gey ve lezbiyen dostluk" örgütlerinin listesini yayımladı.
45. Naeko, "Lesbian = Woman," ed. B. Summerhawk vd., *Queer Japan* içinde, Norwich, VT, New Victoria Publishers, 1998, s. 184-87.

46. Malu Marin, "Going beyond the Personal, " *Women in Action* (ISIS International Manila) 1, 1996, s. 58-62.
47. Çin Tongzhi Konferansı Manifestosu, Hong Kong, Aralık 1996. Bu kaynağa ulaşmamı sağlayan Graham Smith'e teşekkür ederim.
48. Bkz. Andrew Matzner, "Paradise Not, " *Harvard Gay and Lesbian Review* 6:1, Kış 1999, s. 42-44.
49. Peter Jackson, "Beyond Bars and Boys: Life in Gay Bangkok, " *Outrage*, Melbourne, Temmuz 1997, s. 61-63.
50. *Male* dergisindeki ifade *Brother/Sister*'da alıntılı, Melbourne, 16 Eylül 1999, s. 51.
51. Benzer bir görüş, bkz. Barry Adam, Jan Willem Duyvendak ve Andre Krouwel, "Gay and Lesbian Movements beyond Borders", Adam, Duyvendak ve Krouwel, *Global Emergence of Gay and Lesbian Politics* içinde, s. 344-71.
52. Mark Gevisser, "Gay Life in South Africa, " Drucker, *Different Rainbows* içinde, s. 116.
53. Dean Murphy, "Zimbabwe's Gays Go 'Out' at Great Risk, " *Los Angeles Times*, 27 Temmuz 1998.
54. Kenya'daki durum hakkında bir görüş için bkz. Wanjira Kiama, "Men Who Have Sex with Men in Kenya", Foreman, *AIDS and Men* içinde, s. 115-26.
55. Chris McGreal, "Gays Are Main Evil, Say African Leaders, " *Guardian Weekly*, Ekim 7-13, 1999, s. 4.
56. Bkz. Carl Stychin, *A Nation by Rights*, Philadelphia, Temple University Press, 1998, 3. Bölüm.
57. *Times of India*, 9 Kasım 1994, alıntılaman Sherry Joseph ve Pawan Dhall, "No Silence Please, We're Indians!", Drucker, *Different Rainbows* içinde, s. 164.
58. Rodney Jones, "Potato Seeking Rice': Language, Culture, and Identity in Gay Personal Ads in Hong Kong, " *International Journal of the Sociology of Language* 143, 2000, s. 31-59.
59. James Farrar, "Disco 'Super-Culture': Consuming Foreign Sex in the Chinese Disco, " *Sexualities* 2:2, 1999, s. 156.
60. John Clark, "The Global Lesbian and Gay Movement, " ed. A. Hendriks, R. Tielman, ve E. van der Veen, *The Third Pink Book* içinde, Buffalo, Prometheus Books, 1993, s. 54-61.
61. "The Asian Lesbian Network, " *Breakout* (Can't Live in the Closet bülteni, Manila) 4:3-4 1998, s. 13.
62. Güney Afrika konusunda bkz. Graeme Reid, " 'Going Back to God, Just as We Are': Contesting Identities in the Hope and Unity Metropolitan Community Church, " *Development Update*, Johannesburg 2:2, 1998, s. 57-65. Mexico kentinin varoşlarında, Azcapotzalco'daki gey kilisesi hakkındaki tartışma için bkz. "Living la Vida Local", *Economist*, 18 Aralık 1999, s. 85-87.
63. 1994'deki New York oyunlarını Brezilya basınının ele alış şekli Charles Klein'in " 'The Ghetto Is Over, Darling': Emerging gay Communities and Gender and sexual Politics in Contemporary Brazil" içinde tartışılıyor, *Culture, Health, and Society* 1:3, 1999, s. 239-41.
64. Bu yasal düzenlemenin de, büyük ölçüde batı kaynaklı bir fenomene karşı mücadele etmek için yine bir batı söyleminin yaygınlaştırılmasının bir başka biçimi olduğu savunulabilir. Bkz. Eliza Noh, " 'Amazing Grace, Come Sit On My Face' or Christian Ecumenical Representation of the Asian Sex Industry, " *Positions* 5:2, 1997, s. 439-65.
65. Kathleen Barry, *Female Sexual Slavery*, New York, New York University Press, 1984. Bu kitap, çok farklı görüşler içeren, ed. G. Phetersen, *A Vindication of the Right of the Whores*, Seattle, Seal Press, 1989, ile birarada okunmalıdır. Barry'nin eserinden yola çıkan daha çağdaş bir çalışma, bkz. Sheila Jeffreys, *The Idea of Prostitution*, Melbourne, Spinifex, 1997. Konuyla ilgili literatüre genel bir bakış için, bkz. Lynn Sharon Chancer, "Prostitution, Feminist Theory and Ambivalence, " *Social Text*, no. 37, 1993, s. 143-71; Wendy Chapkis, *Live Sex Acts*, Londra, Cassell, 1997.

66. Jo Bindman ve Jo Doezema, *Redefining Prostitution as Sex Work on the International Agenda*, Londra, Anti-Slavery International, 1997, 1. Ayrıca bkz. Cheryl Overs ve Paulo Longo, *Making Sex Work Safe*, Londra, Network of Sex Work Projects, 1997.
67. *Sex Workers' Manifesto*, Birinci Seks İşçileri Ulusal Konferansı temel bildirisi, organizasyon: Durbar Mahila Samanwaya Komitesi, Kalküta, 14-16 Kasım 1997. Karşılaştırm: Wendy Chapkis'in "Fahişe diye belirli tek bir şey yoktur. Olsa olsa fahişeliğin birbiriyle rekabetindeki çeşitlemelerinden söz edilebilir" sözleri. (*Live Sex Acts*, s. 211)
68. Bkz. Valerie Jenness, *Making It Work: The Prostitutes' Rights Movement in Perspective*, New York, Aldine de Gruyter, 1993.
69. Cecilie Hoigard ve Liv Finstad, *Backstreets: Prostitution, Money, and Love*, çev. : K. Hanson, N. Sipe, ve B. Wilson, Cambridge, Polity, 1992, s. 181.
70. Bkz. Kernala Kempadoo, "Introduction: Globalizing Sex Workers' Rights," ve Angelita Abad vd., "The Association of Autonomous Women Workers, Ecuador," ed. K. Kempadoo ve J. Doezema, *Global Sex Workers* içinde, New York, Routledge, 1998, s.1-28, s. 172-77.
71. "The 'Fallen' Learn to Rise," ve "Sex Worker's Co-operative," Durbar Mahila Samanwaya Komitesi'nin yayınları, Kalküta, 1998-99.
72. "Prostitutes Seek Workmen Status," *Statesman Weekly*, 22 Kasım 1997.
73. NSWP'nin Kempadoo ve Doezema'daki gelişiminde çok önemli bir rolü olan Cheryl Overs ile yapılmış bir söyleşi mevcuttur, bkz. *Global Sex Workers*, s. 204-9. Overs, burada, hem "global köydeki arkadaşlarına" hem de Avustralya'daki çevresine saygı ve minnet duygularını iletiyor.
74. Guenter Frankenberg, "Germany: The Uneasy Triumph of Pragmatism," ed. D. Kirp ve R. Bayer, *AIDS in the Industrialized Democracies* içinde, New Brunswick, Rutgers University Press, 1992, s. 121.
75. "Sex Appeal," *Far Eastern Economic Review*, Şubat 4 1999, s. 29-31.
76. Bu çeşit çıkar karşılığı seksin konu edildiği, bkz. Lori Heise ve Chris Elias, "Transforming AIDS Prevention to Meet Women's Needs", *Social Science and Medicine* 40, 1995, s. 931-43.
77. Chris Jones, "Making a Users Voice," Beşinci Uluslararası Uyuşturucunun Zararları konulu konferansta sunulan tebliğ, Toronto, Mart 1994, s. 7.
78. Bkz. Alfred Neequaye, "Prostitution in Accra," ed.M. Plant, *AIDS, Drugs, and Prostitution* içinde, Londra, Routledge, 1993, s. 178-79.
79. Matt Forney, "Voice of the People," *Far Eastern Economic Review*, 7 Mayıs 1998, s. 10.
80. Heather Montgomery, "Children, Prostitution, and Identity," Kempadoo ve Doezema, *Global Sex Workers* içinde, s. 147.
81. Lenore Manderson, "Public Sex Performances in Patpong and Explorations of the Edges of Imagination," *Journal of Sex Research* 29:4, 1992, s. 473. Ayrıca bkz. Barbara Zalduondo, "Prostitution Viewed Cross-Culturally: Toward Recontextualizing Sex Work in AIDS Intervention Research," *Journal of Sex Research* 28:2, 1991, s. 232-48.
82. Seks radikalleri üzerine bkz. Paul Robinson, *The Freudian Left*, New York, Harper & Row, 1969.
83. Bkz. Frantz Fanon, *Black Skin, White Masks*, Londra, Pluto, 1986, ve Homi Bhabha'nın bu başına önsözü, s.vii-xxvi.

YEDİNCİ BÖLÜM

1. Turizmin dünyanın en büyük işvereni olduğu sıklıkla dile getirilir. 1995'te uluslararası turist sayısı yarım milyara, yıllık turizm harcamaları da 380 milyar dolara ulaşmıştı. Bkz. Held ve diğerleri, *Global Transformations*, s. 361.
2. Jakob Arjouni, *One Man, One Murder*, Harpenden, England: No Exit Press, 1997; ilk baskısı 1991'de Almanya'da yapılmıştır.
3. Jeremy Seabrook, *Travels in the Skin Trade*, Londra, Pluto, 1996, s. 169-70. Karşılaştır, Truong, *Sex, Money, and Morality*.
4. Caulfield, "Birth of Mangue," s. 100, n. 33.
5. Christopher Cox, "The Body Snatchers," *Boston Herald*, 3 Ağustos 1999.
6. Chris Ryan, *Recreational Tourism*, New York, Routledge, 1991, s. 163.
7. Neoliberalizm, turizm ve fuhuş arasındaki bağlantılar üzerine, bkz. Filipinler'in önemli kadın örgütü şebekelerinden biri olan GABRIELA'nın bildirisi: "Fleshing Out the Flesh Trade", *Human Rights Defender*, Sydney, University of NSW, 1998.
8. Don Greenlees, "New Life for Oldest Profession," *Weekend Australian*, 30-31 Mayıs, 1998. "Resmi fuhuş komplekslerinin" tarihine ilişkin, bkz. Terence Hull, Endang Sulistyaningsih ve Gavin Jones, *Prostitution in Indonesia*, Jakarta, Pustaka Sinar Harapan, 1998, s. 25-32.
9. Mick Blowfield, "Working the Graveyard Shift," *World AIDS*, Panos, Mayıs 1994, s. 2.
10. "Health: Sexually Transmitted Disease Sweeps the Former Soviet Union," IPS wire, 26 Mayıs 1998.
11. "Plenty of Muck, Not Much Money," *Economist*, 8 Mayıs 1999, s. 58.
12. Lynne Attwood, "Sex and the Cinema," ed. I. Kon ve J. Riordan, *Sex and Russian Society* içinde, Bloomington, Indiana University Press, 1993, s. 72. Zillah Eisenstein, Komünizmin yıkılışının cinsellik üzerindeki etkisini, *Hatreds: Racialized and Sexualized Conflicts in the 21 st Century*'de ele alıyor, New York, Routledge, 1996, s. 155-60.
13. Alma Guillermoprieto, "Love and Misery in Cuba," *New York Review of Books*, 11 Haziran 1998, s. 10-14.
14. Shu-mei Shih, "Gender and a New Geopolitics of Desire: The Seduction of Mainland Women in Taiwan and Hong Kong Media," *Signs* 23:2, 1998, s. 297.
15. Anita Pleumarom, "Make Love Not War' in New Social Order," *Nation*, Bangkok, 3 Kasım 1997.
16. Enloe, *Morning After*, s.145.
17. Keith Richburg, "New AIDS Victims," *International Herald Tribune*, 14 Ağustos 1998. Karşılaştıran, Chris Beyrer, "Burma and Cambodia: Human Rights, Social Disruption, and the Spread of HIV/AIDS," *Health and Human Rights* 2:4, 1998, s. 85-96.
18. Stephen Grey, "War on Women," *Australian Magazine*, 27-28 Haziran, 1998, s. 17; Rabih Alameddine, *Koolaid*, New York, Picador, 1998, s. 156.
19. Patrick Larvie, "Natural Born Targets: Male Hustlers and AIDS Prevention in Urban Brazil," *Aggleton, Men Who Sell Sex* içinde, s. 159-77. Aynı kitaptaki, E. Antonio de Moya ve Rafael Garcia'nın Santa Domingo'daki seks işçiliği tasvirini karşılaştıran, s. 127-40.
20. Bkz. John Rechy, *Numbers*, New York, Grove, 1967, özellikle 2. Bölüm.
21. Bunun ilginç bir örneği için bkz. Matti Bunzl, "The Prague Experience: Gay Male Sex Tourism and the Neo-colonial Invention of an Embodied Border", ed. M. Bunzl, D. Berdahl, M. Lampland,

- Altering States: Ethnographies of Transition in Eastern Europe and the Former Soviet Union* içinde, Ann Arbor, University of Michigan Press, 1998, s. 70-95.
22. Bkz., ed. J. Mann, D. Tarantola, ve T. Netter, *AIDS in the World*, Cambridge, Harvard University Press, 1992, s. 376.
23. David Elias, "A Growing Interest in Women, Sex, and Money," *Age* (Melbourne), 19 Kasım 1998.
24. Peter Kellner, "We Are Richer Than You Think," *New Statesman*, 19 Şubat 1999.
25. Genelevin 1999 yılı ortasında, yerel iktidar mücadelesinin bir parçası haline geldiği, en az bir işçinin öldürüldüğü söyleniyor. (Seks İşçileri Projesi Asya-Pasifik Ağı tarafından gönderilen mesaj, 30 Temmuz 1999)
26. "Sex Industry Assuming Massive Proportions in Southern Asia", ILO basın bülteni, 19 Ağustos 1998, Cenevre ve Manila. Söz konusu çalışma, Lin Lean Lim, *The Sex Sector: The Economic and Social Bases of Prostitution in Southern Asia* (Genevre: International Labor Organization, 1998) Karşılaştırma için, bkz. Shyamala Nagaraj ve Sit Rohani Yahya, *The Sex Sector: An Enumerated Economy*, Kuala Lumpur, Penerbit Universiti Pertanian Malaysia, 1997.
27. "Rampant Prostitution: the Darker Side of Growing Tourism in Nepal," *Asian Age*, 11 Kasım 1997, tekrar basım, *Ki Pukaar* içinde, Londra, Nisan 1998, s. 10.
28. Alan Morris, *Bleakness and Light: Inner-City Transition in Hillbrow, Johannesburg*, Johannesburg, Witwatersrand University Press, 1999, s. 258-63.
29. M. Fisher, "Cunanan Fit the Pattern of 'Preppy Gigolo,'" *International Herald Tribune*, 26 Temmuz 1997.
30. Edmund White, *The Farewell Symphony*, Londra, Chatto & Windus, 1997, s. 245.
31. François Vauglin, "La prostitution: HIV comme parcours exploratoire," *Ex Aequo*, Paris, Şubat 1998, s. 8 (çeviri bana ait)
32. Shivananda Khan, "Through a Window Darkly: Men Who Sell Sex to Men in India and Bangladesh," Aggleton, *Men Who Sell Sex* içinde, s.196.
33. Bkz. Francine Pickup, "Deconstructing Trafficking in Women: The Example of Russia," *Millennium* 27:4, 1998, s. 995-1021; ve Jo Doezema, "Loose Women or Lost Women?" International Sociological Association Konvansiyonu'nda sunulan tebliğ, Washington, DC, Şubat 1999 (www.walnet.org/csis/papers/doezemaloose.html)
34. Fuhuş, Mareşal Sarit Thanarat'ın baskıcı hükümeti tarafından 1960'ta yasaklanmıştı. Fahişeliğin önlenmesi ve Bastırılması Yasası'nın (1996) hükümlerince hâlâ yasadışıdır. Bu yasa, çoğunlukla uygulanmasa da, seks işçilerinin aşağılanması ve toplum dışına itilmesine neden olmaktadır. Bkz. Sukanya Hantrakul, "Legalize Prostitution to Save Victims", *Nation* (Bangkok), 26 Mart 1999.
35. Bu bilgi, 1996'da yapılmış bir çalışmadan alınmıştır, Bindman ve Doezema, *Redefining Prostitution as Sex Work* içinde, s. 25-27.
36. Hoigard ve Finstad, *Backstreets*, s. 182.
37. Bishop ve Robinson, *Night Market*, 8. Bölüm.
38. "Improving the Lives of Tribal Sex Workers," International Family Health (Londra), Yıllık Rapor, 1998, s. 12.
39. Pek Siok Lian, *Mail Order Brides*, Drama Centre, Singapore, 1998. Bkz. Venny Villapando, "The Business of Selling Mail-Order Brides," ed. Asian Women of California, *Making Waves: An Ant-*

- hology of Writings by and about Asian Women içinde, Boston, Beacon, 1989; Ara Wilson, "American Catalogues for Asian Brides," ed. J. Cole, *Anthropology for the Nineties* içinde, New York, Free Press, 1988, s. 114-25.
40. Cecille Sese, "The Dark Side Down Under," *Observer*, University of the Philippines, Haziran-Temmuz 1998, s. 16.
 41. Julie Lewis, "The American Dream Heads to Russia for Love," *Weekend Australian*, 7-8 Kasım 1998.
 42. Dennis Altman, *Defying Gravity*, Sydney, Allen & Unwin, 1997, s. 75.
 43. "Porno tartışması" konusundaki literatür kabarıktır. Değişik feminist görüşler için bkz. Andrea Dworkin, *Pornography: Men Possessing Women*, New York, Perigee, 1979; Linda Williams, *Hard Core: Power, Pleasure, and the "Frenzy of the Visible"*, Berkeley, University of California Press, 1989; Lynne Segal ve Mary McIntosh, *Sex Exposed: Sexuality and the Pornography Debate*, Londra, Virago, 1992, Pornografi konusundaki tartışmalara genel bir bakış için, bkz. Alan Soble, *Pornography: Marxism, feminism and the Future of Sexuality*, New Haven, Yale University Press, 1986; Eşcinsel pornosunun bir savunması için bkz. Stan Persky, *Autobiography of a Tattoo*, Vancouver, New Star, 1997.
 44. "Erotica or Smut?" *Economist*, 13 Şubat 1999, s. 61.
 45. Laurence O'Toole, *Pornocopia*, Londra, Serpent's Tail, 1998, s. 128.
 46. Andrew Masterson, "Sex Circus: Sensuality Slides as Sales Soar," *Sunday Age*, 22 Kasım 1998.
 47. Frank Rich, "What's the Point of This Story? Sex! So Quit the Pontificating," *International Herald Tribune*, 5 Şubat 1998. Sonraki yıla ait bir makalede endüstrinin gücü 4.5 milyar ABD doları olarak hesaplanıyor. Bkz. Christopher Reed, "Porn-Again Hollywood," *Bulletin*, Sydney, 16 Mart 1999.
 48. "Vivid Imagination: Technology and Entertainment Survey," *Economist*, 21 Kasım 1998, s. 15.
 49. Karl Taro Greenfeld, *Speed Tribes*, New York, Harper, 1994, s. 88-89.
 50. Ian Buruma, *Behind the Mask*, New York, Meridian, 1984, s. 55-63.
 51. "The Darker Side of Cuteness," *Economist*, 8 Mayıs 1999, s. 28. Karşılaştırm: Tim Larimer, "Japan's Shame," *Time Magazine*, 19 Nisan 1999.
 52. "The Sex Industry," *Economist*, 14 Şubat 1998, s. 23.
 53. "X-Rated Russian Channel Hooks Bangla," *Asian Age*, 12 Ağustos 1999, *Pukaar*, Londra, no. 27, 1999, s. 9'da tekrar basıldı.
 54. Dick Hebditch ve Nick Anning, *Porn Gold*, Londra, Faber & Faber, 1988, s. 2.
 55. a.g.e., s. 35.
 56. Bkz. Ennenreich, *Hearts of Men*, 3. Bölüm.
 57. Bernard Arcand, *The Jaguar and the Anteater*, çev.: Wayne Grady, Toronto, McClelland & Stewart, 1993, s. 168.
 58. Ray Eccleston, "The Respectable Pornographer," *Weekend Australian*, Eleştiri sayfaları, 13-14 Mart, 1999, s. 6-8.
 59. Nina Munk, "Wall Street Follies," *New York*, 12 Temmuz 1999, s. 25-26.
 60. Dorelies Kraakman, "Pornography in Western European Culture," ed. F. Eder, L. Hall, ve G. Hekma, *Sexual Cultures in Europe* içinde, Manchester, Manchester University Press, 1999, s. 117 n. 2.
 61. Bkz. Bruce Handy, "Ye Olde Smut Shoppe," *Time Magazine*, 23 Şubat 1998.
 62. Hebditch ve Anning, *Porn Gold*, s. 193.

63. Barbara Creed, "The Public Erotic and the Culture of Display," *Australian Book Review*, Kasım 1998, s. 28.
64. Bill Thompson, *Soft Core*, Londra, Cassell, 1994, s. 248-50.
65. Bkz. "Porn Goes Mainstream," *Time Magazine*, 5 Ekim 1998.
66. Bir gazetecinin iddiasına göre, 1999 sonunda internet üzerinde bir milyondan fazla "seks sitesi" vardı ve bunlara her hafta 10 000 tane yeni site ekleniyordu. Bkz. Garry Barker, "Boom in Sex Sites on Internet", *Age* (Melbourne), 6 Kasım 1999.
67. "Inside the Dark Web," ve "Behind IT," *Weekend Australian*, 5-6 Aralık 1998, s. 12.
68. James Willwerth ve Mark Thompson, "Cooling Off Hotseatle," *Time Magazine*, 4 Ekim 1999.
69. Advertisement, *Sunday Times*, Singapur, 31 Ocak 1999.
70. 1997'de Toronto'da yaklaşık 2500 kadın "egzotik dansçı" olarak kayıtlara geçti. Bkz. E. Matlicka-Tyndale vd., "Social and Cultural Vulnerability to Sexually Transmitted Diseases: The Work of Exotic Dancers", *Canadian Journal of Public Health* 90:1, 1999, s.19-22.
71. "Small but Perfectly Formed," *Economist*, 3 Ocak 1998, s. 65.
72. Thomas Boggs, *Tokyo Vanilla*, Londra, Gay Men's Press, 1998, s. 50.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

1. 1990'larda toplumsal cinsiyet ve insan hakları üzerine yazılmış çok önemli makalelerden bazıları şunlar: "Women's Rights as Human Rights: Towards a Re-vision of Human Rights", *Human Rights Quarterly* 12, 1990, s. 486-98; Katerina Tomasevski, *Women and Human Rights*, Londra, Zed, 1993; ed. R.Cook, *Human Rights of Women: National and International Perspectives*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 1994; Maila Stivens, "Theoretical Perspectives on Human Rights and Gender Politics in Asia Pacific" ed. Hildson ve diğerleri, *Human Rights and Gender Politics: Asia-Pacific Perspectives*, s. 1-36
2. Macintyre, "Melanesian Women and Human Rights", s.147.
3. Bkz. Keck ve Sikkink, *Activists beyond Borders*, 5. Bölüm.
4. George Hicks, *The Comfort Women: Japan's Brutal Regime of Enforced Prostitution in the Second World War*, New York, Norton, 1994.
5. Enloe, *Morning After*, s. 244. Bu görüş daha da ileri götürüldü, bkz. Rosalind Petchesky, "Sexual Rights," Parker, Barbosa, ve Aggleton, *Framing the Sexual Subject* içinde, s. 81-103.
6. Boutros Boutros-Chali, "Democracy, Development, and Human Rights for All," *International Herald Tribune*, 10 Haziran 1993.
7. Bkz. Alice Miller, Ann Janette Rosga, ve Meg Satterthwaite, "Health, Human Rights, and Lesbian Existence," *Health and Human Rights* 1:4, 1995, s. 433.
8. UNICEF'in 1995'teki *Dünya Çocuklarının Durumu* raporuna göre, kadınlara yönelik şiddet dünyada en çok görülen suç. Bkz. Pettman, *Worlding Women*, 1987.
9. Stuart Whitmore ve Suvendrini Kakuchi, "Silent Screams," *Asiaweek*, 9 Nisan 1999, s. 50.
10. Bkz. Clive Archer, *International Organizations*, 2. baskı, Londra, Routledge, 1992, 1. Bölüm.
11. Bkz. A. M. Clark, E. Friedman, ve K. Hochstetler, "The Sovereign Limits of Global Civil Society," *World Politics*, Ekim 1998, s. 1-35. (Burada çok daha yüksek rakamlar verilse de güvenilir görünmüyor. Peter Waterman 20-30. 000 kişilik bir katılım olduğunu öne sürüyor, *Globalisation, Social Movements, and the New Internationalism*, Londra, Cassell, 1998, s. 157).

12. İnsan hakları çerçevesindeki sivil toplum etkinliklerinin yaygınlaşmasıyla ilgili olarak bkz. Jackie Smith ve Ron Pagnucco, "Globalizing Human Rights: The Work of Transnational Human Rights NGOs", *Human Rights Quarterly* 20:2, 1998, s. 379-412. Ayrıca bkz. Manisa Desai, "From Vienna To Beijing", ed. Peter van Ness, *Debating Human Rights* içinde, Londra, Rutgers, 1999, s. 84-96.
13. DAWN 1984'te kuruldu ve geçtiğimiz on yıldaki büyük BM konferanslarının çoğunda aktif katılımcı olarak yer aldı; ayrıca küreselleşme ve cinsellik, ve üreme hakları konusunda önemli belgeler yayınladı.
14. Örnekler için, bkz. Sasha Roseneil, "The Global Common," Scott, *Limits of Globalization* içinde, s. 55-71; Ellen Dorsey, "The Global Women's Movement: Articulating a New Vision of Global Governance," ed. P. Diehl, *The Politics of Global Governance* içinde, Boulder, Lynne Rienner, 1997, s. 335-59.
15. R. Grosfoguel, F. Negron-Muntaner, ve C. Geroas, "Beyond Nationalist and Colonialist Discourses," Negron-Muntaner ve Grosfoguel, *Puerto Rican Jam: Rethinking Colonialism and Nationalism* içinde, Minncapolis, University of Minnesota Press, 1997, s. 35 n. 53.
16. Bkz. Miranda Morris, *The Pink Triangle: Struggle for Gay Law Reform in Tasmania*, Sydney, University of New South Wales Press, 1995; Tim Tenbensel, "International Human Rights Conventions and Australian Political Debates," *Australian Journal of Political Science* 31:1, Mart 1996, s. 7-23; Stychin, *Nation by Rights*, s. 164-84.
17. *Hankyurae* (gazete)'de yayınlandı, 27 Kasım 1997 (Uluslararası Gey ve Lezbiyen İnsan Hakları Komisyonunca verilen bilgi).
18. Nancy Scheper-Hughes, "AIDS and the Social Body," *Social Science and Medicine* 39:7, 1994, s. 996-97.
19. Bkz., örn., Maxine Ankrah, "AIDS and the Social Side of Health," *Social Science and Medicine* 32:9, 1991, s. 972.
20. Güney Afrikalı bir meslektaşımın birlikte bu açmazların HIV/AIDS açısından ele alındığı bir araştırma yaptım. Bkz. Mark Heywood ve Dennis Altman, "Confronting Aids: Human Rights, Law, and Social Transformation", *Health and Human Rights* 5:1, 2000.
21. *Far Eastern Economic Review* dergisinin eski editörü Derek Davies'in görüşüne göre Konfüçyüsçülüğe özendirilmenin güncel siyasi bir manevra olarak ortaya çıkışı, Lee Kuan Yew ve Dr. Mahatir'in ancak 1987'de geliştirdikleri bir stratejinin sonucudur. Bkz. D. Davies, "Neo-Confucianism Ploys Just a Cynical Abuse of Power", *Weekend Australian*, 31 Aralık 1994, s. 16. Karşılaştırma için bkz. Ben Anderson, *The Spectre of Comparisons*, Londra, Verso, 1998, s. 17 n. 35.
22. Kyi Kyi Hla, *Myanmar Perspectives* içinde(Rangoon) 5:12, 1996, s. 53-54 (Burma'yı ziyaret edenlere elden verilen bir kitapçık)
23. Tu Wei-ming, *Ways, Learning, and Politics*, Singapore, IEAPE, 1989. Faydalı bir tartışma için, bkz. Ruth Macklin, *Against Relativism: Cultural Diversity and the Search for Ethical Universals in Medicine*, New York, Oxford University Press, 1999, s. 228-33.
24. Anwar Ibrahim, *The Asian Renaissance*, Singapore, Times Books, 1996, s. 28.
25. Fauzi Abdullah vd., "Human Rights," ed. A. Milner ve M. Quilty, *Comparing Cultures* içinde, Melbourne, Oxford University Press, 1997, s. 48.
26. Ken Booth, "Human Wrongs and International Relations," *International Affairs* 71:1, 1995, s.115.
27. Genel bilgilenim için, bkz. Fred Halliday, "Gender and IR: Progress, Backlash, and Prospect," *Millennium* 27:4, 1998, s. 833-46.

28. Saskia Sassen, "Towards a Feminist Analytics of the Global Economy, " *Indiana Journal of Global Studies* 4:1,1996, s. 8.
29. Bkz., ed. D. Kulick ve M. Wilson, *Taboo: Sex, Identity, and Erotic Subjectivity in Anthropological Fieldwork*, Londra, Routledge, 1995.
30. Bkz. Cynthia Enloe, *Bananas, Beaches, and Bases*, Berkeley, University of California Press, 1990. Ayrıca bkz. Katherine Moon, *Sex among Allies: Military Prostitution in U.S.-Korea Relations*, New York, Columbia University Press, 1997; Sandra Sturdevant ve Brenda Stolzhus, *Let the Good Times Roll*, New York, New Press, 1992; Richard Setlowe, *The Sexual Occupation of Japan*, New York, Harper Collins, 1999.
31. Enloe, *Morning After*, s. 253.
32. Sara Ruddick, "Pacifying the Forces: Drafting Women in the Interests of Peace, " *Signs* 8:3,1983, s. 477.
33. Eisenstein, *Global Obscenities*, s. 17.
34. J. K. Gibson-Graham, "Queer(y)ing Globalization, " ed. H. Nast ve S. Pile, *Places through the Body* içinde, Londra, Routledge, 1998, s. 23-41.
35. Bkz. Lionel Tiger, *Men in Groups*, New York, Random House, 1969.
36. Nancy Hartsock, *Money, Sex, and Power*, New York, Longman, 1983, s. 186. Ayrıca, bu konuya eğilen az sayıda bilim adamından olan Thomas Dunn'ın erkek dayanışması, seks ve iktidar üzerine yazdığı *United States*, Ithaca, Cornell University Press, 1994, s. 49-55.
37. Adam Farrar, "War: Machining Male Desire," Paul Patton ve Ross Poole, *War/Masculinity*, Sydney, Intervention Publications, 1985, s. 68.
38. Bkz. Pettman, *Worlding Women*, s. 92-95.
39. Böyle bir analizin başlangıcının yer aldığı bir yazı, bkz. Neil Garcia, "Knowledge, Sexuality, and the Nation State", *Buddhi*, Atenco de Manila University, 3:1,1999, s. 107-17.
40. Kaldor, *New and Old Wars*.
41. Barbara Ehrenreich, *Blood Rites: Origins and History of the Passions of War*, New York, Henry Holt, 1997, s. 129.
42. Connell, *Masculinities*, s. 10.
43. Foucault'u incelikli bir eleştiri için, bkz. Ann Stoler, "Educating Desire in Colonial Southeast Asia: Foucault, Freud, and Imperial Sexualities" ed. Manderson ve Jolly, *Sites of Desire* içinde, s. 27-47.
44. Bell Hooks, *Yearnings*, Boston, South End Press, 1990, s. 227.
45. Sigmund Freud, "Psycho-analytic Notes on an Autobiographical Account of a Case of Paranoia, " *Complete Works*, çev. James Strachey, Londra, Hogarth, 1958, s. 12:61.
46. Varda Burstyn, *The Rites of Men*, Toronto, University of Toronto Press, 1999, s.178.
47. Bkz. Hal Cohen, "A Secret History of the Sexual Revolution: The Repression of Wilhelm Reich," *Lingua Franca*, Mart 1999, s. 24-33.
48. Örneğin, Guy Hocquenghem, *The Problem Is Not So Much Homosexual Desire as the Fear of Homosexuality*, Londra, Allison & Busby, 1978; Mario Mieli, *Homosexuality and Liberation*, Londra, Gay Men's Press, 1980; Dennis Altman, *Homosexual: Oppression and Liberation*, New York, New York University Press, 1994; (ilk baskı 1971); David Fernbach, *The Spiral Path*, Boston, Alyson, 1981.
49. Cynthia Weber, "Something's Missing: Male Hysteria and the U.S. Invasion of Panama, " Zalewski ve Parpart, *"Man" Question in International Relations* içinde, s. 160.

50. Örgütlü dinler, dünyanın pek çok yerinde ırkçı suçların gerçekleşmesine neden olan etkenler arasındadır. Bunun örnekleri için, bkz., ed. R. Kelly ve J. Maghan, *Hate Crime: The Global Politics of Polarization*, Carbondale, Southern Illinois University Press, 1998. Bu arada, söz konusu kitabın editörlerinin, dinsel nefretin önemine dair yazarların ortaya koyduğu bulguları tam bir başarıyla bütünleştiremediklerini belirtmek gerekir.
51. Joel Kovel, "The Crisis of Materialism," Kovel, *Radical Spirit* içinde, s. 320.
52. Tony Kushner, *Angels in America*, Kısım 1, New York, Theater Communications Group, 1993, s. 46.
53. Cambridge casusları ve cinsellik arasındaki bağlantının incelendiği en ilginç yapıtlardan biri, John Banville, *The Untouchable*, Londra, Picador, 1997.
54. Biraz kafa karıştırıcı bir biçimde de olsa, bu ilişkinin incelendiği bir eser, bkz. Klaus Theweleit, *Male Bodies: Psychoanalyzing the White Terror*, İng. çev. Erica Carter ve Chris Turner, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1989; özgün eserin yayını 1978.
55. Robert Dreyfuss, "The Holy War on Gays," dan alıntılanmış, *Rolling Stone*, 18 Mart 1999.
56. George Orwell, 1984, Harmondsworth, Penguin, 1954, s. 109. İlginçtir ki, Robin Morgan da, kitabı *Sisterhood Is Global* 'ın giriş bölümünde aynı alıntıyı kullanıyor, s.14.
57. Keumsoon Lee, "Gender and Security," Asya-Pasifik Toplantısı'nda sunulan tebliğ, Kuala Lumpur, Haziran 1996, s. 8.
58. Ricardo Llamas ve Fefa Vila, "Passion for Life: A History of the Lesbian and Gay Movement in Spain," Adam, Duyvendak, ve Krouwel, *Global Emergence of Gay and Lesbian Politics* içinde, s. 216.
59. Bkz. Scott Long, *Public Scandals: Sexual Orientation and Criminal Law in Romania*, New York, İnsan Hakları Örgütü ve Uluslararası Gey ve Lezbiyen İnsan Hakları Komisyonu, 1998.

DOKUZUNCU BÖLÜM

1. S. M. Lee, "Am I a Fuddy-Duddy?" *New Paper*, Singapore, 1 Şubat 1999.
2. Bkz. Nancy Hatch Dupree, "Afghan Women under the Taliban," ed. W. Maley, *Fundamentalism Reborn?* içinde, Londra, Hurst, 1999, s. 145-66.
3. Psikiyatrist Yuri Shevchenko, alıntılanmış, "Russians Protest Sex Education" içinde, *Toronto Star*, 22 Kasım 1997, *Naz* içinde, Nisan 1998.
4. "Eril köktencilik" ile ilgili olarak bkz. R. W. Connell, "Masculinities and Globalization," *Men and Masculinities* 1:1, Temmuz 1998, s. 17.
5. Karen McCarthy Brown, "Fundamentalism and the Control of Women," ed., J. S. Hawley, *Fundamentalism and Gender* içinde, New York, Oxford University Press, 1994, s.190.
6. "A Fight for the Faithful," *Economist*, 8 Mayıs 1999, s. 48.
7. V. S. Naipaul, *Beyond Belief: Islamic Excursions amongst the Converged Peoples*, New York, Random House, 1998, s. 361-408.
8. Thomas Friedman, "Time to Draft Fundamentalists into the New Israeli Century," *International Herald Tribune*, 23 Haziran 1999.
9. Jenkins, "Homosexual Context of Heterosexual Practice," s. 193.
10. Lynn Freedman, "The Challenge of Fundamentalisms," *Reproductive Health Matters*, no. 8, 1996, s. 57.
11. Bkz. McIntosh ve Finkle, "Cairo Conference," s. 242-49.
12. Bkz. Jane Mansbridge, *Why We Lost the ERA*, Chicago, University of Chicago Press, 1986.

13. Frank Gibney, "The Kids Got in the Way," *Time Magazine*, 23 Ağustos 1999. Burada anlatılanlara göre, Phineas Papazları grubuna katılmak isteyen kişiden, bir yahudiyi, bir eşcinseli ya da "beyaz" olmayan herhangi birini öldürmesi ya da sakatlaması talep ediliyor.
14. "Free at Last," *Economist*, 13 Haziran 1998, s. 72.
15. Stanley Cohen, *Folk Devils and Moral Panics*, Londra, MacGibbon & Kee, 1972, s. 24. Bu terim Cohen'in meslektaş Jock Young tarafından icat edilmiş. Bkz. Erich Goode ve Nachman Ben-yehuda, *Moral Panics*, Oxford, Blackwell, 1994, 12.
16. Kenneth Thompson, *Moral Panics*, Londra, Routledge, 1998, 140-42.
17. Igor Kon, "Sexuality and Culture," Kon ve Riordan, *Sex and Russian Society* içinde, s. 35-44.
18. Doeza, "Loose Women or Lost Women?" s. 24.
19. Bkz. Kenneth Plummer, "The Lesbian and Gay Movement in Britain," Adam, Duyvendak, ve Krouwel, *Global Emergence of Gay and Lesbian Politics* içinde, s. 143; David Evans, *Sexual Citizenship*, Londra, Routledge, 1993, 5. Bölüm.
20. Bkz. Joel Krieger, Reagan, Thatcher, and the Politics of Decline, Cambridge, Polity, 1986; Thomas Ferguson ve Joel Rogers, *Right Turn: The Decline of the Democrats and the Future of American Politics*, New York, Hill & Wang, 1986.
21. George Gilder, *Wealth and Poverty*, New York, Basic Books, 1981; Charles Murray, *Losing Ground*, New York, Basic Books, 1984.
22. Charles Murray, "The Coming White Underclass," *Wall Street Journal*, 29 Ekim 1993, alıntı, Brendon O'Connor, "American Liberalism, Conservatism, and the Attack on Welfare," içinde, yayınlanmamış doktora tezi, La Trobe University, 1999.
23. Ian Buruma, "Sex and Democracy in Taiwan," *New York Review of Books*, 4 Şubat 1999, s. 15.
24. Daha 1990 yılında, John O'Neill, AIDS'i "küreselleşen potansiyel panik" olarak nitelemişti ("AIDS as a Globalizing Panic," *Theory, Culture, and Society* 7, 1990, s. 334)
25. Japonların HIV/AIDS'le ilgili görüşleri hakkında, bkz. Sandra Buckley, "The Foreign Devil Returns," Manderson ve Jolly, *Sites of Desire* içinde, s. 262-91.
26. John Treat, *Great Mirrors Shattered*, Oxford, Oxford University Press, 1999.
27. Kane, *AIDS Alibis*, s. 170.
28. "800 Suffering from AIDS in Pakistan," *The Dawn* internet versiyonu, 20 Ağustos 1998 (www.dawn.com).
29. Örnekleri pek çok ülkede bulunabilir. Kanada ve Yeni Zelanda'daki özel durumların analizleri yapılmıştır, bkz. örn. Ron Patterson, " 'Softly Softly': New Zealand Law Responds to AIDS", ed. P.Davis, *Intimate Details and Vital Statistics: AIDS, Sexuality, and the Social Order in New Zealand* içinde, Auckland, Auckland University Press, 1996, s. 31-47.
30. "When Fear and Fury Took Over", *Hindu*, 11 Mayıs 1998 (www.webpage.com/hindu/daily)
31. David Lamb, "Catholic Church Frowns on Anti-AIDS Ads in Philippines," *Los Angeles Times Online*, 1 Şubat 1999 (www.latimes.com)
32. SEA-AIDS network'e yollanan bir mail, kaynağı *Indian Youth and Family Planning Programme Council Newsletter* olarak gösterdi, Mayıs 1998 (Bkz. www.owner-sea-aids@biznet.inet.co.th, 23 Haziran 1998) "Snuff filmlerin Avrupa'da yaygın olduğuna" dair ben de aynı şekilde desteksiz iddialar okudum.

33. Supawadee Susanpoolthong, "Key Hurdle for Tough Bill on Child Prostitution," *Bangkok Post*, 28 Mart 1996.
34. "For Lust or Money," *Far Eastern Economic Review*, 14 Aralık 1995, s. 23.
35. John Zubrzycki, "Clarke: A Sex Odyssey," *Weekend Australian*, 7-8 Şubat 1998.
36. Richel Langit, "Pedophiles in RP Are Mostly Pinoys - Unicef," *Manila Times*, 12 Ağustos 1998. Karşılaştırmak için, bkz. Maggie Black, "Home Truths," *New Internationalist*, Şubat 1994, s. 11-13.
37. Paul Daley, "Women's Sex Abuse of Boys Stirs Outcry," *Age* (Melbourne), 6 Ağustos 1999.
38. Bkz. Weeks, *Sexuality and Its Discontents*, s. 224.
39. J. R. Wood, *Report of the Royal Commission into the New South Wales Police Service*, Sydney, 1997.
40. Jackson üzerine geniş bir literatür mevcut olmakla birlikte, bunun çok azı, ABD dışındaki medyaya yansıyan yönüyle ilgili. Bkz. örn., Stephen Hinerman, "(Don't) Leave Me Alone: Tabloid Narrative and the Michael Jackson Child Abuse Scandal", ed. J. Lull ve S. Hinerman, *Media Scandals* içinde, New York, Columbia University Press, 1997, s. 143-63.
41. Scott Heim, *Mysterious Skin*, New York, Harper, 1996; Neal Drinnan, *Glove Puppet*, Melbourne, Penguin, 1998; Matthew Stadler, *Allan Stein*, New York, Grove, 1999.
42. Andrew Vachss, *Batman: The Ultimate Evil*, New York, Warner, 1995.
43. Chris Gelken, "Row over Call to Boycott 'Paedophile' Playground," *Pangaea*, 28 Şubat 1997 (www.pangaea.org/street_children/asia/asiasey2.htm)
44. A. M. Homes, *The End of Alice*, New York, Simon & Schuster, 1996.
45. Steven Seidman, *Embattled Eros*, New York, Routledge, 1992, s. 212.
46. Richard Hofstadter, *The Paranoid Style in American Politics*, New York, Vintage, 1967, s. 34.
47. Karşılaştırmak için, Daniel Bell, *The Cultural Contradictions of Capitalism*, New York, Basic Books, 1976.
48. Newt Gingrich, *To Renew America*, New York, HarperCollins, 1995, s. 78. (Elbette bu, Gingrich'in Murdoch'un sahibi olduğu şirketten yüklü bir avans alarak çıkar çatışmalarıyla ilgili iddialara yol açtığı kitap). Bu referans için Brendon O'Connor'a teşekkür ederim.
49. Bkz. Gilbert Herdt ile söyleşi, Joseph Geraci, *Dares to Speak* içinde, Londra, Gay Men's Press, 1997.
50. Sylvia Walby, bu görüşü, Britanya ile ABD'yi karşılaştırdığı makalesinde dile getiriyor. Bkz. Sylvia Walby, "'Backlash' in Historical Context," ed. M. Kennedy, C. Lubeslska, ve V. Walsh, *Making Connections* içinde, Londra, Taylor & Francis, 1993, s. 86-87.
51. Barry Gilheany, "The State and the Discursive Construction of Abortion," Randall ve Waylen, *Gender, Politics, and the State* içinde, s. 58-79; Lisa Smith, "Abortion and Family Values: The X Case, Sexuality, and 'Irishness,'" ed. D. Epstein ve J. Sears, *A Dangerous Knowing* içinde, Londra, Cassell, 1999, s. 195-209.
52. 1820'lerdeki yazılarında Alexis de Tocqueville, Amerikan siyasi kültüründe dinin önemine değinir. Amerikan dindarlığının tarihsel kökleri için bkz. Jon Butler, *Awash in a Sea of Faith*, Cambridge, Harvard University Press, 1990. Diğer zengin toplumlarla karşılaştırmak için bkz. Steve Bruce, *Conservative Protestant Politics*, New York, Oxford University Press, 1998.
53. Susan Faludi, *Backlash*, New York, Vintage, 1991, s. 14.
54. Bkz. Didi Herman, *The Antigay Agenda*, Chicago, University of Chicago Press, 1997, s. 194-200.
55. Bkz. John D'Emilio ve Estelle Freedman, *Intimate Matters: A History of Sexuality in America*, New York, Harper & Row, 1988. 15. Bölüm: Rosalind Petchesky, *Abortion and Woman's Choice*. Boston.

- Northeastern University Press, 1985; Barbara Ehrenreich, Elizabeth Hess, ve Gloria Jacobs, *Re-making Love*, New York, Doubleday, 1986, 5. Bölüm
56. Genel bir bakış için, bkz. Sara Diamond, *Roads to Dominion*, New York, Guilford, 1995; Geoffrey Hodgson, *The World Turned Right Side Up*, New York, Houghton Mifflin, 1996.
 57. Missouri mahkemelerinde 1989 yılında verilen bir karar ile, eyalet parasının kadınları kürtaj konusunda bilgilendirme ve cesaretlendirme amacıyla kullanılması, ve devlet çalışanlarının, bir kadının hayatını kurtarmak için zorunlu olmadıkça, kürtaj operasyonlarında yer almaları yasaklandı.
 58. Aslında eşcinsel davranış nedeniyle ordudan atılma vakaları Clinton döneminde arttı. Bkz. Tim Weiner, "Military Discharges of Homosexuals Soar", *New York Times*, 7 Nisan 1998.
 59. Bugün, gey/lezbiyen hareketindeki güncel tartışmalar üzerine çok geniş bir literatür var. Bkz. örn. Urvashi Vaid, *Virtual Equality*, New York, Anchor, 1995; Daniel Harris, *The Rise and Fall of Gay Culture*, New York, Hyperion, 1997; Jeffrey Escoffier, *American Homo*, Berkeley, University of California Press, 1998.
 60. Bkz. "Mad about the Boy," *Time Magazine*, Şubat 16, 1998.
 61. Roger Angell, "Low Love, High Romance," *New Yorker*, 25 Ağustos, 1997, s. 156-59.
 62. Bu konuya genel bir bakış için, bkz. Amitai Etzioni, *The Limits of Privacy*, New York, Basic Books, 1999, 2. Bölüm.
 63. Bkz. Douglas Sanders, "Getting Lesbian and Gay Issues on the International Human Rights Agenda," *Human Rights Quarterly* 18, 1996, s. 98-103.
 64. " '99 Seçimlerinde Hristiyan Seçmenin Rehberi", serbest piyasa ekonomisi taraftarlığını haklı göstermek için, Incil'deki Meseller 10:2-4, Matta 25:14-27 ve Selanikliler 3:10'a referansta bulunmuştur, *Today: The Magazine for Christian Living*, Mayıs 1999.
 65. Bkz. Johnson, *World Population and the United Nations*, s. 254-57.
 66. "Sex Panic" üzerine yapılan tartışmalarla ilgili pek çok kapsamlı makale için bkz. *Harvard Gay and Lesbian Review* 5:2, Ilkbahar, 1998 ; Caleb Crain, "Pleasure Principles", *Lingua Franca*, Ekim 1997, s. 26-37.
 67. Bkz. Ken Silverstein, "Still in Control," *Mother Jones*, Eylül-Ekim 1999, s. 55.
 68. Paul Freston, "Brother Voted for Brother: The New Politics of Protestantism in Brazil," ed. V. Garrard-Burnett ve D. Stoll, *Rethinking Protestantism in Latin America* içinde, Philadelphia, Temple University Press, 1993, özellikle s. 87-92.
 69. Martin'in görüşleri karmaşık ve ikna edici. Bkz. David Martin, *Tongues of Fire*, Cambridge, Blackwell, 1990, özellikle s. 278-84. Latin Amerika'nın yerli halkı arasında protestanlığın yayılması ile ilgili olarak, bkz. Jeff Haynes, *Religion in Global Politics*, New York, Addison Wesley Longman, 1998, s. 51-61.

ONUNCU BÖLÜM

1. Manuel Castells, *The Power of Identity*, Oxford, Blackwell, 1997, s. 268.
2. Connell, *Masculinities*, s. 243.
3. Elbette ki bu durum, "eşcinsellik" iddiasındakilerin hepsi için geçerli değildir. Bkz. öm. G. Ingram, A. M. Bouthilette ve Y. Retter, *Queers in Space*, Seattle, Bay Press, 1997'deki baş karakterlerden bazıları ve ed. M. Duberman, *A Queer World*'de, "homo-ekonomiye" yaklaşma yönünde bazı denemeler, New York, New York University Press, 1996.

4. R. W. Connell, "Democracies of Pleasure: Thoughts on the Goals of Radical Sexual Politics," Linda Nicholson ve Steven Seidman, *Social Postmodernism* içinde, Cambridge, Cambridge University Press, 1995, s. 385.
5. Lisa Duggan, "Making It Perfectly Queer," *Socialist Review* 22:1, 1992, s. 26. Karşılaştırmak için, bkz. Tim Edwards, "Queer Fears: Against the Cultural Turn," *Sexualities* 4:1, 1998, s. 471-84.
6. Gilbert Herdt, *Guardians of the Flutes*, New York, McGraw-Hill, 1981; Herdt, *The Sambia: Ritual and Gender in New Guinea*, New York, Holt, Rinehart & Winston, 1987.
7. 1970'lerde Singapur'da diskonun ortaya çıkışı hakkında bir film, ilk olarak *Forever Fever* adıyla piyasaya sunuldu (1998), yönetmen: Glen Goci.
8. Stadler, *Allan Stein*, 153.
9. Altman, *Homosexual: Oppression and Liberation*, s. 86.
10. Jeffrey Weeks, "The Rise and Fall of Permissiveness," *Spectator*, Londra, 17 Mart 1979, s. 17.
11. Julie Burchill, "Pleasure Principle," *Age* (Melbourne), 6 Haziran 1998.
12. Rita Mae Brown, "Queen for a Day: A Stranger in Paradise," ed. K. Jay ve A. Young, *Lavender Culture* içinde, New York, Jove, 1979, s. 69-76.
13. Annie Sprinkle, "Post Porn Modernist Manifesto," alıntı, Grant, *Sexing the Millennium* içinde, s. 244.
14. J. C. Ballard, *Cocaine Nights*, Londra, Flamingo, 1997, s. 232.
15. Lance Morrow, "The Madness of Crowds," *Time Magazine*, 9 Ağustos 1999, s. 64.
16. Elizabeth Jelin, "Engendering Human Rights," ed. E. Dore, *Gender Politics in Latin America* içinde, New York, Monthly Review Press, 1997, s. 76.
17. Dowsett ve Aggleton, "Young People and Risk-Taking in Sexual Relations," 37-38.
18. Bkz. Jeffrey Weeks, *Invented Moralities: Sexual Values in an Age of Uncertainty*, Cambridge, Polity, 1995, ve R. W. Connell ile Nancy Fraser'ın adı geçen eserleri.
19. Robin Morgan, *Sisterhood Is Global*, giriş, s. 34.
20. Andrews, "Violence against Women in South Africa," s. 436.

Ad

Adorno, Thomas 171
 Afganistan 141, 158, 169, 176, 177
 Afrika Ulusal Kongresi 127, 203
 Aggleton, Peter 6, 64, 209, 212, 220, 223, 227, 229, 231, 235, 236, 238, 245
 Agnew, Spiro 191
 AIDS 10, 23, 53, 67, 72, 85, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 122, 128, 129, 132, 133, 138, 141, 142, 161, 162, 163, 183, 184, 185, 194, 197, 200, 204, 208, 209, 212, 215, 219, 220, 221, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 239
 AIDS Anı Yorganı 105, 110
 aile planlaması, ayrıca bkz. doğum kontrolü 86, 87
 Alameddine, Rahib 235
 Albright, Madeline 172
 Almanya ayrıca bkz. Almanya, Doğu; Almanya, Batı 32, 36, 88, 115, 133, 152, 174, 175, 181, 190, 235
 Almanya, Doğu 175
 Almanya, Batı 175
 Almodovar, Pedro 52
 Altman, Dennis 210, 222, 225, 227, 228, 229, 230, 231, 237, 239, 240, 245
 Amory, Deborah 45, 217
 Amsterdam 22, 211, 212
 Andrews, Penny 207, 213, 245
 Angola 94
 Annan, Kofi 92
 Appadurai, Arjun 33, 49, 50, 92, 215, 218, 225
 Araki, Gregg 108
 Arjantin 19, 32, 58, 70, 107, 111, 125, 174, 225, 230
 Arnavutluk 174
 Asimov, Isaac 40
 Attwood, Lynne 235
 Atwood, Margaret 85, 122

Austen, Ralph 69, 84, 224
 Avrupa Mahkemesi 160
 Avustralya 10, 15, 32, 33, 35, 65, 85, 91, 93, 102, 112, 114, 122, 133, 143, 148, 149, 150, 153, 163, 187, 194, 195, 210, 234

Baird, Vanessa 82, 223
 Baker, Josephine 60
 Baker, Russell 7, 211
 Bales, Kevin 43, 216
 Bali 65, 143
 Ballard, J. C. 205, 245
 Banana, Başkan (Zimbabve) 8, 63, 232
 Bangkok 22, 23, 24, 25, 26, 27, 39, 61, 121, 126, 127, 130, 138, 141, 187, 213, 214, 226, 233, 235, 236, 243
 Barber, Benjamin 41, 216, 229
 Barnes, Julian 30, 194, 214
 Barry, Kathleen 130, 233, 243
 Bataam Adası 34, 64
 Batı Papua (Irian) 33
 Bauman, Zygmunt 36, 214, 215
 Baxandall, Rosalyn 76, 222
 Beck, Ulrich 28, 214
 beden 13, 14, 54, 62, 73, 75, 77, 80, 81, 82, 83, 135, 200
 Beinart, Peter 27, 214
 Belize 87, 226, 230
 Berlin 9, 22, 23, 44, 203, 223
 Berlin Duvarı 44
 Bernan, Kim 16, 212
 Berry, Chris 123, 232
 Besnier, Niko 118, 209, 231, 232
 Birleşmiş Milletler 37, 88, 92, 141, 147, 157, 158, 159, 160, 163, 195, 196
 Bishop, Ryan 148, 213, 236
 Bolivya 123

Ba

Booth, Ken 166, 239
 Bosna 20
 boşanma 15, 58, 59, 66, 177, 191, 212
 Boutros-Ghali, Boutros 159, 238
 Bram, Christopher 105, 110, 228
 Brezilya 20, 36, 39, 46, 81, 97, 113, 120, 125, 142, 198, 230, 233
 Britanya 30, 47, 49, 61, 69, 73, 102, 129, 190, 195, 243
 Brite, Poppy Z. 109
 Brown, Karen 177
 Brown, Rita Mae 30, 47, 49, 61, 69, 73, 102, 129, 190, 195, 243
 Bryant, Anita 193
 Buchanan, Patrick 128
 Buckley, James 196, 242
 Buenos Aires 24, 213
 Bulaşıcı Hastalıklar Yasası 107
 Burchill, Julie 204, 245
 Burma 95, 165, 178, 235, 239
 Burton, Richard 61
 Buruma, Ian 152, 183, 237, 242
 Bush, Başkan George 44, 171, 179, 192, 217
 Bustos-Aguilar, Pedro 123, 232
 Butler, Josephine 61
 Butler, Judith 55, 76, 218, 222

Ca

Cakarta 139
 Callinicos, Alex 25, 213
 Cameron, Paul 173
 Cape Town 45, 144, 150, 216, 217
 Carael, Michel 67
 Carballo, Manuel 20
 Carmichael, Stokeley 74
 Castells, Manuel 199, 200, 214, 244
 casusluk 14, 173
 Çavuşesku, Elena 172
 Cenevre 29, 98, 129, 151, 212, 219, 226, 227, 229, 236
 Cezayir 31, 177, 178
 Chambers, Iain 30, 215

Charles, Prens 7, 45, 183, 211, 214, 233, 242
 Chauncey, George 117, 231
 Chiapas 198
 Ching, Leo 46, 217
 Christie, Agatha 77, 222
 cici babalar 133
 Clarke, Arthur 186, 243
 Clinton, Başkan Bill, 7, 8, 70, 176, 179, 189, 193, 196, 217, 244
 Cohen, Stanley 181, 223, 240, 242
 Cohn, Roy 173
 Collard, Cyril 108, 229
 Comayagua (ABD üssü) 95
 Connell, R.W. 18, 54, 56, 62, 168, 170, 200, 201, 209, 212, 219, 220, 240, 241, 244, 245
 Cornwell, Richard 37, 215
 COYOTE 131, 132
 Creed, Barbara 154, 238
 Croce, Arlene 108, 229
 Cunanan, Andrew 145, 236

Çek Cumhuriyeti 142, 221

Çin 23, 30, 39, 40, 41, 42, 45, 46, 48, 56, 57, 59, 65, 66, 81, 82, 87, 89, 90, 95, 125, 135, 138, 140, 142, 156, 159, 174, 177, 184, 196, 220, 233
 çocuk 23, 53, 59, 60, 62, 65, 67, 68, 77, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 94, 103, 138, 152, 154, 176, 185, 186, 187, 188, 195, 196, 226, 227
 çocuk fuhuşu 185

Çe

Da

Danimarka 21, 69, 112
 Davidovich, Boris 213, 229
 DeLillo, Don 58, 106, 219, 229
 Dessaix, Robert 106, 228
 Dewenis, Agnes 157
 Dlamini, Gugu 100
 Diana, Prenses 47, 49
 din 18, 27, 50, 70, 105, 128, 130, 136, 166, 178, 200, 207
 Dodgson, Richard 226
 Doezema, Jo 182, 234, 236

Doğu Timur 169
doğum kontrolü 85, 88, 89, 206
Dole, Robert 192
Dominik Cumhuriyeti 143, 186
Drinnan, Neal 188, 243
Drucker, Peter 72, 209, 221, 233
Dubai 61, 83, 138, 223
Duggan, Lisa 201, 245
Durkheim, Emile 74
Dutton, Kenneth 73, 221
Dutton, Michael 40, 216
Dünya AIDS günü 111
Dünya Bankası 35, 36, 37, 38, 41, 44, 97

Eb **Ebert, Teresa** 55, 219
Edmundson, Mark 109, 230
Ehrenreich, Barbara 64, 169, 220, 240, 244
Eisenstein, Zillah 91, 167, 225, 235, 240
El Salvador 100
Ellwood, Wayne 48, 217
EMPOWER 24
Endonezya 34, 36, 64, 66, 67, 110, 116, 117, 125, 133, 139, 143, 231
Enloe, Cynthia 50, 54, 62, 141, 158, 167, 218, 235, 238, 240
Enver, İbrahim 7, 8, 9, 121, 123, 165
Estonia 39, 212
ev içi şiddet bkz şiddet 159, 160

Fa **fahişeler** 19, 23, 117, 132, 133, 139, 142
Faludi, Susan 191, 243
Falwell, Jerry 191
Fanon, Frantz 136, 137, 234
Farrar, Adam 168, 240
Farrar, James 128, 233
Fas 117, 120, 128, 178
feminizm 10, 129, 161, 179, 191
Ferguson, Ann 124, 232, 242
Ferraro, Geraldine 192
Fierstein, Harvey 135
Fiji 34, 63, 70, 82

Filipinler 32, 45, 70, 102, 117, 120, 122, 125, 143, 174, 185, 186, 212, 235
Firestone, Shulamith 77, 222
Folbre, Nancy 53, 218
Foucault, Michel 12, 74, 75, 76, 78, 111, 200, 201, 202, 221, 222, 240
Frankenberg, Guenter 133, 234
Frankfurt 53, 152, 153, 171
Frankfurt Okulu 53, 171
Fransa 29, 30, 32, 36, 47, 48, 69, 102, 108, 114, 115, 126, 131, 142, 162, 181, 215
Fraser, Nancy 13, 54, 55, 207, 211, 214, 218, 219, 245
Freedman, Lynn 179, 241, 243
frengi 55, 140, 183
Freud, Sigmund 24, 25, 53, 59, 124, 135, 136, 170, 171, 172, 199, 203, 214, 240
Friedman, Thomas 9, 10, 42, 211, 216, 238, 241
Fromm, Erich 171
Fukuyama, Francis 56, 57, 219, 220

Gambiya 143
Gana 91, 149
Gandhi, İndira 172
Gandhi, Leila 34, 215
gebelik 62, 160, 179
Genet, Jean 142, 173
Gevisser, Mark 127, 233
gey 10, 13, 45, 48, 52, 53, 59, 70, 71, 74, 76, 80, 84, 93, 99, 100, 101, 102, 103, 106, 107, 109, 110, 113, 114, 115, 116, 117, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 129, 130, 134, 139, 145, 148, 149, 153, 157, 162, 163, 171, 176, 183, 188, 191, 193, 196, 197, 201, 203, 204, 211, 218, 221, 222, 232, 233, 239, 241, 244
Gey Oyunları 129, 130
gey/lezbiyen hareketleri 127
Giddens, Anthony 17, 58, 212, 219
Gilder, George 183, 242
Gill, Stephen 43, 209, 215
Gine 19, 20, 21, 91, 99, 107, 134, 178, 212

Ga

Gingrich, Newt 190, 243
Goldman, Albert 23, 213
gös 20, 22, 31, 32, 90, 139, 140, 143, 145, 149, 180, 182, 215, 226
Graham, Billy 197, 233, 240
Grant, Linda 20, 204, 205, 213, 224, 245
Greer, Germaine 82, 223
Greider, William 22, 38, 44, 213, 216, 217
Greyson, John 180
Guatemala 19, 54, 197, 218
Guyana 155
Güney Afrika 16, 20, 27, 34, 37, 41, 58, 63, 70, 71, 72, 82, 87, 93, 94, 99, 112, 124, 127, 130, 132, 174, 180, 195, 197, 203, 207, 221, 228, 233
güzellik yarışmaları 82

Ha

Haig, Alexander 197
Haiti 88, 94, 226
Hall, Peter 24, 213
Hall, Radclyffe 116
Halperin, David 111, 222, 230
hamam 211
Hamburg 22, 115
Haraway, Donna 78, 222
Hardwick v. Bowers 193
Harris, E. Lynne 107, 229, 244
Hartmann, Betsy 88, 224, 225
Hartsock, Naney 168, 222, 240
Havana 23, 137
Hawaii 65, 70, 217
Hayes, Peter 107
Hebditch, David 152, 237
Hefner, Hugh 153
Heim, Scott 188, 243
Held, David 28, 214, 217, 235
Herd, Gilbert 12, 118, 190, 202, 211, 228, 231, 243, 245
Hindistan 40, 73, 94, 96, 97, 111, 112, 118, 123, 128, 132, 133, 144, 177, 184, 186, 206, 232
Hinduizm 18
Hırvatistan 86

Hitchens, Christopher 49, 218
Hitler, Adolf 174
HIV/AIDS 10, 23, 67, 72, 85, 93, 94, 97, 100, 103, 108, 132, 162, 163, 208, 209, 212, 215, 219, 221, 225, 227-228, 230, 235, 239, 242, 249
Ho Şi Min Şehri 24, 39, 40, 70, 112
Hofstadter, Richard 189, 243
Hoigard, Cecilie 147, 234, 236
Hollanda 65, 112, 114, 115, 126, 132, 153, 155, 162, 230
Hollinghurst, Alan 106
Homes, A. M. 188, 243
homofobi 126, 193
homoseksüellik 117
Honduras 95, 225, 226
Hong Kong 125, 128, 233, 235
hooks, bell 170, 237, 240
Hoover, J. Edgar 173
Hopkins, Thomas 97
Houston 101
Hudson, Rock 80, 105

Ignatieff, Michael 13, 211
Ihimaera, Witi 107, 229
Ingelhart, Ronald 58, 219
Irak 43, 45, 89, 169
ırkçılık 94, 170, 200

idam cezası 195
insan hakları 40, 41, 72, 87, 89, 157, 158, 159, 160, 161, 163, 164, 165, 166, 208, 238
internet 138
İran 19, 83, 142, 169, 174, 196, 206
İrlanda 18, 65, 71, 190, 192
İslam 8, 18, 83, 89, 121, 165, 178, 179, 223
İspanya 52, 58, 107, 159, 174
İsrail 18, 33, 178, 193, 198, 227
İstanbul 121, 138
İsviçre 32, 34, 114, 115, 149
İtalya 31, 34, 114, 115

lg

id

J
J/O partileri, ayrıca bkz. masturbasyon 103
Jackson, Michael 78, 187, 222, 243
Jackson, Peter 116, 126, 231, 233
Japonya 21, 32, 44, 56, 57, 58, 59, 60, 70, 123, 125, 127, 152, 186, 217, 219
Jelin, Elizabeth 245
Jenkins, Carol 99, 178, 227, 241
Johannesburg 41, 70, 144, 215, 221, 223, 233, 236
John Paul II, Papa 47, 179
Johnson, Mark 45, 217, 224, 228, 244
Jones, Bill T. 108
Jones, Chris 134, 234
Jones, Rodney 128, 233
Jong, Erika 174, 204
Judt, Tony 29, 214

Ka

kadın sünneti bkz sünnet, kadın 90, 91
kadınlara karşı şiddet bkz. şiddet 158, 206
Kaldor, Mary 10, 169, 211, 230, 240
kalkınma 94, 96, 167, 212, 215, 226
Kamboçya 24, 95, 141, 184, 186, 212, 226
Kanada 32, 42, 47, 69, 70, 114, 149, 155, 190, 216, 221, 242
Kaplan, Robert 49, 218
Karayıpler 34, 63, 93
Kazablanka 45, 68
Kenya 73, 90, 97, 101, 110, 233
KGB 106, 155
Khan, Shivananda 146, 231, 236
Kim Jong-il 174
Kokoschka, Oskar 25
kolera 96
Kolombiya 95, 142, 163
komünizm 13, 18, 39, 57, 156, 192
Kon, Igor 181, 223, 235, 242
Kongo, ayrıca bkz. Zaire 27, 95, 117
Kopay, David 15
Kore, Kuzey 178
Kore, Güney 15, 39, 47, 58, 174, 196
Kosova 20, 42, 169, 170
Kosta Rika 113, 212, 226

Kovel, Joel 53, 172, 181, 241
Kraak, Gerald 20, 213
Kramer, Larry 108, 109, 204, 232
Krauth, Nigel 107, 229
Ku Klux Klan 180, 181, 201
Kuala Lumpur 35, 105, 111, 121, 122, 126, 226, 236, 241
Küba 60, 87, 138, 140, 156, 164, 174, 196
kürtaj 58, 65, 85, 86, 87, 88, 90, 175, 179, 181, 190, 191, 192, 193, 195, 196, 206, 244
kölelik 57, 137, 160

La

Lamas, Marta 18, 212
Lancaster, Roger 54, 218, 228, 232
Landes, David 19, 212
Landrieu, Mary 192
Langer, Beryl 14, 47, 211, 217
Laos 95, 96, 178
Larvie, Patrick 142, 235
Leavitt, David 110, 230
Lee, Kelley 45, 96, 176, 220, 226, 232, 239, 241
Lemon, Brendan 102, 227
Lennox, John 23, 213
Leonardo, Michaela di 54, 218
Letonya 82, 212
lezbiyenler 71, 85, 114, 117, 120, 122, 129, 231
Lieven, Anatol 43, 216
Litvanya 31, 82
Lizbon 56, 115
Llamas, Ricardo 174, 241
Lolita 194
Londra 9, 22, 39, 80, 186, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 245
Los Angeles 31, 44, 45, 50, 84, 108, 130, 151, 233, 242
Lovelace, Linda 153
Lübnan 89, 141

Ma

Macaristan 25, 38, 58, 152
MacInnes, John 9, 63

Macintyre, Martha 157, 212, 238
 maçoluk 19
 Madonna 45, 204
 Mahathir, Başbakan 49, 111, 209, 211, 239
 Malaysia 220, 236
 Mandela, Winnie 127
 Manderson, Lenore 135, 213, 220, 226, 231, 234, 240, 242
 Manila 10, 52, 80, 84, 125, 147, 149, 186, 232, 233, 236, 240, 243
 Mao Zedung 174
 Marcuse, Herbert 53, 136, 171, 199, 201, 203, 218
 Margaret, Prenses 73
 Margold, Jane 31, 215
 Martin, David 198, 244
 Martin, Emily 76, 222
 Martin, Fran 44, 76, 123, 198, 212, 217, 222, 227, 229, 232, 244
 Marx, Karl 214, 223
 Masterson, Andrew 151, 237
 Matthews, Jill 209, 220
 Maupin, Armistead 106, 122
 McGovern, George
 McLuhan, Marshall 29
 Mead, Margaret 167, 169, 217
 Mehta, Deepa 177
 Meir, Golda 172
 Meksika 18, 19, 42, 46, 58, 70, 102, 125, 130, 137, 198, 206
 Merlis, Mark 93, 225
 Mexico 19, 121, 196, 221, 224, 231, 233
 Mısır 42, 46, 184
 Midler, Bette 204
 Miller, Jean 150, 220, 238
 Mills, C. Wright 200
 Miranda, Carmen 61, 239
 Moi, Başkan 39, 101
 Monette, Paul 106
 Montgomery, Heather 135, 234
 Moon, Sun Myung 197, 240
 Morgan, Robin 206, 228, 241, 245

Mort, Frank 102, 227
 Mozambik 37, 144, 226
 Mugabe, Başkan 127
 Mulder, Fox 109 13, 183, 211, 217, 220, 231, 242
 Murray, Alison 13, 211
 Murray, Charles 183, 242
 mülteciler 31, 215

Naipaul, V. S. 241
 Namibya 71, 81
 Nelson, Diane 54, 218, 229
 neoliberalizm 35, 42, 235
 Nepal 144, 236
 New Orleans 16, 22, 149
 New York 9, 22, 32, 33, 44, 46, 102, 107, 108, 110, 114, 115, 162, 196, 197, 204, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245
 Ng, Lillian 19, 212
 Nicola, James 107
 Nijerya 10, 95, 104, 139, 182
 Nile, Fred 197, 231
 Nixon, Başkan Richard M. 8, 191, 197
 Noriega, Başkan 171
 Norveç 86
 Nussbaum, Martha 84

O'Toole, Laurence 150, 237
 OCCUR 127
 Oetomo, Dede 209, 231
 Orwell, George 174, 241

Özbekistan 49

Pakistan 30, 184, 242
 Panama 171, 240
 Pankhurst, Isabella 167
 Papastergiadis, Nikos 20, 213, 228
 Papua Yeni Gine 19, 20, 21, 99, 107, 134, 178, 212

Na

O

Ö

Pa

Paris 22, 29, 46, 69, 81, 84, 91, 99, 103, 114,
115, 122, 147, 194, 214, 236
Parker, Carole 223
Parker, Richard 20, 54, 92, 209, 212, 216, 225,
229, 230
Parla, Alice 61
Pasolini, Piero 142
Paternostro, Silvana 19, 212
Pentekostalizm 197
Peron, Eva 46, 172
Perry, Troy 130, 223
Peru 87, 89
Petersen, Spike 16, 212
Pettman, Jan 212, 218, 238, 240
Phetersen, Gail 233
Phnom Penh 24
Picano, Felice 110
Pinter, Harold 44, 216
Playboy 131, 153
Pleumarom, Anita 140, 235
Poirier, Suzanne 106, 229
Pol Pot 178
Polonya 18, 39, 113, 190, 192
pornografi 13, 17, 60, 150, 151, 152, 153, 154, 168,
191, 192, 196, 237
Porter, Doug 95, 226
postkolonyalizm 33, 34
prezervatif 56, 57, 97, 101, 102, 103, 134, 143,
185, 192, 194, 219

Qu Quiroga, Jose 60, 219
Quitorio, Monsenyor 185

Re Reagan, Başkan Ronald 38, 173, 179, 182, 192,
196, 197, 242
recm 166
Reems, Harry 153
reggae 61, 219
Reich, Wilhelm 136, 171, 199, 240
Rice, Anne 109, 233
Rich, Bruce 22, 213, 223, 237

Rio de Janeiro 22, 24
Roberts, Ian 15, 42, 216, 218
Robertson, Jennifer 119, 211, 213, 232
Robinson, Lillian 26, 148, 213, 234, 236
Rodezya 27
Romanya 85, 174, 182
Rubin, Gayle 4, 76, 211, 222
Ruddick, Sara 167, 240
Runganaga, Agnes 64, 220
Rushdie, Salman 217, 228
Rusya 23, 36, 43, 57, 86, 111, 140, 149, 162, 174,
177, 181, 212

Samoa 118, 232
San Francisco 221, 227, 232
Sassen, Sakia 166, 215, 240
savaş 20, 30, 35, 41, 42, 50, 55, 85, 141, 157, 158,
167, 168, 169, 171, 174, 182, 186, 195, 205,
208
Savigliano, Marta 60, 219
Scheper- Hughes, Nancy 163, 239
Schiele, Egon 25
Schifter, Joseph 117, 231
Schnitzler, Arthur 25, 214
Schulman, Sarah 109, 230
Schwarzenegger, Arnold 47, 78, 83
Seabrook, Jeremy 8, 37, 137, 211, 214, 216, 235
Seidman, Steven 189, 222, 232, 243
seks işçileri 20, 23, 39, 100, 107, 131, 132, 133,
142, 145, 147

Selvadurai, Shaym 231
Sen, Gita 97, 141, 220, 225, 226
Senegal 91, 219
Serdar, Ziyaüddin 79
Shilts, Randy 108, 229
Sırbistan 42, 43, 86
Simpson, Amelia 81, 223
Simpson, Graeme 20, 213
Singapur 31, 34, 52, 63, 64, 86, 119, 155, 164,
176, 203, 218, 232, 238
Singer, Linda 102, 227

Sa

sivil toplum 70, 135, 160, 199, 200, 201, 239
 Slovakia 39, 152
 Smith, Anthony 38, 94, 210, 216, 225, 228, 233, 239
 Sontag, Susan 107, 229
 Spinrad, Norman 104-105, 228
 Sprinkle, Annie 204
 Sri Lanka 116, 125, 143, 186
 St. James, Margo 131
 Stadler, Matthew 188, 203
 Stallone, Sylvester 83
 Starobinski, Jean 75, 222
 Stephenson, Neal 44, 216, 217, 220
 Stone, Sharon 54, 232, 241
 Strauss, Richard 25
 sodomi 121, 163
 Soğuk Savaş 20, 35, 41, 50, 55, 157, 182
 Sontag, Susan 107, 229
 Sovyetler Birliği 82, 86, 87, 96, 140, 162, 212
 sömürgecilik 61, 123, 124, 164, 65, 170
 Sudan 90, 158, 174
 Suharto, Başkan 33, 66, 67, 125, 133
 Sukarno, Başkan 66
 Suudi Arabistan 21, 89
 sübyancılık 185, 187, 188, 194

Şi şiddet 7, 19, 20, 87, 91, 97, 120, 134, 150, 158, 159, 160, 168, 169, 170, 172, 206, 238, 239
 Şili 38, 64, 125, 159, 212, 217

Ta Taliban 141, 176, 177, 241
 Tan, Michael 80, 110, 115, 154, 223, 231
 Tanzanya 82
 Tasmanya 163
 Tayland 22, 25, 28, 50, 57, 67, 71, 95, 96, 101, 112, 115, 116, 117, 120, 123, 126, 135, 138, 143, 147, 185, 186, 187, 188, 218, 219
 tecavüz 19, 20, 21, 59, 62, 97, 147, 158, 160, 168, 171, 184
 Tejapira, Kasian 50, 218
 televizyon 46, 47, 48, 50, 59, 68, 82, 83, 108, 152
 Thatcher, Margaret 38, 39, 172, 182, 24

Thompson, Kenneth 181, 214, 222, 238
 Thurow, Lester 43, 216, 217
 Tiger, Lionel 168, 240
 Togo 91
 Toibin, Colm 107, 229
 Tokyo 9, 25, 46, 130, 138, 155, 238
 Treat, John 183, 209, 217, 242
 True, Jacqui 16, 178, 212, 214
 Tuathail, Gearoid 42, 216, 218
 Tunus 41, 42, 87
 turizm 82, 137, 138, 144, 235
 Turner, Bryan 75, 76, 214, 221, 222, 241
 Türkiye 18, 83, 87, 147

Uganda 55, 57, 101, 103, 112, 127, 219, 227
 Uhse, Beate 152, 153
 Ukrayna 140
 Ulan Bator 45
 Uluslararası Af Örgütü 158, 163, 199, 213
 Uluslararası Para Fonu 36
 UNAIDS 67, 98, 162, 209, 212, 219, 220, 221, 225, 226, 227
 UNICEF 97, 144, 185, 186, 238, 243
 United Nations 224, 244
 Updike, Jonh 25, 213
 Uruguay 15

Ürdün 67

Vachss, Andrew 188, 243
 Vance, Carole 62, 211, 220
 Varlet, Theo 28, 214
 Versace, Gianni 49, 145, 218
 Viagra 77
 Vidal, Gore 150
 Vila, Fefa 174
 Vietnam 23, 24, 39, 65, 70, 82, 87, 111, 112, 174, 187, 220
 Vietnam Savaşı 23, 24
 Viyana 22, 24, 25, 26, 59, 160

Ug

Ür

Va

- Wa** Walker, Martin 44, 217
Wallerstein, Immanuel 97, 226
Washington, D.C. 44, 123, 132, 197, 231, 232, 236
Weeks, Jeffrey 54, 204, 230, 231, 243, 245
Wei-ming, Tu 165, 239
White, Edmund 106, 145, 223, 229, 234, 236, 241, 242
Wieringa, Saskia 117, 231
Wilde, Oscar 70, 71, 221
Willmer, Sue 106, 228, 229
Woods, Gregory 93, 205
Woodstock 44, 123
- Ye** Yeni Kaledonya 29
- Za** Zaire 94

Uluslararası HIV/AIDS politikaları, küresel gey/lezbiyen hareketleri, homoseksüel-heteroseksüel tartışmaları, "geleneksel eşcinsellik", cinsiyet eşitsizliği, üreme politikaları, kadınlara yönelik şiddet, pornografi, çocuk fuhuşu, ahlak paniği, "seks işçileri"... Hızlı küreselleşme süreci sadece dünya ekonomisini değiştirmiyor, insanoğlunun cinsellik deneyimlerine de yepyeni biçimler veriyor. Bangkok'ta bir Alman turist internette tanıştığı bir fahişeye pazarlık ediyor. Fiji'de genç kadınlar televizyonda gördükleri incecik modelleri taklit uğruna yemek yemiyor. Ağlamaklı Monica Levinsky'nin görüntüleri CNN aracılığıyla yeryüzünün en ücra köşelerine ulaşıyor. **Küresel Seks**, küreselleşme ve cinsellik sorunlarına doğrudan el atan belli başlı ilk çalışma. Avustralya, La Trobe Üniversitesi, Sosyoloji, Siyaset ve Antropoloji Fakültesi profesörü **Dennis Altman**, bu çalışmasında BM'deki kürtaj tartışmalarından çingenelere uygulanan "zorunlu kürtaja", geleneksel ahlak mücadelesinden kadın sünnetlerine, geleneksel evliliği reddeden Japon kadınlarından Dünya Fahişeler Kongresi'ne uzanan birçok farklı konuyu ele alıyor, zengin örnekler sunuyor. Altman'a göre: "Daha adil ve eşitlikçi bir dünya için verilecek mücadelede cinsellik hem bir savaş meydanı, hem de meşru bir siyasal faaliyet alanı."

İNSAN VE TOPLUM Dizisi

Kitapyayınevi

ISBN 975-8704-19-2

9 789758 704194

